

LINGUISTICA LETTICA

LINGUISTICA LETTICA
LU LATVIEŠU VALODAS INSTITŪTA ŽURNĀLS

Veltījumkrājums
Laimutei Balodei

SPECIĀLIZLAIDUMS/
SPECIAL ISSUE 2024

Dibinātājs / Founded by

LU Latviešu valodas institūts

Iznāk kopš 1997. gada / In print since 1997

Numura redaktori / Issue editors

Ina DRUVIETE, Sanda RAPA

Redaktoru asistenti / Editors' assistants

Marta BALODE, Pauls BALODIS

Redakcijas kolēģija / Editorial Board

Laimute BALODE (Latvija / Somija), Trevors Gārts FENNELS (Trevor Garth

Fennell, Austrālija), Juris GRIGORJEVS (Latvija), Ilga JANSONE (Latvija),

Daiva SINKEVIČŪTE-VILLANUEVA-SVENSONE (Daiva Sinkevičiūtė-Villanueva-Svensson, Lietuva),

Anna STAFECKA (Latvija), Agris TIMUŠKA (Latvija), Lembits VABA (Lembit Vaba, Igaunija),

Bernhards VELHLI (Bernhard Wälchli, Zviedrija), Andrejs VEISBERGS (Latvija)

Tīmekļvietne / Website

<https://lavi.lu.lv/linguistica-lettica/>

Pilnteksta datnes LU repozitorijā / Full-text files in the UL repository

<https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/52767>

Literārās redaktors / Proofreaders

Gita KĻAVIŅA, Andra DAMBERGA, Agita KAZAKEVIČA

Ievada tulkotāja / Translator of introduction

Margarita SPIRIDA

Redakcijas adrese / Address of the Editorial Office

Kalpaka bulvāris 4, 308. ist., Rīga, LV-1050

Tālr. / Tel. +371 67034016,

e-pasts / e-mail: linguisticalettica@gmail.com

Māksliniece / Design

Vanda VOICIŠA

Maketētāja / Layout designer

Ineta PRIGA

Iespiests / Printed by

SIA „Drukātava”

ISSN 1407-1932

<https://doi.org/10.22364/lingualet.si2024>

© LU Latviešu valodas institūts, 2024

© Vanda Voiciša, dizains, 2024

SATURS / CONTENTS

■ Sanda RAPA	6
Ievads jeb Dieva dāvana	
Introduction: God's gift	
■ Māris BALTIŅŠ	18
Veltījumkrājumi kā akadēmisko publikāciju žanrs	
un to vieta humanitārajās zinātnēs Latvijā	
Festschriften as a Genre of Academic Publications	
and Their Place in Humanities in Latvia	
■ Ina DRUVIETE	36
Emīlija nav Emily jeb Personvārdi latviešu	
lingvistiskās attieksmes kontekstā	
Emīlija is not Emily, or Personal Names in	
the Context of Latvian Language Attitudes	
■ Grant SMITH (Grānts SMITS)	56
Names and Sources in Shakespeare's Cymbeline	
Īpašvārdi un to avoti Viljama Šekspīra „Simbelinā”	
■ Anna-Maria BALBACH (Anna Marija BALBAHA)	76
Noah and Luca, Sofia and Mia:	
Current First Name Trends in Europe	
Noah un Luca, Sofia un Mia:	
mūsdienu priekšvārdu tendences Eiropā	
■ Ekaterina PROTASSOVA (Ekaterina PROTASOVA), Maria YELENEVSKAYA (Marija JELENEVSKAJA)	96
Immigrants' Names: Between Assimilation	
and Culture Maintenance	
Imigrantu vārdi: starp asimilāciju un kultūras saglabāšanu	
■ Annika HUSSAR (Annika HUSARE)	120
Popular First Names in Estonia at Present	
Populāri priekšvārdi mūsdienu Igaunijā	

■ Dalia KISELIŪNAITĒ (Daļa KISEĻŪNAITE)	142
Moterų pavardžių formos XIX a. Klaipėdos krašto dokumentuose	
Forms of Feminine Surnames in Documents of the Klaipėda Region of the 19th Century	
■ Daiva SINKEVIČIŪTĒ (Daiva SINKEVIČŪTE)	166
Jono vardas XX–XXI a. Lietuvoje	
The Name Jonas in Lithuania of the 20th–21st Centuries	
■ Katharina LEIBRING (Katarīna LEIBRINGA)	194
Popular Names of Newborns in Sweden: Defining a Name in Statistics	
Populāri jaundzimušo vārdi Zviedrijā: priekšvārdu statistika	
■ Lembit VABA (Lembits VABA)	204
Daži vārdi par dienvidigauņu deminutīviem mikroetnonīmiem	
A Few Words About South Estonian Microethnonyms with Diminutive Affixes	
■ Sanda RAPA	214
Latvijas sakrālā toponīmija	
Latvian Sacred Toponymy	
■ Pauls BALODIS	228
Ģimenes leksika latviešu uzvārdos uz citu tautu personvārdu fona	
Family Lexicon in Latvian Surnames in Comparison to Personal Names of Other Nations	
■ Alberts SARKANIS	244
Viltusdraugi un pusdraugi latviešu un lietuviešu valodā	
False Friends and Half-Friends in Latvian and Lithuanian	
■ Asta LAUGALIENĒ (Asta LAUGALIENE)	274
Mandagumas kaip įgyjama sociolingvistinė kompetencija: kreipimasis suomių kalboje	
Politeness As an Acquired Sociolinguistic Competence: Pronominal Address Forms in Finnish	

IESKATS DARBA PROCESĀ / INSIGHT INTO WORK PROCESS

- Renāte SILIŅA-PINĶE 300
**Ceļā uz jaunu latviešu personvārdu vārdnīcu jeb
 Ko nevar atrast Klāva Siliņa vārdnīcā**
**Toward a New Dictionary of Latvian Personal Names, or
 What Cannot be Found in the Dictionary of Klāvs Siliņš**

APSVEICAM / CONGRATULATIONS

- Margaret A. MACKAY (Mārgrita MAKIJA),
 Katherine CAMPBELL (Ketrīna KEMPBELA) 312
A Reel for Laimute
Ārija Laimutei
- Pauls BALODIS, Marta BALODE 316
**Vārdi, uzvārdi un vietvārdi mūsu ģimenē:
 nenopietni nopietns apskats**
First Names and Surnames in Our Family

Tabula gratulatoria 326

FOTOGRĀFIJAS / PHOTOS 335

ATMIŅAS / MEMORIES 367

- Laimutes Balodes tēva Vītauta Anelauska
 (Vytautas Anelauskas, 12.08.1926.–04.07.2010.)
 atmiņu fragmenti**
**Memories of Laimute Balode's Father
 Vytautas Anelauskas (12.08.1926.–04.07.2010.)**

ZIŅAS PAR AUTORIEM / ABOUT THE AUTHORS 389

IEVADS JEB DIEVA DĀVANA

Šķiet tik neparasti, ja kāda cilvēka vārds vien liek domām kļūt vieglām un sirdij tapt mīlai. Šādi vārdi ir retums, bet tieši to iespēj Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūta vadošās pētnieces antroponimiskā vārdkopa. Laimute Balode. Priekšvārda deminutīva maigums un uzvārda semantikā iekļautie enerģiskie spārnu vēzieni un maigā dūdošana saules pielietā dienā tik labi raksturo viņas sirsnīgo dabu, zinātnisko aizrautību un skatījuma plašumu. No vietvārdiem un personvārdiem līdz etnonīmiem un citām leksikas kategorijām, no leksikas līdz sintaksei, no valodas politikas līdz dialektoloģijai, no plaša pārpasaulīga skatījuma līdz baltu – latviešu, lietuviešu – un to kultūras pētījumiem, no iedziļināšanās katrā personībā līdz rūpēm par visām pasaules tautām. Vārdnīcās, monogrāfijās un vairāk nekā 150 rakstos. Šķiet, Laimutei Balodei ir pa spēkam viss. Ārēji tik trauslā sieviete, kā viņu laikrakstā „Dzimtenes Balss” mīļi dēvējis kolēģis Ojārs Bušs (1985), pārvarējusi milzīgus zinātniskus kalnus un pārbridusi dziļas sadarbības jūras, paspējusi ilgus gadus strādāt Latvijā un Somijā, Helsinku Universitātē, un ar savu atsaucību vienot visas pasaules zinātniekus. Un pāri visam turējusi izplestus mīlestības spārnus pār baltu valodām, pār kaimiņu valstīm Latviju un Lietuvu, pār savu ģimeni un visu labo pasaulē. Nav zināms vai pat nojaušams, kas to visu viņas šupulī ielicis. Vai piedzimšana skarbā zemē, kas likusi sauli ieraudzīt un meklēt arī tur, kur to grūti atrast, vai gādīgie vecāki un vecvecāki, vai skaistā ģimene un rūpes par to, vai piedzimšana un dzīve divu kultūru – lietuvišu un latviešu – gaismā, vai apbrīnojamā uzcītība un darba spējas... To nevar atšķetināt neviens zinātnisks pētījums. To mēdz dēvēt par Dieva dāvanu.

Laimute Balode dzimusi skarbā izsūtījuma laikā – 1954. gada 18. maijā Krievijā, Irkutskas apgabala Oļhonas rajona Hužiras ciemā, latvietes un lietuvieša ģimenē. 1961. gadā mazā meitenīte Laimute (toreiz vēl Anelauskaite (*Anelauskaitē*)) sāka skolas gaitas Kapsukas pilsētas (tagad Marijampole) Rīgišķu Jona ģimnāzijā. 1965. gadā tās turpināja Viļņas 22. vidusskolā un 1972. gadā to absolvēja ar zelta medaļu. Tūlīt pēc vidusskolas – 1972. gadā – viņa uzsāka klasisko un baltu valodu studijas Viļņas Valsts universitātes Filoloģijas fakultātē Lietuvā un 1977. gadā tās ar izcilību pabeidza. Paralēli pamatstudijām 1974.–1976. gadā Laimute bija arī apmaiņas programmas studente Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultātē.

LU Latviešu valodas institūtā (līdz 1992. gadam Latvijas Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūts) Laimute Balode sāka strādāt 1977. gadā un ir palikusi tam uzticīga visu savu zinātnisko mūžu līdz pat šodienai. Darbu viņa sāka vietvārdu pētnieku grupā, un, par spīti plašajam skatījumam un zinātniskajām interesēm, vietvārdu pētījumos Laimutes Balodes sirds, šķiet, patvērusies visvairāk. To apliecina gan viņas raksti, gan 1985. gadā aizstāvētā filoloģijas zinātņu kandidāta disertācija par Latvijas ezeru nosaukumu darināšanu, kur aptuveni 6000 savākto hidronīmu analizēti vārddarināšanas un pa daļai cilmes aspektā.

Arī turpmākos gadus onomastikā Laimute Balode pētījusi galvenokārt vietvārdus – visvairāk baltu hidronīmus, ko parasti aplūkojusi darināšanas, semantikas un cilmes aspektā, kā arī vēsturiskā un etnolingvistiskā griezumā. Arī citi vietvārdi – āru vārdi un apdzīvotu vietu nosaukumi – skatīti šādos aspektos, īpaši pievēršoties baltu un somugru valodu kontaktiem, kā arī semantiskajai tipoloģijai – nozīmju tipu meklējumiem. Liels un sirdij tuvs bija ilgi lolotais sapnis par populāru vietvārdu cilmes vārdnīcu – 2015. gadā Latviešu valodas aģentūrā kopā ar Ojāru Bušu izdota vārdnīca „No Abavas līdz Zilupei. Īsa vietvārdu cilmes vārdnīca”, kas balstīta arī uz vairākiem Laimutes Balodes iepriekšējiem pētījumiem. Kopš 1977. gada Laimute Balode ir arī viena no „Latvijas vietvārdu vārdnīcas” autorēm un redaktorēm.

Pie vietvārdu izpētes Laimute Balode nav apstājusies. Nu jau par otru mīļāko zinātnisko tēmu viņai ir kļuvuši personvārdi, īpaši priekšvārdi – galvenokārt lietuviešu un latviešu antroponimiskās sistēmas salīdzinājuma,

vārddošanas un lietojuma kontekstā, katram analizētajam personvārdam pēc iespējas nosakot cilmi un nozīmi.

Laimute Balode pievērsusies arī dažām latviešu onomastikā retāk iztīrātajām tēmām – etnonīmiem jeb tautību nosaukumiem Latvijā, onomastikas leksikogrāfijas jeb vietvārdu vārdnīcu izstrādes jautājumiem, urbanonīmijai jeb pilsētas objektu (ielu, ēku, veikalu) oficiālajiem un neoficiālajiem jeb slenga nosaukumiem, kas līdztekus prasa iedziļināšanos arī valodas politikā, sociolingvistikā un psiholingvistikā. Daži pētījumi veltīti lietišķās toponīmikas jautājumiem – latviešu un lietuviešu vietvārdu pareizrakstībai un standartizācijai, kas nereti atspoguļoti arī populārziņātniskos rakstos presē.

Visus Laimutes Balodes onomastiskos pētījumus raksturo zinātnisks dziļums, plašs skatījums un pārsteidzoši apjomīgs izpētīto vietvārdu kopums. Gandrīz katra tā pamatā ir vairāki simti (dažreiz pat tūkstoši) onomastisko leksēmu un to varianti, tie salīdzināti sinhroniskā un diahroniskā, semantiskā un etimoloģiskā, derivācijas un lietojuma aspektā, bieži no tā izlobot etnolingvistiskas un sociolingvistiskas atziņas. Šis plašais un dziļais skatījums ļāvis izveidot arī pārliecinošus semantiskos un vārddarināšanas modeļus latviešu toponīmijā, kas kalpojuši par paraugu citiem onomastikas pētījumiem.

Lai gan Laimuti Balodi pierasts uzskatīt par īpašvārdu pētnieci, viņas darbs ar šo leksikas kategoriju vien neaprobežojas. Viena no apjomīgākajām viņas pētījumu jomām ir leksikogrāfija, kur ne tikai onomastikas nozarē, bet arī divvalodu vārdnīcu jomā tapuši gan zinātniski pētījumi un populārzinātniski apskati, gan praktiskas grāmatas un vārdnīcas. Visnozīmīgākais Laimutes Balodes veikums leksikogrāfijā ir līdzautorībā ar Jonu Balkeviču (*Jonas Balkevičius*), Apoloniju Bojāti un Valteru Subatnieku sastādītā „Lietuviešu-latviešu vārdnīca”, kurā sniegts gan bagātīgs vārdformu un ilustratīvais materiāls šķirklis, gan lietuviešu valodas gramatiskais apraksts, gan vietvārdu saraksts.

Laimute Balode sagatavojusi pētījumus arī vispārīgās valodniecības laukā. Par visnozīmīgāko veikumu šajā jomā uzskatāms viņas un Aksela Holvūta (*Axel Holvoet*) 2001. gadā sagatavotais latviešu un lietuviešu valodas un tās

dialektu apraksts (*The Latvian Language and Its Dialects, The Lithuanian Language and Its Dialects*).

Dažos rakstos Laimute Balode pievērsusies valodniecības vēstures jautājumiem, nereti sagatavojot un publicējot kāda laikposma onomastikas bibliogrāfiju un sniedzot ziņas par ievērojamiem valodniecības notikumiem un personālijām.

Dieva dāvana – nedefinējama un neizskaidrojama, bet tik patikama – ir Laimutes Balodes spēja komunicēt un būt cilvēkam = draugam, aizbildnim, skolotājam, palīgam. Šķiet, viņa patik visiem un viņu mīl visi. Īpaši studenti, starp kuriem ir bijusi arī šo rindu autore. Talants aizraut un katru lekciju sagatavot kā rūpīgu pētījumu ir viņas zinātniskajā asinsritē, kas neļauj darīt mazāk vai vieglāk. Laimute Balode sāka docēt, vēl pati būdama studente. Kopš 1979. gada viņa pasniegusi Latvijas Universitātes Filoloģijas (tagad Humanitāro zinātņu), Svešvalodu, Vēstures un Pedagoģijas (tagad Izglītības zinātņu un psiholoģijas) fakultātē.

Šī dāvana ļāvusi rūpēties arī par divu tautu – latviešu un lietuviešu – valodas un valodniecības satuvināšanu. Viņa publicējusi un turpina publicēt daudz zinātnisku un informatīvu rakstu par kaimiņvalsts valodas aktualitātēm, personālijām, vēsturi un risinājumiem pareizrakstībā un valodas un izglītības politikā, viņa tiek aicināta par eksperti dažādos lietuviešu valodas jautājumos Latvijā un ārvalstīs. Pēc viņas stiepas rokas no dažādām biedrībām, komisijām, asociācijām, redakcijas kolēģijām, zinātniskajām komitejām un ekspertu grupām. Viņa neatsaka, un viņu novērtē. Vai gan citādi viņa būtu saņēmusi tik daudz apbalvojumu: 2004. gadā Lietuvas Republikas goda apbalvojumu par lingvistisko darbu Latvijā, 2009. gadā Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrijas atzinības rakstu par veiksmīgu un ilggadēju darbu latviešu valodas, literatūras, kultūras un vēstures popularizēšanā un mācīšanā ārpus Latvijas, 2011. gadā Baltijas Asamblejas medaļu, 2011. gadā Lietuvas Komandiera krustu par nopelniem Lietuvas labā, 2014. gadā Lietuvas valdības balvu par mūža sasniegumiem humanitārajās zinātnēs, kas tiek pasniegta lietuviešiem, kuri strādā ārzemēs, 2018. gadā pirmo Baltu balvu u. c.

Laimutes Balodes nesavtīgums un devums nav izmērāms un balvās novērtējams. Lai gan tas kā gaišs starojums paliek kaut kur starp cilvēkiem,

kurus viņa pazīst, arvien šķiet par maz. Šis krājums, kurā ar rakstiem un (daudz, daudz) vairāk ar domām sapulcējušies Laimutes Balodes draugi, lai ir vēl viens mēģinājums novērtēt, atdarīt visu labo un spēcīnāt turpmākajiem darbiem!

Krājums strukturāli veidots četrās daļās. Pirmajā daļā apkopoti zinātniski raksti, to ievada raksts par krājuma žanra (veltījumažanra) vēsturi. Pārējie pētījumi aptver plašu aktuālu zinātnisku tēmu loku un saistās ar Laimutes Balodes zinātnisko darbību un pētnieciskajām interesēm: onomastiku (gan toponimiku, gan antroponimiku), sociolingvistiku, stilistiku, valodu kontaktiem. Otrajā daļā „Hronika” publicēts raksts par pašreizējo darbu pie priekšvārdu vārdnīcas – viena no tās autorēm ir Laimute Balode. Trešā daļa „Apsveicam!” veltīta apsveikumrakstiem – tajā publicēts īpaši Laimutei Balodei un viņas šāgada dzimšanas dienai komponēts muzikāls skaņdarbs ar aprakstu un pārskats par ģimenē dotiem priekšvārdiem un tai svarīgiem vietvārdiem. Noslēguma daļu veido Laimutes Balodes tēva atmiņas, kas ne tikai iezīmē svarīgu posmu zinātnieces dzīvē (piedzimšanu un pirmos dzīves gadus izsūtījumā, studentu dzīvi Kauņas Garīgajā seminārā), bet arī atspoguļo pagājušā gadsimta sadzīvi.

Lai arī rakstu krājums veidots kā veltījumkrājums bez stingrām tematiskām un strukturālām prasībām, tas tomēr ir tapis par inovatīvu, oriģinālu un dziļu pētījumu kopumu, kas atspoguļo aktuālās zinātniskās tendences pasaules zinātnē (īpaši onomastikā), parāda dažādu valstu lingvistiskās tradīcijas un valodu kontaktus.

Krājums sagatavots trijās valodās, kas bijušas Laimutes Balodes dzīves un darba valodas, – latviešu, lietuviešu un angļu valodā.

Sanda Rapa

LITERATŪRA

- Bušs, O. (1985, 5. decembris). Laimute Balode. Vizītkarte. *Dzimtenes Balss*, 49.

INTRODUCTION: GOD'S GIFT

It seems so very exceptional when a person's name alone makes the thoughts light and the heart tender. Such names are rare, but the anthroponymic name of the leading researcher of the Latvian Language Institute at the University of Latvia is such a rarity. Laimute Balode. The gentleness of the diminutive of the given name, the energetic wing beats and the gentle cooing on a sun-drenched day inherent in the semantics of the surname aptly describe her warm nature, scientific passion and breadth of vision spanning from place names and personal names to ethnonyms and other lexical categories, from lexis to syntax, from language policies to dialectology, from a broad transcendental view to the study of the Balts – Latvians, Lithuanians – and their cultures, from concern for each individual to concern for all the peoples of the world. All this has been captured in dictionaries, monographs and more than 150 articles. Laimute Balode seems to succeed in everything. The outwardly delicate woman, as her colleague Ojārs Bušs (1985) affectionately referred to her in the newspaper “Dzimtenes Balss”, has scaled steep scientific mountains and crossed deep seas of cooperation, has been working for many years in Latvia and Finland, at the University of Helsinki, has been connecting scholars around the world through her commitment, openness, and good will. And above all, she has spread her wings of love over the Baltic languages, over the neighbouring countries of Latvia and Lithuania, over her family and all that is good in the world. There is no knowing who put all these rare gifts in her cradle – whether it was her birth in a harsh land that made her see the sun and seek it where it is scarce, or her caring parents and grandparents, or her lovely family and

their care, or her birth and life in the light of two cultures – Lithuanian and Latvian, or her amazing diligence and capacity for work... No scientific study can unravel this. It is called the gift of God.

Laimute Balode was born during harsh times of forced exile on 18 May 1954, in Russia, in Khuzhir village, Olkhonsky district, Irkutsk region into the family of a Latvian mother and a Lithuanian father. In 1961, the little girl Laimute (then Anelauskaitė) started her schooling at the Rygiškių Jonas Gymnasium, Kapsuka (now Marijampolė). From 1965, she continued her studies at Vilnius Secondary School No. 22 and graduated with a gold medal in 1972. Immediately after secondary school, in 1972, she commenced studies in Classical and Baltic Studies at the Faculty of Philology of Vilnius State University in Lithuania and graduated with honours in 1977. During 1974–1976, Laimute was an exchange student at the Faculty of Philology of the Latvian State University.

Laimute Balode started working at the UL Latvian Language Institute (until 1992 – Institute of Language and Literature at the Latvian Academy of Sciences) in 1977 and has remained faithful to the institute throughout her scientific life. She joined the group of place-name researchers, and, despite her broad outlook and scientific interests, the place-name studies appear to have captured Laimute Balode's heart. This is evidenced by her writings and her 1985 PhD thesis on the derivation of Latvian lake names, where around 6000 collected hydronyms were analysed, exploring their derivation and, to some extent, their origin.

Laimute Balode has pursued her research in onomastics over the ensuing years, focusing mainly on place names – mostly Baltic hydronyms, which she has examined in terms of derivation, semantics and origin, as well as in historical and ethnolinguistic contexts. She has been studying habitation names and feature names with a particular attention to the contacts between the Baltic and Finno-Ugric languages, as well as semantic typology – the search for types of meaning. Laimute Balode's long-cherished dream of a popular place-names dictionary came true in 2015, when the Latvian Language Agency published the dictionary "Abava to Zilupe. The Origin of Latvian Geographical Names" co-authored with Ojārs Bušs and based on several previous studies by Laimute Balode.

Since 1977, Laimute Balode has also been one of the authors and editors of the “Dictionary of Latvian Place Names”.

Laimute Balode has not confined herself to the studies of place names. Her second favourite research topic is personal names, especially given names – primarily in the context of Lithuanian and Latvian anthroponymic systems, name-giving and usage, with each personal name analysed for its origin and meaning.

Furthermore, Laimute Balode has focused on some of the less frequently discussed topics in Latvian onomastics – ethnonyms or names of nationalities in Latvia, onomastic lexicography or the development of place-name dictionaries, urbanonymy or official and unofficial names of urban objects (streets, buildings, shops), which require delving into language policies, sociolinguistics and psycholinguistics. Some of her studies are devoted to applied toponymy – the spelling and standardisation of Latvian and Lithuanian place names and are frequently communicated through popular science articles.

Laimute Balode's onomastic research in its entirety is characterised by scientific depth, broad vision and a surprisingly large base of researched place names. Almost all these studies are conducted on several hundred (sometimes even thousands) onomastic lexemes and their variants, comparing them from synchronic and diachronic, semantic and etymological, derivational and usage perspectives, often eliciting ethnolinguistic and sociolinguistic implications. This comprehensive and rigorous approach has led to the development of convincing semantic and word-formation models in Latvian toponymy that have served as models for other onomastic studies.

Although Laimute Balode is usually recognised as a researcher of proper names, her work is not limited to this lexical category. One of the most extensive areas of her research is lexicography, which in addition to onomastics explores bilingual dictionaries, yielding scientific studies and popular science publications, as well as guidelines and dictionaries. The most important work of Laimute Balode in lexicography is the Lithuanian–Latvian Dictionary co-authored with Jonas Balkevičius, Apolonija Bojāte and Valters Subatnieks. In its entries, the dictionary contains a wealth of

word forms and illustrative material, offering a grammatical description of the Lithuanian language and a list of place names.

Laimute Balode has also done research in the field of general linguistics. The most notable work in this field is co-authored with Axel Holvoet (2001) and offers the description of the Latvian and Lithuanian languages and their dialects (*The Latvian Language and Its Dialects*, *The Lithuanian Language and Its Dialects*).

In some of her articles, Laimute Balode focused on the history of linguistics, often preparing and publishing onomastic bibliographies of a particular period and providing information on notable linguistic events and personalities.

God's gift – undefinable and unexplainable, but immensely endearing – is Laimute Balode's inherent ability to communicate and be human = a friend, a mentor, a teacher, a helper. She awakens unanimous fondness and affection. Especially the current and former students, including the author of these lines. The talent to enthuse, to captivate and to prepare each lecture as a thorough research is in her scientific bloodstream, which does not permit her to be content with less or seek easier ways. Laimute Balode started lecturing when she was still a student. Since 1979, she has taught at the Faculty of Philology (now Humanities), Foreign Languages, History and Pedagogy (now Educational Sciences and Psychology) of the University of Latvia.

This gift has also enabled fostering the bond between the two peoples, Latvians and Lithuanians, their language and linguistics. She has published and continues to publish many scholarly and informative articles on the current affairs, personalities, history and solutions in the spelling, language and education policies of the neighbouring country, and she is invited as an expert on various Lithuanian language issues in Latvia and abroad. She is highly sought after by various societies, commissions, associations, editorial boards, scientific committees and expert groups. She does not refuse her contribution, and she is appreciated. In 2004, she received an honorary award from the Republic of Lithuania for her linguistic work in Latvia; in 2009, – a Certificate of Recognition from the Ministry of Education and Science of the Republic of Latvia

for her successful and long-standing work in promoting and teaching Latvian language, literature, culture and history outside Latvia; in 2011 she was awarded the Medal of the Baltic Assembly; in 2011 – the Cross of Commander of the Order for Merits of Lithuania for services to Lithuania; in 2014 – the Lithuanian Government Award for Lifetime Achievement in the Humanities, which is bestowed upon the Lithuanians working abroad; in 2018, she received the first Balts' Award, and has been a recipient of many other marks of distinction.

Laimute Balode's unselfish commitment and dedication cannot be measured or rewarded. Although it lingers on as a warm radiance amidst the people she knows, it still seems all too little. May this collection, bringing together Laimute Balode's friends with their writings and (much, much) more with their thoughts, be one more attempt to appreciate and thank her for all the good she has done and to inspire her for future endeavours!

This *Festschrift* collection is structured into four parts. The first part opens with the discussion on the history of the *Festschrift* genre, whereas the remaining scholarly articles cover a wide range of topical scientific issues, pertaining to Laimute Balode's scientific activity and research interests: onomastics (both toponymy and anthroponymy), sociolinguistics, stylistics, language contacts. The second part, "Chronicle", features an article about the current work on the dictionary of given names, of which Laimute Balode is one of the authors. The third part "Congratulations!" is devoted to greetings, with a musical piece, including its description, composed especially for Laimute Balode on her birthday this year, and an account of the given names and place names important to Laimute Balode's family. The final part contains the memoirs authored by Laimute Balode's father, which not only mark an important stage in the scholar's life (birth and early years in exile, student life at the Kaunas Priest Seminary), but also shed light on the past century.

Although the edited collection has been compiled as a *Festschrift* collection without strict thematic and structural requirements, it has nevertheless become an innovative, original and thorough body of research that reflects current scientific trends in worldwide scholarship (especially

in onomastics), shows the linguistic traditions and linguistic contacts of different countries.

The collection has been written in the three languages of Laimute Balode's life and work – Latvian, Lithuanian and English.

Sanda Rapa

REFERENCES

Bušs, O. (1985). Laimute Balode. Vizītkarte.
Dzimtenes Balss, 49 (05.12.1985.).

I T J K A W & ! A S R L H
I D Z C K , U G K F J
Q I E J W X ! A S R Y D
I Z C K , U G A H T O P
H & K W & ! I S R & B H
K K A H T O P M E Y W X & !
I N M E ? I D Z C K , U G
I & J V W X ! A S R Q F J D
A I N Q F J I Y I V K W X ! A
N Y N H T O P M E ? & J
H I H I D Z C K , U G & Y N Q

VELTĪJUMKRĀJUMI KĀ AKADEMISKO PUBLIKĀCIJU ŽANRS UN TĀ VIETA HUMANITĀRAJĀS ZINĀTNĒS LATVIJĀ

Festschriften as a Genre of
Academic Publications and Their
Place in Humanities in Latvia

■ MĀRIS BALTIŅŠ

ABSTRACT

Keywords:
*academic traditions,
Festschriften,
humanities,
development
in Latvia*

Since the 18th century, the tradition of honouring important anniversaries of prominent professors with the publication of a special anniversary collection (Festschrift) compiled by colleagues, friends and students has gradually taken root in German-speaking universities. When this tradition expanded to other countries, the name Festschrift was adopted in English, Italian and Spanish, only in French in this sense the proper term *les mélanges* (in plural) is used. In Latvian, different designations are used for this purpose, however, the term *veltījumkrājums* has recently become more widespread.

Although a special edition can also be dedicated to a scientific institution, society or company when celebrating an important anniversary, only the collections that meet the following characteristics can be called an academic Festschrift in the strict sense: (1) it has been published during the respective person's lifetime as a surprise organized by colleagues; (2) its release is matched to an important anniversary of life or work; and (3) it follows a certain structure (an introductory part – the data about the person to be honoured and his research interests, and the main part – articles that touch on issues of interest to the person to be congratulated).

In Latvia, this practice was started in the interwar period. Among the Festschriften published in the humanities, the tributes prepared by the student association "Ramave" to folklorist Ludis Bērziņš (1930), pedagogue Jānis Kauliņš (1933), but especially – the collection "Filoloģijas materiāli" (Philological materials, 1933) dedicated to the 60th anniversary of Jānis Endzelīns are noteworthy. In the post-war years,

such publications were rare in Latvia (a collection in honour of Professor J. Endzelīns' 85th birthday and 65 year career anniversary in 1959 can be highlighted), but some such works were published in Western exile (including those of Kārlis Kundziņš, J. Endzelīns and Teodors Celms). After the regaining of independence, this tradition has resumed in recent decades, the most striking examples in the field of linguistics are the Festschriften to Jānis Valdmāns "Dzīves lingvistika" (Linguistics of Life, 2018) and Ina Druviete "Valodas upē" (In the River of Language, 2023).

Ievads

Katrā universitāšu organizatoriskajā modeli ir attīstījušās noteiktas akadēmiskās tradīcijas, kuras saistītas gan ar studiju procesu, gan ar mācībspēku sagatavošanu un būtiskākām norisēm viņu mūža ritumā. Vēsturiski Latvijas augstākās izglītības sistēmu ilgstoši ietekmējuši no vācvalodīgajām zemēm tieši vai pastarpināti aizgūtie priekšstati par akadēmiskās dzīves kārtību (te jāatminas, ka Krievijas impērijas universitātes arī ietilpa šīs ietekmes lokā). Kā šādu mantojumu varam minēt tādu īpatnēju mācībspēku akadēmisko statusu kā privātdocentūra un ar to saistītie jēdzieni (habilitācijas darbs, *venia legendi*, parauglekcija, iestāju lekcija u. c.) un tradīciju ievērojamu mācībspēku dzīves jubilejas godināt ar draugu, skolēnu un darbabiedru sagatavotu rakstu krājumu (veltījumkrājumu). Privātdocenti joprojām plaši sastopami tikai Vācijas un Austrijas augstskolās, bet citur dažādu iemeslu dēļ palikuši vienīgi par zinātnes vēsturnieku interešu objektu, taču veltījumkrājumu tradīcija plaši pārņemta daudzās pasaules valstīs un pelna ievēribu, lai pie tās pakavētos sīkāk.

1. Terminu un apzīmējumi

Kaut gan veltījumkrājumi katrā konkrētā gadījumā var būt atšķirīgi un ne vienmēr saīsinātajā vai izvērstajā (pilnajā) nosaukumā iekļauj attiecīgo nomenklatūras vārdu, tomēr skaidrs, ka tas ir virsklases jēdziens, lai apzīmētu noteiktu publikāciju veidu. Vācu valodā par vispārīgo terminu šī jēdziena apzīmēšanai tiek lietots vārds *Festschrift* (no *Fest* 'svētki, jubileja' un *Schrift* 'raksts'). Līdztekus šim apzīmējumam, bet krietni retāk sastopams vārds *Festgabe*, kā arī latīniskais *liber amicorum* (burtiski 'draugu [sarūpēta] grāmata'). Gadījumā, ja persona, kurai veltīts krājums, nesen aizgājusi mūžībā, tad nedrīkstētu lietot apzīmējumu veltījumkrājums (*Festschrift*), bet pareizi to saukt par piemiņas krājumu (vāciski *Gedenkschrift* vai *Gedächtnisschrift*) un tos vajadzētu uzskatīt par citu akadēmisko publikāciju žanru. Latvijas praksē 20. gadsimta otrajā pusē attiecībā uz Latvijas Zinātņu akadēmijas locekļiem vai citiem prominentiem zinātniekiem bija iegāties šādiem krājumiem veidot virsrakstu „[vārds un uzvārds] dzīvē un darbā”.

No vācu valodas šis apzīmējums ienācis arī angļu, itāļu, krievu un spāņu valodā. Angliski senākais šī vārda lietojums fiksēts 1871. gadā, bet plašāku izplatību ASV akadēmiskajā vidē tas ieguva kopš 20. gadsimta 30. gadiem, kad, glābjoties no iespējamām nacistu režīma represijām, ASV ieceļoja visai liels skaits prominentu mācībspēku no Vācijas un Austrijas, ienesot šo tradīciju turienes universitātēs. Šo vārdu tagad uzskata par pilnīgi iekļautu angļu valodā un parasti to tekstā lieto bez kursivēšanas, tomēr parasti saglabājot lielo sākumburtu (*Festschrift*) atbilstoši vācu pareizrakstībai. Svārstības vērojamas vienīgi daudzskaitļa formas rakstībā, jo līdztekus sākotnējai vāciskajai (*Festschriften*) pastāv arī angliskotā forma (*Festschrifts*). Tiesa, nereti konkrēta krājuma nosaukums veidots aprakstoši, piemēram, angliski *Essays in Honor of ...* un *Essays Presented to ...* vai itāli *Scritti (Studi) in onore di ...*, *Studi offerti in onore ...*, *Studi offerti a ...* Ja izdevuma sagatavošanā iesaistīti tikai tuvākie draugi un kolēģi, tad personiskāka rakstura piešķiršanai mēdz izmantot pēc *liber amicorum* parauga veidotu virsrakstu *Libro degli amici*.

Savukārt franču valodā šādā funkcijā tiek lietots daudzskaitlinieks *les mélanges*, kas burtiski saprotams gan kā 'sajaukums', gan 'sakopojums' vai 'rubrika preses izdevumā'. Kā sinonīms šāda rakstura izdevumu virsrakstā tiek izmantots arī apzīmējums *études offertes ...* (burtiski 'piedāvātie [pārnestā nozīmē – veltītie] pētījumi'), ar to uzsverot krājumā apkopoto pētījumu veltījuma raksturu.

Latviešu valodā stabilas terminoloģiskas tradīcijas līdz šim nebija izveidojušās, un divvalodu tulkojošās vārdnīcās daudzos gadījumos šāds šķirklis nav atrodams. Jēkaba Dravnieka vācu-latviešu vārdnīcā (1910) atrodama visai burtiska atbilde „*die Festschrift* – svētku raksts”, apejot būtisko pazīmi, ka tas vienmēr ir vairāku autoru rakstu sakopojums. Precīzāks skaidrojums rodams 1990. gada vācu-latviešu vārdnīcā: *die Festschrift* – jubilejas (rakstu) krājums. Par daudzajām angļu-latviešu vārdnīcām jāteic, ka vārds *Festschrift* lielākoties tajās nav iekļauts. Par nosacīti precīzāku uzlūkojama 2007. gada „Avota” vārdnīcā rodamā skaidrojošā atbilde „jubilejas izdevums (veltīts zinātniekam, māksliniekam u. tml.)”. Arī franču-latviešu vārdnīcā (2012) vienīgā atbilde vārda *mélanges* ir tikai *krājums*, neprecizējot, ka tas ir noteikta veida akadēmiskas publikācijas apzīmējums.

Vairākos gadījumos, tostarp izdevumos par godu Vairai Viķei-Freibergai (Cimdīņa, 2012) un Jānim Stradiņam (Jansone, 2013), kuru nosaukuma angļiskajā daļā lietots vārds *festschrift*, latviski tas vienkārši nosaukts par *veltījumu*. Termins *veltījumkrājums* pirmo reizi šāda publikāciju žanra nosaukšanai lietots 2018. gadā („Dzīves lingvistika: veltījumkrājums Jānim Valdmanim” (Vītola, 2018)), taču elektroniskajā vārdnīcā *tezaurs.lv* tas joprojām nav atrodams.

2. Jēdziens un saturs

Par senāko zināmo veltījumkrājumu vācu valodā uzskata 1640. gadā Leipcigā tapušo grāmatu (*Jubilaem Typographorum oder zweyhundert-jähriges Buchdrucker-Jubelfest*, 1640), kurā godināta divsimtā gadadiena kopš grāmatu iespēšanas mākslas izgudrošanas. Tajā grāmatizdevējs un dzejnieks Gregors Ričs (*Gregor Ritzsch*, 1584–1643) apkopojis daudzus savu laikabiedru dzejoļus, piesaistot plašu autoru loku. Tomēr šis gadījums drīzāk uzlūkojams par tradīcijas priekšvēsturi, jo tas nav tiešā mērā saistāms ar akadēmisko dzīvi.

Savukārt Francijā šīs tradīcijas sākumu saista ar draudzības albumu (*liber amicorum*, *album amicorum*) veidošanos 16. gadsimta protestantu universitātēs, kad sākotnēji to saturs bija saistīts ar viena vai vairāku cilvēku ceļojumu piezīmēm, zīmējumiem, izrakstiem no grāmatām, kas tika dāvināti kādai augsti godājamai personai. Sākumā šādi albumi eksistēja vienā eksemplārā, un to saturs laika gaitā varēja papildināties ar citu personu veltījumiem.

Var runāt par divu veidu veltījumkrājumiem, lietojot šo jēdzienu plašākā vai šaurākā nozīmē. Gluži pamatoti par veltījumkrājumu drīkstētu saukt ikvienu izdevumu, kas saistāms ar kādas iestādes, uzņēmuma vai zinātniskas biedrības jubileju un sniedz ziņas par tās vēsturi, pašreizējo darbību un sasniegumiem. Šajā kategorijā ietilpst arī piemiņas krājumi, kas veltīti kādas ievērojamas personas vai nozīmīga preses izdevuma atcerei, tostarp, piemēram, apceres saistībā ar Johana Volfanga fon Gētes (*Johann Wolfgang von Goethe*) „Fausta” latviešu tulkojuma simtgadi (Grīnuma, 1999) vai pērn izdotā grāmata Dantes Aligjēri (*Dante Alighieri*) septiņsimtās nāves gadadienas atcerei (Strode, 2023). Šajā gadījumā grūti novilkt

precīzas žanra robežas, un šķiet, ka šiem ļoti atšķirīgajiem izdevumiem vienīgais kopīgais elements ir to saistība ar kādu reālu vai pieņemtu gada dienu. Latviešu valodā parasti šais gadījumos apzīmējumu *veltījumkrājums* nelieto, bet nosaukumā titullapā izlīdzas ar citādiem žanra apzīmējumiem, sākot no vienkāršā *jubilejas krājums*, ... *veltīts* [*apceru un atmiņu*] *krājums*, *piemiņas rakstu krājums*, *rakstu krājums* ... *piemiņai*, [*dienai, jubilejai*] *par piemiņu* līdz pat augstā stila apzīmējumiem kā *rakstu vainags* [*vaiņags*].

Turpretim šaurākā nozīmē izdevumi, kurus varētu dēvēt par **akadēmiskajiem veltījumkrājumiem**, attiecināmi tikai uz augstskolu vidi un tapuši kā pagodinājums kādam mācībspēkam vai zinātniekam viņa jubilejā. Lai to korekti drikstētu pieskaitīt šādam izdevumu veidam, tam jāatbilst vairākiem nosacījumiem, proti, (1) tas tapis attiecīgā zinātnieka dzīves laikā un tiek sagatavots kā audzēkņu, kolēģu un draugu pārsteigums; (2) parasti tā iznākšana pieskaņota kādai nozīmīgai dzīves (lielākoties sākot no 60 vai 65 gadu vecuma) vai darba gadskārtai (saistībā, piemēram, ar emeritēšanās, apītot 40 vai vairāk gadiem kopš doktora grāda iegūšanas, stāšanās tiesneša vai mācītāja amatā u. c.); (3) krājuma struktūru lielākoties veido šādas daļas: to ievada viens vai daži īsi biogrāfiski apcerējumi par personu, kam tas veltīts, izceļot pētījumu virzienus, nopelnus un sasniegumus (*laudatio*), nereti sniedzot pārskatu par nozīmīgākajiem darbiem vai izvērstu bibliogrāfisko rādītāju, bet tā pamatdaļu veido krājuma sagatavotāju raksti par tēmām, kas lielākoties saistītas ar adresāta zinātnisko interešu jomu, kā arī *tabula gratulatoria* (tajā ietverot īsus sveicienus vai nosaucot personas, kas krājuma publicēšanu veicinājušas). Šādu struktūru, ko lielākoties papildina pagodinātās personas portrets, mēdz uzskatīt par klasisku, kaut gan pausta kritika, ka pēdējos gados vērojamas atkāpes no stingri akadēmiska noformējuma (Ender & Wälchli, 2012), iekļaujot sadzīviskas (ģimeniskas) vai ceļojumu fotogrāfijas, kā arī jautru atgadījumu atstāstus. Ja intereses ir daudzpusīgas, tad iekļautos rakstus var grūpēt tematiski vienotās kopās vai pat atsevišķos sējumos, ja materiāls bijis ļoti apjomīgs.

Veltījumkrājumi mēdz būt kā īpaši šim gadījumam publicēti iespaiddarbi, bet citreiz tas ir speciāli sagatavots kārtējais vai ārkārtas (papildu) zinātniska žurnāla vai periodiska rakstu krājuma laidieni. Par *veltījumkrājumiem* pareizi būtu dēvēt vienīgi šādus izdevumus.

Laiku pa laikam parādās kritiski vērtējumi (Ender & Wälchli, 2012), kas apšaubā šāda veida akadēmisko izdevumu nākotni apstākļos, kad zinātnieku darba galvenais kritērijs saistīts vienīgi ar citējamību, publicēšanu prestižos žurnālos vai rakstu iekļaušanu dažādās datubāzēs. Aplūkojot šāda rakstura iebildumus, tos var iedalīt vismaz trīs grupās. Pirmais no tiem saistāms ar šādu krājumu saturisko pusi, proti, ar bibliogrāfu grūtībām korekti katalogizēt izdevumus ar tematiski visai atšķirīgiem rakstiem, kas savukārt var ierobežot to atpazīstamību un lasītāju piekļūstamību to saturam. Otrs attiecas uz rakstu izvēli un to atlases procesu, jo, kaut gan kopumā tiek ievēroti rakstu recenzēšanas un vērtēšanas principi, tomēr definētais aicināto autoru loks un aptvertās tematikas plašums var ietekmēt redkolēģijas lēmumus par konkrētu rakstu publicēšanu. Līdzīga rakstura ir arī trešais pārmetums, kas šķietami nedaudz tendenciozi uzsver, ka šādos krājumos visai bieži parādās citādi grūti publicējami vai pat nepublicējami raksti, kā arī jau agrāk publicētu darbu pašplagiāti. Kaut daļēji atspēkojot šo pēdējo apgalvojumu, jāteic, ka veltījumkrājumi tiešām mēdz piedāvāt publicēšanas iespējas brīvākā vai pat esejiskā stilā rakstītiem apcerējumiem, neparastākam jautājuma skatījumam vai starpdisciplināram problēmas risinājumam, taču tas ne vienmēr uzskatāms par trūkumu.

Izteiktas prognozes, ka gan veltījumkrājumi, gan dažāda veida zinātnieku piemiņas un atceres izdevumi ir atmirstošas parādības (Richetti, 2012), jo par tām mazināšoties kā potenciālo autoru ieinteresētība (kurš gan labprāt nopūlēsies gar rakstu, kas visdrīzāk nebūs atrodams prestižās datubāzēs?), tā izdevēju motivācija ieguldīt līdzekļus (resursus prasīši maztirāžas izdevumi, kurus grūti realizēt). Tomēr praksē tas nav noticis, un gan humanitārās zinātnēs, gan tiesību zinātnēs ik gadus iznāk daudzi simti veltījumkrājumu, par kuriem speciālistu interese nebūt nemazinās, drīzāk pretēji, jo iespējas veidot elektroniskas publikācijas šo procesu drīzāk veicina, nevis kavē. Angliski, lai akcentētu šo tendenci, pat radies īpašs termins *webfestschrift*. Un būtu patiesi žēl, ja akadēmiskā vide zaudētu vienu no būtiskākajiem savas patības elementiem, proti, paaudžu pēctecības izjūtu un vēlmi godināt tos, kuri gribējuši un spējuši izaudzināt savu darbu turpinātājus un devuši daudzus radošus impulsus kādā nozarē. Jāteic, ka paši veltījumkrājumi daudzkārt, it īpaši vācvalodīgajās zemēs jau kļuvuši par zinātnes vēsturnieku un kulturologu izpētes objektu, pievērsoties, piemēram, apsveikuma vārdiem un to rituālajai

nozīmei (Antos, 1987), vai ir veltīti konkrētas zinātņu nozares, piemēram, ģeogrāfijas (Wardenga & Wirth, 1995), šī žanra publikāciju struktūrai un saturam.

3. Veltījumkrājumi Latvijā: pirmie paraugi

Īsā ieskatā par to, kā veidojusies šādu izdevumu tradīcija Latvijā, jāuzsver divi šā raksta ierobežojumi, proti, pamatvēriba tiks veltīta vienīgi humanitāro nozaru krājumiem, kuri sarakstīti latviešu valodā vai kuros latviešu valoda dominē.

Senākie paraugi, ko varēja izmantot topošā latviešu inteliģence 19. gadsimta otrajā pusē, saistās ar dažādu vācbaltu sabiedrisko organizāciju jubilejas krājumiem, kuru virsrakstos izmantots vārds *Festschrift*. Kā piemērus var minēt biedrības *Muse* simtgades (Die Gesellschaft, 1887) un Rīgas Dabaspētnieku biedrības piecdesmit darba gadu (*Festschrift des Naturforscher-Vereins*, 1896) jubilejas krājumu, kā arī Sarkankalna (*Rotenberg*) slimnīcas sagatavoto veltījumu Rīgas Praktizējošo ārstu biedrībai tās 75. gadskārtā (*Festschrift zum 75-jährigen Jubiläum*, 1897). Nosacīti pie tiem varētu pieskaitīt arī rakstu krājumu Rīgas Politehnikuma divdesmit piecos darba gados (1887). Nevieni no tiem gan nebija akadēmiskais veltījumkrājums šī vārda šaurākā nozīmē, bet tas arī saprotams, jo līdz Latvijas Universitātes dibināšanai Rīgā darbojās vienīgi nesen atvērta tehniskā augstskola, kurām šāda prakse nebija raksturīga.

Latviešu sabiedrībā visai nosacīti pie pirmajiem šāda rakstura krājumiem varētu pieskaitīt laikrakstu gadadienai veltītos izdevumus, taču saturiski tie uzskatāmi par cita veida izdevumiem, jo tajos kopā ar īsiem komentāriem pārpublicēti no sastādītāju viedokļa spilgtākie attiecīgajā laikposmā publicētie raksti. Jau 1875. gadā redaktora Bernharda Dīriķa redakcijā tika izdots apjomīgs krājums par godu „Baltijas Vēstneša” pieciem darba gadiem (Dīriķis, 1875), kurā pārpublicētie raksti sakopoti četrās nodaļās („Daba”, „Vēsture”, „Sadzīve”, „Saimniecība”) un sniedz bagātīgu materiālu terminoloģijas vai latviešu preses vēstures pētniekiem.

Lai apliecinātu savu nozīmību, arī Rīgas Latviešu biedrība izdeva jubilejas krājumus par gadu savai 10 un 25 gadu darbībai. Desmitgades krājums

drīzāk atgādina hroniku (Rīgas Latviešu biedrības pirmais gadu-desmits, 1878), uzskaitot visas svarīgākās norises, taču ceturtdaļgadsimta jubileja tiek atzīmēta ar lielāku pašapziņu un sniedz detalizētu ieskatu gan par katra tās vadītāja devumu, gan par būtiskākajiem darba virzieniem, īpaši uzsverot gādību par derīgām grāmatām un ortogrāfijas precizēšanu, kā arī par valodas pareizību, skaidrību un kuplumu (Rīgas Latviešu Biedrība, 1893).

4. Laiks līdz 1944. gadam

Tikai pēc nacionālās augstskolas izveidošanās varēja sākt veidoties arī savas akadēmiskās tradīcijas, tostarp arī veidi, kā godināt nopelniem bagātus mācībspēkus un citas personas ar lieliem nopelniem kādā zinātnes nozarē. Tomēr arī tad sākotnēji (vismaz līdz Latvijas Universitātes Satversmes apstiprināšanai 1923. gada martā, kas noslēdza tās tapšanas posmu) lielākā vērība tika veltīta mācību procesa organizēšanai un profesoru pieņemšanai, rūpes par jubilejām atliekot uz vēlāku laiku. Tikai pirms savas piecgadu darba jubilejas Latvijas Universitāte (LU) varēja godināt dažus savus gados vecākos mācībspēkus, piešķirot viņiem goda doktora grādu. Lai diplomu, kas apliecina šādu statusu, varētu pasniegt svinīgos apstākļos, tika noteikta goda doktora promocijas ceremonija, kurā līdztekus cildinājumiem ietilpa arī pagodinātā mācībspēka publiska akadēmiska lekcija.

Par pirmajiem izdevumiem, kas pēc nozīmības tuvinās akadēmiskam vēltijumkrājumam, var uzskatīt Kaudzītes Matisam veltīto grāmatu viņa 75. jubilejā (Zeiferts et al., 1924) vai „Latvijas Ārstu Žurnāla” redaktoram profesoram Jēkabam Alksnim īpaši veltīto 1926. gada 5./6. numuru viņa 30 gadu darbības jubilejā. Tiesa, pēdējā gadījumā laikam trūka pārsteiguma, jo grūti iedomāties, ka žurnāla redaktors varētu nezināt topošā numura saturu, tomēr būtiski, ka šis laidiens bija gandrīz divreiz biežāks par citiem un saturēja vienīgi viņa klinikas ķirurģu rakstus.

Latvijas gadījumā par pirmo īsto vēltijumkrājumu parūpējās nevis augstskolas mācībspēki, bet gan studenti – filoloģijas studentu akadēmiskā biedrība „Ramave”, kura pirmo sava rakstu krājuma „Ceļi” laidieni veltīja folkloristam un literatūrzinātniekam, LU Filoloģijas un filozofijas fakultātes vecākajam docentam Ludim (Ludvigam Ernestam) Bērziņam

(Augstkalns, 1931). Šo tradīciju biedrība turpināja, trešo sava rakstu krājuma laidienam veltot ilggadējam fakultātes Pedagoģijas nodaļas vadītājam profesoram Jānim Kauliņam viņa 70. dzimšanas dienā (Ceļi III, 1933). Abos šajos krājumos rakstu autori bija galvenokārt studenti vai neseni Latvijas Universitātes absolventi, tātad personas, kas bija klausījušās šo mācībspēku lekcijas un piedalījušās viņu vadītajos semināros. Kaut gan šāda kārtība nav uzskatāma par tipisku veltījumkrājumu tapšanā, tomēr tā ir saprotama, jo Latvijas Universitātes veidošanās laikā tajā tika sapulcināts visai nevienmērīgs mācībspēku kopums (no dažādām augstskolām, ar atšķirīgu mūža ritējumu un akadēmiskā darba pieredzi). Šādos apstākļos docētāju vidū savstarpējās saiknes bija mazāk ciešas (it īpaši humanitārajās un sociālajās zinātnēs, kurās katram bija savs nošķirts darba lauks) nekā starp studentiem un mācībspēkiem, kas izrādīja īpašas rūpes par audzēkņiem un sekmēja viņu personības izaugsmi.

Lielākais biedrības „Ramave” sasniegums veltījumkrājumu jomā bija 1933. gadā atsevišķā grāmatā (līdztekus tai pašā gadā J. Kauliņam adresētajam rakstu krājuma „Ceļi” laidienam) izdots veltījums profesoram Jānim Endzelīnam 60. dzimšanas dienā „Filoloģijas materiāli” (Filoloģijas materiāli, 1933). Šo izdevumu ievada Alvila Augstkalna sastādītais J. Endzelīna publicēto darbu uzskaitījums (pavisam 181 numurēts avots ar atsaucēm par publicētajām recenzijām un atsauksmēm presē, kopskaitā neietverot dienas laikrakstos ievietotos rakstus) un nenumurēts Kārļa Mīlenbaha publikāciju saraksts kā veltījums viņa 80. dzimšanas dienas atcerei. Pārējais materiāls iedalīts trijās nodaļās („Lingvistika”, „Folklorā un etnogrāfijā”, „Literatūras zinātne”), kuru autori, izņemot LU Filoloģijas un filozofijas fakultātes privātdocentus Annu Ābeli, Kārli Kārklīnu un Eduardu Pētersonu, ir profesora studenti vai neseni augstskolas absolventi. Kaut gan par godu šai J. Endzelīna dzimšanas dienai iznāca veltījumkrājumi arī Lietuvā un Itālijā, tomēr šis ārēji necilais studentu krājums ir vienīgais, kas nāca klajā dzimtenē. Ņemot vērā viņa tolaik visai saspīlētās attiecības ar fakultātes kolēģiem, 1933. gadā Latvijas Universitātē īstas J. Endzelīna jubilejas svinības netika organizētas.

1933. gadā nāca klajā arī veltījums LU profesoram Jāzepam Vitolam (Filosofijas un reliģijas zinātņu biedrība, 1933) 70. dzimšanas dienā – līdztekus rektora un profesora pienākumiem Latvijas Konservatorijā viņš bija arī Teoloģijas fakultātes ārštata profesors, docējot garīgo mūziku.

Uzsverot krājuma „Filoloģijas materiāli” visai necilo noformējumu, grūti nepamanīt atšķirības starp šo izdevumu un trim veltījumiem vēsturniekiem. Pirmais no tiem, kas tāpat iznāca „Ramaves” apgādā, veltīts toreizējam autoritārās valdības izglītības ministram profesoram Augustam Tentelim (Zeids, 1936), tam sekoja Arvedam Švābem (Ābers et al., 1938) un Robertam Vīperam (Stepermanis et al., 1939) veltītie izdevumi, kurus augstā poligrāfiskā izpildījumā izdeva Anša Gulbja apgāds. Nosacīti par akadēmisku uzlūkojams arī izdevums par godu Kārļa Ulmaņa 40 sabiedriskā darba gadiem (Unams, 1940), jo viņš bija gan Latvijas Universitātes goda biedrs, gan divu fakultāšu (Lauksaimniecības un Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes) goda doktors.

1943. gada 22. februārī plaši tika svinēta J. Endzelina 70. dzimšanas diena. Svinīgā akta laikā viņš no augstskolas apgāda saņēma nule izdoto grāmatu „Senprūšu valoda”, bet Filoloģijas un filozofijas fakultātes dekāns Teodors Celms klātesošos informēja, ka, „profesoru godinot, iznāks īpašs jubilejas rakstu krājums *Baltica*, kuram savu līdzdalību apsolījuši jau daudzi ārvalstu un latviešu zinātnieki” (J. G., 1943). Šim krājumam gan nebija lemts iznākt, un nav zināms, vai kādi iecerētie raksti patiesi tika sagatavoti un savākti. Katrā ziņā šķiet, ka darbs pie šī krājuma ieildzis, jo, piemēram, ļoti apjomīgs veltījums nākamajā lielajā J. Vītola jubilejā (Graubiņš, 1944) tomēr tika iespiests.

5. Laiks līdz nacionālās valsts atjaunošanai

Pēckara gados visplašāk šādi krājumi tika veltīti Andrejam Upītim viņa 70., 75. un 85. dzimšanas dienā (Grigulis & Egle, 1947; Krauliņš & Kundziņš, 1952; Sokols, 1962), kuros bez attiecīgā laikmeta ideoloģiskām nodevām atrodami arī izvērsti pētījumi par viņa daiļradi. Tomēr par īstiem veltījumkrājumiem tos būtu grūti dēvēt to sašaurinātās saturiskās ievirzes dēļ, jo tajos viss centrēts ap dažādiem viņa daiļrades aspektiem (piemēram, viņa lugas un to iestudējumi, noveļu meistarība, darbība literatūrkritikā u. c.), bet nav apcerējumu par viņam tuvām tēmām, piemēram, par romāna vēsturi.

Tādēļ par pirmo nopietno veltījumkrājumu pēc Otrā pasaules kara uzlūkojams J. Endzelinam veltītais ļoti apjomīgais daudzvalodu krājums

(Latvijas PSR ZA Valodas un literatūras institūts, 1959), kas gan iznāca gadu pēc viņa 85. dzimšanas dienas. Ar šo izdevumu saturiski sabalsojas Čikāgas baltu filologu kopas sagatavotais trimdas valodnieku krājums *In honorem Endzelini* (Hauzenberga-Šturma, 1960), kurā bez Benjamiņa Jēgera sastādītās bibliogrāfijas vēl ievietoti 16 tematiski atšķirīgi raksti.

Kaut gan trimdas specifika dēļ ārpus Latvijas galvenokārt tika izdoti piemiņas krājumi, tomēr iespēju robežās tapa arī veltījumkrājumi, no kuriem varētu izcelt izdevumus par godu teoloģijas profesora Kārļa Kundziņa (Auseklis [Societas theologorum Universitatis Latviensis], 1953) un filozofa Teodora Celma (Biezais, 1963) 70 gadu svinībām.

Kopumā jāuzsver, ka šāds akadēmisko publikāciju žanrs Latvijā bija visai mazpopulārs un izcilām personībām veltītie krājumi lielākoties bija ar memoriālu ievirzi, kolēģiem un skolēniem daloties atmiņās par savu saskari ar kādu izcilu personību. Atkarā no darba sakārtotāju uzstādījumiem un pieminamās personas rakstura šādi krājumi varēja būt gan intīmāki un personiskāki, gan arī visai oficiāli un distancēti. Lielāko kopu šajā ziņā veidoja krājumi ar vienotu virsraksta struktūru, stāstot par kādu Latvijas Zinātņu akadēmijas akademiķi vai augstskolas profesoru dzīvē un darbā.

6. Attīstība pēc 1991. gada

Valsts neatkarības atjaunošana, no vienas puses, ļāva atkal tuvināt abas sašķeltās tautas daļas (dzimtenē un trimdā), bet, no otras puses, pievērsties kā ilgi noklusētām personībām, tā piemirstām tradīcijām. Sākotnēji tā bieži bija vēršanās pie personām, kuru mūžs bija sasniedzis devīto gadu desmitu, tādēļ robežas starp veltījumkrājumiem izrādījās visai trauslas. Šai ziņā uzskatāms piemērs ir valodniekam Rūdolfram Grabim veltītais krājums „Savai valodai” (Blinkena, 1997). Bridī, kad krājums tapa kā veltījums viņa 90. jubilejai (1996. gada 11. augustā), gaviļnieka veselība bija samērā laba un attiecīgā dzimšanas diena tika nosvinēta, taču krājums tobrīd vēl nebija gatavs. Savukārt tā iznākšanas laikā 1997. gada sākumā tas bija pārtapis piemiņas krājumā, jo R. Grabis bija aizgājis mūžībā 1996. gada 17. decembrī.

Veltījumkrājumu tradīcijas gadu tūkstošu mijā pirmie atjaunoja vēsturnieki, kuri tradicionālo jubilejas biobibliogrāfiju sāka papildināt ar kolēģu rakstiem (Caune, 1999; Bērziņš, 2000). Tomēr īsteni atgriešanās pie klasiskās tradīcijas notika ar toreizējam Latvijas vēstures institūta direktoram Andrim Caunem veltīto izdevumu (Mugurēvičs & Ose, 2002), kurā kolēģu raksti vairs nebija tikai pielikums bibliogrāfijai. Valodniecības jomā par tādu kļuva Jānim Valdmanim (Vītola, 2018) veltītais sējums, kuram pēc tam sekojuši daži citi. Šai ziņā īpaši izceļams pagaidām tikai elektroniski pieejamais LU Lībiešu institūta sagatavotais Inas Druvietes 65 mūža gadu veltījumkrājums „Valodas upē” (Kļava & Rozentalde, 2023), kas, līdzīgi daudzās Rietumeiropas universitātēs ierastajai praksei, aizsāk šādas šķietami „neapaļas” jubilejas godināšanu, proti, atskatīšanos uz vairāk nekā 40 akadēmiskā darba gados paveikto.

Pievienojoties Laimutes Balodes sveicējiem, jācer, ka arī šis krājums kļūs par apliecinājumu tam, ka šī akadēmiskā tradīcija ir dzīva, kopjama un lolojama.

LITERATŪRA

- Ābers, B. Z., Zeids, T. & Zemzaris, T. (red.). (1938). *Tautas vēsture: veltījums profesoram Arvedam Švābem 25. V 1888. – 25. V 1938.* Rīga: A. Gulbis.
- Antos, G. (1987). Gruswort in *Festschriften als “institutionale Rituale”. Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*, 65, 9–40.
- Augstkalns, A. (red.). (1931). *Ceļi, I. Rakstu krājums L. Bērziņa sešdesmitās dzimšanas dienas piemiņai.* Rīga: Latvijas universitātes filoloģijas un filozofijas studentu Ramave.
- Auseklis [Societas theologorum Universitatis Latviensis] (ed.). (1953). *Spiritus et veritas: [veltījums profesoram Dr. theol. Kārlim Kundziņam 70. jubilejā].* [Stokholma]: Auseklis.
- Bērziņš, J. (sast.). (2000). *Vēsturnieks profesors Dr. phil. LZA ārzemju loceklis Andrievs Ezergailis: biobibliogrāfija, darbabiedru veltījumi 70 gadu jubilejā.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.

Biezais, H. (red.). (1963). *Ieskatītais un atzītais: rakstu krājums veltīts Prof. Dr. Phil. Teodoram Celmam 70 gadu dzimundienā 1963. gada 14. jūnijā*. [Stokholma]: Daugava.

Blinkena, A. (red.). (1997). *Savai valodai: Latvijas Zinātņu akadēmijas goda loceklim Rūdolfam Grabim veltīts piemiņas krājums*. Rīga: Latvijas ZA Vēstis.

Caune, A. (sast.). (1999). *Etnogrāfs profesors Dr. habil. hist. Saulvedis Cimermanis: biobibliogrāfija, darbabiedru veltījumi 70 gadu jubilejā*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.

Ceļi III. (1933). *Rakstu krājums. Profesoram A. Kauliņam septiņdesmitajā dzimšanas dienā I*. Rīga: Latvijas universitātes filoloģijas un filozofijas studentu Ramave.

Cimdiņa, A. (sast.). (2012). *Scientiae et patriae: veltījums akadēmiķei profesorei Vairai Vīķei-Freibergai 75. dzimšanas dienā = a Festschrift in honour of Vaira Vīķe-Freiberga on her 75th birthday*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

Die Gesellschaft – Die Gesellschaft der Musse in Riga, 1787-1887: eine Festschrift zum hundertjährigen Jubiläum den 7. Januar 1887. (1887). [Rīga]: [b. i.], [3].

Dīriķis, B. (red.). (1875). *Par piemiņu! Rakstu krājums, salasīts iz „Baltijas Vēstneša” pirmiem gada-gājumiem (1869-1874), no B. Dīriķa, Balt. vēstn. redaktora*. Rīga: brāļi Buš.

Ender, A. & Wälchli, B. (2012). The making of a festschrift, is it a ritual? In *Methods in Contemporary Linguistics* (pp. 143-167). Berlin / Boston: De Gruyter Mouton.

Festschrift des Naturforscher-Vereins – Festschrift des Naturforscher-Vereins zu Riga in Anlass seines 50jährigen Bestehens am 27. März (8. April) 1895. (1896). Rīga: [Naturforscher-Verein zu Riga].

Festschrift zum 75-jährigen Jubiläum – Festschrift zum 75-jährigen Jubiläum der Gesellschaft praktischer Ärzte zu Riga / von der städtischen Irrenheil- und Pflegeanstalt Rothenberg. (1897). Rīga: Müllersche Buchdruckerei.

Filoloģijas materiāli – Filoloģijas materiāli: profesoram J. Endzelinam sešdesmitajā dzimšanas dienā veltīts rakstu krājums. (1933). Rīga: Ramave.

Filosofijas un reliģijas zinātņu biedrība (pie Latvijas Universitātes). (1933). *Rakstu vainags profesoram Jāzepam Vītolam, 1863-1933*. Rīga: A. Gulbis.

Graubiņš, J. (red.). (1944). *Jāzeps Vītols: raksti par viņa dzīvi un darbu 80 gados*. Iekārtojis Ludolfs Liberts; notis zīmējis Augusts Stūritis. Rīga: Latvju Grāmatā sadarbībā ar Mākslas un sabiedrisko lietu departamentu.

Grigulis, A. & Egle, R. (sast.). (1947). *Tautas rakstnieks Andrejs Upīts: rakstu krājums*. Rīga: LVI.

Grīnuma, G. (sast.). (1999). *Rainis un Gēte: „Fausta” tulkojuma simtgade = Rainis und Goethe: zum hundertjährigen Jubiläum der “Faust”-Übersetzung.* Rīga: Nordik.

Hauzenberga-Šturma, E. (red.). (1960). *In honorem Endzelini.* Chicago: Čikāgas baltu filologu kopa.

Jansone, I. (sast.) (2013). *Iucundi acti labores: veltījums akadēmiķim Jānim Stradiņam 80. dzimšanas dienā = A festschrift in honour of Jānis Stradiņš on his 80th birthday.* Rīga: Zinātne.

J. G. (1943, 23. februāris). Godinājums dižam latviešu zinātniekam. Prof. D. J. Endzelina 70 mūža gadu piemiņas akts. *Tēvija*, 45.

Jubilaeum Typographorum oder zweyhundertjähriges Buchdrucker-Jubelfest. (1640). Leipzig: [s. e.].

Kļava, G. & Rozenvalde, K. (red.). (2023). *Valodas upē. Veltījumkrājums profesores Inas Druvietes 65 gadu jubilejā.* Rīga: LU Libiešu institūts.

<https://www.livonian.lv/wp-content/uploads/2023/09/seit-1.pdf>

Krauliņš, K. & Kundziņš, K. (sast.). (1952). *Tautas rakstnieka Andreja Upīša 75 gadi: literāri kritisku rakstu krājums.* Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.

Latvijas PSR ZA Valodas un literatūras institūts. (1959). *Rakstu krājums, veltījums akadēmiķim profesoram Dr. Jānim Endzelinam viņa 85 dzīves un 65 darba gadu atcerei: Sbornik statej, posvjašennyj akademiku professoru doktoru Janu Ēndzelinu v svjazi s 85-letiem so dnja roždenija i 65-letiem naučnoj dejatel'nosti = Festschrift dem Akademiker Professor Dr. J. Endzelin zu seinem 85-Geburtstag und zu Ehren seiner 65-Jährlichen wissenschaftlichen Tätigkeit gewidmet.* Rīga: Latvijas PSR ZA.

Mugurēvičs, Ē. & Ose, I. (sast.). (2002). *Civitas et castrum ad Mare Balticum: Baltijas arheoloģijas un vēstures problēmas dzelzs laikmetā un viduslaikos: rakstu krājums – veltījums LZA īstenajam loceklim prof. Dr. habil. hist. Andrim Caunem 65 gadu dzīves jubilejā.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.

Richetti, J. (2012). The Value of the Festschrift: A Dying Genre? [review]. *The Eighteenth Century*, 53(2), 237-242.

Rīgas Latviešu Biedrība – *Rīgas Latviešu Biedrība savā 25. gadu darbā un gaitā.* (1893). Jelgava: Zieslack'a (H. J. Dravin-Dravnieka) drukātava.

Rīgas Latviešu biedrības pirmais gadu-desmits – *Rīgas Latviešu biedrības pirmais gadu-desmits 1868-1878.* Svētku-raksts. (1878). Rīgā: Alexander Stahl.

Sokols, Ē. (red.). (1962). *Tautas rakstnieka Andreja Upīša 85 gadi* [rakstu krājums]. Rīga: Zinātnu Akadēmijas izdevniecība.

- Stepermanis, M., Švābe, A. & Zeids, T. (red.). (1939). *Latviešu vēsturnieku veltījums profesoram Dr. hist. Robertam Viperam: 14. VII 1859. – 14. VII 1939*. Rīga: A. Gulbis.
- Strode, R. (sast.). (2023). *Dante un „Dievišķā komēdija”. Pēc 700 gadiem: rakstu krājums Dantes Aligjēri 700. atceres gada piemiņai*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Unams, Ž. (sast.). (1940). *Tautai un valstij: rakstu krājums Prezidenta Kārļa Ulmaņa 40 gadu sabiedriskā darba atcerei*. Rīga: Biogrāfiskā arhīva apgāds.
- Vītola, I. (zin. red.). (2018). *Dzīves lingvistika: veltījumkrājums profesoram Jānim Valdmanim = Linguistics of Life: a festschrift in honour of Jānis Valdmanis*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Wardenga, U. & Wirth, E. (1995). *Geographische Festschriften – Institution, Ritual oder Theaterspielen? Geographische Zeitschrift*, 83(1), 1–20.
- Zeids, T. (red.). (1936). *Veltījums izglītības ministram un profesoram Dr. h. c. Augustam Tentelim: 23. XI 1876. – 23. XI 1936*. Rīga: Ramaves apgāds.
- Zeiferts, T., Misiņš, J. & Egle, K. (sast.). (1924). *Kaudzītes Matīsa 75 gadu jubileja*. Cēsis, Rīga: O. Jēpe.

I T J K A W & ! A S R L
I D Z C K , U G K F J
Q I E J W X ! A S R Y D
I Z C K , U G A H T J P
H & K W & ! I S R & B H
K K A H T O P M E Y W X & !
I N M E ? I D Z C K , U G
I & J V W X ! A S R Q F J
A I N Q F J I Y I V K W X ! A
N Y N H T O P M E ? & J
H I H I D Z C K , U G & Y N Q

EMĪLIJA NAV EMILY JEB PERSONVĀRDI LATVIEŠU LINGVISTISKĀS ATTIEKSMES KONTEKSTĀ¹

Emīlija is not *Emily*, or Personal
Names in the Context of
Latvian Language Attitudes

■ INA DRUVIETE

¹ Raksts sagatavots ar valsts pētījumu programmas „Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai” projekta „Mūsdienu latviešu valodas lietojums un attīstība” (Nr. VPP-LETONIKA-2022/1-0001) atbalstu.

ABSTRACT

Keywords:

language policy,
language
standardization,
language attitudes,
proper names

The Official Language Law and the Cabinet of Ministers Regulations Regarding the Written Form and Use in the Latvian Language of Personal Names, and also Identification Thereof provides that personal names are written in accordance with the traditions and spelling rules of the Latvian language. Personal names in other languages are spelled according to their pronunciation in the original language. The Constitutional Court, the European Court of Human Rights, and the UN Court of Human Rights have recognized that Latvian laws restrict personal rights, however, the use of personal names affects public interests in their entirety, hence, a uniform system of writing and using personal names is necessary. Courts of all levels have emphasized that a specific restriction is recognized as socially necessary and the benefit that society gains by maintaining the current approach to the representation of personal names is greater than the restriction of personal rights.

For years now, numerous citizens of Latvia, after marrying a foreigner or registering children born in a mixed family, have been fighting for the opportunity to write their name or surname in the original spelling on the main page of his Latvian passport. As British-Latvian double citizen says, “We speak Latvian in the family and we call our daughter *Emīlija*, however, on her birth certificate and in the English environment – at school, at doctor’s, in public – she is and will remain *Emily*, her real name is *Emily*”.

However, the traditional system of proper names of other languages is not only a matter of complying with the principles of writing (orthography), – it affects the basic principles of the language policy as a whole.

Currently, discussions about the spelling of personal names have resumed. Therefore, it is important to start analysing the choice, use and evaluation of personal names in the broader context of Latvian language attitude.

Ievads

„Personvārdu, it īpaši priekšvārdu izvēles tendences un to salīdzinājums simts gadu posmā liecina par sabiedrības struktūru, tradīcijām, reliģiju, izglītību, sociālo intuīciju, gaumi un pat modi, kas visos laikos ir ietekmējusi jaundzimušo vārdus,” – tā, pamatojoties uz ilggadējiem latviešu personvārdu pētījumiem, atzīst Laimute Balode (2019, 156). Latviešu onomastikā personvārdu izvēles dinamika ir tradicionāls pētījumu priekšmets, pievēršoties arī vecāku motivācijai izvēlēties noteiktu vārdu. Tomēr attieksme pret personvārdiem ir līdz šim pietiekami nenovērtēts indikators latviešu valodas savdabības un konkurētspējas uztverei kopumā.

Tiešs rosinājums pievērsties šai problemātikai saistāms ar 2024. gada janvāri aizsāktu diskusiju par it kā individuālu gadījumu – bērna ar dubultpilsonību vārda atveidi Latvijas un mītnes zemes izsniegtajos dokumentos. Tomēr diskusijas izvērsums un izmantotie argumenti neļauj to aplūkot izolēti. Var izteikt pieņēmumu, ka sabiedrības apziņā gan bērna vārda izvēle, gan latviešu vārdu un uzvārdu lietojums Latvijā un ārvalstīs, gan citvalodu personvārdu atveides principi latviešu valodā tiek uztverts kā vienots problēmu bloks. Turklāt aizvien izteiktāk parādās vēlme pēc atšķirīgas pieejas attiecībā uz īpašvārdiem, sevišķi personvārdiem, un sugasvārdiem valodas standartizācijas aspektā. Tas nav tikai rakstības (ortogrāfijas) principu jautājums, bet skar valsts valodas politikas pamatprincipus kopumā. Tāpēc ir nozīmīgi personvārdu izvēli, lietojumu un vērtējumu sākt analizēt plašākā latviešu lingvistiskās attieksmes kontekstā.

1. Lingvistiskā attieksme

Lingvistisko attieksmi īsumā var raksturot kā subjektīvo faktoru kompleksu, kas atklāj dažādu etnosu, sociālo grupu un indivīdu valodas uztveres īpatnības, attieksmi pret dažādām valodām (valodas variantiem) un valstisku vai sabiedrisku institūciju veiktajiem valodas situācijas regulēšanas pasākumiem. Plašāk šis jēdziens analizēts valsts pētījumu programmā „Latviešu valoda” (2018–2021) izstrādātajā kolektīvajā monogrāfijā „Latviešu lingvistiskā attieksme: vērtības, pārlicība, prakse” (Druviete, 2021), kas veidota kā vienots pētījums, gan pievēršoties

lingvistiskās attieksmes teorijai un tās praktiskajai izpaušmei 21. gadsimta trešā gadu desmita sākumā, gan apcerot valodas kā identitātes koncepta attīstību Latvijā dažādu kultūru saskares un vēsturisko norišu kontekstā. Lingvistiskās identitātes izpratne Latvijā veidojusies ilgā laika posmā, saplūstot dažādiem virzieniem un strāvojumiem, bagātinoties ar citu kultūru pieredzi un saistot tradīciju un pragmatismu. Pētījumā skarta arī valoda kā vērtība Latvijas tradicionālajā diskursā – folklorā, literatūrā, plašsaziņas līdzekļos, aplūkotas valodas ekonomiskās un simboliskās vērtības kolīzijas. Mūsu laikmetā nav viegli rast līdzsvaru starp šīm vērtībām, tāpēc nepārtraukti jāmeklē efektīvi risinājumi ne vien starpkultūru komunikācijas nodrošināšanai globalizētajā pasaulē, bet arī nacionālās identitātes kopšanai un saglabāšanai (Balode, 2011).

Minētajā monogrāfijā iezīmēti latviešu lingvistiskās attieksmes un uzvedības galvenie aspekti, kā arī valodas un sabiedriskās domas attiecību raksturīgākās iezīmes. Īpašvārdu lietojums un attieksme pret tiem tomēr nepelnīti palikusi neiztirzāta. Šī problemātika nedaudz tiek skarta līdz 2024. gada beigām īstenojamajā valsts pētījumu programmas projektā „Mūsdienu latviešu valodas lietojums un attīstība”. Kā turpmāk redzēsīm, šis valodas funkcionēšanas segments latviešu valodas ilgtspējai var būt nozīmīgāks, nekā sākotnēji šķiet. Tāpēc turpmāk iezīmēti daži pieturas punkti iespējamam pētījumam par personvārdiem latviešu valodas noturības un īpaši lingvistiskās attieksmes kontekstā. Plašāks un dziļāks pētījums par šo jautājumu vēl ir nākotnes uzdevums, kas jāpaveic pēc iespējas drīzākā laikā.

2. Bērna vārda izvēle – vai neierobežotas vecāku tiesības?

2024. gada janvāra beigās sabiedrībā uzvirvoja diskusijas par vecāku tiesībām izvēlēties bērna vārdu. Tiešais iemesls tam bija publicētais Tieslietu ministrijas Dzimtsarakstu departamenta datu apkopojums par 2023. gadu: „2023. gadā jaundzimušajiem tika reģistrēti neparasti vārdi, piemēram: *Artemīda, Dakota, Neve, Talla, Vlasta, Lavi, Miesassargs, Vests, Mills, Ville, Kairo, Rubins*. Tāpat jaundzimušajiem ir doti divi vārdi: *Arabella Vētra, Anna Ziena, Bronza Evelīna, Pērkons Pēteris, Varis Vītis, Konrāds Lācis*.”

(Tieslietu ministrija, 2024) Plašāko uzmanību izpelnījās vārds *Miesassargs*. Piemēram tipisks komentārs sociālās tīklošanās vietnē X:

@uldisz. Atzišos, jau kādu brīdi izbrīnā blenžu uz šo un nevaru izdomāt, ko teikt. Kāds varētu būt mazā Miesassarga uzvārds? Miesassargs Vilks? Miesassargs Parādnieks? Miesassargs Mežsargs?

Daudzi komentētāji pauda izbrīnu, ka šāds vārds vispār reģistrēts. Dzimtsarakstu nodaļas darbinieki gan taisnojās, ka ilgi mēģinājuši vecākus atrunāt, bet viņiem tas nav izdevies. Šķiet, šis gan būtu bijis gadījums, kad Dzimtsarakstu nodaļai būtu bijis jāizmanto likumā noteiktās tiesības iesaistīt bāriņtiesu saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 17. pantu (sk. Kučs, 2016), tomēr tā nenotika. Un šis konkrētais gadījums izraisīja ilgstošu viedokļu apmaiņu.

Agnese Margēviča publikācijā ar virsrakstu „Ierēdņiem nav jāražo izklaides ziņas” norāda:

„Uz šis TM publiskotās informācijas pamata tapa virkne ziņu portālu izklaides sadaļās, par šiem vārdiem tika kolektīvi iesmiets un sašusts sociālajos tīklos, ne bez pamata moralizējot, ka vecāki bērnus pakļauj iespējamam izsmieklam vēlākajā dzīvē. Patiesībā šī ikgadējā prakse ar jaundzimušo divaino vārdu publiskošanu ir ļoti sena un raisa loģisku jautājumu, kādu sabiedrisko labumu TM tajā saredz. Ja ir vēlme netieši norādīt, ka konkrēto vārdu došana nav apsveicama, domājot par valodas labskanību, konkrēto bērnu psihoemocionālo lab sajūtu nākotnē vai vienkārši vārdu etimoloģiskā konteksta dēļ, vai pareizāk un gudrāk to nebūtu darīt zināmu uz jaunradi orientētajiem vecākiem, viņus konsultējot vārda reģistrācijas brīdī?” (Margēviča, 2024)

Noteiktā laika posmā jaundzimušajiem doto vārdu publiskošana gan nebūtu nosodāma, jo izklaide nebūt nav tās galvenais mērķis. Šādi saraksti sniedz ļoti daudz informācijas par tendencēm vārdu izvēlē, kas savukārt ir nozīmīga lingvistiskās attieksmes kontekstā. Tieši šādi būtu skatāms jautājums par personiskās izvēles robežām. Un te lingvistika saskaras ar jurisprudenci. Kā norāda Ieva Plēsuma un L. Balode, „ņemot vērā to, ka

tieši vārds lielā mērā veido bērna identitāti, lielākajā daļā sabiedrību tiesības dot bērnam vārdu tiek uzskatītas par svarīgu un nozīmīgu privilēģiju” (Plēsuma & Balode, 2013, 58). Vai tas nozīmē, ka šai privilēģijai nav robežu? Emuāru veidotāja ar segvārdu Vārdotāja (vardotaja.blogspot.com) tā arī raksta: „Man gribētos pajautāt tiem, kas ir sašutuši – kur jūs vilktu robežu? Kādiem kritērijiem jāizpildās, lai vārda reģistrēšanu drīkstētu atteikt? Jo, kad tā iedziļinās, tad vairs nemaz tik skaidri tā bilde nezīmējas.”

Daudzās valstīs tomēr pastāv noteikti kritēriji bērna vārda izvēlē. 2007. gadā plaši izskanēja piemērs no Beļģijas par aizliegumu Reno ģimenei meitai dot noteiktu vārdu, lai nerastos pārāk tiešas asociācijas ar automašīnu *Megane Renault*, Jaunzēlandē vecāki nevarēja reģistrēt bērnus ar vārdiem *4Real*, *Satan*, *Adolf Hitler* (Citroen Xantia III, 2007). Tomēr ASV tika reģistrēts bērns ar vārdu *Jon Blake Cusack Version 2.0*. Un, kā zināms, Ilona Maska (*Elon Musk*) jaunāko atvasi sauc *X Æ A-12*, bet, tā kā Kalifornijas likumi ļauj vārdā izmantot tikai zināmos 26 alfabēta burtus, vārds reģistrēts kā *X Æ A-Xii* (Harrison, 2023). Vecāki vai viņu pārstāvji savā izvēles brīvībā atsaucas uz identitāti un konstitūcijā noteikto privātās dzīves neaizskaramību tieši tāpat kā Latvijā:

„Vārds ir identitāte. To veido vecāku kultūra, ģimene, valodas, to ietekmē dzīvesvieta utml. Tā ir personīgās dzīves aizsardzības viena no pamattiesībām!” atgādina pieredzējusi juriste, atsaucoties uz Satversmes 96. pantu, kurā teikts, ka “Ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību.”” (Kalve, 2024c)

Iespējams, publiskajā telpā jāsniiedz plašāka informācija par ierobežojumiem bērna vārda izvēlē, kādi pastāv citās valstīs. Pavisam sveigs ir piemērs no Somijas. Par nepieļaujamiem atzīti tādi vārdi kā *Voldemort*, *Kukkupöö*, *Vasara*, *Yes* un citi; publicēts arī noraidīto vārdu saraksts (Yle News, 2024).

Tomēr Latvijā parādās specifiska problēma. Daudzi sabiedrības locekļi neuztver starpību starp vārda skanējumu un latviešu ortogrāfijas pamatprincipu noteikto vārda rakstību. *Miesassarga* gadījums atkal aktualizēja jau pirms piecpadsmit gadiem plaši iztīrāto tiesvedību saistībā ar personvārda *Oto* / *Otto* rakstību.

3. *Otto* kā problēmas indikators

Zināms, ka Valsts valodas likums un Ministru kabineta 2004. gada 2. marta noteikumi Nr. 114 „Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju” paredz, ka personvārdus raksta saskaņā ar latviešu valodas pareizrakstības noteikumiem. Latviešu valodas pareizrakstība nosaka to, ka burti b, c, d, f, g, h, k, p, s, t, v un z vārda saknē netiek dubultoti, jo reāli praksē tie netiek izrunāti. Tātad personvārds *Oto* rakstāms bez dubultota līdzskaņa *t*. Tomēr pēc vairākām tiesvedībām LR Augstākās tiesas Senāta Administratīvais departaments uzlika par pienākumu Dzimtsarakstu nodaļai izdot labvēlīgu administratīvo aktu par bērna reģistrāciju ar vārdu *Otto* un pat morālā kaitējuma atlīdzinājumu 500 Ls apmērā (Spriedums, 2010; Tvnet, 2010).

Notikumu gaita plaši aprakstīta vairākās publikācijās gan presē, gan zinātniskajā literatūrā (sk. Jērāne, 2011; Platace, 2013; Kučs, 2016 u. c.). Pat parasti vērtējumos ieturētie valodnieki šo tiesas spriedumu nosaukuši par „nekrietnu”:

„Šāds spriedums ir absurds pēc būtības, jo tiesa faktiski lēmusi par latviešu valodas pareizrakstības jautājumu, kas nekādi nav tās kompetencē. Šeit pārprasta jēdziena „likums” nozīme, netiek šķirtas tiesību normas no cita veida likumsakarībām, kas darbojas dabā un sabiedrībā, tajā skaitā arī katrā valodā. Grūti būtu iedomāties, ka tiesa var uzlikt kādam par pienākumu lietot vārdu „mežs” sieviešu dzimtē vai atzīt par pareizu vārda „labs” rakstību ar p, jo tā to izrunā. Līdzīgos gadījumos senie romieši teica *Nec Caesar supra grammaticos*, uzsverot, kas ir valsts varas ziņā un kas nav. Tomēr pēdējā atziņa Latvijā tagad tikusi apšaubīta, turklāt Augstākajā tiesā.” (Rūmniece & Baltiņš, 2010)

Santa Jērāne (Briede) atzīst, ka „2010. gada toplīdzskaņa *t* kontekstā svarīgi būtu nevis smīkņāt par „kašķīgo latviešu” kaislībām ap viena burtu rakstību, bet gan notikušajā saredzēt draudošo lavīnas efektu [..]. Sanāk, ka tiesa kalpo nevis likumam, bet atsevišķu personu iegribām.” (Jērāne, 2011, 165)

Izrādās, *Oto* lieta joprojām nav aizmirsta un tiek saistīta ar *Miesassarga* gadījumu, tiesa, nonākot pretrunās jautājumā, vai valstij ir vai nav tiesības iejaukties bērna vārda izvēlē:

*@EsEsmuTuEsmuEs. Dzimtsarakstu nodaļa un Valsts valodas centrs: „tiesājas ar ģimeni, kas cenšas nosaukt dēlu par Otto, lai to nepieļautu”. Arī Dzimtsarakstu nodaļa un Valsts valodas centrs: Miesassargs? Pilnīgi normāls vārds bērnam, vispār po***.*

@OlavsCers. Bija vajadzīgs @Augstaka_tiesa spriedums, lai ļautu reģistrēt bērnam vārdu Otto. Cik daudz resursu iztērēts šajā bezjēdzīgajā tiesvedībā? Bet tagad – mazs puika vārdā Miesassargs – ļoti labi un pareizi, Dzimtsarakstu nodaļā nekādu iebildumu. Kas tālāk?

Sašutums saistībā ar līdzskaņa *t* dubultojumu pausts arī videomateriālā „Latvieši Īrijā dūsmīgi: piesakot dēlu Latvijas pilsonībai, dokumentos maina dēla vārdu” (Portāls apollo.lv, 2024. gada 7. februārī). Īrijas izdotajos dokumentos bērna vārds ierakstīts formā *Matteo*, kas Latvijas Republikas pasē saskaņā ar pierasto praksi atveidots kā *Mateo*. Un te nonākam pie nākamā problēmas slāņa: citvalodu personvārdu atveides latviešu valodā.

4. Citvalodu personvārdu atveide latviešu valodā

Citvalodu īpašvārdu atveides tradīcijas un pamatojums latviešu zinātniskajā literatūrā un plašsaziņas līdzekļos ir raksturots ļoti plaši (Bergmane & Blinkena, 1986; Druvieta, 2000; Platace, 2013; Veckalne, 2020; Ņikona, 2024 u. c.). Izsmēļošu šādas prakses pamatojumu 2007. gadā devis Juris Baldunčiks:

„Lai arī citvalodu īpašvārdu atveide mūsdienu latviešu valodā ir samērā nopietns jautājums, līdz šim sabiedrībā nav pietiekami akcentēti galvenie šo īpašvārdu atveides iemesli: 1) latviešu valoda ir fonogrfēmiska (fonogrfētiska) valoda, t. i., valoda, kurā raksta tā, kā runā (izņēmumu skaits ir niecīgs); 2) latviešu valoda ir pilnflēktīva (arī nominatīvam

ir specifiskas galotnes) valoda, kurā ar locījumiem izsaka lielu daļu sintaktisko funkciju. Citvalodu īpašvārdu lietojums oriģinālformā radītu paralēlu valodas sistēmu, jo vienā sistēmā abas tik atšķirīgas īpatnības nav integrējamas. Ar šo valodas specifiku mēs kardināli atšķiramies no angļu, franču un daudzām citām valodām. Šajās valodās, kur rakstība lielākā vai mazākā mērā atšķiras no izrunas, nav svarīgi, kādā grafiskā formā lietojami citvalodu īpašvārdi.” (Baldunčiks, 2007)

Citvalodu personvārdu atveides pamatprincipi ir nostiprināti normatīvajos aktos – gan Valsts valodas likumā (1999), gan jau minētajos Ministru kabineta 114. noteikumos. Latvijā jau kopš pagājušā gadsimta 70. gadiem tiek izdoti norādījumi par citvalodu personvārdu atveides problemātiku; informācija viegli pieejama arī Latviešu valodas aģentūras tīmekļvietnē (<https://www.personvarduatveide.lv/>). Bet, kā norādījusi Ineta Balode, „minētie ieteikumi apliecinājumu gūst pārsvarā tad, ja atsaucību izrādījusi „ceturtā vara”. Pretējā gadījumā tos lielākoties studē interesenti un atsevišķu profesionālo grupu pārstāvji, kuru ietekmes lauks nav lielāks par viena vienīga televīzijas ziņu raidījuma vai laikraksta laidiena iespējām.” (Balode, 2010, 6)

Īpaši pieminamas arī daudzās tiesvedības gan Latvijas, gan starptautiskajās tiesās saistībā ar citvalodu personvārdu atveidi. Plašāku ievēribu publiskajā telpā guvuši tādi procesi kā „Mencenas”, „Raihmana”, „Kuharecas” lietas (sk. Feldhūne, 2001; Trautmane, 2012; Tomsone, 2018). Šīs lietas izsmēloši analizētas vairākos Latvijas Universitātē un Rīgas Juridiskajā augstskolā izstrādātajos bakalaura un maģistra darbos (sk., piem., Lapiņa, 2012; Mukha, 2010; Sukuts, 2015; Ventaskraste, 2018), arī Latvijas Republikas Tiesībsarga biroja izdotajā pētījumā „Personvārdu rakstība un cilvēktiesības” (Biksiniece-Martinova & Lapiņa, 2012). Gan Satversmes tiesa, gan Eiropas Cilvēktiesību tiesa, gan ANO Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka Latvijas normatīvie akti ierobežo personas tiesības, tomēr personvārdu lietošana skar visas sabiedrības intereses, jo ir nepieciešama vienota personvārdu rakstības un lietojuma sistēma. Visu līmeņu tiesas ir uzsvērušas, ka konkrēts ierobežojums ir atzīstams par sociāli nepieciešamu un labums, ko sabiedrība gūst, saglabājot personvārdu atveidē pašreizējo pieeju, ir lielāks nekā personas tiesību ierobežojums.

5. Problēmas atzars – personas ar dubultpilsonību

Diskusijās par citvalodu īpašvārdu atveidi latviešu valodā jau kopš 2013. gada, kad pieņemti grozījumi Pilsonības likumā par dubultpilsonības iespējamību, ir pievienojies vēl viens nozīmīgs aspekts. Runa ir ne vairs tikai par citu tautību pārstāvju un citu valstu pilsoņu vārdu un uzvārdu atveidi latviešu valodā, bet par potenciāli atšķirīgu vienas un tās pašas personas personvārda rakstību Latvijas Republikas un citas valsts personu apliecinošos dokumentos, par personām, kas juridiski ir saistītas ar Latviju (Latvijas Republikas izdotas dzimšanas apliecības vai pases turētāji).

2024. gada sākumā portāls *latviesi.com* ir sācis publicēt stāstu sēriju par to, „kādas problēmas rodas latviskoto vārdu un uzvārdu īpašniekiem ar mērķi rosināt sabiedrības diskusiju un apsvērt iespēju novecojušos Ministru kabineta noteikumus mainīt”. Diskusijas iniciatore Ilze Kalve (2024b) intervijā „Latvieši ārzemēs sūrojas – tur nesaprot, ka Emīlija ir tā pati Emily” atsaucas uz dubultpilsones Kristīnes teikto:

„„Kad piedzima Emīlija, mēs pirmo uztaisījām Latvijas pasi, taču mūsu gadījumā tā bija liela kļūda, par kuru uzzinājām vien vēlāk,” stāsta Kristīne. „Ģimenē mēs runājam latviski un meitu saucam par *Emīliju*, tomēr viņas dzimšanas apliecībā un angliskajā vidē – skolā, pie ārstiem, sabiedrībā – viņa ir un paliks *Emily*, viņas īstais vārds ir *Emily*.””

Publikācijā „Jaukto ģimeņu birokrātiskais bieds – pasē pēc kāzām ieraksta līdzīgus, bet ne vienādus uzvārdus” aprakstīta Paulas pieredze:

„... bērniem ir divas pases – Latvijas un Īrijas –, un katrā uzvārds rakstīts citādāk. Tas nākotnē varētu būt mulsinoši,” atzina Paula.

Pagaidām gan tas viņiem grūtības sagādājis nav – arī tad, kad viņa ar bērniem ceļo bez vīra.

„Varbūt viņi vienkārši redz, ka manā pasē ir labajā pusē – blakus lapā pie personas datiem – uzvārds ir arī oriģinālvalodā,” viņa minēja.

Taču kopumā Paula atzina, ka, ja būtu tāda iespēja, viņa labprāt būtu saglabājusi vīra oriģinālo uzvārdu arī Latvijas pasē: „Jo tieši tāds bija mans primārais mērķis – būt zem viena uzvārda kā ģimenei. Tagad sanāk, ka, lai gan uzvārds ir tāds kā šobrīd, tomēr, raugoties uz pasēm, mums ar vīru tik un tā ir atšķirīgi uzvārdi!” (Strazdiņa, 2024a)

Tiek arī uzdots jautājums par vārda galotni: „Vai ir iespējams mainīt uzvārdu pasē uz vīra, tas ir, vīrieša dzimtes formu? Piemēram, uzvārdu sieviešu dzimtē *Vilka* uz vīriešu dzimtes formu *Vilks*? Dzīvojot 20 gadus Zviedrijā, visa ģimene esam pieņēmuši vienu formu *Vilks*, kas ir atbilstoši Zviedrijā noteiktajam.” (Ņikona, 2024)

Rakstā „Vārdu pārlatviskošana – tieksme kontrolēt cilvēku dzīvi” pausts juristes Daces Kavasas viedoklis:

„Kā redzam, personīgās dzīves, ieskaitot personas identitātes aizsardzību, garantē Satversme. Tā nav valsts darīšana, kā manu vārdu izrunās kādā valodā. Tas pasē ir ierakstīts tāds, kāds tas ir. Tālāk tā ir mana problēma, kā es ar to dzīvoju. Arguments, ka valstij vieglāk administrēt... nu piedodiet, tas ir smieklīgi! Cilvēka vārdu nosaka kaut kāds bezpersonisks iestādījums! Tas nekas, ka tev vārds ir Kai, Latvijā tevi visos dokumentos rakstīs kā Kajs. Tie ir divi dažādi vārdi! Kas mums traucē rakstīt Kai, un tad izrunājam kā izrunājam, vienojoties ar šo cilvēku!”

Dace pieļauj, ka tieksme visu pārlatviskot ir totalitārā režīma mantojums, tā ir vēlme kontrolēt dažādus cilvēka dzīves aspektus, pat vārdu.” (Kalve, 2024c)

Problēma nenoliedzami pastāv un tiks uztverta aizvien asāk. Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes dati liecina, ka 2023. gadā noslēgtas 1829 Latvijas pilsoņu laulības ar ārvalstu pilsoņiem gan Latvijā, gan arī ārvalstīs. Aptuveni puse jeb 40 % no tiem pēc kāzām mainījuši uzvārdu. Daļā jaukto ģimeņu aug bērni, kuriem doti dažādām valstīm un to kultūrām raksturīgi vārdi un arī no vecākiem pārņemtie ārvalstu uzvārdi (Strazdiņa, 2024b). I. Kalve rakstā „Uz robežas justies kā noziedzniekam” vēlas „uzsākt diskusiju sabiedrībā par to, vai nav pienācis laiks pārskatīt šos 20 gadus vecos noteikumus un atdot Latvijas pilsoņiem tiesības uz

saviem vārdiem tādā formā, kādā tie rakstīti oriģinālā” (Kalve, 2024a). Citā intervijā I. Kalve min, ka nopietnākā problēma, ko Latvijā neapzinās, ir tāda, ka daudzi ārzemēs dzimušu latviešu bērnu vecāki neizvēloties savām atvasēm Latvijas pilsonību tieši šī iemesla dēļ: „Zinu vismaz desmit bērnu tuvākajā paziņu lokā, kuriem nav Latvijas pilsonības tieši šī iemesla dēļ. Un, ja viņš nav Latvijas pilsonis, tad mēs viņu zaudējam. Daudzi grib Latvijas pilsonību, bet ar prātu saprot, ka tas radīs problēmas.” (Drunka, 2024) Kā risinājumu Anglijā dzīvojošie iesaka pasē un identifikācijas kartē „mītnes zemē izrunājamo vārda vai uzvārda formu rakstīt tajā pašā lapā, kur latviskoto”, tas gan Latvijā izdotos dokumentos nav paredzēts. Turklāt tiek piebilsts, ka „latviešu valoda ir svarīga un ir vēlme to saglabāt”. Valodas vērtība tās lietotāju acīs gan nešķīstu tik nozīmīga, ja par primāro tiktu izvēlēta citai valodai raksturīga forma. Kā šai pašā diskusijā norāda Latviešu valodas aģentūras galvenā lingviste Evelīna Zilgalve, runājot par kompromisiem vārdu un uzvārdu latviskošanā, „mēs ļoti labprāt rakstām savus vārdus citās valodās, bet atsakāmies rakstīt savā. Kāpēc Lielbritānijas dokumentā nevar ierakstīt vārdu, kas derētu arī Latvijā? Mēs neuztraucamies, ka ārzemēs no mūsu uzvārdiem pazūd garumzīmes un mikstinājuma zīmes. Par to mēs neraizējamies. Tas varbūt ir mazliet ētikas jautājums, ko domājam par savu pasi, un varbūt pašcieņas un mugurkaula jautājums”.

Šķietami vienkāršs risinājums – uzreiz pāriet uz citvalodu personvārdu rakstību oriģinālvalodā – var radīt neprognozējamās sekas. Pat korektie latviešu valodnieki, apcerot ultimātīvās prasības klaji pārkāpt latviešu valodai nozīmīgus principus, nav vairājušies no spēcīgiem izteicieniem. J. Baldunčiks savulaik rakstījis:

„„Latviskot citvalodu īpašvārdus ir barbarisms”, „runāsim un rakstīsim, lai saprot Eiropā”, „mana uzvārda latviskošana ir cilvēktiesību pārkāpums” un tamlīdzīgi izteikumi galvenokārt raksturīgi atsevišķiem tulkotājiem un izdevējiem, svešvalodu pasniedzējiem un kinoteātru īpašniekiem, ārzemniekiem ar filoloģisku izglītību, kas apmetušies Latvijā, un sievietēm, kuras ir apprecējušās ar ārzemniekiem, t. i., cilvēkiem, kam nav neviena pētījuma par latviešu valodu un, šķiet, trūkst arī īstas izpratnes par tās savdabību [...] Šķiet, ka nav lielas jēgas analizēt šos netālredzīgos aicinājumus, kuru autori neapjēdz, kādu haosu latviešu valodā grib radīt.” (Baldunčiks, 2007)

Šī raksta autore jau 2000. gadā norādīja uz dažiem apsvērumiem, kas jāievēro, pieņemot izšķirīgu lēmumu par atteikšanos no līdzšinējām normām. Svarīgi saprast, vai principu maiņa aptvers ne tikai personvārdus, bet arī vietvārdus, vai oriģinālformas lietosim ne tikai dokumentos, bet arī citu veidu tekstos, ko darīsim ar tradicionāli nostiprinātiem citvalodu personvārdiem u. tml. Secinājums joprojām ir nemainīgs:

„Īpašvārdu pareizrakstība kopumā vai kādas noteiktas tautas uzvārdu rakstība nav otršķirīga vai specifiska valodas joma, kurā būtu pieļaujamas atkāpes no latviešu valodas sistēmas vispārējām likumībām. Teorētiski nav neiespējama citvalodu īpašvārdu atveides principu pārskatīšana tuvākā vai tālākā nākotnē. Par to var un vajag diskutēt. [...] Rakstība vienmēr ir konvencionāla, tā pati par sevi nevar būt ne reakcionāra, ne progresīva.” (Druviete, 2000, 3)

Nākas atzīt, ka latviešu sabiedrības apziņā pat pilnīgi atšķirīgi personvārdu izvēles un atveides atzari ir savijušies nedalāmā veselumā, diskusijas kodolu veidojot ap tiesībām uz brīvu personvārda izvēli, bet latviešu valodas sistēmas prasības un tradīciju atstājot perifērijā. Un tas tomēr liecina par attieksmi pret latviešu valodu kopumā.

Secinājumi

Vērojot pārmaiņas mūsdienu latviešu valodas lietojumā, kā arī lingvistiskajā attieksmē, jāsecina, ka aizvien spilgtāk parādās tendence īpašvārdus, galvenokārt antroponīmus, arī oikonīmus, uztvert atrauti no kopīgās latviešu valodas gramatiskās sistēmas. Daudzu sabiedrības locekļu apziņā uz tiem nebūtu attiecināmi vispārējie normatīvie principi, arī tādi, kas pārsvarā netiek apšaubīti attiecībā uz sugasvārdiem.

Šādā situācijā varētu uzdot vairākus jautājumus un iezīmēt arī hipotētisko atbildžu meklēšanas virzienu.

Vai tiešām latviešu valodas izjūta kopumā kļūst aizvien pielaidīgāka pret parādībām, kas pašos pamatos ir pretrunā ar valodas sistēmu (piemēram, galotnes atmešana īpašvārdos, resp., lietvārdos, sieviešu un vīriešu dzimtes

galotņu nenošķiršana u. c.)? Atbilde visdrīzāk ir apstiprinoša. Kāpēc tā notiek? Viedokļu atšķirību izpaušmēm latviešu valodniecībā ir gara vēsture. Diskusijas par īpašvārdu lietošanu un rakstību ir izraisījušas jau latviešu valodas apzinātas normēšanas sākotnē (sk., piem., Bergmane & Blinkena, 1986; Druviete, 1990). Tātad problēma būtībā ir pastāvējusi vismaz kopš 19. gadsimta vidus un daļēji jau vācbaltiešu rakstu periodā. Iespējams, ka sabiedrības apziņā, kaut vai ģimeņu dzīvesstāstu, ievērojamu cilvēku memuāru vai biogrāfisku aprakstu līmeni ietekmi atstājusi izplatītā prakse personvārdus atveidot atbilstīgi attiecīgā laikposma pieņēmumiem (tā daļēji saglabājusies arī pēckara trimdas pārstāvju starpā), nevis pēc Latvijā pašreiz spēkā esošiem vārdu un uzvārdu rakstības pamatprincipiem. Nenoliedzot problēmas vēsturiskās saknes, tomēr jāatzīst, ka beidzamajās desmitgadēs tā saasinājusies gan tiešu, gan netiešu valodu kontaktu pastiprināšanās dēļ. Tiešos valodu kontaktus veido pastiprinātie latviešu emigrācijas procesi 21. gadsimta sākumā, jaukto ģimeņu veidošanās, intensīva starptautiskā sadarbība, arī imigrācija no citām pasaules valstīm. Netiešie valodu kontakti ar globālā tīmekļa, populārās kultūras un dažādu digitālo rīku starpniecību kļuvuši par ikdienišķu parādību. Citu valodu, īpaši angļu valodas, klātbūtne ir un būs realitāte. Tieši tāpat kā citur pasaulē, arī Latvijā atspoguļojas tā sauktās superdiversitātes un translingvisma (*hiperdiversitātes*, *heteroglosijas* u. tml.) fenomens, kas kādreiz galvenokārt uz sarunvalodu attiecināmo koda maiņas jēdzienu tiecas padarīt par normu arī formālā komunikācijā. Šīs tendences var stiprināt plaису starp sugasvārdu un īpašvārdu uztveri (nozīme ir arī aizvien biežāk manāmajai vēlmei citvalodu īpašvārdus latviešu valodā izrunāt maksimāli tuvu oriģinālvalodas artikulācijai).

Bet vai virzība uz aizvien lielāku īpašvārdu sistēmas autonomiju var tikt uzskatīta par apdraudējumu latviešu valodai?

Paradoksāli, bet, kamēr ikdienas runā vai kaut slengā prevalēs nelokāmo īpašvārdu adaptācija apzinātā vai neapzinātā saskaņā ar latviešu valodas sistēmas prasībām (piem., *audis*, *Brunis*, *rimis*, *lidiņš*, *ķinitis*, *feisītis*, *tvīteris*, *maķītis*), varēsim secināt, ka grūti definējamais komplekss, ko saucam par latviešu valodas izjūtu, ir dzīvs. Tomēr atkāpes no latviešu valodas normām personvārdu lietošanā jau ir sasniegušas kritisko masu. Tie vairs nav atsevišķi gadījumi, kas neietekmē kopainu. Kopsakarā ar lingvistiskās attieksmes analīzi, kas liecina par valodas savdabības nepārzināšanu

un nenovērtēšanu, mums diemžēl jārunā par zemu latviešu lingvistisko pašapziņu. Un tas var ietekmēt ne tikai latviešu valodas kvalitāti, bet arī noturību asā valodu konkurences situācijā.

Ko darīt? Pirmām kārtām apzināties un analizēt īpašvārdu lietošanas problēmu plašākā latviešu valodas situācijas un valodas politikas kontekstā. Pētnieciskajām, koleģiālajām un administratīvajām institūcijām, kas nodarbojas ar šo valodas standartizācijas aspektu, jārod piemērotākais veids, kā līdzsvarot indivīda un citu valodas lietotāju tiesības. Sabiedrības, īpaši lēmumu pieņēmēju, informēšana un izglītošana var būt izšķirīga. Ja visi apzināsimies, ka īpašvārdi nav nenozīmīga valodas perifērija, kas dzīvo savu dzīvi atrautībā no kopīgās latviešu valodas sistēmas, bet ir neatņemama valodas savdabības un mūsu identitātes daļa, vēl nav par vēlu rast tādu risinājumu, kas ne tikai potenciāli neapdraudētu latviešu lingvistisko identitāti, bet pat stiprinātu valodas noturību un konkurētspēju.

LITERATŪRA

- Baldunčiks, J. (2007). *Citvalodu īpašvārdu atveide latviešu valodā (vēsturisks pārskats)*. <https://www.letonika.lv/article.aspx?id=personvardi> (skatīts 29.01.2024.).
- Balode, I. (2010). Citvalodu personvārdu atveide latviešu valodā: problēmas un risinājumi. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, 5, 4–13.
- Balode, L. (2019). 100 izplatītākie latviešu sieviešu un vīriešu vārdi. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, 14, 151–170.
- Balode, M. (2011). *Personvārdu izvēle: meklējot piederību starp latviešu un somu identitātēm etniski jauktajās ģimenēs Somijā*. Maģistra darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Bergmane, A. & Blinkena, A. (1986). *Latviešu rakstības attīstība*. Rīga: Zinātne.
- Biksiniece-Martinova, L. & Lapiņa, L. (2012). *Personvārdu rakstība un cilvēktiesības*. Rīga: Latvijas Republikas Tiesībsargs. <https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/2022/07/personvardu-rakstiba.pdf> (skatīts 10.02.2024.).

- Citroen Xantia III. (2007). *Mr and Mrs Renault cannot name daughter Megane*. https://forums.theregister.com/forum/all/2007/08/30/renault_megane (skatīts 20.02.2024.).
- Drunka, A. (2024). „Ārzemēs to nesaprot” – Latvijas pilsoņi sūrojas par problēmām personvārdu atveidē. <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/sarunas/08.03.2024-arzemes-to-nesaprot-latvijas-pilsoni-surojas-par-problemam-personvardu-atveides-del.a545849/> (skatīts 09.03.2024.).
- Druviete, I. (1990). *Kārlis Milēnbahs*. Rīga: Zinātne.
- Druviete, I. (2000, 28. jūnijs). Septiņreiz nomērisim, ja vien īstais laiks griez. *Diena*, 3.
- Druviete, I. (red.). (2021). *Latviešu lingvistiskā attieksme: vērtības, pārliecība, prakse*. Kolektīva monogrāfija. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Feldhūne, G. (2001, 2. decembris). Mentzen vs. Mencena. *delfi.lv*. <https://www.delfi.lv/898102/versijas/2264047/gita-feldhune-mentzen-vs-mencena> (skatīts 31.01.2024.).
- Harrison, E. (2023, 25. decembris). X Æ A-XXI: How to pronounce the name of Elon Musk and Grimes' son. *Independent*. <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/music/news/elon-musk-child-name-grimes-pronounce-x-b2469396.html> (skatīts 20.02.2024.).
- Jērāne, S. (2011). Jampadracis ap Oto. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, 6, 159–168.
- Kalve, I. (2024a). Uz robežas justies kā noziedzniekam. *latviesi.com*. <https://www.latviesi.com/jaunumi/uz-robezas-justies-ka-noziedzniekam> (skatīts 02.02.2024.).
- Kalve, I. (2024b, 22. janvāris). Latvieši ārzemēs sūrojas – tur nesaprot, ka Emīlija ir tā pati Emily. *delfi.lv*. <https://www.delfi.lv/life/56017192/intervijas/56277280/latviesi-arzemes-surojas-tur-nesaprot-ka-emilija-ir-ta-pati-emily> (skatīts 02.02.2024.).
- Kalve, I. (2024c, 29. janvāris). Vārdu pārlatviskošana – tieksme kontrolēt cilvēku dzīvi. *latviesi.com*. <https://www.latviesi.com/jaunumi/vardu-parlativskosana-tieksme-kontrolet-cilveku-dzivi> (skatīts 02.02.2024.).
- Kučs, A. (2016). Meita Kaza un dēls Raspodinš: bērna vārda došanas tiesiskie aspekti. *Jurista Vārds*, 5(908), 14–24.
- Lapiņa, L. (2012). *Citvalodu personvārdu atveide kā personas tiesību uz vārdu sastāvdaļa un tās attīstība tiesu praksē*. Maģistra darbs. Rīga: Latvijas Universitāte. <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/8243> (skatīts 25.01.2024.).
- Margēviča, A. (2024, 2. februāris). Ierēdņiem nav jāražo izklaides ziņas. *Diena*, 2. <https://www.diena.lv/raksts/viedokli/dienaskomentars/ierednjiem-nav-jarazo-izklaides-zinas-14312536> (skatīts 02.02.2024.).

Mukha, I. (2010). *Personvārdu atveides un pielīdzināšanas tiesiskais regulējums Latvijā*. Bakalaura darbs. Rīga: Latvijas Universitāte. <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/7977> (skatīts 25.01.2024.).

Ņikona, L. (2024, 13. februāris). Sieviešu uzvārdos nelielo vīriešu dzimtes galotnes. *lvportals.lv*. <https://lvportals.lv/e-konsultacijas/31802-sieviesu-uzvardo-nelieto-viriesu-dzimtes-galotnes-2024> (skatīts 14.02.2024.).

Platace, L. (2013, 16. oktobris). Kā pareizi raksta un atveido personvārdus. *lvportals.lv*. <https://lvportals.lv/skaidrojumi/258441-ka-pareizi-raksta-un-atveido-personvardus-2013> (skatīts 31.01.2024.).

Plēsuma, I. & Balode, L. (2013). Retie personvārdi mūsdienu Latvijā. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, 8, 55–85.

Rūmniece, I. & Baltiņš, M. (2010, 17. decembris). Par nekrietnu tiesas spriedumu latviešu valodas pareizrakstības jautājumos. *apollo.lv*. <https://www.apollo.lv/5609531/par-nekrietnu-tiesas-spriedumu-latviesu-valodas-pareizrakstibas-jautajumos> (skatīts 30.01.2024.).

Spriedums. (2010). LR Augstākās tiesas Senāta Administratīvā departamenta spriedums Nr. SKA-890/2010 par administratīvā akta izdošanu – pienākuma uzlikšanu Rīgas domes Rīgas Ziemeļu izpilddirekcijas Dzimtsarakstu nodaļai izdot labvēlīgu administratīvo aktu par Sanitas Leišavnieces un Gvido Ikaunieka

2010. gada 10. janvārī dzimušā dēla dzimšanas reģistrāciju ar vārdu Otto un morālā kaitējuma atlīdzinājumu Ls 500 apmērā. *Latvijas Republikas Augstākā tiesa*. <http://www.at.gov.lv/lv/info/archive/departament3/2010/> (skatīts 10.02.2024.).

Strazdiņa, I. (2024a, 24. janvāris). Jaukto ģimeņu birokrātiskais bieds – pasē pēc kāzām ieraksta līdzīgs, bet ne vienāds uzvārdus. *latviesi.com*. <https://www.latviesi.com/jaunumi/jaukto-gimenu-biokratiskais-bieds-pase-pec-kazam-ieraksta-lidzigus-bet-ne-vienadus-uzvardus> (skatīts 03.02.2024.).

Strazdiņa, I. (2024b, 9. februāris). Latvijā ārzemju personvārdus latvisko jau 20 gadus – Tiesībsargs rosina fleksiblāku pieeju. *latviesi.com*. <https://www.latviesi.com/jaunumi/latvija-arzemju-personvardus-latvisko-jau-20-gadus-tiesibsargs-rosina-fleksiblaku-pieeju> (skatīts 23.02.2024.).

Sukuts, R. (2015). *Citvalodu personvārdu atveides tiesiskais regulējums Latvijā un starptautiskajos tiesību avotos*. Bakalaura darbs. Rīga: Latvijas Universitāte. <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/29942> (skatīts 25.01.2024.).

Tieslietu ministrija. (2024, 31. janvāris). Tieslietu ministrijas Dzimtsarakstu departaments apkopojis datus par 2023. gadu. *Tieslietu ministrija*. <https://www.tm.gov.lv/lv/jaunums/tieslietu-ministrijas-dzimtsarakstu-departaments-apkopojis-datus-par-2023-gadu> (skatīts 01.02.2024.).

- Tomšone, D. (2018, 19. novembris). Vārda latviskošana un privātā dzīve – 'Raihana lietu' atzist par nozīmīgu Latvijas judikatūrai. *delfi.lv*. <https://www.delfi.lv/193/politics/50583125/varda-latviskosana-un-privata-dzive-raihana-lietu-atzist-par-nozimigu-latvijas-judikaturai> (skatīts 31.01.2024.).
- Trautmane, L. (2012, 25. aprīlis). Kā ir likumīgi pareizi – Anna Wordsworth vai Anna Vērdsvērtā? *lvportals.lv*. <https://lvportals.lv/skaidrojumi/246955-ka-ir-likumigi-pareizi-anna-wordsworth-vai-anna-verdsverta-2012.25.04.2012> (skatīts 04.02.2024.).
- Tvnet (2010, 17. novembris). Tiesa liek reģistrēt bērnam vārdu Otto un maksāt Ls 500. *tvnet.lv*. <https://www.tvnet.lv/4876200/tiesa-liek-registret-bernam-vardu-otto-un-maksat-ls-500> (skatīts 31.01.2024.).
- Veckalne, A. (2020, 13. novembris). Citvalodu personvārdu atveide latviešu valodā: 21. gadsimta izaicinājumi. *delfi.lv*. <https://www.delfi.lv/life/56196290/archive/52650319/citvalodu-personvardu-atveide-latviesu-valoda-21-gadsimta-izaicinajumi> (skatīts 31.01.2024.).
- Ventaskraste, N. (2018). *Personvārdu izvēles iespējas un to atveides tiesiskais regulējums Latvijā*. Bakalaura darbs. Rīga: Latvijas Universitāte. <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/39195> (skatīts 25.01.2024.).
- Yle News. (2024). Baby names – Finland says no to Voldemort, Jezebella and Yes. *yle.fi*. <https://yle.fi/a/74-20073413> (skatīts 10.02.2024.).

I T J K A W & ! A S R L H
I D Z C K , U G K F J
Q I E [J] W X ! A S R Y D
I Z C K , U G A H T J P
H & K " & ! I S R & B H
K K A H T O P M E Y W X & !
I N M E ? I D Z C K , U G
I & [J] V W X ! A S R Q F J D
A I N Q F J I Y I V K W X ! A
N Y N H T O P M E ? & [J
H I H I D Z C K , U G & Y N Q

NAMES AND SOURCES IN SHAKESPEARE'S *CYMBELINE*

Īpašvārdi un to avoti
Viljama Šekspīra „Simbelīnā”

■ **GRANT SMITH** (GRĀNTS SMITS)

ABSTRACT

Keywords:

*source plots,
borrowings,
coinages,
etymological, lexical*

In most of his plays, Shakespeare's central plots rely heavily on a primary source plot. For each play, he usually modified the action of a source plot, often renamed characters, and added new characters. Thus, his use of names from source plots compared to new names, the subject of my research, is at least one measure of his creativity, his relative reliance on source plots, and his presumption of their fictive status. In *The Winter's Tale*, for example, Shakespeare follows the plot of Greene's *Pandosto* very closely but changes all the names and radically transforms the tragic ending into a positive tale of remorse, faith, and redemption. *Cymbeline*, written very near in time, draws not on one but on at least four different source plots. From them Shakespeare interweaves four distinctive lines of action – 1) a Banishment story, 2) a Wager story, 3) a Tribute story, and 4) a story of Rustic Nobility. Two of these plot lines follow sources in Renaissance literature, and two follow historical sources. This paper will show that Shakespeare retains far more of the names used in his historical sources than those in his literary sources and thereby treats them as less fictive.

Introduction

Shakespeare's use of names from primary source plots is a useful indicator of his creative independence, his presumption of the fictive or non-fictive status of sources, and his relative reliance on those source plots. *Cymbeline* is unusual among Shakespeare's plays because its plot does not rely heavily on a single source plot, as most of his other plays do. *The Winter's Tale*, for example, written very near in time to *Cymbeline*, follows the plot of Greene's *Pandosto* very closely. However, as I have shown in *Names as Metaphors in Shakespeare's Comedies* (Smith, 2021), Shakespeare changes all the names and radically transforms the tragic ending of the plot source into a positive tale of remorse, faith, and redemption. *Cymbeline* relies instead on a mix of source plots, i.e., on at least four different source plots and interweaves four distinctive lines of action – 1) a Banishment story, 2) a Wager story, 3) a Tribute story, and 4) a story of Rustic Nobility. The names Shakespeare's uses in *Cymbeline* reflect clear differences in his sources for these story lines and the power of his imagination in synthesizing them.

1. The four plot lines and their sources

The primary difference in the plot lines of *Cymbeline* is between literary sources and historical sources. The first two of these plot lines, the Banishment story and the Wager story, follow sources in Renaissance literature and include the most of the new names added by Shakespeare. These include borrowings from literature other than the plot source, names from common usage, and coinages. Thus, they illustrate a presumption of the fictive status of the source. The Tribute story and the story of Rustic Nobility are drawn primarily from Holinshed's *Chronicles*, a history book (Holinshed, 1965). They include very few new names, and thereby illustrate a general presumption of their non-fictive status and the historical interests of Shakespeare's royal audience.

1.1. The Banishment story

The play begins with the banishment of the hero, Posthumus Leonatus, because he has married the king's daughter, Innogen (spelled *Imogen* in F1), whose social rank at birth is far above his. It is a story of cross-ranked lovers. The king and queen, Innogen's father and stepmother, want her to marry the queen's boorish son, Cloten. Posthumus was orphaned at birth but raised at court by the previous king, Tenantius, because Posthumus's father, Sicilius, had won fabulous honors as a warrior. According to an opening narrative by two gentlemen (1.1.1–68; all references to Shakespeare are to *The Complete Works: Shakespeare*, 2002), Posthumus grew up to exceed all other men at court in looks and virtue, especially the loutish Cloten. Nonetheless, and despite the protests of his daughter, King Cymbeline calls Posthumus, “poison to my blood” (1.1.129) and banishes him from the kingdom. Posthumus flees to Rome, where he expects to find refuge at “Philario's / Who to my father was a friend” (1.1.98–99).

In developing his Banishment story, Shakespeare may have been influenced by many stories of cross-ranked lovers, but as noted by Wayne (2017, 101), *The Rare Triumphs of Love and Fortune* (Bullough, 1975, 90–103) “is the most foundational of these plays for Shakespeare's plot”. The male hero of *Rare Triumphs*, Hermione, was a foundling reared by the king but is eventually banished for loving the princess, Fidelia. In exile, Hermione winds up in a cave with Bomelio, who was previously exiled (much as Belarius does in *Cymbeline*, who also lives in a cave after exile). Bomelio turns out to be Hermione's father and was previously a respected lord of the realm. Venus and Fortune (like Jupiter in *Cymbeline*) intervene and tell the king that Hermione inherits noble blood from Bomelio and that he should bless the marriage of Hermione and Fidelia. Thus, the plot of *Rare Triumphs* tells a banishment story similar in several ways to *Cymbeline*; Innogen also uses the name *Fidele* when searching for Posthumus, which is similar to *Fidelia*, the princess's given name in *Rare Triumphs*. However, except for the similarity of two names, *Fidele* and *Fidelia*, Shakespeare changes all the names found in *Rare Triumphs*, and his own version of the Banishment plot is in general respects like many renaissance stories (fictive and non-fictive) about cross-ranked lovers.

1.2. The Wager story

Shakespeare complicates the Banishment story by adding a Wager story. This plot line is the most fraught with uncertainty and is the most relevant to character motivations. After Posthumus arrives in Rome, Philario introduces him to four international friends, “Iachimo [a name marking him as Italian; see below], a Frenchman, a Dutchman and a Spaniard” (1.4, osd), who have just been discussing Posthumus’s admirable traits and presumed virtue as matching his wife’s royal status. Iachimo cynically suggests that even Innogen can be seduced and taunts Posthumus into a wager. When Posthumus accepts, Iachimo immediately leaves for England.

When Iachimo meets Innogen, he quickly concludes that Innogen cannot be seduced but asks her to keep a trunk of treasure for him overnight. He hides in the trunk and comes out in the middle of the night to make an inventory of her room, notes a mole on her left breast, slips off her bracelet, and climbs back into the trunk. His servants retrieve the trunk in the morning, and when he returns to Rome, he convinces Posthumus that he has won the wager. Posthumus bewails the frailty of women, writes a letter to his loyal servant, Pisanio, to murder Innogen, and writes to Innogen to go with Pisanio to Milford Haven where he will meet her. Posthumus also joins the Roman army to invade England.

When Posthumus receives a bloody handkerchief from Pisanio, he believes it tokens Innogen’s death. He is struck with remorse and asks, “how many [men] / Must murder wives much better than themselves / For wrying but a little” (5.1.3–5). He cries out that his own faults deserve more vengeance from the gods than Innogen’s, and that she was given no chance to repent and “fall no more” (5.1.13; a possible allusion to *John* 8:11). To show his own repentance, he strips off his Roman uniform, puts on the clothes of a peasant, and joins the rag-tag British army. After the Romans are surprisingly defeated, Innogen appears disguised as a boy, Iachimo confesses, and international order is restored.

The best-known antecedent of the Wager story is Novella 9 of Day 2 in Boccaccio’s *Decameron* (Aldington, 1930, 150–161). As in *Cymbeline*, the villain, Ambrogiuolo, gets into the wife’s bedroom in a chest, steals personal items, and notes a mole under her left breast. The husband,

Bernabò, is convinced by the report of the mole and orders his servant to kill his wife, Zinevra. Instead, the servant warns her. She escapes to Egypt disguised as a boy, takes care of the Sultan's hawks, and happens into a position of authority. By chance she brings Bernabò and Ambrogio together, is reconciled with her husband, and the Sultan has Ambrogio cruelly executed.

As noted by Bullough, many other versions of the Wager story have stemmed from Boccaccio's (Bullough, 1975, 14). However, the *Decameron* was not available in English until 1620. Thus, Shakespeare probably relied directly on a later version, specifically on a German rendition of Boccaccio translated into English as *Frederyke of Jennen* and printed in both 1518 and 1560 (Bullough, 1975, 63–78). Shakespeare was likely familiar with Boccaccio, but Bullough carefully traces the parallelisms in these two sources to suggest his greater reliance on *Frederyke*. The Wager story also has parallels preceding Boccaccio, and it appears in many other forms later. Shakespeare makes it central to the plot of *Cymbeline*, but he uses it just as other writers did in the Renaissance – as a fictive narrative frame freely available for thematic development by any writer. Just like other writers, Shakespeare changed all the names of his fictive source and makes not even a slight acknowledgement of that source.

1.3. The Tribute story

The Tribute story retells a part of Britain's cultural legacy and was of great interest to King James. Thus, all the names that Shakespeare borrows from *Cymbeline* source plots come from the source of the Tribute story, affirming thereby its non-fictive status. By far the most important source is the second edition (1587) of Holinshed's *The Chronicles of England, Scotland and Ireland*. The first volume describes how Cassibelan was king when Julius Caesar invaded Britain and enforced “a yearelie tribute of three thousand pounds” (Bullough, 1975, 42). Tenantius succeeded Cassibelan as king and continued to pay the tribute to Rome. Cymbeline, Tenantius's son, “was brought up at Rome” and won “such favour with [Augustus Caesar] that he was at libertie to pay his tribute or not” (Bullough, 1975, 43).

However, controversy eventually arose over payment of the tribute. Holinshed disavows knowledge of how the controversy arose – “occasioned

by Kymbeline, or some other prince of the Britains, I have not to avouch” (in Bullough, 1975, 44). Holinshed refers to the possibility of Cymbeline’s son, Guiderius, “denyieing to paie them tribute” (Bullough, 1975, 44).

Holinshed’s ambivalence allows Shakespeare to place primary responsibility on the manipulative Queen and her son, Cloten, for refusing to pay the customary tribute, and to excuse Cymbeline. The Queen avows that Britain will never again pay the tribute, “Shall be so ever” (3.1.11), and with a crude, ethnic slur to the presumably “crooked noses” (3.1.37) of Romans, Cloten tells Caesar’s ambassador: “we will nothing pay / For wearing our own noses” (3.1.13–14). At the same time, Cymbeline acknowledges the debt he owes for Roman tutelage: “Thy Caesar knighted me; my youth I spent / Much under him” (3.1.69–70). Therefore, he supports his wife and stepson only because the debt is demanded by threat of force; i.e., he objects that the tribute has become something “Which he to seek of me again, perforce” (3.1.71).

Shakespeare’s wording carefully aligns the play with another passage in Holinshed describing Cymbeline:

“[He] Ever shewed himselfe a friend to the Romans, and chieflie was loth to breake with them, because the youth of the Britaine nation should not be deprived of the benefit to be trained and brought up among the Romans, whereby they might learne both to behave themselves like civil men, and to attaine to the knowledge of feates of warre.” (Bullough, 1975, 44)

King James had a keen interest in Britain’s cultural heritage from Rome, it is a thematic emphasis of *Cymbeline*, and Shakespeare meticulously portrays the king’s stepson and the Queen as the wicked threats to that theme.

1.4. The story of Rustic Nobility

Shakespeare caps the Tribute story with a story of Rustic Nobility based on an incident in Scottish history found in volume 2 of Holinshed’s *Chronicles*, i.e., as part of *The Description and Historie of Scotland* (Bullough, 1975, 46–50). In 990 CE, the Scottish king, Kenneth III, faced

defeat at the hands of invading Danes in the Battle of Luncarty. Scottish soldiers were in disorderly retreat through a narrow lane between barriers of ditches and turf when a farmer and his two sons confronted them, turned them back, and led them in the fighting with their simple plow beams. The battle turned, the Scots prevailed, and the king honored the heroic farmer, named *Haie*, with knighthood and riches. Of course, the knighting of the farmer was a formal conferral of nobility, a status that is presumed to be inherent wherever it might be found, even among the rustics.

Shakespeare superimposes this plot of Rustic Nobility as an ending to the Tribute story. The Roman army, sent to enforce the tribute, has Cymbeline's army retreating in a "narrow lane" (5.3.52) until Belarius, "with two striplings" (5.3.19), orders the Britons to "Stand, stand!" (5.3.28). Thus, like farmer *Haie*, and with Posthumus's help, Belarius and his 'sons' turn the British rout into victory.

Shakespeare uses this story to suggest parallels with events of his own time. *Cymbeline* was most likely written in 1610, and the "great event of 1610 at Court was the investiture of Prince Henry as the Prince of Wales" (Bullough, 1975, 6). As Wayne (2017, 35) notes, "the militaristic young prince was known to have a 'passion for history', especially British history, fed with chronicles such as Holinshed". The Battle of Luncarty was a salient event in that history, and Prince Henry could have easily identified himself, imaginatively, as the elder son of the farmer named *Haie*.

Also, two events associated with the investiture suggest that the prince was encouraged to imagine such a parallelism. In January of 1610, a fake martial contest was arranged to demonstrate Henry's maturity and readiness to rule. It was called *Prince Henry's Barriers* and involved the prince and six assistants facing eight defendants sequentially on opposite sides of a barrier. They pursued mock battle, while speeches were made describing early British history and Arthurian romance. That is to say, Henry actively sought historical role-playing in an event staged to imitate the Battle of Luncarty. As noted by Wayne (2017, 37), Sir James Hay actively assisted in arranging *Prince Henry's Barriers* as a spectacle.

Not by chance, the weeklong investiture (May 31–June 6) also included the formal knighting of Sir James Hay (June 4) as “a Knight of the Bath” (Bullough, 1975, 11). Sir Hay was one of King James’s oldest friends and prided himself on being directly descended from the farmer-hero of Luncarty. By knighting him as a part of these elaborate festivities, King James not only recognized Hay’s claims of ancestry, but also affirmed the symbolic importance of the battle at Luncarty and the descent of his own sovereignty from the time of Kenneth III.

In short, *Cymbeline* uses no name from Holinshed’s account of the Luncarty battle, but Shakespeare’s Rustic Nobility story draws meaning from the same source to which the knighting of Sir James Hay also refers. Furthermore, the sons of the farmer named *Haie* are not named by Holinshed, which left Shakespeare free to suggest parallels between the sons of Cymbeline, Guidarius and Arviragus, and the sons of King James, Henry and Charles. Obviously, Prince Henry and his younger brother might have eagerly identified with such dramatic actions. Thus, *Cymbeline* seems likely to have been written near in time and performed specifically for, or at least as a complement to, the knighting ceremony, which was, in turn, an integral part of the investiture festivities.

2. Borrowings from sources of plots

Shakespeare’s use of names from his historical source suggests a general presumption of its non-fictive status, at least that such people existed even if their actions and motivations are differently depicted. At the same time, Shakespeare’s additions and changes of names suggest the opposite, i.e., that the Renaissance sources are simply fictive frames, freely available for his, or anyone else’s, adaptations and thematic development. Thus, Shakespeare used the Renaissance sources to enhance the historical action as drama.

In *Cymbeline*, most dramatic action is driven by the Wager story, but Shakespeare changes all of the names found in his sources for that plot – i.e., he borrows no names from Boccaccio or from *Frederyke of Jennen*. The same is true of his Banishment story, which precipitates the central

action. Shakespeare seems to have been most influenced by *The Rare Triumphs*, but he borrowed none of the names for his version of the story.

In short, all of the names in *Cymbeline* that are borrowed from source plots come from Holinshed, the source plot of the Tribute story. Of course, some of these names (e.g., *Cymbeline*) also appear in the other story lines, but they all come from the first volume of Holinshed, which describes the formative history of Britain and its links to Roman culture and occupation. King James and Prince Henry were familiar with Holinshed, had strong interests in seeing Britain as a continuation of Roman culture, and welcomed such imagery in the pageantry of the Prince's investiture.

The Roman legacy is clearly the focus of the narrative dialogue of two gentlemen with which *Cymbeline* begins. The names borrowed from Holinshed are given here in bold type. The “1st Gentleman” explains how Posthumus's father, **Sicilius** (mentioned by Holinshed as a much earlier pagan king) fought with outstanding valor for King **Cassibelan** against **Julius Caesar**. According to Shakespeare, the next king, **Tenantius**, awarded Sicilius “the sur-addition ‘Leonatus’” (1.1.33) to describe his lion-like ferocity in battle, but this “sur-addition” does not occur in Holinshed (see coinages below). Cassibelan defeated Caesar initially but eventually agreed to pay yearly tribute to Rome. The relationship between England and Rome became close, and the next successor king, **Cymbeline**, was raised, educated, and patronized by **Augustus Caesar**.

Cymbeline later argues with **Caius Lucius** to say that British laws were first ordained by the pagan king Mulmutius. Holinshed mentions a second century British king as the first to convert to Christianity named **Lucius** (Wayne, 2017, 143), but Shakespeare uses the name here for the Roman ambassador and general who argues, fights, and then settles with Cymbeline. The name is out of place chronologically but helps to associate Cymbeline with the Roman legacy and the beginning of Christianity. Shakespeare also borrows the name from Plutarch for use in *Tit* and briefly in *JC*, *Tim*, and *AC*.

At the same time, Holinshed refers to **Mulmutius** as “the sonne of Cloton” (Bullough, 1975, 40). Shakespeare may have borrowed the name **Cloten**

from this reference, but *Cloten* also fits the play thematically as a coinage and lexical slur (see below). Similarly, Holinshed refers to *Innogen* as the wife of Brute, the presumed founder of Britain and great grandson of Aeneas. However, this name also resonates as a lexical coinage (see below). Of course, Holinshed describes *Guiderius* and *Arviragus* as the sons of *Cymbeline* who succeed him in ruling Britain. Shakespeare gives them nicknames (as described below) and heroic roles, with which James's sons may have eagerly identified.

Thus, Shakespeare borrowed eleven names from Holinshed linking the story of *Cymbeline* to the early history of Britain, which in turn is linked chronologically to the birth of Christ and the pinnacle of Greco-Roman culture. In addition, King James had strong interests in British unity, and Shakespeare's allusion to the Battle of Luncarty undoubtedly appealed to those interests.

Finally, Shakespeare linked his play and the investiture of Henry as the Prince of Wales to the continuity of the Tudor dynasty by setting his final and climatic scene at *Milford Haven*, which “was well known as the Welsh harbor where Henry Tudor, the prince's great-great-grandfather, had landed to go on to challenge Richard III at Bosworth Field and become the first Tudor king” (Wayne, 2017, 37–38). The play ends with *Cymbeline* magnanimously “promising / To pay our wonted tribute, from the which / We were dissuaded by our wicked Queen” (5.5.460–462). The restoration of the tribute focuses on the formality of Britain's cultural legacy as a continuation of Roman power and influence. Shakespeare's use of these twelve names from Holinshed (with the addition of *Milford Haven*) helps to reinforce the authenticity of that legacy and the verisimilitude of the play for the royal audience of that time.

3. Names from literature other than plot sources

Shakespeare usually added names to his borrowed plots as a part of his thematic development, and most of those additions are names that he borrowed from other works of literature or historical sources (i.e., from literature other than his plot source). For example, in *TGV* he borrows

the name *Proteus* from classical literature because it carries the meaning of *changeable* from the classical examples to describe the devious lover in *TGV*.

Cymbeline is unusual insofar as Shakespeare added only five names borrowed from other literature or historical sources. Most are minor references. In his dream, Posthumus's mother explains that *Lucina*, the goddess of childbirth, “lent not me her aid, but took me in my throes / That from me was Posthumus ripped, came crying ‘mongst his foes” (5.4.37–38). Thus, Shakespeare emphasizes the social isolation and tribulations facing Posthumus after the death of his mother even at the moment of his birth.

His father and brothers also appear as ghosts in Posthumus's dream to plead for succor for his troubles. *Jupiter*, the supreme Roman god, then descends on stage seated on an eagle, a symbol of Roman power. He admonishes all the ghosts for their petty worries, assures them of his care for Posthumus, and gives them a tablet to “lay upon his breast, wherein / Our pleasure his full fortune doth confine” (5.4.79–80). It is a spectacle that links British storytelling to Roman mythology while also suggesting an obvious parallel to the Christian concept of Providence.

Innogen awakens from her drug-induced slumber next to the headless corpse of Cloten, who is dressed in Posthumus's clothes. She is distraught thinking the corpse is her husband. Lucius, the Roman commander, happens by and asks her who it is. To deflect her grief, she answers, “*Richard du Camp*” (4.2.376), but she also describes the corpse as “my master, / A very valiant Briton and a good, / That here by mountaineers lies slain” (4.2.367–369). There is no definitive source for the name *Richard du Camp*, but a reasonable possibility is Richard Field, who was a boyhood friend of Shakespeare's, worked in London as a printer, printed Shakespeare's narrative poems, and sometimes “called himself ‘Richard del Campo’ (Kathman)” (Wayne, 2017, 311). If so, it is a borrowing from Field's writings and one of few personal nods by Shakespeare.

In Shakespeare's version of the Tribute story, Cymbeline's sons were kidnapped as toddlers and raised by the exiled Belarius in the woods of Wales. To hide their identities, they used false names. Belarius assumed the name *Morgan*, called Guiderius (the older boy) *Polydore*, and

called Arviragus (the younger boy) *Cadwal*. *Morgan* and *Cadwal* are typical Welsh names, as discussed below. However, the name **Polydore** is likely a reference to Polydore Vergil, an Italian humanist scholar (c. 1470–1555) who spent much of his life in England. He wrote a comprehensive history of England justifying Tudor legitimacy and is often cited by Holinshed.

Thus, Shakespeare borrowed the name from any of the historian's many writings and applies it to the oldest son of Cymbeline, with whom Prince Henry was encouraged to identify. That is to say, Prince Henry was the oldest son of King James and had a well-known interest in English history. In using the name *Polydore* as the nickname for Guiderius, Shakespeare evidently abandoned the symmetry of Welsh names in order to align his play more clearly with the personal interests of Prince Henry and to fit his play to the prince's investiture.

Shakespeare links his story of Rustic Nobility to the theme of Banishment by explaining the actions of **Belarius**. In the final scene, the character known as *Morgan* tells Cymbeline that Guiderius, known as *Polydore* and killer of Cloten, is not his own son but in fact Cymbeline's true son and therefore more noble than Cloten. He confesses that he had Euriphile kidnap the two sons "Upon my banishment" (5.5.341). He had served Cymbeline as the highest noble and with total loyalty bearing the name **Belarius** until he was falsely accused of treason. After taking the boys, he continued to serve Cymbeline even in exile by training them in noble arts: "those arts they have as I / Could put into them" (5.5.337–338).

The probable source of the name **Belarius** emphasizes his loyal service even during the king's disfavor. Shakespeare probably borrowed it from Procopius's *Historia Arcana* (*Secret History*), which is a 'tell-all' description of intrigue and corruption during the Byzantine reign of Justinian I (527–565). Justinian's most successful general was **Belisarius** (c. 500–565), who re-conquered much of the Western portions of the Roman Empire between 527 and 540. Belisarius was often in and out of favor and finally exiled after the Goths offered him a crown in 540. However, he was summoned back into service against the Huns in 559. "Despite the treatment he often received from Justinian, Belisarius never wavered in his obedience, contributing one of the nobler dimensions

to the Justinian era” (*Britannica Online*). Procopius was recognized as the principal historian of the Byzantine period, and his writings were readily available in Renaissance times. Of course, Shakespeare might have simply heard about Belisarius in intellectual discussions.

4. Names from common use

Shakespeare usually gave his minor characters generic labels or common names with little lexical relevance. He uses seven such ‘common’ names in *Cymbeline*, and they vary in the degree to which they carry lexical or simply associative meanings. **Cornelius**, for example, is the name of the court physician, whom the wicked Queen asks for a deadly poison to kill vermin. She intends it for Innogen, but *Cornelius* suspects her motives and prepares a sleeping potion instead.

The name *Cornelius* originated as a family name for Roman nobles. It became common among bureaucrats and professional people in Europe, especially in the low-countries, and began to appear in England in the sixteenth century (Reaney & Wilson, 2005, 110). It was a common name for professionals, such as a court physician, and may carry associative meaning. However, it does not carry a lexical or etymological meaning that reinforces or clarifies the character or his action in this context.

By contrast, the name **Dorothy** may carry more lexical value. The name appears as a speech prefix at 2.3.76 referring to one of Innogen’s ladies-in-waiting. It derives from Greek meaning ‘gift of God’ and became popular among commoners in the sixteenth century (Hanks et al., 2006, 79). This particular lady-in-waiting asserts her personal virtue and belittles Cloten when he offers her gold to “Sell me your good report” (2.3.83). His offer, she says, is an attack on “my good name” (2.3.84) and draws attention to her as a representative of her social class and of common honesty. She is thus a moral contrast to the devious Cloten.

Innogen also calls to another attendant by name as she is about to fall asleep. Real danger is lurking even in her bedroom; i.e., Iachimo is hiding in his trunk. She asks **Helen** to “Fold down the leaf” (2.2.4) of her book,

to leave her taper burning, and to awaken her again “by four o’th’ clock” (6). Her attendant’s name links this character to Helen of Troy, whose abduction brought calamity to the Trojans, the presumed ancestors of the Romans. Thus, the name is not only a ‘common’ name of Shakespeare’s time, but also one of many classical references in *Cymbeline* (see Wayne, 2017, 99–100). As an association, the name evokes a sense of existential threat lurking in Innogen’s bedroom.

Shakespeare uses three of the names in *Cymbeline* to evoke specific ethnic identities by means of association. *Iachimo*, for example, is Shakespeare’s spelling of *Giacomo* and was/is one of the most common names in Italy. He first appears at Philario’s house in Rome along with “a Frenchman, a Dutchman and a Spaniard” (1.4.osd) and is identified as the representative Italian within the context of national identities. The word “noble” frequently precedes the name, and he is later referred to as “Siena’s brother” (4.2.339) – i.e., brother to a duke. He presumably typifies Italian men by wagering that he can seduce any woman, even Innogen. He fails and is eventually apologetic, showing more shallowness than great malice. Posthumus refers to him as “yellow Iachimo” (2.5.14), “which associates him with envy, a sallow complexion and jealousy” (Wayne, 2017, 142). Shakespeare also explores such themes in other Italian contexts – notably in *Othello* and *The Winter’s Tale*.

Shakespeare uses two ‘common’ names that associate the British legacy to Welsh roots. *Morgan* was/is a common name in Wales and is the pseudonym adopted by Belarius while living there in exile. *Cadwal* is also typically Welsh and is the pseudonym used by Belarius for Arviragus, the younger son who eventually succeeded Guiderius in ruling Britain. *Cadwal* is also an approximation of *Cadwaladr*, a king of Gwynedd in Wales, to whom Henry VII traced his Tudor lineage. Thus, Shakespeare makes Wales the rustic setting in which the natural nobility of two future kings of Britain is presumably hardened and made durable. Of course, the setting also fits the investiture of the young Prince Henry as the Prince of Wales.

The name *Posthumus* is also drawn from common use, which is arguably unique among Shakespeare’s central characters. It is not at all a frequent name, but it is easily documented in classical and renaissance sources. As

Wayne notes, even Holinshed uses the name *Posthumus* for an historical personage (Wayne, 2017, 140).

Of course, the reason for its occasional use lies in its lexical meaning, that ‘the person was born after the father had died,’ and that simple meaning has thematic importance. Shakespeare often emphasizes the natural virtue of heroes who lack paternal support or typical family connections (e.g., Philip the Bastard in *KJ* and Orlando in *AYL*). Shakespeare compounds this thematic meaning of the *Posthumus* name by stating that Posthumus’s mother died “As he was born” (1.1.40), leaving him an orphan at birth and totally without family. Thus, his natural virtues are all the more important and his banishment more clearly misguided.

5. Coinages – lexical

As already noted, Shakespeare usually added the most names to his source plots by borrowing names from other works of literature, but in *Cymbeline* more of his additions are coinages (eight), which describe the appearances, actions, and/or attitudes of characters in a literal sense. I classify these coinages as *lexical* or *etymological*. *Lexical* coinages are those based on meanings in Early English, and *etymological* coinages are those based on other languages, which become increasing frequent in Shakespeare’s later plays.

Shakespeare clearly plays with the lexical meanings suggested by the sounds of *Cloten* and *Innogen*. As noted above, Bullough suggests that “Shakespeare picked up the name Cloten from reading about Mulmutius Dunwallow” (Bullough, 1975, 10), whom Holinshed refers to as “the sonne of Cloten” (40). However, the Dunwallow reference (Holinshed’s “The third Booke: The First Chapter”) is in a passage far removed from the sections of Holinshed relevant to Shakespeare’s plot lines, and the context offers no verbal echoes.

By contrast, there is a definite verbal echo when Guiderius decapitates this character. Guiderius refers to Cloten’s head as a “clotpole” (4.2.184), a word that Thersites also uses to deride the treacherous Greeks (*TC*, 2.1.117–119). The word refers to a “thick or ‘wooden’ head” (*OED* 1971, 1.442).

Also, the word *cloten* has at times referred simply to congealed blood or to a “hardened lump of earth” (*OED* 1971, 1.441). Based on the uses of the word *clotpole* in two plays and the simple, even though rare, meaning of the name *Cloten*, the metaphorical meaning of the lexical reference has far more thematic relevance than the obscure reference in Holinshed (Smith, 2021).

Similarly, Shakespeare also uses the name *Innogen* (mistakenly printed as *Imogen* in F1; see Wayne, 2017, 391–398) clearly in a figurative sense of a lexical meaning, i.e., as a pun on a *phonological approximation*. Bullough argues that Shakespeare simply drew on Holinshed’s reference to Brut’s wife, “he with his wife Innogen” (Bullough, 1975, 38), and used the name for a ghost character in *MA* and then again here. Such an explanation is insufficient. The name may easily have stuck in Shakespeare’s head from his reading of Holinshed, but the story of Brut has little relevance to the plot lines in *Cymbeline* and no verbal echoes. However, *Innogen* is a near homophone of ‘innocent one,’ and the pun is thematically descriptive and important for the character in *Cymbeline* striving to prove her innocence.

6. Coinages – etymological

As is typical in Shakespeare’s later plays, most of the coinages in *Cymbeline* are etymological. Two of the names, *Pisano* and *Philario*, have Italian suffixes very frequent among the names of Shakespeare’s characters in comedies and appropriate for the partial setting of *Cymbeline* in Italy. *Pisano* might suggest an association with the city of Pisa. However, the association has no other textual support, and the character appears only in the scenes set in Britain. He first appears as Posthumus’s servant but is reassigned to serve Innogen when Posthumus is banished. When he receives Posthumus’s letter ordering him to kill Innogen, he displays moral courage in defying the order. Because Shakespeare often borrowed names from other literature, it is possible that *Pisano* alludes to a similar moral dilemma in an unknown source.

The meaning of *Philario* is more clearly etymological. The character is Posthumus’s host in Rome and introduces him to his guests as, “his father and I were soldiers together, to whom I have been often bound for no less than my life” (1.4.25–27). The name is a Greek derivation from the word

philo, meaning ‘dear or loving’ (Wayne, 2017, 142), and that meaning clearly describes the character’s attitude toward both Posthumus and his father.

Euriphile never appears on stage, but is described by Belarius as the nurse who stole Cymbeline’s infant sons and raised them as her own after marrying him in exile. Davis and Frankforter (2004, 158) note several names of characters in other literature with similar spellings to **Euriphile**, but they offer no thematic parallels. **Euriphile** may instead be parsed etymologically as *Euri-phile* and thereby refer to a Europe united in love. By her actions, the two sons are saved from the diabolical plans of their wicked step-mother, Cymbeline’s new Queen, who seeks to poison every-one between Cloten and the English crown. **Euriphile** nurses the boys through hardship, and they grow up to save their father and preserve British ties to Rome. James I would have liked the allusion.

The name **Fidele** is a more obvious etymological coinage. Innogen adopts the name as she assumes her male disguise. The meaning of the name is ‘the faithful one’ in both Italian and French. Her goal is to find Posthumus in the Roman army and convince him of her fidelity. Thus, the etymological meaning of the name is an obvious statement of her identity and thematic purpose.

Shakespeare’s use of names in meaningful ways becomes especially clear in the denouement of *Cymbeline*. While in prison under sentence of death as an apparent Roman soldier, Posthumus has a dream that ends with ghosts laying an inscribed tablet on his breast. The tablet prophesies that his miseries will end when the “lion’s whelp shall to himself unknown, without seeking find, and be embraced by a piece of tender air” (5.4.108–110). When gathered before King Cymbeline, the Soothsayer explains the significance of the prophecy: Posthumus is, in fact, “the lion’s whelp ... Being *Leo-natus*” (5.5.442–444). That is to say, he has the inborn fierceness of a lion, which he inherited from his father, who was given the title by King Tenantius, the father of King Cymbeline. The surname, **Leonatus**, is simply an etymological description of Posthumus’s essential character and extraordinary abilities as a warrior.

Even the Soothsayer’s name is an etymological coinage and thematic description. **Philharmonus** is derived from Greek, meaning the ‘love

of harmony or concord,⁷ and his concluding speech guides the play to a happy ending: “The fingers of the powers above do tune / The harmony of this peace” (5.5.465–466). Thus, even though listed as a tragedy, *Cymbeline* is much like Shakespeare’s late comedies in having a happy ending and many thematically significant coinages.

Conclusion

The names in *Cymbeline* illustrate Shakespeare’s integration of four distinctive plot lines drawn from equally distinctive plot sources. He drew two of the plot lines from Renaissance literature and two from historical sources (essentially from Holinshed). He borrowed plots for his Banishment story and his Wager story from other works of literature, but he used none of the names from those plot sources. Instead, he borrowed names from literature that were not plot sources (5), used names in common use (7), or added coinages of his own (8). Thus, he treated the plots in literature as fictive narrative frames freely available for his own development of characters and themes.

At the same time, Shakespeare borrowed twelve names from his historical sources. These names link his play to historical personages and events and thereby enhance the verisimilitude of the narrative structure for his royal audience. Shakespeare used the names from Holinshed to develop his Tribute story, which links the history of Britain to the history of Rome. Cymbeline’s magnanimous restoration of tribute and the Roman acceptance of tribute betokens the continuation of the Roman legacy by British monarchs.

Shakespeare caps the Tribute story with the story of Rustic Nobility to suggest parallels between the sons of Cymbeline and the sons of King James. It parallels the staging of *Prince Henry’s Barriers*, suggests the hardness of true nobility, and highlights Wales as part of the Prince’s investiture. Of course, there is no historical record that Cymbeline’s sons were ever kidnaped, and so Shakespeare’s use of Scottish history is simply an imaginative addition to encourage the interests of his audience and to enhance the festivities of the time.

REFERENCES

- Aldington, R. (trans.). (1930). *The Decameron of Giovanni Boccaccio*. New York: Dell Publishing Co.
- Britannica Online*. Retrieved 21 July 2022 from [Britannica.com/biography/Bellisarius](https://www.britannica.com/biography/Bellisarius)
- Bullough, G. (Ed.). (1975). *Narrative and Dramatic Sources of Shakespeare*, Vol. VIII. New York: Columbia University Press.
- Davis, J. M. & Frankforter, A. D. (2004). *The Shakespeare Name Dictionary*. New York: Routledge.
- Hanks, P., Hardcastle, K. & Hodges, F. (Eds.). (2006). *A Dictionary of First Names* (2nd ed.). New York: Oxford University Press.
- Holinshed, R. (1965). *Holinshed's Chronicles England, Scotland, and Ireland*, 6 vols. Vernon F. Snow (Ed.). New York: AMS.
- Reaney, P. H. & Wilson, R. M. (Eds.). (2005). *A Dictionary of English Surnames* (3rd ed.). New York: Oxford University Press.
- Shakespeare, W. (2002). *William Shakespeare: The Complete Works*. S. Orgel & A. R. Braunmuller (Gen. Eds.). New York: Penguin Books.
- Smith, G. W. (2021). *Names as Metaphors in Shakespeare's Comedies*. Wilmington, DE: Vernon Press.
- Wayne, V. (Ed.). (2017). *Cymbeline*. New York: The Arden Shakespeare, Bloomsbury Publishing.

NOAH AND LUCA, SOFIA AND MIA: CURRENT FIRST NAME TRENDS IN EUROPE

*Noah un Luca, Sofia un
Mia: mūsdienu priekšvārdu
tendences Eiropā*

■ **ANNA-MARIA BALBACH** (ANNA MARIJA BALBAHA)

ABSTRACT

Keywords:

*personal
names, naming
trends, Europe,
reasons for naming*

The current article is dedicated to the naming fashion and the internationalization of the most popular first names. It has been inspired by the research carried out by Laimute Balode in the field of transnational onomastics, looking beyond national borders. The current article explores the recent trends in personal names in the European Union, Norway, England / Wales, and Switzerland, comparing the most popular names given to girls and boys across these countries, including the number of syllables and letters. The article concludes with comparing the origins of the most popular names, and touching upon the reasons behind choosing these names for newborns.

Introduction

“It is well-known that fashion for names is contagious; it spreads from country to country, from language to language, from one anthroponymic system to another”, writes Balode (2023, 39) in her study dedicated to current first names in Latvia and the three neighbouring countries, Estonia, Finland, and Lithuania. Specifically, she identifies this overarching naming fashion in the internationalization of the most popular first names¹, which is common to the four countries. The reasons are manifold: “It can be influenced by various reasons: on globalization, emigration, political issues, social events, popular movies, music groups, sports stars’ achievements, etc. But very often it is impossible to define the motivation” (ibidem, 2023, 39).

To explore parents’ motivations, Balode (2023) supplements her extensive name study on the changes in Latvian first names by analysing social network pages and comments from parents about their reasons for choosing a name. In addition to the main motivation of finding an original name for the child, she observes that more and more Latvian parents are choosing international, easy-to-pronounce, short, and easy-to-write (without diacritical marks) first names. They also justify this choice by arguing that the name for their child should be “suitable’ for the European, or even the global, environment” (ibidem, 43).

In the recent years, various researchers have observed evidence of a strong increase in the internationalization of first names, particularly in Europe. However, detailed studies on this, especially from a transnational perspective, have yet to be conducted.² In this respect, Laimute Balode is a pioneer of transnational onomastics with her study, which looks beyond national borders and includes the development of names in neighbouring countries.

¹ This literally refers to the first name of a newborn. Newborns in Latvia are increasingly often given two or more first names, and different motivations can be identified for each first name. For example, Balode (2023, 29f) reports that middle names in Latvia are mainly used to express family ties (traditional family names, surnames) and ethnic identity.

² On the difficulties and possible solutions of a joint European first name study, see Balbach (2024).

I would like to take this Festschrift for Laimute Balode and her observations on the internationalization of first names (ibidem) as an opportunity to (once again)³ encourage engagement in transnational onomastics and to provide an ‘appetizer’ with this small contribution.

Based on the top 10 baby names for girls and boys in 2022, I will take a first look at current name trends in a total of 30 different European countries. Do these few, but very popular names in the individual countries already indicate a move towards internationalization? Are there similar name trends? Are there transnational name favourites? And if so, what are these names and possible reasons for their popularity?

1. The corpus

The definition of Europe and European countries can differ depending on the underlying criteria (e.g. those of geographical, political, economic, cultural fields). I therefore selected the first names to be examined in the following study pragmatically. I recorded the ten most common boys’ and girls’ names from the countries of the European Union, Norway, England / Wales, and Switzerland, as the information on first names for these countries was available on the respective websites of the national statistical offices,⁴ or were accessible via other reliable online sources (e.g. newspaper sites, first name sites). In the following text, for the sake of simplicity, I will refer to these 30 countries as ‘Europe’.

Nevertheless, minor compromises had to be made in the comparability of the sources, as not all countries publish the most common baby names for each year, but some countries combine years or only publish them at a distance from the birth years. Furthermore, not all countries publish the top 10 most popular names, but only the top 5 (Luxembourg, Czech Republic, Greece) or top 4 (Malta), some for data protection reasons and some due to low birth rates. In total, the top 10 from 2022 were

³ In my articles Balbach (2023) and Balbach (2025, accepted), I also suggest international cooperation and point out the advantages of transnational onomastics.

⁴ With the exception of Germany, where the first names are not collected officially, but the data was made available by the *Gesellschaft für deutsche Sprache* (2024) and the private name researcher Knut Bielefeld.

available for 23 countries, the data from 2021 had to be used for two countries (Bulgaria, England / Wales), while for Estonia, the top 10 consists of the most common names from 2021–23, whereas for Latvia from 2018–2022. For the Czech Republic, the latest name data are from 2020. For Greece and Cyprus⁵, no current baby names are available; I therefore used the most common first names of the total population from 2019.

Under these conditions, it was possible to compile a corpus of the most popular girls' and boys' names for 30 countries with a total of 558 first names.

2. Are there the same name favourites in the 1st place?

In a first step, the most popular names (= place 1) of the different national lists were compared with each other to find out whether the 30 countries already share the same or similar favourite names.

In fact, there are several favourites that are at the top of the name lists in more than one country. The absolute frontrunner among girls is the name *Sofia* / *Zofia* / *Sofija*. It is in first place in seven countries: Slovakia, Romania, Lithuania, Latvia, Poland, Italy, and Estonia. *Mia* follows in second place and is the favourite in four countries (Slovenia, Croatia, Luxembourg, Malta). Three countries each share the names *Maria* (Portugal, Cyprus, Greece), *Emma* (Austria, Switzerland, Netherlands), and *Olivia* (England / Wales, Finland, Belgium) as the most popular girls' names. In the remaining ten countries, the names who have taken the first places are unique.

There are also some favourites among boys' names, which are at the top in more than one country, but the favourites are less common than for girls' names. *Noah*, for example, is in the first place in five countries, making it the most popular boy's name in Europe. *Luca* / *Luka* follows in the second place and is the most popular name in three countries. The names *Jakub*, *William*, *Leo*, and *Mark* / *Markas* are in first place in two countries each. The most popular boys' names of the remaining 14 countries are unique.

⁵ While 2019 is specified as the survey year for Greece, this year must be assumed for Cyprus.

As can be seen in Figures 1 and 2, the countries with the same favourite names frequently are neighbouring countries or are geographically located close to each other. This is most evident in the case of *Sofia*, the front-runner among girls' names, which is particularly common in eastern Europe. Some of the shared favourites can be found in central and western Europe, such as *Mia*, *Emma*, and *Olivia* among girls' names and *Noah* among boys' names. Northern and southern Europe, on the other hand, have fewer shared favourites for both girls' and boys' names.

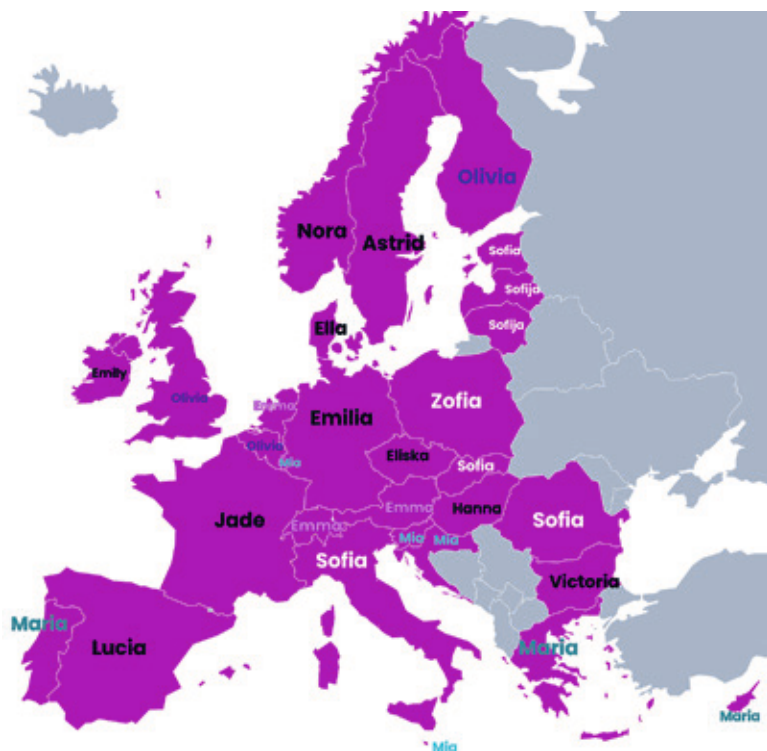

FIGURE 1⁶. The most common girls' names in Europe. The map shows the respective first place in the list of names from 2022.⁷ Same names share the same colour

⁶ The figures are inspired by an article on the names in Europe by Marie Jamet in Euronews, see Jamet (2023). There, the names of 2021 (and older or newer years for some countries) are visualized on a map of Europe. It is interesting to see that the name *Sofia* 2022 has spread even further into eastern Europe compared to 2021.

⁷ Or the available name in the corpus, cf. the explanations above on corpus creation.

FIGURE 2. The most common boys' names in Europe. The map shows the respective first place in the list of names from 2022.⁸ Same names share the same colour

3. Are there similarities in the top 10?

In a second step, the entire top 10 (or top 5/4) of the 30 countries were compared with each other for similarities. Among the girls' names, there are four names that occur significantly more often than all other names in Europe: as expected, these include *Sofia*, which is already in first place in seven countries. It is present in the top 10 of a total of 15 of the 30 countries⁹ (Cf. Table 1).

⁸ Or the available name in the corpus, cf. the explanations above on corpus creation.

⁹ Together with the variant *Sofi(e)* / *Sophie*, the name even occurs in 19 countries.

However, the name *Emma* is represented in even more countries and is therefore the covert favourite throughout Europe. *Emma* is in the top 10 (or top 5/4) in 18 countries. All the countries in which *Emma* is not among the top 10, feature the name *Emilia* (or variants such as *Emily* or the similar *Amelia*), which has a different linguistic origin¹⁰ but sounds very similar. As a consequence, the name *Emma* or *Emilia* is included amongst the top 10 in all 30 European countries.

The names *Mia* and *Olivia* appear in the top 10 of 13 countries each. A special feature of the name *Mia* – it is a modern, short form of the traditional name *Maria*. Short forms and variants of *Maria* can also be found in other countries. Two countries each share *Marie* and *Maja*, and six countries share the name *Maria* itself. In total, 23 countries very often use the name *Maria* or a variant of it.

TABLE 1. Girls' names that occur in the top 10 of at least five European countries

Name	Number of countries	Variants or phonologically similar names	Number of countries	Total occurrence
Em(m)a	18	Emilia Emily Amelia	5 2 5	30
Sofia / Zofia / Sophia / Sofija	15	Sofie	4	19
Mia	13	Mary Marie Maja	6 2 2	23
Olivia	13			13
Alice / Alise	8			8
Eva	7	Ava	1	8
An(n)a	7	Hannah	5	12
Julia / Giulia	6			6
Mila	6			6
Lili	5			5
Ella	5	Elli	3	8
Nora	5			5

¹⁰ While *Emma* originates from Old High German, *Emilia* can be traced back to the Latin *nomen gentile* Aemilius. Cf. Bielefeld (2024): *Emma* at <https://www.beliebte-vornamen.de/4513-emma.htm> and Bielefeld (2024): *Emilia* at <https://www.beliebte-vornamen.de/4871-emilia.htm> (13.02.2024).

TABLE 2. Boys' names that occur in the top 10 of at least five European countries

Name	Number of countries	Variants or phonologically similar names	Number of countries	Total occurrence
Noah	13			13
Lukas / Lucas	8	Luca	6	14
Jakob / Jakub / Jakov / Jēkabs	8	James Jack Jokūbas	2 1 1	12
Oliver	8			8
John		Jan Ivan João Ioannis	2 2 1 2	7
Mat(t)eo	7			7
Matthias		Matej Matiás Matei Máté Matas Mattia	2 1 1 1 1 1	7
Leo	6	Leon Leonardo	4 1	11
Adam	6			6
Mark / Marks	4	Markas Markuss	1 1	6
Emil	5			5
L(o)uis	5			5
Liam	5			5
Gabriel	5			5
Martin	5			5
Daniel	5			5
Alexander / Aleksander	2	Alessandro Alexandru Alejandro	1 1 1	5

Regarding boys' names, the frontrunner *Noah* is also amongst the top 10 of most European countries, namely, in 13 countries. The second most common name is *Lukas / Lucas*. Along with its shorter form *Luka / Luca*, it appears in twelve European name top 10. The name *Jakob* and its national variants also appear in the top 10 in twelve countries. It is followed by *Oliver*, which is represented in eight countries. The names *John* and its variants, and *Mat(t)eo* and *Matthias* with variants can be found in seven countries each. As *Mat(t)eo* and *Matthias* have the same Hebrew origin, they could also be combined. However, as some top 10 lists feature both of them, the two names are considered independent. The situation is similar with *Liam* and its long form, *William*. They also appear both in the top 10 in some countries and are therefore counted separately. *Liam*

appears in 5 countries and *William* in three. In Sweden, both names are widespread, – *William* is in the first place, while *Liam* takes the second place. The name *Leo* is also common (6 countries) with its variants *Leon* (4 countries) and the long form *Leonardo* (1 country). Together, they can be found in eleven countries (Cf. Table 2).

4. Are there linguistic-structural similarities between first names?

It would be most interesting to conduct a phonological and morphological study of the names to find out whether the most popular names in the European countries are also similar on a linguistic-structural level. Further research might yield the answers to a number of questions, for example, whether certain phonological features or sound patterns are preferred across countries, or whether names with certain endings are particularly widespread?

For some countries, it has already been found that in the recent years, short boys' names and names with many vowels or soft consonants (for example, the nasals *m*, *n* and the liquid *l*) have become particularly popular. In some countries, boys' and girls' names have also converged phonologically (see Balbach, 2024, 2025; Nübling, 2018).

The scope of this study did not permit a comprehensive investigation, which would require to transcribe every name. However, it was indeed possible to determine the length of the names based on the number of syllables, and to identify the most popular letters of the alphabet within all of the top 10 names. Even though letters can only give a limited indication of pronunciation, they can provide initial clues to favoured sounds.

4.1. About the length of the names

Based on the number of syllables determined for all girls' names in the top 10 in the 30 European countries, the average names range from very short with an average of just 1.8 syllables, as in France, or just 1.9 syllables, as in the Netherlands, to the names with an average of 3.3 syllables, as in Portugal or 3.4 syllables, as in Greece. However, most countries (17)

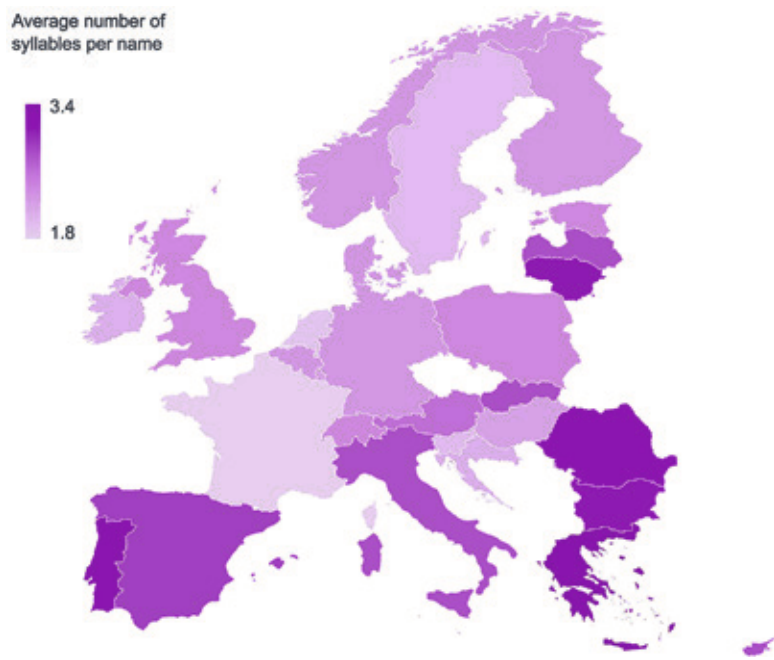

FIGURE 3. The average length based on the number of syllables of the top 10 girls' names in Europe. Darker colours indicate longer names

have girls' names with an average of 2 to 2.5 syllables. In terms of length, the most popular European girls' names are therefore similar. As shown in Figure 3, the lengths of girls' names are similarly short in the countries of northern, central, and western Europe. In the east and the south, girls' names tend to be longer.

Boys' names in Europe range from an average of 1.5 syllables in Slovenia and 1.6 syllables in the Netherlands to 3.4 syllables in Italy and even 3.6 syllables in Greece. But these very short or particularly long names are not the rule for boys' names, either. Most countries in Europe have boy's names with an average of 2 to 2.4 syllables (19 countries). Figure 4 shows a phenomenon similar to the one observed for girls' names: names in eastern and southern Europe tend to be longer. The rest of European countries use similarly short boys' names.

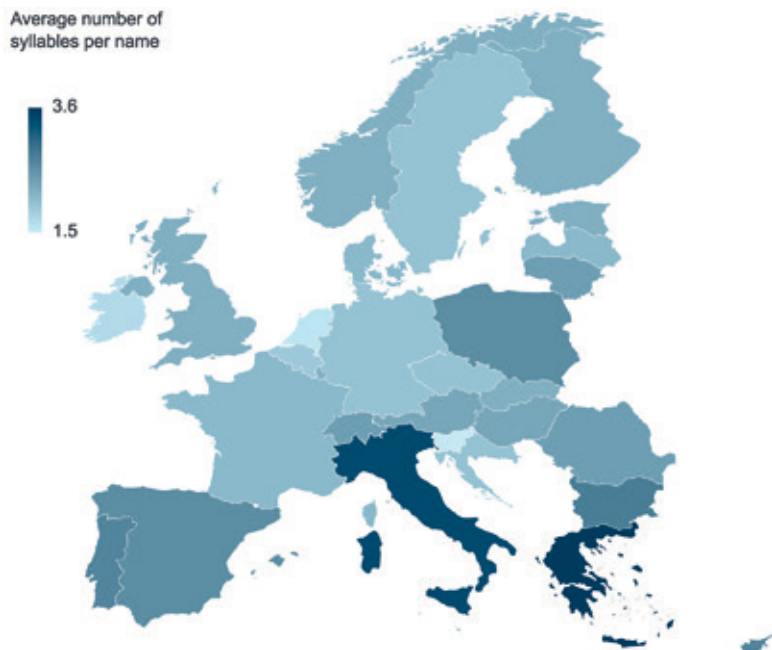

FIGURE 4. The average length based on the number of syllables of the top 10 boys' names in Europe. Darker colours indicate longer names

4.2. The most common letters of the names

The analysis of the letters occurring in the top 10 of the European countries shows a great similarity in girls' names: in 25 countries, the three most common letters in girls' names are vowels, nasals, and liquids. Among the vowels, the letter *a* dominates. It is the most common letter within girls' names in all 30 countries. It is followed in second place by the vowel *i*, which is one of the three most common letters in 27 countries.

Among the consonants, the liquid *l* dominates. It is among the top 3 letters in 17 countries. In only five countries, an *r* or an *s* is found among the top three letters. As depicted in Figure 5, these five countries are in southern Europe, and these are also the countries that tend to have longer names in terms of syllable length.

TABLE 3. Overview of the most popular letters within girls' and boys' names. The three most common letters of the top 10 ten names per country have been included

	Girls		Boys	
	letter	most common in countries	letter	most common in countries
	a	30	a	26
	i	27	o	16
	l	17	l	15
	e	16	i	15
	m	9	e	11
	n	5	n	6
	r	4	r	6
	o	1	m	6
Total	s	1	s	4
			k	3
			d	1
			t	1
	9 letters		12 letters	

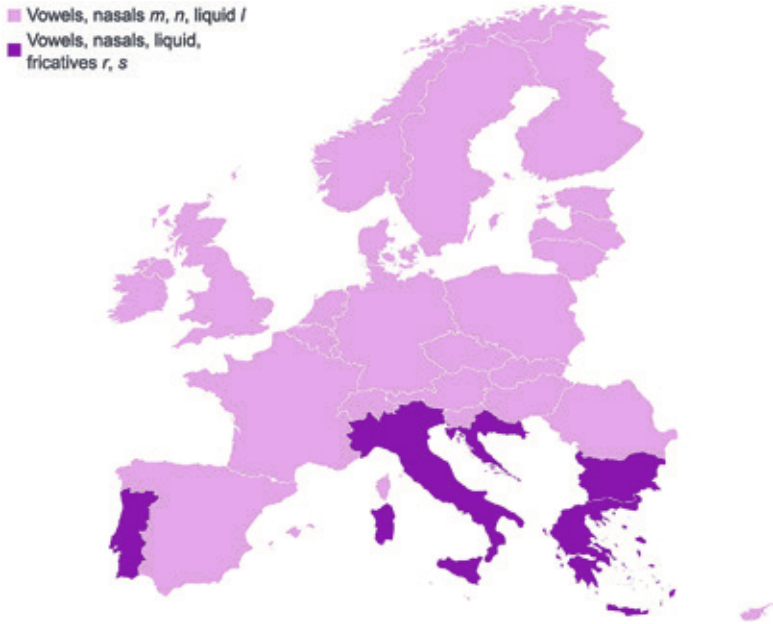

FIGURE 5. The three most common letters per country in the top 10 girls' names and their classification

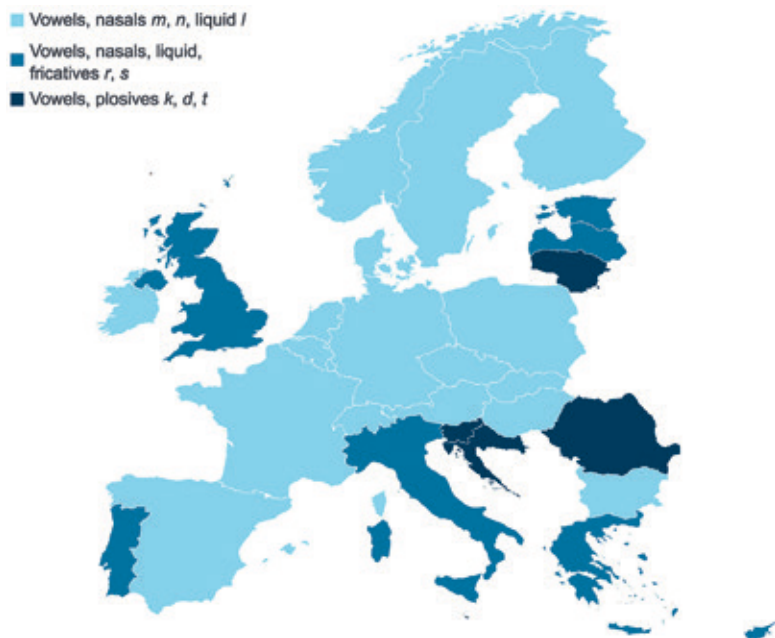

FIGURE 6. The three most common letters in the top 10 boys' names and their classification per country

Countries in which the three most common letters are only vowels, nasals (*m, n*) and liquids (*l*) are marked in light pink. Countries in which the three most common letters consist of vowels, nasals, liquids, and the fricatives *r* and/or *s* are marked in dark pink.

Like the girls' names, most of the current top 10 boys' names in Europe consist of vowels, nasals, and the liquid *l*. As shown in Figure 6, the three most common letters in 18 countries come from these categories. Once again, countries in the South and this time also in eastern Europe show divergences. In a total of twelve countries, other letters are also popular: in seven countries, these are the fricatives *r* and *s*, and in a further five countries, the plosives *k, d* and *t* are common. As seen in girls' names, these are again the same countries that tend to use longer boys' names.

Countries in which the three most common letters are only vowels, nasals (*m, n*) and liquids (*l*) are marked in light blue. Countries in which

the three most common letters also include the fricatives *r* and/or *s* are highlighted in medium blue, and countries in which the three most common letters consist of vowels and the plosives *k*, *d* or *t* are highlighted in dark blue.

5. Where do the names originate from?

Finally, I will look at the origins of the most popular girls' and boys' names in Europe. Where do the countries acquire their names? The top-ranked girls' names from each of the 30 different countries can be classified into a total of seven different categories according to their source: from the Bible, from film, music, literature, or celebrities, from saints or other Christian customs, from the world of flowers and plants, derived from a Roman *nomen gentilicium*, or "gentile name", from mythology or of an unclear origin.

Over 30 % of the most popular girls' names in Europe come from the Bible, making it the largest group. The second most frequently chosen names are those of famous people from the world of film, music, literature, or celebrities. The third place is taken by the most popular names for girls, which are derived from the saints and other names from Christianity. Only less than 10 % of the top 10 names originate from one of these sources: the world of flowers, are derived from a Roman *nomen gentilicium*, are borrowed from mythology, or their origin cannot be clearly assigned.

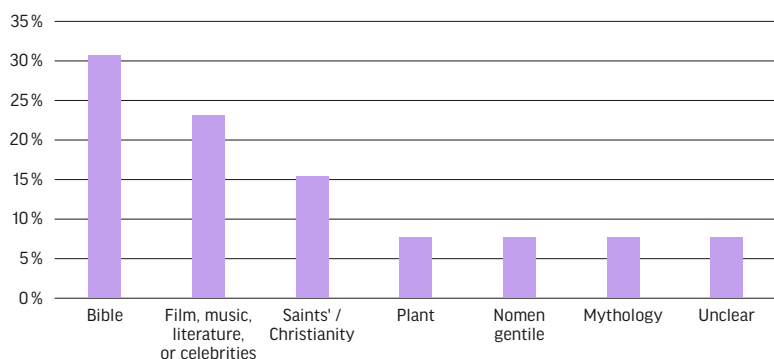

FIGURE 7. Origin of the most popular girls' names (the 1st place in each country) in Europe

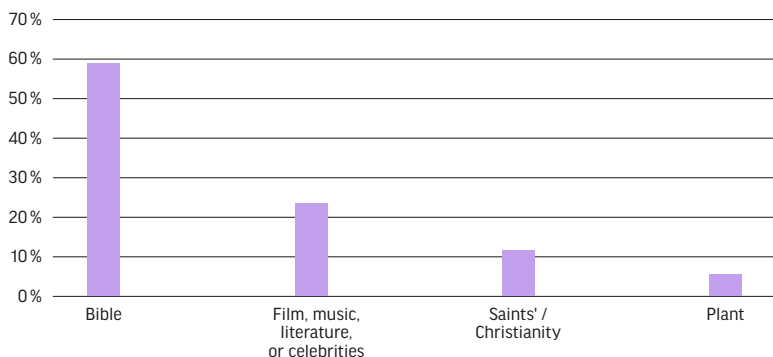

FIGURE 8. Origin of the most popular boys' names (the 1st place in each country) in Europe

With 17 different names, the most popular boys' names in Europe are more diverse than the girls' names (only twelve different names in 30 countries). On the other hand, these 17 names only come from four different categories, significantly fewer than the girls' names. The majority of boys' names by far come from the Bible: almost 60 %, and therefore, twice as many names as for girls, come from this category. The second most common category with 23 %, is boys' names from film, music, literature, or celebrities. Around 12 % of the names are saints' names or other names from Christianity. The last category, names from the world of flowers and plants, accounts for 6 % of boys' names.

Conclusion

This small study revealed that there are several names which rank first in the top 10 lists in various European countries and are therefore the most popular baby names across national borders. Moreover, several European countries not only share many of the first places but also numerous other names from the top 10. This indicates trends towards internationalization throughout Europe. Balode's (2023) observation on the internationalization of the name vocabulary in Latvia and neighbouring countries can therefore also be confirmed for the whole of Europe. Current baby names are not only popular within certain countries but appear in the top lists across Europe. While some countries contain many international names in their top 10 lists, there are also countries that feature international names among the most popular names, while also often use national

names. These observations were made particularly often in countries of eastern and southern Europe but also in Finland.

There are also similarities between the first names in Europe in terms of language structure. A tendency towards names with many vowels and soft consonants was observed in many countries. There were also similarities in terms of name length in large parts of Europe, while deviating developments were observed in eastern and southern Europe. This finding coincides with the fact that not only international names but also national names are very popular in the countries.

By determining the origin of the first names, it was possible to show that biblical names are the most popular category for both boys and girls as a source for current baby names. There is no other category that is even remotely as popular as a source for both boys' and girls' names.

Why do so many of today's most popular names for newborns in Europe come from the Bible? This is in stark contrast to recent surveys, according to which in many European countries, religion no longer plays a dominant role in people's everyday lives (Frerk, 2011). Hence, it can be concluded that parents do not necessarily choose religious first names for religious reasons. There are also surveys reflecting the motives for choosing names for newborns in the 21st century in several countries. Balode (2023) was able to identify internationality as a naming motivation. In other countries, euphony is also frequently cited as a reason for choosing a name (Ewels & de Sombre, 2013; Mayer, 2019). Parents are therefore looking for names that are understandable in many languages and sound good. Biblical names seem to fulfil both of these main criteria particularly well.

In fact, we have found evidence that many of the European names are biblical names and that short names containing mainly vowels, nasals, and liquids are very popular. Vowels are considered particularly 'soft' in their sound, as are the nasals *m* and *n* and the liquid *l*. Such 'soft' sounding names meet the ideal of euphony, as indicated in the studies for German first names (Nübling, 2018, 239–270) and names from other European countries (Bechsgaard & Eggert, 2021; Balbach, 2024).

Biblical names such as *Noah*, *Daniel*, *Luca(s)* for boys and *Mia*, *Anna* and *Eva* for girls precisely fulfil these criteria of brevity, vowel richness, and softness of sound. Moreover, these are the names that are well known in all countries due to the worldwide and centuries-long spread of the Bible. When parents choose such a biblical name they can fulfil the criteria of internationality, euphony, and brevity. This quality apparently helps Bible names to make a big comeback across Europe despite declining religiosity.¹¹

LITERATURE

- Balbach, A. M. (2022). Names, Naming (People), Christianity – Modern Europe. In *Encyclopedia of the Bible and Its Reception* (EBR), 20 (pp. 699–706). Berlin, Boston: Walter de Gruyter.
- Balbach, A. M. (2023). Personal Names and Naming in Europe. First Insights into Variabilities and Similarities. *Beiträge zur Namenforschung*, 58/4, 355–392.
- Balbach, A. M. (2025). Emilia, Noah, or Charly? Current developments of boys', girls' and gender-neutral names in Germany and other (European) countries. *Sociolinguistics* (accepted).
- Balode, L. (2023). Names of Newborns in Latvia: Recent Changes. In U. Bijak, P. Swoboda & J. B. Walkowiak (eds.), *Proceedings of the 27th International Congress of Onomastic Sciences*: *Onomastics in Interaction with Other Branches of Science*. Volume 2. *Anthroponomastics*. Kraków: Jagiellonian University Press (pp. 21–48). Kraków: Jagiellonian University Press. <https://doi.org/10.4467/K7446.46/22.23.19013>
- Bechsgaard, K. K. & Eggert, B. (2021). Naming trends in Denmark. In *Nordic Socio-onomastics*. Retrieved February 12, 2024, from <https://www.nordicsocioonomastics.org/naming-trends-in-denmark/>
- Bielefeld, K. (2024). *Beliebte Vornamen*. Retrieved February 12, 2024, from www.beliebte-vornamen.de
- Ewels, A. E. & de Sombre, S. (2013). *Motive der Vornamenwahl*. Retrieved February 12, 2024, from <https://gfds.de/umfrage-motive-der-vornamenwahl/>

¹¹ On the historical distribution of Bible names cf. e.g. Nübling (2012, 110–116), Balbach (2022) and Balbach (2024).

Frerk, C. (2011). *Glaube, Religion und Werte in Europa*. Retrieved February 12, 2024, from <https://fowid.de/meldung/glaube-religion-und-werte-europa>

Gesellschaft für deutsche Sprache (eds.). (2024). *Vornamen*. Retrieved February 15, 2024, from <https://gfds.de/vornamen/>

Jamet, M. (2023). Was sind die populärsten Vornamen für Babys in Europa? In *Euronews*. Retrieved February 12, 2024, from <https://de.euronews.com/kultur/2023/03/17/was-sind-die-popularsten-vornamen-fur-babys-in-europa>

Mayer, M. (2019). *Motive der Vornamenwahl*. Diplomarbeit. Klagenfurt. Retrieved February 15, 2024, from <https://netlibrary.aau.at/obvuklhs/content/titleinfo/5692192/full.pdf>

Nübling, D., Fahlbusch, F. & Heuser, R. (2012). *Namen. Eine Einführung in die Onomastik*. Tübingen.

Nübling, D. (2018). Luca und Noah – Das phonologische Degendering von Jungennamen seit der Jahrtausendwende. In: D. Nübling & S. Hirschauer (Hgg.), *Namen und Geschlechter* (S. 239–270). Berlin, Boston.

I T J K A W & ! A S R L
I D Z C K , U G K F J
Q I E [J] W X ! A S R Y D
I Z C K , U G A H T O P
H & K " & ! I S R & B H
K K A H T O P M E Y W X & !
I N M E ? I D Z C K , U G
I & [J] V W X ! A S R Q F J
A I N Q F J I Y I V K W X ! A
N Y N H T O P M E ? & [J
H I H I D Z C K , U G & Y N Q

IMMIGRANTS' NAMES: BETWEEN ASSIMILATION AND CULTURE MAINTENANCE

Imigrantu vārdi: starp asimilāciju
un kultūras saglabāšanu

- **EKATERINA PROTASSOVA** (EKATERINA PROTASOVA)
- **MARIA YELENEVSKAYA** (MARIJA JELENEVSKAJA)

ABSTRACT

Keywords:

*Russophone
diaspora, ethnicity,
linguistic identity,
transnational
communities,
multilingualism,
international name,
hypocoristic name*

Immigrants often change their names to assimilate into a new culture, comply with local linguistic norms and simplify pronunciation for the hosts. Personal names serve as markers of ethnic affiliation, with name choices indicating levels of assimilation or preservation of identity. Gender disparities in name selection still exist, influenced by origin-specific factors and integration levels. Ethnically identifiable names can impact professional success, with assimilation playing a role in immigrants' achievements. While acculturative conservatism may favour mainstream names, ethnic names can foster social connections within immigrant communities. However, they may also lead to discrimination in broader society. This article aims to explore Russian-speaking immigrants' responses to name change opportunities and bilingual children's perceptions of name spelling in Finland and Israel. The findings highlight the challenges migrants face in assimilation due to societal perceptions, particularly evident in employment and educational contexts where unfamiliar names can lead to discrimination or integration difficulties. Despite international recognition of the right to pronounce names correctly, practical difficulties persist due to linguistic differences between native and host languages. Mechanisms of surname de-Russification involve simplification, translation, or adoption of culturally foreign names, representing a shift in original identities. While changing names may signal integration, the fairness and implications of this decision vary, with children often adapting better than adults to cultural hybridity and bilingual practices to which they are exposed from an early age.

Introduction

Immigrants often modify their family names or personal names as part of the process of assimilating into a new culture or society. This alteration involves adopting names that are more common or easily recognizable in the host country, translating their names into the local language, or selecting names that align more closely with the cultural norms of the new environment. This decision is influenced by various factors, including a desire for integration, ease of pronunciation for members of the host society, reduction of discrimination, or adaptation to the customs and practices of the new country. Gerhards and Hans (2009) accentuate that personal names serve as markers of affiliation with a particular ethnic community. When immigrant parents opt for a first name commonly used in their adopted society in naming their child, it reflects a considerable level of assimilation. Conversely, choosing a name prevalent solely in the parents' country of origin indicates a commitment to preserving their ethnic identity. The degree of acculturation through name selection is influenced by various factors, such as the cultural divide between the home country and the host society, the parents' integration encompassing education and citizenship status, interethnic social networks, and religious affiliations. Utilizing data of the German immigrants from 49 countries, Gerhards and Tuppat (2020) examined gender disparities in ethnic boundary-making and discovered the tendency to select names more common in the host country for their female descendants than for male descendants. They explained it by origin-specific influences (such as gender equality institutionalization in the country of origin and religious ties) and the level of integration into the host nation. Traditional gender norms amplify the naming gender gap, while greater integration into the host society tends to diminish it.

Utilizing historical census data containing comprehensive first and last names, Goldstein and Stecklov (2016) introduced a quantitative gauge of the ethnic distinctiveness of first names, revealing the implications of having ethnically identifiable names on the professional accomplishments of the adult descendants of European immigrants in the USA. Their findings consistently indicated that individuals with more 'American-sounding' names, particularly those of Irish, Italian, German, and Polish descent, tended to achieve higher occupational status. However, with the Russian

immigrants of Jewish origin, ethnic naming correlated positively with occupational success. They also indicated the significance of immigrants being perceived as actively assimilating rather than concealing their cultural origins in shaping their success.

The immigrants' cultural belonging and intercultural mutual understanding include using proper names and this is crucial for integration and for feeling comfortable in two cultures, that of the home and that of surroundings (Álvaro Aranda, 2022; Lam, 2010; Martinez de Lafuente, 2021; Säfström, 2010). Kovács (2001, 403–404) showed that the proper names of the surroundings are adopted to the immigrants' own language pronunciation. In some cultures, it might be forbidden to use proper names, or the names can be given for different ages, or they might be adapted to special occasions or situations.

Traditionally, the 'acculturative conservatism' among immigrants when choosing names for their children favoured names established within earlier generations of the native population, avoiding those strongly associated with a certain religion (Zhang et al., 2016). The process of acculturation is not solely about adapting to mainstream culture but also about gaining social acceptance and confirming membership in the host society through deliberate naming choices. Nevertheless, as Landgrave (2023) remarks, bestowing distinctly ethnic names carries substantial repercussions. Individuals with such names often encounter discrimination in various facets of life, spanning housing searches, job applications, interactions with governmental entities, and even when pursuing political roles. However, migrant parents opt to give their children names that distinctly denote their ethnic background to facilitate interpersonal interactions within their close-knit community (signal hypothesis) and as a means of expressing cultural identity (identity hypothesis) fostering the socio-economic assimilation of their offspring.

The aim of this article is to illustrate, using the examples of Finland and Israel, the responses of Russian-speaking immigrants to the opportunity to change their names and the options they consider. Additionally, the article intends to demonstrate how bilingual Finnish-Russian children around 8 years of age perceive the spelling of their names and that of their places of residence. Understanding the impact of societal perceptions on

individuals with unfamiliar or non-local names is crucial for addressing discrimination and promoting inclusion in employment, education, and social settings. Additionally, recognizing the complexities of name pronunciation and de-Russification mechanisms can inform efforts to improve intercultural communication and foster greater understanding and acceptance of cultural differences. Finally, insights into how individuals navigate identity alterations through name changes offer valuable perspectives on cultural adaptation and the implications of assimilation processes.

1. Evidence from the Finnish-Russian bilinguals

Choosing a first name for a child in an immigrant or binational family includes a complex decision-making process that reflects various cultural, social, and personal considerations. Immigrant parents contemplate factors such as the name's cultural significance, its compatibility with both the heritage culture and the host country, the ease of pronunciation in the new environment, the potential for integration, and the avoidance of discrimination or bias. This decision may result in the selection of a name that bridges cultural boundaries, resonates with both the family's background and the adopted culture, or aligns with prevalent naming practices in the new society. Consequently, the choice of a first name for a child in an immigrant family is a significant aspect of cultural identity and integration.

Krivosos (2020) explored the attempts made by Russian-speaking migrants in Helsinki to blend in as 'white' by examining the racialized aspects associated with being seen as 'Eastern European'. Through ethnographic research, she delves into their strategies to assimilate into 'whiteness', such as altering their surnames, refining their accents, and adjusting their attire. The author suggests that the desire to not be perceived as 'Russian' should be viewed within the context of Europe's postcolonial construction, highlighting a division between (accepted) Western European identity and (incomplete) Eastern European identity. The pursuit of approximating whiteness sheds light on areas of racial differentiation like accent, language, audibility, surnames, and clothing. These efforts underscore the structural racism ingrained in societal

hierarchies that fail to recognize or value the experiences of Russian speakers. The focus lies on individuals like Alisa, who, due to the societal perception of Swedes as an elite in Finland, aimed to adopt a Swedish surname to enhance their social standing and job prospects. Having a 'beautiful Swedish surname' that she has chosen purposely herself while receiving a Finnish passport is associated for her with a higher status. She observed that having a foreign name often led to discrimination in employment, compelling her to adopt strategies for adaptation and survival. By her choice, Alisa aimed to distance herself from being marked as 'Russian' and gain recognition and privilege. Now, she could be perceived as part of a global 'whiteness', indicating the complexity and inconsistency of racial perceptions. The text also explores the experiences of others like Alexey and Marina, who similarly aimed to change their surnames to fit into Finnish society, where 'Finnishness' was equated with neutrality or whiteness. Their goal was to assimilate into Finnishness by altering their surnames, aiming for invisibility and neutrality to evade discrimination and racial stereotypes. According to Mirolybov-Nurmela (2008), thousands of Russians have changed their surnames in Finland, inventing a new variant based on phonetic resemblance to the old one. For instance, *Vasilyev* became *Vasakivi*, *Pavlov* became *Paulanne*, *Titov* became *Tiitta*, *Maltsev* became *Malo*, *Makeyev* became *Mayala*, *Filippov* became *Filppula*, and so on. Tvaltvadze (2014; 2021) illustrated his articles with the changes of the first names from *Olesia* to *Aino*, *Gleb* to *Kalle* and surnames with *Pleshachiov* to *Pleus*. A common convention involves truncating a significant portion of surnames due to the complexity of Slavic suffixes and endings, which might pose pronunciation challenges and inadvertently disclose the bearer's origin. However, predicting the reception or associative connotations of the resulting new surname remains uncertain. As an alternative, individuals opt for adopting names from their ancestral lineage that sound foreign. These newly transcribed names may convey a sense of aristocracy to the bearers, albeit this distinction may not always align with or hold relevance within their immediate environment.

The significance of one's name for their life and destiny is hard to overestimate. Parents usually take great care in selecting a child's name, considering the fate of people with that name, its compatibility with the patronymic, prevalence within the family, association with saints' days, and

other aspects. In bilingual situations, there are additional considerations beyond the usual ones. For instance, parents might choose an international name (like *Anna*, *Alexander*, *Maria*, or *Mark*), invent a name that exists in both languages but holds different meanings (as in a Finnish-Japanese family: *Aino* – Finnish for ‘the only one’, present in the epic “*Kalevala*”, while in Japanese it means ‘pearl’), or select a name associated with a third culture, one which coincides with the name of a beloved football player, singer, or actor, appears in literature, or computer games (for example, *Mario*). On social media, some users adapt their names to the new surroundings more easily than in reality.

Some sophisticated variations involve giving a child two names, each specific to its culture, such as *Mika Mikhail*, or sounding similar, stemming from a single source, like *Niklas Nikolai* in Russian-Swedish families. In the tradition of the so-called ‘Old Russians’ in Finland (whose ancestors lived here before Finland became independent), the name *Vasili(j)* usually was changed to *Vilho*, and *Ekaterina* to *Kati*. However, many avoid names that are too complex to pronounce, like the Finnish names *Päivi*, *Väinö*, and *Yrjö*. When it is possible to give multiple names, considerations include the wishes of all relatives and various other factors.

A child typically learns to write their name first, usually around the age of four and a half. Of course, the name by which a child is actually called might differ from the officially given name. Both Finnish and Russian languages have diminutive forms. For instance, the Russian name *Konstantin* can become *Kostya*, while in Finnish, it is *Konsta*. *Elizaveta*, on the other hand, may become transformed into *Liza* or *Liisi*. Russian has many more diminutive and affectionate forms for names due to its suffix-based system. Sometimes, a humorous Russian nickname like *Gavryusha* might arise from the official name *Kristian*. Friends often call *Aleksandr Santeri*, and *Anastasija* – *Nastis*.

At home, a child might be called by their Russian name (*Marfa*, *Rita*), whereas in kindergarten or school by the official Finnish name (*Martta*, *Reetta*). A combination name like *Maria Margarita* might lead to the generalized Russian name *Marusya*, and in Finnish it becomes *Maru*. Interestingly, when recounting events in Russian, a child might use the Russian name, while in Finnish – the Finnish variant. There is

also a tendency to give old Russian names like *Elisei*, *Platon*, *Miroslav*, *Evdokiya*, *Taisiya*, *Kapitolina*.

An investigation (Protassova & Korneev, 2013) examined the handwriting characteristics of Finnish-Russian bilingual children who had just acquired basic writing skills in both languages. The experiment involved 33 children (of average age 8 years and 2 months), who were asked to write their names and the city they lived in, first in Russian and then in Finnish. These children came from Russian-speaking and bilingual families (the Finnish class did not participate) and had recently entered the second grade at the Finnish-Russian School in Helsinki. They commuted for their education from three cities in the capital region – Helsinki (*Хельсинки*), Espoo (*Эспоо*), and Vantaa (*Вантаа*). Below, the authors of the current article examine the names used by the children and how they coped with the given task.

Despite the fact that the children had been able to write their names for a while, many made mistakes (for example, reversing the Latin letter *R* and the Russian letter *Я*). Based on the obtained protocols, the following variations in writing Russian and Finnish names are highlighted. Common names for two languages: *Вера* / *Vera*, *Кира* / *Kira*. In the Russian language, the name is shortened, while in Finnish, it is the full form: *Ира* / *Irina*, *Аня* / *Anna*, *Маши* / *Maria*, *ксюша* / *ksenia* (written in lowercase in both languages). In Russian, the name is shortened, while in Finnish, it is international: *Даня* / *Daniel*. In Russian, the name is shortened, but in Finnish, it is the full Russian version: *Лёша* / *Aleksei* (in Finnish, the letter 'к' is used in the name by handwriting; there is an analogical Finnish name, *Aleksi*). More likely, it is an abbreviated Russian name: *Рита* / *Rita* (the Finnish variant would be *Riita*), *Макс* / *Maks* (the international or the Swedish versions would be written as *Max*). The authors have an example of a double Finnish-Russian name in each language: *Лота-лидия* / *Lotta-lidia* (both times the second part is incorrectly written in lowercase; a double letter in Finnish corresponds to a single one in Russian). Specific abbreviated names for each language: *Лиза* / *Liisi*, *Дуня* / *Tuuni*. Finnish names in each language: *Эмиль* / *Emil*, *Веера* / *Veera*, *Эмилия* / *Emilia* (in Russian, 'а' instead of 'я'), *Емилия* / *Emilia* (in Russian, the name should start with 'Э'), *Эрик* / *Erik*, *Мика* / *Mika*, *Лео* / *Leo*, *Лаура* / *Laura* (Russian can also be international).

Russian names remain in each language: *Антон* / *Anton* (Finnish analogues *Anssi* or *Antto* are possible but not used), *Валентина* / *Valentina*, *Анастасия* / *Anastasia* (in Finnish, it is 'a' and not 'я'; it is also possible that the name has been given as international since it became popular after the release of an animated film). International names: *Александра* / *Aleksandra*, *Алиса* / *Alisa*, *Патрисия* / *Patricia*, *Марианна* / *Marianna*, *Марк* / *Mark*, *Лукас* / *Lucas* (the Finnish variant uses the rare letter 'c', written correctly in both languages), *Эдвин* / *Edvin* (trendy), *Максимилиан* (only in Russian), *Дониел* / *daniel* (in Russian, mistakenly written with 'o', in Finnish – with a lowercase 'd').

Thus, Finnish names prevail, followed by international ones, and then Russian ones. This means that parents primarily hope that their children will assimilate into Finnish society as Finns, then choose an international career, possibly remembering their Russian roots.

The name of the city – the place of residence of the children – is less familiar to them, although they quite often encounter it in writing, especially in Finnish. In six responses, the name of the city was written correctly in both languages. For two children, the name of their place of residence was unknown. The following incorrect variations are possible: in Finnish, the city *Helsinki* / *Хельсинки* is written correctly, whereas in Russian, instead of 'X', the child used 'H', instead of 'e', there was 'э', and the 'ь' was missing; the names appeared in lowercase and without a 'ь'; in Russian, the word started with the Finnish letter 'H', the 'ь' was missing; in Russian, it was written correctly, in Finnish, instead of the Finnish 'I', the Russian 'л' was written; in Russian, the word appeared incorrectly as *Хэлсинки* ('э' instead of 'e', no 'ь'; the authors came across three instances of such spelling); in the Russian name of the city, the 'ь' was missing, in Finnish, the Russian 'к' was inserted instead of the Finnish 'k', uppercase and lowercase letters were confused; in the Russian name of the city, the 'ь' was missing, in Finnish, there was confusion between uppercase and lowercase letters; the name of the city in both languages was written in lowercase, 'л' and 'ь' were merged; in the Russian name, the 'ь' was missing, in Finnish, the uppercase and lowercase letters were muddled; the name of the city in both languages was used in lowercase, and three Russian letters were inserted instead of the Finnish ones, with an error in the local case (*Heľcingicä* instead of *Helsingissä*); only in Russian, in

the name of the city, the 'ь' was missing; in the Russian name of the city, there was no 'ь', in Finnish, the Russian letters 'с' and 'к' were confounded; the Finnish noun *helsinki* corresponded to *финляндия* in Russian, all proper names were written in lowercase in both languages.

Here are results for the two other cities. Title of the city in both languages appeared with lowercase letters, in Russian, there was an incorrect initial vowel 'е' instead of 'э' (*есноо*), or, in Russian, it started with 'Е' instead of 'Э' – the authors encountered two instances like this; once, there was a mirrored letter; in Russian, only one single final 'о' *Эсно* occurred. The city's name, written in Russian, repeated the syllable (*вананттаа*); once, the Russian 'т' was replaced with the Finnish 't'; one child confused uppercase and lowercase letters by handwriting; other children wrote the name only in Finnish or in lowercase with two extra duplications, *vaanttaa*, or with a single 'a' at the end in Russian (*Ванма*).

Thus, Finnish names are generally written more correctly, which was expected, and their Russian equivalents sometimes influence the spelling of Finnish words. The word's form can be influenced by Russian pronunciation, the word inflection paradigm, and the city's name in Swedish (it is written on signs next to the Finnish name and differs, specifically written as Helsingfors, Vanda, and Esbo).

Writing even commonly encountered words, such as a proper name and the name of the city where one lives, in a bilingual situation requires not only knowledge of two alphabets and letter conversion rules (transliteration), but also awareness of exceptions to the rules. Perhaps it is not only necessary to show children how to write their name and the name of the city but also to explain the differences in writing based on alphabet principles and historical differences.

The authors do not have statistical data, but based on experience, children with international names indeed tend to adapt more successfully in various international companies, travel more actively, and feel more at ease than children with culturally influenced names (which, in turn, may affect their career choice and place of residence). Some children from bilingual families change their Finnish names to Russian ones and vice versa at a certain age. Additionally, the acquisition of Finnish citizenship by

Russian citizens is an interesting aspect, as there is an official opportunity to change names (for instance, *Anna* becomes *Julianna*, *Lyudmila* – *Mila*, *Irina* – *Irja*, *Evgeniya* – *Jenni*, *Daniil* – *Daniel*, *Alexey* – *Aleksi*, *Andrey* – *Antti*, *Oleg* – *Olli*, *Valerii* – *Valli*), “translating” it (*Yekaterina* – *Kaisa*, *Yelena* – *Helena*, *Leena*, *Ivan* – *Juhana*, *Dmitry* – *Mitro*, *Kirill* – *Kirka*). Some add a second name (*Anna Lea*, *Alla Erika*), which is not often practiced in Russia, and decline the use of patronymic names. Surnames are changed to ensure smoother integration.

A child's name from early childhood sets the path for developing their identity. If they know that there are two analogues for two languages, both languages become native and close to them; they feel at home in each but may experience difficulties translating from one environment to another. If their name predominates in one language, they may forever feel slightly alien in the second culture, even if they consistently use the transliterated name. If their name originates from a third culture, they might feel displaced: not at home in either culture, needing to move somewhere where they represent one of the previous cultures or both in a different environment.

2. Russophones and their names in Israel

Israeli citizens and residents have the right to change their first and family names more than once, but not more often than once every seven years. The change appears in all documents. Moreover, name change can be performed even when they are abroad (retrieved 05 February 2024 from https://www.gov.il/ru/service/notification_of_change_of_name_abroad). The procedure is inexpensive and does not require any explanations of the reasons for the change.

Among those who changed their Ashkenazi names before or upon migration to Palestine were pioneers of the Zionist movement. Some of them were founders of the state of Israel and occupied high positions in the first governments. Thus, the first Prime Minister David Ben-Gurion's original name was David Grün, Israel's first Minister of Foreign Affairs Moshe Sharett was born Shertok, the first Minister of Education and third President Zalman Shazar had been Rubashov before migration. Since

many of the pioneers had biblical first names, usually only family names were altered. By Hebraizing their names, immigrants made an ideological statement which signified casting off their diaspora identity shaped by discrimination, fear and humiliation, and transforming themselves into free Hebrew-speaking Jews in their newly found old homeland. In some cases, those who preferred to retain their names were coerced into changing them (Philologos, 2018).

In the Soviet Union, a reverse phenomenon could be observed. As the Jewish culture was banned and state anti-Semitism spread, many Jews Russified their names. They were not the only ethnicity that resorted to mimicry. Germans and Greeks, Lithuanians and Poles felt it was safer for them and their children to hide their roots. Indeed, Gusejnov (2002) gives examples of people who managed to avoid death in Nazi extermination camps and during raids hunting Jews thanks to the changed names and patronymics. In the aftermath of World War II, some people anticipating problems incurred by belonging to minorities used the destruction of many Soviet archives in the Nazi-occupied regions as an excuse to apply for new documents. Besides taking Russian names, they also changed their nationality in the infamous 'fifth entry' in the Soviet internal passports.

Traditional Jewish names, such as Abraham, Isaac, Rachel, Sara, and others were stigmatized. In fact, Abram and Sara became the main protagonists of both Jewish and anti-Semitic jokes in the USSR. They acquired negative connotations, and assimilated Soviet Jews avoided giving them to their children. The perception of these names as derogatory emerges in the essay by Alexander Biziak who devoted it to his childhood friend, Soviet, and later Israeli musician Abram Rosenblith. Prior to emigration, the author knew his friend under the nickname 'Bumka':

Only his parents knew that their son's name was Abram. Bumka himself didn't. His parents were vigilantly guarding their son from this trauma. And when a gang of local kids chased some curly boy wearing eye-glasses and worn-down sandals, Bumka would shout louder than anybody else "*Abrashka, Abrashka zhidovskaya kakashka*" (Abrashka [diminutive and disparaging for 'Abram'], Abrashka, kike's pooh). Time passed and a young and unprepossessing

'anti-Semite' turned into a colourful Jew. He became a musician and emigrated to Israel. Many years later, the friends met in Tel Aviv. I found the philharmonic society and gave the guard the name of my friend, the orchestra musician. And the guard said into a microphone:

– "Abram, you have a visitor."

"Abram, Abram, Abram" a loud echo resonated in the building. I shuddered.

– "Is anything wrong," asked the guard anxiously, noticing my reaction.

– "Could you say it again, please."

He looked at me suspiciously, but pressed the button on the mike, and again the building of the philharmonic society filled with the sound of my old friend's name. For the first time in my life I heard so clearly this unusual name still grating my ear. (Biziak, 2001, 30)

Of special note here is the fact that the parents hid their son's name not only from the people in their environment, but also from the child himself, trying to protect him from the 'trauma' of being different from the others. The neutral sounds of the Jewish names acquired evaluative sememes, and like unpleasant onomatopes triggered negative emotions. The situation is ironic because the narrator is scandalized by the name in Israel, where biblical names are frequent (Yelenevskaya & Fialkova, 2005, 171).

The immigration wave of the 1990s brought to Israel people who were mostly secular and assimilated. Moreover, since there were many mixed families, among their first and family names there were traditional Slavic names, such as *Viacheslav*, *Stanislav*, *Vladislav*, etc., as well as Christian and Muslim names. Some people of older generations bore names which were Soviet constructs, like *Oktiabrina*, *Lenina*, *Ninel'* (in the latter, characters are arranged in the reverse order of 'Lenin'), *Revol'd* (deciphered as 'revolutionary infant' or 'revolutionary movement'), and others. All these names marked newcomers as alien *others*, and assimilation processes were activated again. Like in the Soviet Union, when choosing a new name people tried to make it etymologically or phonetically close to their original names: *Galina* transformed into *Galit*, *Galia*, or *Gali*; *Elena* into *Ilana*. While in the USSR the Jewish *Baruch*

turned into *Boris*, *Moshe* into *Misha*, *Nathan* into *Anatolii*, *Rivka* into *Rita*, and *Khava* into *Yeve*, in Israel the substitution was reversed. Some of the changes used semantic associative mechanisms: *Svetlana* turned into *Liora* or *Ora*. The root of both the Russian and Hebrew names means 'light'¹. In many cases, the original name is not completely abandoned but remains in use in informal communication with family members and old friends (Fialkova & Yelenevskaya, 2007, 121–124). Moreover, some people introduce themselves using both. Thus, in Russian-Israeli Facebook (FB) groups one can come across *Dany-Dmitriy*, *Svetlana-Or*, *Yulia-Meirav*, *Sasha-Sharon*, *Alla-Avigail* and others.

In most cases, however, immigrants retained their names. In the Russian culture, either full or short variant of the name is used, depending on whether the situation is formal or informal. In most cases, hypocoristics are easier for Hebrew speakers to pronounce, so many use *Tanya* instead of *Tatiana*, *Ira* instead of *Irina*, *Dima* instead of *Dmitriy*. Another trend is to choose the international version of the name: *Alex* instead of *Alexander* or *Alexey*, *Irena*, *Iren* instead of *Irina*, *Nataly* instead of *Natalia* / *Natasha*, *Vicky* instead of *Victoria* / *Vika*, *Liza* instead of *Elizaveta*, etc. Some of those who retained the original name had to reconcile with the shift in pronunciation. Thus, *Oleg* and *Iliya* are pronounced by Hebrew speakers with the stress on the first vowel. The owners of these names have become so accustomed to this modification that use it when introducing themselves. Many more internationally popular and modern Hebrew names can be observed among the members of the second generation. Looking at Russian-Israeli FB groups, the correlation between the names and language use is also observed. Comparing 100 participants' names in two popular and active FB groups *HaifaRu.co.il* and *Ha-rusim al ha rusim* (Russians about Russians) the authors have ascertained that in the former, where the language of communication is Russian, there are many names traditionally found in Russia (*Andrey*, *Gennadiy*, *Gleb*, *Kirill*, *Sergey*, *Vitaliy*, *Alena*, *Anastasia*, *Liudmila*, *Olga*, *Yulia*) and only six Hebrew first names. In the latter group, the communication is primarily

¹ From ancient times the saint was remembered as *Photinia*, then in the 19th century the name was translated, and *Svetlana* appeared. In the Jewish families, it was *Klara*. In France, a Russian White émigrée was *Claire* in the public space but *Svetlana* at home. In the modern church calendars, it is indicated as follows: "Photina (Svetlana) of Samaria, the Roman" or "Svetlana (Photina, Photinia) of Palestine."

in English and Hebrew with only occasional posts in Russian. Almost a quarter of the names (24 out of 100) are modern Hebrew first names.

Sometimes immigrants have to struggle to preserve their original names. Thus, one of the authors of this article had to argue with a clerk in the Ministry of the Interior who wanted to register her as *Miriam* instead of *Maria*. Her colleagues at the university did not like her first name either, apparently because of its ties to Christianity. As a result, they began to use the diminutive *Masha* not only in informal conversations, but also in official correspondence and even on the signs within the department. As a result, the students also picked it up, which led to amusing situations when contrary to the conventions, she was often addressed as *Doctor or Professor Masha*.

Every wave of migrants goes along its own path of acculturation and familiarization with the host society. The pros and cons of changing and Hebraizing names were discussed by Russophones in the 1990s, and in the first two decades of the 21st century, and they remain acute in the 2020s when migration from Russia and Ukraine increased dramatically because of the war. One can see articles devoted to the problem in immigrants' press, in blogs aiming to expand immigrants' knowledge about Israel and in online discussion forums. Some of the texts are purely informative, explaining in detail the procedure, the documents needed, and other bureaucratic details (see, e.g., Chepeleva, 2023), whereas others are more concerned with moral issues of giving up the names received from the parents and the othering of newcomers due to the 'unpronounceable' foreign names. Thus, one such article appeared in the blog *open-israel.com* targeting new immigrants. To make explanations more transparent, it resorts to comparison between Russia and Israel. It starts with the claim that although the decision is one's own, if one stick to one's name thinking that it is up to the 'locals' to get used to it, one may pay dearly for the consequences. This type of reasoning is compared to the logic of an imagined *Gurbanalibei ibn-Muhammad Tarkhanberdyev* who applies for Russian citizenship. However, integration of this imagined person into Russian society would be complicated, and even if he were an excellent professional, his chances of competing for a job with *Ivan Ivanovich Ivanov* and *Petr Petrovich Petrov* [both prototypical Russian names] are close to zero. Saying that in Israel the situation, although not so dramatic, is similar, the author admits that newcomers have to be prepared for

discrimination. Notably, for a prototypical 'other' in the Russian society the author chooses a Muslim name (retrieved 05 February 2024 from <https://open-israel.com/smena-imeni>).

A heated discussion along the same lines appeared in the forum Besedka.co.il. It involved dozens of participants with conflicting opinions. The authors are quoting part of the exchange below²:

PL: I may be asking a stupid question but has anyone changed the family name upon arrival in Israel, I mean to a Jewish name of your ancestors. My husband thinks that if the surname doesn't end with *-of*, but would be *Vainshtein*, for example, it will be easier in terms of pronunciation and potential employment... I don't think so, but I'd like to know your opinion.

BA: In terms of jobs, I don't think it'll have an effect. There are all sorts of names in Israel (...) Your family name won't spoil your CV.

LE: You'll be in a better position if you are not ashamed of your first and family names but will carry them proudly. IMHO

SB: I wonder whether there is a single town in Israel, in which there is no *Arlozorov* street. Incidentally, his name had been *Vitiya* before he had changed it to *Haim*. And *Sokolov* street? And how many local streets are named after *Efim Chlenov*? (Hussars, silence!) I mean to say that it won't cause problems in terms of jobs and so on.

MI: IMHO, everything is very individual and depends on many factors, including the environment in which you find yourself. After all, the first time they meet you they judge you by your clothes, and in our case by the family name too, especially nationalists. Here is a simple example: the attitude of your future neighbours in the house where you'll rent/buy an apartment, or of your colleagues might be different depending on your family name. Incidentally, *Sarit Hadad*, one of the most successful Israeli singers once was *Sara Hudadatova*.

² Translating these comments, the authors tried to preserve the original style of the participants of the discussion. In order to protect their privacy, the authors anonymized them and omitted any details that could make them recognizable or vulnerable.

AT: Are you serious? That is, if *Ivanov* changes his family name to *Abutbul*, then Moroccans will immediately accept him as one of them and come to love him dearly? (laughing emoticon)

MB: If people can't pronounce your name correctly and you have to constantly spell it out, it's better to correct it a bit.

LK: They keep telling me to change a letter in my name, but I stopped reacting... (angry emoticon)

MI: Quite. Or do you think we have no ethnic problems, and in 20 years of living in Israel you have not heard about a stratum of society which blames Russians for all our misfortunes?

LK: Some blame Russians, others put the blame on the Moroccans, or the religious, or the secular, and so on. And each one has his own group to blame.

Several themes emerge in this exchange. Immigrants are anxious that their foreign names may alienate potential employers and that long or difficult to pronounce names will complicate their integration into society. But while some are willing to remove the ending *-of* typical of Russian names, others are not even ready to change a single character in their original names. The initiator of the thread asks whether the name *Vainshtein* (Weinstein), which is recognizable as a Jewish name in Europe and Russia would help. This is a misconception, because it is just one of the names that in the Israeli shared perception is connected to the humiliations of diasporic life. In order to support the opinion that one should be proud of one's original name, one of the participants quotes some popular street names bearing the Russian-Jewish names of the early Zionists. Finally, the discussion gives a glimpse of interethnic conflicts of Israeli society. Animosities between Jews of European and Oriental extraction are often discussed in the Israeli media, including unfriendly attitudes of 'Russians' and 'Moroccans'. Yet, wisdom acquired in the countries of origin suggests that even changing the prototypical name of one ethnicity to the prototypical name of another can hardly safeguard one from xenophobia.

The symbolic power of names is often used in folklore, and there are many examples of this in the jokelore of Russophone Israelis. Some of them rely on interlingual paronymy. Mastering the language/s of their host

countries, immigrants often play with homophones, first of all noticing those that are semantic opposites, or have erotic meanings, or obscenities in their first language. Here is one example:

If you write Feodor Ivanov in Hebrew, and then read it according to the rules of Hebrew grammar, you'll get the following terrible story. Once an alcoholic with a bizarre name *Feodor Ivanov* was brought to Kaplan hospital in Rehovot. Five minutes later the nurse taking care of him called a Russian-speaking male nurse for help. He saw that the alcoholic was beating the nurse while she tried to calm him down: *Pidor, pidor, tiraga* (calm down in Hebrew). Another nurse, seeing that the situation was not getting any better hurried to help: *Adon* (Hebrew for 'Mr.') *Ebanov! Tiraga!*

Indeed, in different situations, the Hebrew letter פ can produce the sound [p] or [f], while the letter כ renders the sounds [b] or [v]. Clearly, the name of the patient is by no means Jewish. Making him an alcoholic, the joke makes use of the negative stereotype labelling 'Russians' in Israel. Confusing the initial sound of the patient's first name, the Hebrew-speaking nurse turns it into a Russian swear word for 'gay', while the way the second nurse pronounces the alcoholic's surname associates it with the 'fucked up'. Clearly, these unwitting mistakes can hardly calm down the offender, but make the Russophone witness of the scene and, in effect, the listener / reader enjoy the superiority of a bilingual, having access to both Hebrew and Russian.

Another joke shows how Hebrew names are derided by the Russophones:

Here is the preamble. I live in Israel. Among others there are two wonderful names here – *Oren* and *Alon*. The first means a 'pine', although it is masculine; the second is an 'oak' (here it is not associated with stupidity, but with power and might). There is also a form used to make family names: the prefix *Ben* (that is, 'son') is placed before the father's name. Sort of *Vasia Ben Petia* is *Vasia Petia's* son. I have a strong suspicion that 'Osama Ben Laden' belongs to the same category.

And here comes the story³ itself.

A week ago, a new employee joined our division. The boss introduces him as *Oren Ben Alon* (literally, “Pine, Oak’s Son”). In response, our homebred Russian-speaking ‘*Zadornov*’ mumbles: “F%ck⁴, Michurin pales...” The Russian members of the team laughed their heads off, unable to go on working. The nickname *Michurinets* has stuck to the newcomer, and he is trying to find out what it means.

The earliest posting of this fabulate found with the help of *yandex* appeared in April 2004 on the humour hub *anekdotov.net*, while the latest citing of the text in several forums was registered in 2021 (retrieved 05 February 2024 from https://www.facebook.com/notes/675618319758680/?paipv=0&eav=AfZECsqEEJU82kcM2ZIVzvBLp6uL1IQzIomKXWPfwD52FiydcOOL7BXNlGTWG1n_I). In one version the setting is transferred from the office to the army unit, but the rest of the narrative remains the same. The introduction habitually called on Russian humour hubs, a ‘preamble’ targets a Russian-speaking reader outside Israel, explaining the meaning of the names. As an illustration of the Jewish naming pattern the narrator chooses diminutive forms of *Vasilii* [Vasia] and *Petr* [Petya] that are frequently used in the discourse as generic to refer to an average layman, which gives a humorous touch to the introduction. The gender of the noun *Oren* is mentioned because the corresponding Russian noun, *sosna*, is feminine. The connotations of the noun *Alon* are also important for the narrator because in Russian the ‘oak’ is used as a pejorative metaphor to characterize somebody particularly dumb. The family name of the Russian satirist ‘*Zadornov*’ applied to the prankster also functions as an ironic characteristic of a person. The semantic transformation of proper names into common nouns has activated in contemporary Russian and is primarily employed to express irony or negative evaluation (Ermakova,

³ To mark the switch from the introduction to the main story, users often clip ‘preamble’ to the nonce word, *amble*, once used in the novel by brothers Strugatsky as a joke. Numerous articles on Ru.net explaining that the word does not exist, produce little effect and it keeps reappearing in paper and electronic media.

⁴ In informal Russian discourse curses are often used as parenthetical words or hedges. In Soviet times these words were euphemistically called ‘unprintable’, but in post-Soviet times journalists and internet users no longer shun them, although sometimes the vowels are omitted or replaced by dots or other characters like in this fabulate.

1996, 43–45). Finally, the nickname given to the new employee is also full of connotations familiar to several generations of Russophones. The name of the Soviet horticulturalist, I. V. Michurin, celebrated in Stalin's epoch for his experiments in plant breeding, produced a derivative *Michurinets* (Michurin's follower). In the late Soviet period, this noun acquired new meanings, connoting a person indulged in gardening and tinkering with nature. Its pejorative usage was reinforced by entering the youth slang in the meaning of a 'loafer'. Like in many other immigrants' jokes, Russian speakers act as tricksters, enjoying the inability of their Hebrew-speaking peers to enjoy the joke.

Conclusion

In essence, the authors' findings emphasize the impact of presumed perceptions on migrants' attempts to assimilate, showcasing the struggle to navigate and adapt to societal norms and prejudices in their pursuit of inclusion and acceptance. The name of an immigrant sometimes serves as an obstacle in various contexts, particularly in aspects such as employment, education, social integration, and interpersonal interactions. In the job market, individuals with names perceived as foreign or non-native sometimes face real or pretended discrimination or bias during recruitment or selection processes. In educational institutions, students with unfamiliar or non-local names might experience challenges in social integration, interactions with peers, or from educators who struggle with the pronunciation or cultural relevance of their names. Immigrants encounter obstacles in social settings, facing difficulties in forming relationships or being fully accepted due to their names being different or unfamiliar in the host society. On the other hand, they adapt their names, so that people in their surroundings do not experience difficulties while pronouncing them. Governmental or administrative procedures pose challenges if names are difficult to spell, pronounce, or do not fit standard naming conventions, potentially leading to complications in official documents, identification, or legal processes. Prejudices or preconceptions attached to certain names might influence how individuals are perceived or treated, impacting opportunities and experiences in various social spheres. However, while names present initial challenges, today, many individuals and societies are working towards inclusivity and diversity,

aiming to reduce discrimination based on names and fostering greater acceptance and understanding of cultural differences. In addition, the bigger and the more vocal the immigrant community, the easier it is for its members to preserve their ethnic names as part of their culture.

International documents frequently state that a person has the right for their name to be pronounced as it sounds in their native language, under any circumstances. In practice, this is difficult to achieve, as people generally believe that wrong pronunciation of foreign names is not deliberate, stemming from ill will, but because the hosts' language lacks certain sounds (for example, in Finnish, 'D' is pronounced like 'T', and 'B' – like 'P' at the beginning of a word; in Hebrew, there is no soft [l] or the sound [shch]). The stress is also placed differently (for example, in Finnish, the stress falls on the first syllable in a word); similar letters can sound differently (like English and Russian 'C', 'EE', 'P', 'X'). Moreover, alphabets can also differ radically (e.g., Paraskevas, 2006).

Surname de-Russification mechanisms are identifiable through various methods. These methods involve simplifying the surname to its fundamental form, adding a foreign suffix, translating the root into a different language, or creating a new surname that retains phonetic resemblance to the original. Another approach involves individuals selecting a surname from a distant ancestor, typically one that sounds more culturally 'foreign'. Similarly, alterations in first names can occur wherein individuals opt for a shortened nickname instead of their full name, translate the original name into another language, or adapt it phonetically to align with names common in the host country. These adjustments represent indicators of identity alteration, signalling an individual's rejection of their Russian heritage (Maydell, Wilson, 2009). The decision to abandon one's native language is a crucial aspect of this transformative process. In other words, changing one's name might alter a person's essence, yet whether it is fair to oneself and to others is not an easy question to answer. Children tend to handle this better than adults because they grow accustomed to their cultural hybridity, and ambivalence of the attitudes to bilingual and bicultural practices from an early age. These findings contribute to discussions on diversity, inclusivity, and the promotion of respectful and equitable treatment of individuals from diverse backgrounds. They shed light on the challenges faced by migrants in navigating and assimilating into new societies.

REFERENCES

- Álvaro Aranda, C. (2022). Cuentos para sanar: una aproximación a los cuentos en línea para educar en salud y su traducción para niños inmigrantes en España. *Hermeneus*, 24(24), 41–85. <https://doi.org/10.24197/her.24.2022.41-85>
- Biziak, A. (2001, 18 October). Rava toda. *Okna*, 30–31.
- Chepeleva, Yu. (2023, 19 May). Kak stat' novym Rotshil'dom v Izraile. *Detali*. Retrieved 05 February 2024 from <https://detaly.co.il/kak-smenit-imya-v-izraile/>
- Ermakova, O. P. (1996). Semanticheskie protsessy v leksike. In E. Zenskaya (Ed.), *Russkii yazyk kontsa XX stoletia (1985–1995)* (s. 32–66). Moskva: RAN.
- Fialkova, L. & Yelenevskaya, M. (2007). *Ex-Soviets in Israel: From Personal Narratives to a Collective Portrait*. Detroit: Wayne State University Press.
- Gerhards, J. & Hans, S. (2009). From Hasan to Herbert: name-giving patterns of immigrant parents between acculturation and ethnic maintenance. *The American Journal of Sociology*, 114(4), 1102–1128. <https://doi.org/10.1086/595944>
- Gerhards, J. & Tuppatt, J. (2020). Gendered pathways to integration: Why immigrants' naming practices differ by the child's gender. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 72(4), 597–625. <https://doi.org/10.1007/s11577-020-00717-9>
- Goldstein, J. R. & Stecklov, G. (2016). From Patrick to John F.: Ethnic names and occupational success in the last era of mass migration. *American Sociological Review*, 81(1), 85–106. <https://doi.org/10.1177/0003122415621910>
- Gusejnov, G. (2002). Pochemu liudi v 20-m veke meniali imena? *DW*. Retrieved 05 February 2024 from <https://www.dw.com/ru/a-487506>
- Kovács, M. (2001). "Ja putsari toi lihan, pääkäri toi leivän." Australian-suomen leksikaaliset lainat ja kielen säilyttäminen. *Virittäjä*, 105(3), 384–410. <https://journal.fi/virittaja/article/view/40111>
- Krivosos, D. (2020). Swedish surnames, British accents: Passing among post-Soviet migrants in Helsinki. *Ethnic and Racial Studies*, 43(16), 388–406. <https://doi.org/10.1080/01419870.2020.1813319>
- Lam, B. (2010). Are Cantonese-speakers really descriptivists? Revisiting cross-cultural semantics. *Cognition*, 115(2), 320–329. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2009.12.018>
- Landgrave, M. (2023). Why do migrant parents give their children distinctively ethnic names? Evidence from a pre-registered analysis. *Journal of Economics, Race, and Policy*, 6(1), 19–33. <https://doi.org/10.1007/s41996-022-00104-w>

- Martinez de Lafuente, D. (2021). Cultural assimilation and ethnic discrimination: an audit study with schools. *Labour Economics*, 72, Article 102058. <https://doi.org/10.1016/j.labeco.2021.102058>
- Maydell, E. & Wilson, M. S. (2009). Identity issues and challenges faced by Russian immigrants in New Zealand. *Cosmopolitan Civil Societies*, 1(1), 1–25. <https://doi.org/10.5130/ccs.v1i1.830>
- Miroljubov-Nurmela, A. (2008). Pavlov, Paulanne ili Paulomaa? Russkie familii i zaiavleniia na ih izmenenie na finskie sredi "staryh russkikh" v Finliandii v 1920–40 gg. Tampere: Tampere University.
- Paraskevas, C. C. (2006). Problems in Greek-to-English transliteration. *Names*, 54(2), 193–204. <https://doi.org/10.1179/nam.2006.54.2.193>
- Philologos. (2018, 25 April). How and why Jews Hebraized their family names at the founding of Israel. *Mosaic*. Retrieved 05 February 2024 from <https://mosaicmagazine.com/observation/israel-zionism/2018/04/how-and-why-jews-hebraized-their-family-names-at-the-founding-of-israel/>
- Protassova, E. & Korneev, A. (2013). Dvujazychie i sobstvennoe imja. In O. S. Ushakova, V. I. Yashina (red.), *Razvitie jazykovykh i tvorcheskikh sposobnostej v dashkol'nom detstve* (s. 201–204). Moscow: IPPPD RAO.
- Säfström, C. A. (2010). The immigrant has no proper name: the disease of consensual democracy within the myth of schooling. *Educational Philosophy and Theory*, 42(5–6), 606–617. <https://doi.org/10.1111/j.1469-5812.2010.00688.x>
- Tvaltvadze, L. (2014). *Russkuju familiiu meniaiut na finskuu dobrovol'no*. Retrieved 05 February 2024 from <https://yle.fi/a/3-7387906>
- Tvaltvadze, L. (2021). *V Rossii možno vzjat' liubuju finskuu familiiu – v Finljandii sushhestvuiushchie familii dublirovat' nel'zia*. Retrieved 05 February 2024 from <https://yle.fi/a/3-11853155>
- Yelenevskaya, M. & Fialkova, L. (2005). *Russkaia ulitsa v evreiskoy strane: Issledovanie fol'klora emigrantov 1990-kh v Izraile*. Ch I. Moskva: RAN.
- Zhang, J., Zuckerman, E. W. & Obukhova, E. (2016). A lack of security or of cultural capital? Acculturative conservatism in the naming choices of early 20th-century US Jews. *Social Forces*, 94(4), 1509–1538. <https://doi.org/10.1093/sf/sow025>

I T J K A W & ! A S R L
I D Z C K , U G K F J
Q I E [J] W X ! A S R Y D
I Z C K , U G A H T O P
H & K " & ! I S R & B H
K K A H T O P M E Y W X & !
I N M E ? I D Z C K , U G
I & [J] V W X ! A S R Q F J
A I N Q F J I Y I V K W X ! A
N Y N H T O P M E ? & [J
H I H I D Z C K , U G & Y N Q

POPULAR FIRST NAMES IN ESTONIA AT PRESENT

Populāri priekšvārdi
mūsdienu Igaunijā

■ **ANNIKA HUSSAR** (ANNIKA HUSARE)

ABSTRACT

Keywords:

*Estonian,
onomastics,
anthroponymy,
first names,
popular names*

In her recent articles, Laimute Balode has thoroughly described the use of first names in Latvia nowadays, characterising the most popular first names (Balode, 2022; 2023), variants of first names (Balode, 2018), connections between first names and identity (Balode, 2020), etc. In these articles, the examples of the use of first names in nearby regions are often included, the examples of the popularity lists and use of first names in Lithuania, Estonia, Finland, etc. are provided, making reference to the fact emphasised earlier (Lieberson, 2000, 113–114) that the current use of first names in different countries is becoming increasingly similar. Balode (2023, 39) has listed globalization, emigration, political reasons, the influence of a common cultural world, and other reasons for this phenomenon. Similarities are also to be expected in case of close neighbours with whom there are more contacts and similar name traditions and cultural backgrounds.

This article describes first names in Estonia in greater detail, focusing on the first names of recent years with references to earlier similar patterns in the use of first names by Estonians. The most popular names, the characteristic features that are currently emerging and the migration of first names across language and state borders are under consideration. To demonstrate how the use of first names has become more similar, while also showing the differences, the comparison is made of the current most popular names in Estonia and Latvia and in some other countries.

Background

The Estonian and Latvian language that have completely different linguistic origins exist side by side for centuries. Although the spoken languages are different, the historical, religious and cultural backgrounds of modern Estonia and Latvia have been very similar, and this has influenced the development of the use of similar first names and the set of similar first names currently used.

Lembit Vaba (2002) has highlighted, for example, the parallels in the formation of Estonian and Latvian surnames, e.g. the use of additional names before official surnames and the overall giving of surnames at approximately the same time; the initial relatively large foreignness of surnames in both countries and their conversion into their own language at the time when the countries became independent and especially in the years before World War II (Vaba, 2002, 270). The spelling of first names in Estonia has been significantly affected by the change of spelling in the 19th century. The orthography reform took also place in Latvia at approximately the same time (Vaba, 2002, 280).

A common framework for the first names of Estonians and Latvians is created by the German influence that has been described both for Latvia (Balode & Bušs, 2007, 459–460) and for Estonia (e.g. Roos, 1962; Rajandi & Tarand, 1976; Simm, 1982; Rätsep, 1983). Zemzare (1970) refers to Estonian and Latvian common names in the past – there have been many such names over time. She has offered an earlier example of names used by Latvians, Livonians and Estonians, e.g.¹ **Madala*², **Madēl*, **Madel* ~ **Madli*; *Frīdis*, *Prīd*, *Priit* ~ *Priidu*; *Jānis*, *Jān*, *Jaan* jne (Zemzare, 1970, 143). Zemzare has also described a similar introduction of vernacular names in the calendars of the 19th and early 20th century and the formation of the set of vernacular names (Zemzare, 1970, 143–145) as could be observed in Finland and Estonia (Saarelma-Paukkala & Hussar, 2020, 108–113). Zemzare highlights specific mutual borrowings, including the Latvian first name *Aivars* (Zemzare, 1970, 145–146), which in the form of *Aivar* is probably the most widespread name that Estonians

¹ The first example is Latvian, the second one – Livonian, and the third one – Estonian.

² Female names in the text have been marked with an asterisk.

have adopted from Latvians in the 20th century. Meanwhile, the names borrowed from Latvia that are given to children in Estonia nowadays are relatively few. Names **Inta*, **Jaune*, **Laima*, **Marite*, **Saule*, **Valda*, **Velta* can be mentioned, as well as the most common traditional Latvian male first name *Jaanis* ~ *Janis* (see Balode, 2022, 46–48), *Valdis*, etc.

A strong commonality, however, is observed in the use of international names that may be popular at the same time. Laimute Balode (2022; 2023) has also referred to such overlapping with Latvia's close neighbours. The aim of the approach here is to look at similar issues from the Estonian viewpoint.

1. First name popularity list in Estonia³

When looking at the current top of the popularity list in Estonia, it is primarily characterized by internationality (Table 1). Some names have their own history in Estonia in addition to being known internationally, e.g. **Eva* has been a common female name in earlier centuries and also **Miia* has appeared in Estonia during the same time. *Luukas* and *Markus* are recorded in the folk calendar – *luukapäev* – Luukas's day on October 18, and *markusepäev* – Markus's day on April 25.

The names beyond the ten most frequently occurring ones mostly comprise international names. The 50 most popular names include the first names of Estonian nature (including local equivalents of international names) **Lenna*, **Liis*, **Mirtel*, **Säde*, **Iti*, **Liisa*, **Linda*; *Romet*, *Uku*, *Joosep*, *Kristjan*⁴.

³ The Estonia, 2023 first name material is obtained from the population register managed by the Ministry of the Interior.

⁴ The examples of names here and hereafter are given in the order of their popularity.

TABLE 1. The most popular names in Estonia in 2023⁵

Rank	Female	Male
1	Sofia	Lucas
2	Mia	Karl
3	Emily	Aron
4	Emma	Hugo
5	Maria	Mark
6	Nora	Mattias
7	Olivia	Robin
8	Elli	Markus
9	Saara	Sebastian
10	Eva	Oskar

Among the international names, there are such names that have already been in fashion earlier and were common in Estonia at the end of the 19th and the beginning of the 20th century. Such names that have returned are, for instance, **Emma*, **Maria*, **Elli*, **Elisabeth*, **Emilia*, **Marta*, **Adeele*, **Marie*, **Aleksandra*, **Aurora*, **Lisete*, **Anna*, **Aurelia*, **Ida*; *Karl*, *Hugo*, *Oskar*, *Johannes*, *Martin*, *Jakob*, *Artur*, *Hans*, *Robert*, *Gustav*, *Alexander*, *Samuel*, *Theodor*, *Otto*. Some of these names were relatively seldom used in the past, and they became more widespread either in the last decades of the 20th century or only in recent years, e.g. **Olivia*, **Hanna*, **Lauren*, **Luna*, **Arabella*, **Iris*, **Isabella*, **Saskia*, **Laura*, **Jete*, **Melissa*, **Sandra*, **Isabel*; *Aron*, *Robin*, *Sebastian*, *Oliver*, *Remi*, *Kristofer*, *Rasmus*, *Jasper*, *Henri*, *Leon*, *Stefan*, *Kaspar*, *Ragnar*, *Adrian*, *Lennart*, *Ron*, *Dominik*, *Kris*. Some names have been among the most popular ones for more than a couple of decades (e.g. **Hanna*, **Laura*, **Sandra*; *Oliver*, *Rasmus*, *Henri*, *Kaspar*). However, some names are completely new in Estonian usage and are often examples of how the Estonian name

⁵ In the Estonian data sample, the author has merged the various spellings of the same name, e.g. **Maria*, **Marija*, **Mariia*, **Marya*; *Kristofer*, *Christopher*, *Christofer*, *Kristopher*, *Cristofer*, *Cristopher*, *Gristofer*. In the table and in the further examples, the most common variant is given. Names that appear in double names have likewise been merged. Not merging the different variants of the same name can distort the picture of the actual occurrence frequency of one or another name in everyday life. For instance, the name *Lucas* was given as a single name 36 times in 2023, the name *Lukas* – 34 times, thus, both names would have been between the 10th and 20th place of the most popular names. Additionally, the pronounced form *Luukas* appeared in double names. The name *Karl* ~ *Carl* is very popular in double names, where it appeared twice as often as a single name. This means that these names are heard much more often than suggested by statistics that takes into account the distinctive spelling of the name. In Estonia, by law, all spellings of names are allowed that appear officially in their respective form somewhere in the world.

fashion is in line with the rest of the world – these names are also found in the popularity lists of other countries (e.g. **Luna*, **Isabella*, **Isabel*; *Aron*, *Sebastian*, *Leon*, *Adrian*, *Dominik*).

Thus, any given moment in the use of first names represents something from the past and something quite new.

2. First name popularity lists of other countries

In order to describe the international nature of the current use of first names and the overlapping names in the popularity lists, in this paper the comparison is given of the 50 most popular names at the beginning of the current decade in Estonia (2023), Latvia (2020), Finnish-speaking families in Finland (2022), Sweden (2022), Germany (2023) and the USA (2022)⁶.

Latvia and Finland have been selected as the closest neighbours. The similarities of first names with Finland have already been observed and it has been described how Estonia, compared to Finland, has reached the same type of fashion trends and names since the end of the 19th century, although each time a few decades later (Saarelma-Paukkala & Hussar, 2020, 122–125). In the case of Latvia, reference has also been made to certain common parts, as mentioned above (Zemzare, 1970; Vaba, 2002). Estonia has also been in close contact with Sweden, the Estonian area has been under Swedish authority and coastal areas have had Swedish-speaking settlements. As a result, earlier borrowed Scandinavian names are known (e.g. **Ingel*), but new names (e.g. **Ingrid*, **Astrid*; *Gunnar*, *Sven*) (Must, 1964, 44) have also been borrowed over the last 100 years. As mentioned above, the influence of German culture in Estonia has been considerable for several centuries, so the German name list has also been included. Some similarities with the German list (Hussar, 2021, 287) can still be seen today. Since at present there is an extensive discussion concerning the impact of Anglo-American and English culture in general,

⁶ The years differ depending on the period for which the data set – 50 most popular names – could be obtained.

the most popular first names in the USA are included here to see whether the impact is really as big as assumed.

The data from different countries are of a slightly different nature: Finland, for example, separately views the home language, and the first names of Finnish-speaking families are included. In Swedish statistics, the close variants of the name (variants of the first name in the case of double names) have been merged, i.e. it is the closest resembling the Estonian name list.

Russia's first names have been discarded because it is known from earlier that borrowing from Russia has been minimal in the last 100 years and practically no common names have found their way in the popularity list (Hussar, 2023, 217–220).

When comparing the lists, the names have not been compared letter by letter, but the different language versions of the same name have been grouped together, e.g. *Lucas* in Estonia, Sweden and the USA, *Lūkass* in Latvia, *Lukas* in Germany and Finland have been considered as the same name.

3. First name popularity list in Latvia

The ten most popular first names in Latvia are presented in Table 2.

TABLE 2. The most popular names in Latvia in 2020

Rank	Female	Male
1	Sofija	Olivers
2	Emilija	Roberts
3	Alise	Marks
4	Anna	Gustavs
5	Marta	Emils
6	Amēlija	Markuss
7	Paula	Daniels
8	Emma	Kārlis
9	Elizabete	Adrians
10	Dārta	Jēkabs

Out of the ten most popular names in Latvia, **Sofia* and **Emma*; *Mark*, *Markus* and *Karl* can be found among the ten most popular names in Estonia. Of the top ten names of Latvia, **Emilia* ranks 12nd in Estonia, **Anna* 37th, **Marta* 15th, **Amelia* 13th, **Elisabeth* 11th; *Oliver* is in 11th place, *Robert* 25th, *Gustav* 27th, *Daniel* 26th, *Adrian* 46th and *Jakob* 17th. In Estonia, **Alise* and **Paula* and *Emil* have also been given as names but are not found amongst the 50 most popular ones. **Dārta* is a specific name for Latvia, which does not exist in Estonia (however, an official of a municipality close to the Latvian border has asked whether the child could be named **Taarta* – the answer was positive, permitting this name).

From the rest of the Latvian list, **Mia*, **Viktoria*, **Maria*, **Eva*, **Alisa*, **Nora*, **Hanna*, **Maia*, **Olivia*, **Laura*, **Melissa*, **Aleksandra*, **Adelina*, **Adeele*; *Dominik*, *Alex*, *Artur*, *Maksim*, *Theodor*, *Lucas*, *Martin*, *Timur*, *Kristofer*, *Hugo*, *David*, *Matvei*, *Oskar*, *Henri* and *Daniil* are present in the Estonian list.

Thus, the number of common names in the top fifty is quite large, 21 female and 24 male names. The fact that there is a large number of Russian-speaking residents in Estonia and Latvia seems to play a role here. In the top fifty, there are series of names that are either exclusively or rather used by Russian-speaking families (e.g. **Sofia*, **Anna*, **Viktoria*, **Maria*, **Eva*, **Alisa*, **Aleksandra*; *Mark*, *Artur*, *Maksim*, *Timur*, *Matvei*, *Daniil*).

Some Latvian names are currently quite common in Estonia, although not ranking highly, e.g. **Ester*, **Elsa*, **Evelyn*, **Milana*, **Luise*, **Amanda*, **Veronika*, **Rebeka*, **Arina*; *Aleksander*, *Ralf*, *Toomas*, *Richard*, *Tom*, *Jaan*, *Artjom*, *Krister*, *Gabriel*, *Valter*, *Evert*, *Edvard*, *Rudolf*, *Leo*, *Paul*, *Albert*, *Matis*, *Patrik*. However, there are also names which, taking into account all the lists compared here, are present only in the top fifty in Latvia, e.g. **Dārta*, **Katrīna*, **Gabriela*, **Keita*, **Odrija*, **Madara*, **Patrīcija*, **Nikola*, **Kate*, **Enija*, **Karlina*, **Arina*, **Kira*; *Ernest*, *Jānis*, *Reinis*, *Renārs*, *Rodrigo*, *Kristaps*, etc. Some of these names are the equivalents of the Latvian international names, some names in their own language, and their lesser dissemination is therefore expected.

4. First name popularity list in Finland

Table 3 gives an overview of the most popular names among the Finnish-speaking families in Finland.

From the top of the Finnish list, only **Olivia* and **Sofia* (*Oliver* ranks 11th in Estonia) overlap with the most popular Estonian names. Of the remaining 50 more popular names, **Emma* (4th), **Emilia* (12nd), **Elli* (8th), **Alisa* (32nd), **Aurora* (33rd); *Hugo* (4th), *Luka* (44th), *Daniel* (26th), *Aron* (3rd), *Lukas* (1st), *Leon* (30th), *Mattias* (6th), *Rasmus* (21st), *Samuel* (35th) are also represented in Estonia.

Thus, the number of common names is rather small, with 7 of female names and 10 male names.

In the current set of first names in Finland, the names in their own language, e.g. **Aino*, **Helmi*, **Venla*; *Väinö*, *Eino*, *Onni*, *Eeli*, are quite strongly represented. As mentioned above, the trends in Finnish first names have always happened a few decades earlier than those in Estonia. In Estonia, names in Estonian language have gained wider use in recent years, but they have not reached the top of the popularity list. Another difference is that while in Finland it can be observed how the same names in their own language have become fashionable that were also in fashion at the beginning of the last century, when their own language names were dominant (e.g. **Aino*, **Helmi*, *Väinö*), whereas in Estonia such old

TABLE 3. The most popular names in Finland in 2022

Rank	Female	Male
1	Olivia	Leo
2	Aino	Väinö
3	Aada	Eino
4	Lilja	Oliver
5	Eevi	Elias
6	Isla	Onni
7	Helmi	Emil
8	Venla	Eeli
9	Sofia	Toivo
10	Ellen	Leevi

names have hardly come into use again, but real new own-language names (Saareлма-Paukkala & Hussar, 2020, 121–124; Hussar, 2021, 287) have entered usage.

Although the number of names shared with Finland seems rather small, there are still more popular common names, although they are not included among the top 50 names in Estonia, e.g. **Ada*, **Helmi*, **Ellen*, **Kertu*, **Ella*, **Elsa*, **Mette*, **Alma*, **Mila*, **Alina*, **Frida*, **Matilda*, **Herta*, **Lumi*, **Amanda*, **Stella*; *Leo*, *Elias*, *Emil*, *Noel*, *Joel*, *Alvar*, *Noa*, *Mikael*, *Benjamin*, *Anton*, *Kasper*, *Edvin*, *Julius*, *Max*.

Of the fifty most popular names in Finland, **Aino*, **Lilja*, **Eevi*, **Venla*, **Hilla*, **Pihla*, **Viola*, **Enni*, **Seela*, **Hilma*, **Hilda*, **Oona*, **Ilona*, **Elsi*, **Vilma*, **Viivi*, **Nella*, **Bea*, **Saimi*, **Vivian*, **Siiri*; *Väinö*, *Eino*, *Onni*, *Eeli*, *Toivo*, *Joel*, *Aatos*, *Vilho*, *Oiva*, *Otso*, *Aarni*, *Niilo*, *Lenni*, *Viljo*, *Jooa*, *Eetu*, *Olavi*, *Aapo*, *Eelis*, *Eemi*, *Urho*, *Iivo*, etc. do not appear on the popularity list of the other countries under comparison. Also, a number of completely own-language names or the use of name forms typical of Finnish use from internationally known names can be observed.

5. First name popularity list in Sweden

Table 4 provides an overview of the most popular names in Sweden in 2022.

TABLE 4. The most popular names in Sweden in 2022

Rank	Girls	Boys
1	Astrid	William
2	Maja	Liam
3	Alma	Noah
4	Vera	Hugo
5	Freja	Oliver
6	Leah	Lucas
7	Ella	Nils
8	Alice	Matteo
9	Selma	Valter
10	Lilly	August

In Sweden's top ten, only two male names overlap with the top ten in Estonia: *Hugo* (also the 4th place) and *Lucas* (the 1st place). In addition, *Oliver* from the Swedish top ten ranks 11th in Estonia. Of Sweden's top ten female names, none are among the 50 most popular names in Estonia. Although the names **Astrid*, **Alma*, **Freja*, **Lea*, **Ella*, **Alice*, **Lilli*; *William*, *Liam*, *Noah*, *Nils*, *Matteo*, *Valter* and *August* have been given in Estonia, they are currently much less popular than in Sweden.

Of the other top fifty names in Sweden, **Elli*, **Olivia*, **Luna*, **Nora*, **Celine*, **Eliise*, **Sofia*; *Leon*, *Oskar*, *Otto*, *Franz*, *Theodor*, *Alexander*, *Adrian*, *Henri* and *Aron* are also represented in Estonia. However, the number of popular common names is not very high – 8 female and 11 male names.

Of Swedish top fifty, **Elsa*, **Ines*, **Stella*, **Signe*, **Ester*, **Klara*, **Agnes*, **Alisia*, **Mila*, **Leia*, **Ellen*, **Sigrid*; *Elias*, *Adam*, *Leo*, *Alfred*, *Teo*, *Harri*, *Vincent*, *Benjamin*, *Gabriel*, *Aksel*, *Noel*, *Joosep* could be mentioned as frequently occurring names in Estonia, even though they are not among the fifty most popular ones. Several can now be said to be on an upward trend in Estonia in recent years.

The names in the Swedish list that do not appear in other lists in the studied sample are **Astrid*, **Vera*, **Freja*, **Wilma*, **Signe*, **Ebba*, **Saga*, **Alva*, **Agnes*, **Alicia*, **Juni*, **Molly*, **Leia*, **Hedda*, **Julia*, **Alba*, **Sigrid*, **Elvira*, **Edith*, **Meja*, **Nellie*, **Lova*, **Lykke*, **Rut*, **Lo*; *Ludvig*, *Alfred*, *Sam*, *Arvid*, *Harry*, *Charlie*, *Elliot*, *Malte*, *Vincent*, *Elton*, *Olle*, *Louie*, *Ebbe*, *Axel*, *Love*, *Tage*, *Filip*, *Ted*, *Melvin*, *Viggo*, etc. However, as illustrated above, some of these names are also used in other countries, but there are several names that are indeed characteristic of the Swedish name set.

6. First name popularity list in Germany

The list of most popular names in Germany is from 2023, presented in Table 5 below.

The top ten in Estonia and Germany include female names **Emma*, **Sofia* and **Mia*. The male names at the top are different. Estonia ranks **Emilia*

TABLE 5. The most popular names in Germany in 2023

Rank	Female	Male
1	Emilia	Noah
2	Emma	Matteo
3	Sophia	Elias
4	Hannah	Leon
5	Mia	Paul
6	Ella	Theo
7	Mila	Luca
8	Lina	Finn
9	Lia	Liam
10	Leni	Emil

12th – a name which is amongst 10 most popular German names, while **Hanna* is 16th, *Leon* 30th and *Luka* 44th. In fact, the remaining top ten names are not unknown in Estonia. Names **Ella* and **Mila* are increasingly frequently given in recent years, with **Liina*, **Lia* and **Leeni* occurring less frequently, although they have been quite common in the past. Similar examples can be found in the top ten male names: at present, boys in Estonia are given all the names found in the German top ten, *Finn* being the only one that is practically unused in Estonia.

Of German top fifty, **Marie*, **Ida*, **Emily*, **Anna*, **Luna*, **Nora*, **Saara*, **Eva*, **Laura*, **Maria*, **Viktoria*; *Henri*, *Oskar*, *Lucas*, *Jakob*, *Samuel*, *David*, *Karl*, *Aron*, *Alexander*, *Johan*, *Erik* also appear among the Estonian top 50 names.

In total, there are 16 female names and 11 male names in common among the 50 most popular names in both countries.

The names that are not currently among the most popular in Estonia, but have either been very well known in the past or currently on an upward trend can be highlighted again. Reference to the names in the top ten has been made above, but popular names also include, for example, **Klara*, **Lea*, **Lilly*, **Matilda*, **Frida*, **Luisa*, **Amelie*, **Sophie*, **Mira*, **Leena*, **Johanna*, **Lotta*, **Nele*, **Lara*, **Romy*, **Thea*, **Amalia*, **Helena*; *Ben*, *Felix*, *Leo*, *Joonas*, *Anton*, *Levi*, *Maximilian*, *Milan*, *Max*, *Adam*, *Rafael*, *Jonathan*, *Hannes*.

The German list also contains names that are not included in other lists, e.g. **Leonie*, **Malia*, **Mara*, **Antonia*, **Hailey*, **Tilda*; *Louis*, *Lio*, *Jannis*, *Moritz*, *Mats*, *Emilio*, *Linus*, *Carlo*, *Marlon*, *Valentin*, *Leano*, *Malik*.

7. First name popularity list in the USA

The popularity list in the USA Table 6 gives an overview of the ten most popular names in the USA in 2022.

Out of the top ten list of the USA, **Olivia*, **Emma*, **Sofia*, **Mia* and *Lucas* are among the top ten in Estonia. Of the USA list, Estonia also ranks **Amelia* in the 13th place, **Isabella* is 28th, **Luna* 24th and *Oliver* 11th and *Henri* 28th. Of the top ten names of the USA, **Evelin* was very popular in Estonia in the 1980s, but it is currently not used often. *Liam*, *William*, *Benjamin* and *Theodor* have also been on the rise in recent years.

Among the top fifty in the USA, Estonia lists **Elisabeth*, **Emily*, **Nora*, **Aurora*, **Elli*, **Viktoria*, **Emilia*, **Hanna*; *Sebastian*, *Daniel*, *Alexander*, *Samuel*, *Luka*, *David*, *Jakob* among the top 50.

Thus, there are 15 common female names and 10 common male names in the lists.

TABLE 6. The most popular names in the USA in 2022

Rank	Female	Male
1	Olivia	Liam
2	Emma	Noah
3	Charlotte	Oliver
4	Amelia	James
5	Sophia	Elijah
6	Isabella	William
7	Ava	Henry
8	Mia	Lucas
9	Evelyn	Benjamin
10	Luna	Theodore

The popular names in the USA in 2022 also include those that do not feature prominently in Estonia at present, but have appeared to some extent in recent years, such as **Camilla*, **Eleanor*, **Aria*, **Lily*, **Stella*; *Matteo*, *Levi*, *Aiden*, *Elias*. In the USA top fifty, there are also names that are not included in the lists of the other countries in the sample, such as **Ava*, **Harper*, **Scarlett*, **Chloe*, **Violet*, **Penelope*, **Gianna*, **Abigail*, **Avery*, **Hazel*, **Layla*, **Madison*, **Grace*, **Willow*, **Riley*, **Eliana*, **Ivy*, **Naomi*, **Lucy*, **Zoe*; *James*, *Owen*, *Asher*, *Ethan*, *Jackson*, *Mason*, *Ezra*, *John*, *Hudson*, *Logan*, *Luke*, *Grayson*, *Wyatt*, *Maverick*, *Dylan*, *Jayden*, *Carter*, *Santiago*, *Ezekiel*, *Charles*, etc. The list is quite long. From the point of view of Estonian language, these are often names whose pronunciation and spelling do not coincide and may therefore prove difficult to use. In Estonia, new names are easily borrowed and each of these names certainly has at least one person in Estonia carrying it, but the difficult use reduces their chances of becoming popular names, all the more since there are quite new names on this list.

8. Comparison of the popularity lists

Table 7 gives an overview of the number of names in the top fifty in other countries that are among the top fifty in Estonia.

TABLE 7. The occurrence of the names in the top 50 in other countries on the Estonian name list

Female					
The range on the Estonian list	Latvia	Finland	Sweden	Germany	US
1–10 th place	6	2	–	5	7
11–20 th place	4	3	2	4	2
21–50 th place	11	2	6	7	6
Total in common	21	7	8	16	15
Male					
The range on the Estonian list	Latvia	Finland	Sweden	Germany	US
1–10 th place	9	–	2	1	3
11–20 th place	4	2	3	3	4
21–50 th place	11	8	6	7	3
Total in common	24	10	11	11	10

The table demonstrates that the overlap is the largest with Latvia. Next, for girls, the number of common names is the largest with Germany and the USA, while common male names are in the same range for all other lists.

Before drawing conclusions, the names which are largely common in the lists should also be reviewed – their absence in some of the top fifty lists also helps to explain some similarities and differences.

The names indicated above for each country are those that have appeared in these years only in the list of a specific country and have been absent elsewhere. In all the countries surveyed, **Sofia* and *Lucas* appeared, which are currently very popular names also in many other countries. The following are the names (in alphabetical order) which have emerged in at least four countries in those years: **Ella* (missing in Estonia and Latvia), **Elli* (missing in Latvia and Germany), **Emilia* (missing in Sweden), **Emma* (missing in Sweden), **Hanna* (missing in Finland and Sweden), **Luna* (missing in Latvia and Finland), **Mia* (missing in Finland and Sweden), **Mila* (missing in Estonia and Latvia), **Nora* (missing in Finland), **Olivia* (missing in Germany), **Saara* (missing in Finland and the USA), **Viktoria* (missing in Finland and Sweden); *Alexander* (missing in Latvia and Finland), *Aron* (missing in Latvia and the USA), *David* (missing in Finland and Sweden), *Elia* (missing in Estonia and Latvia), *Henri* (missing in Finland), *Hugo* (missing in Germany and the USA), *Jakob* (missing in Finland and Sweden), *Leo* (missing in Estonia), *Leon* (missing in Latvia and the USA), *Luka* (missing in Latvia and Sweden), *Noah* (missing in Estonia and Latvia), *Oliver* (missing in Germany), *Oskar* (missing in Finland and the USA), *Samuel* (missing in Latvia and Sweden).

From Estonia's perspective, it appears that the names missing in the top fifty are names currently becoming fashionable, but not that popular. Similar examples – the name is becoming more popular, but does not reach the top fifty – would probably be found in the popularity lists of other countries. **Ella*, **Mila*, *Elias* and *Leo* are all in the top 100 in Estonia.

Noah has been given as a name in Estonia in a few cases, but it may remain less popular than in other countries. As previously indicated, the use of

a name in a specific language may also be influenced by its meaning or use, for example, *noa* is the singular genitive form of the word *nuga* (in English – ‘knife’) in Estonian and may reduce enthusiasm concerning giving this name to a child (see Hussar 2021: 287). The same may be the case with some names that are becoming popular again but have gained some additional meaning over time. For example, the name *Nõia-Ella* (*nõid*, with the English meaning ‘witch’) with a negative connotation has emerged in Estonian, originating in folk songs and currently part of the slang of young people (*ella* – for a teacher who is not nice (Loog, 1990); *nõiaella* – an evil woman (Mäearu, 2002, 102)). Similarly, *Leo* is referred to as a ‘slightly derogatory word for a man’ (Vainola & Kaplinski, 2003, 131). Meanwhile, young people’s slang words change quickly and such first names that have become common names are often linked to a particular generation, who in any case does not choose the names from the generation of their parents or grandparents, such aspects play a certain role.

Another influencing factor may be a time shift in the name fashion in a specific country. A previously mentioned example thereof is the name **Lea* (Hussar, 2021, 287), which was popular in Estonia in the 1950s–60s. From **Lea* being actively used in Estonia too little time has passed, and at present there is only a slight increase in its use based on the sample of other countries. **Evelin* ~ **Evelyn* could be an example given in the Estonian name use. In the United States, the name is currently among the top ten, possibly becoming more popular in other countries, whereas in Estonia it most probably would not reach similar popularity – **Evelin* was very widely used in Estonia in the 1970s and 1980s, while at present its use still remains on a downward trend. The same is apparently the explanation for the absence of some important names on the popularity lists of different countries here. For example, in the top fifty of Sweden and Finland, particularly conspicuous is the absence of **Emilia* and **Emma* that are popular in other countries. The names were popular in both countries already in the 1990s and have by now become less popular (Nordic Names 2004–2024).

Returning once again to the popularity lists, from Estonia’s perspective, the occurrence frequency of first names in Latvia proved to be the closest.

In some respect, the overlapping can be explained by the relatively high share of the Russian-speaking population in both countries. However, Russian names are often neutral international names (e.g. **Sofia*, **Anna*, **Viktoria*, **Maria*; *Mark*, *Artur*), which are less distinctive than, for example, the first names 70 or 30 years ago, when the first names chosen by Estonians and Russians were completely different (Hussar, 2023, 218–219).

Living for a long time in a similar historical setting and in a similar religious and cultural environment has probably an impact on the name selection. In Estonia, the use of the first names of the Baltic Germans, who lived in both areas, has not been studied. Previous literature (e.g. Roos, 1962, 412–413) has referred to the spread of new first names via the German-speaking upper class, e.g. when the godparents of an Estonian baby came from a German family. Since Lutheran church has not restricted the choice of first names, the names of the upper class have been chosen independently in Estonia since the 19th century, without the German-speaking godparent ‘giving it over’ to the child of the farmer. Thus, the first names of the Estonian and Latvian farmers could be quite similar – the same role models and intermediaries have created a similar understanding of what constitutes a good name and created a similar rhythm for the cycles of name trends. Later social circumstances have also been similar, and both countries have been in a partially overlapping information space. Currently, most Estonians and Latvians do not know each other’s language, nevertheless, the influencers and role models are often the same. Several names in the Latvian top 50, which are currently not much used in Estonia, could still be conceivable and suitable in the Estonian context.

In the second place, there were more similarities with German first names, which can be explained by some of the same reasons: the roots of our contemporary use of first names come from the culture of German first names. German first names are familiar and acceptable to us when they become fashionable again. The structure of the German names is well suited to Estonian use. There are examples of how the first name trends in Estonia can, to a certain extent, be predicted on the basis of the German popularity list. For example, ten years ago, the German top 10 names included *Paul*, *Leon*, *Lukas*, *Felix*,

which were not yet popular in Estonia in 2013, but have been growing steadily in popularity since then. In the case of Germany, too, most of the names that are currently not included in the Estonian list or are not actively used at present, would be perfectly conceivable for Estonian children.

The USA comes next as to the number of shared names. The list contains a range of well-known international names that are popular in many countries, hence, this outcome is not surprising. However, the USA list contains a number of names that are inconvenient to use from the Estonian point of view because of the language – different spelling and pronunciation are confusing, especially if the name contains sounds that are not characteristic of Estonian language. For example, the use of **Charlotte*, **Hazel*, **Grace*, **Riley*; *James*, *Asher*, *Wyatt*, etc. could be cumbersome in the Estonian language context. Some names are too reminiscent of surnames or even coincide with Estonian surnames (e.g. **Madison*), and it may take time to embrace this concept. Other names may have a confusing meaning, e.g. **Ava* ('opening' in Estonian). It can be noted that quite many of these names, which are indicated in the description of Table 6 above as those not appearing in the lists of other countries, would be, at least for the time being, unexpected if used in Estonia.

Surprisingly, there are relatively few names in common with the Swedish and Finnish lists, even though Estonians have in the past borrowed names from both countries. Even when comparing those two countries, the number of common names in the lists is not large, although Finland and Sweden have historically been more exposed to one another. Finland currently has many names in its own language, and when it was pointed out above that the Finnish name fashion is ahead of in the one prevailing in Estonia, this similarity is rather about similar fashion trends that arrive in Estonia a decade later and may not be so extensive. In the case of Sweden, too, the explanation may be that the current most popular Estonian names have been very popular in Sweden in the past, in previous decades, or at least ahead of Estonian name fashion, and are, therefore, currently not found among the names of newborns. However, in the case of names that are characteristic of Finland and Sweden themselves, but which are not among the preferred names of other countries, there are

more names that may also become fashionable in Estonia or which could at least be used in Estonia because their structure and pronunciation in Estonian would be appropriate for wider use.

Conclusion

A comparison of the most popular first names in different countries demonstrated that the use of first names in Estonia is currently most similar to the use of first names in Latvia. Thus, even today, the common history in the development of first names plays a major role, and although Estonian and Latvian languages are different and direct contacts between neighbours are often quite scarce except for the area around the Estonian-Latvian border, the historical basis of German culture has created an important connecting foundation. The preference in names of Estonians and Latvians has become similar, and common names are often preferred from the global set of names and name trends.

Due to the same historical roots, there are common names in the Estonian and German lists, and the German use continues to give Estonians examples of names to give to their children. The structure and pronunciation of German names have long been familiar to Estonians and their contemporary names are also acceptable.

Similarities with the USA list did not point to the great role played by the English-language world in the contemporary Estonian use of first names, but rather to the commonalities in global name trends – common names are those that are currently popular in many countries. The role of the USA as a leader in this was not confirmed here. The rest of the names in the USA list are foreign to Estonians due to their different spelling and more complex pronunciation, and they are hardly ever used in Estonia.

In the case of Finland, previous experience has indicated that Estonia is moving behind Finland in the name fashion trends, but the same name trends still reach Estonia. However, it must be stated that, although there is uniformity in name fashion trends, popular names are not necessarily the same in Estonia as in Finland, the choice of specific names may vary considerably between the two countries.

The links between the Swedish and Estonian list also remained scarce. Rather, it can be confirmed that Sweden is one of the channels bringing new fashionable names to Estonia; this study offered several examples, where differences in lists appeared not due to the cultures and names being very different, but due to the fact that in Sweden some popular names have been fashionable already earlier and currently have entered a downward trend.

Thus, on the basis of the current use of first names in different countries, it can be concluded that development of fashionable names is based on the foundation of the first name culture, the historical development of traditions and on today's common information space. The lists reveal the common favourites of several countries – a strong commonality – but there are also quite many names that are specific to each country.

REFERENCES

- Balode, L. (2018). Anthroponymic Nests in Latvian. *Onomastica Uralica*, 13, 65–79. Retrieved February 29, 2024, from <http://mnytud.arts.unideb.hu/onomural/kotetek/ou13a.html>
- Balode, L. (2020). Name Change and Identity in Latvia. In L. Balode & K. Čišāns (K. Zschieschang) (Eds.), *Onomastikas pētījumi II / Onomastic Investigations II* (pp. 18–37). Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Balode, L. (2022). Personvārdu izvēles tendences Latvijā un citās Baltijas valstīs: salīdzinošais aspekts. *Vilnius University Open Series*, 33–64. Retrieved February 29, 2024, from DOI:10.15388/Baltistikos_platybese.2022.2
- Balode, L. (2023). Names of Newborns in Latvia: Recent Changes. In U. Bijak, P. Swoboda & J. B. Walkowiak (Eds.), *Proceedings of the 27th International Congress of Onomastic Sciences: Onomastics in Interaction With Other Branches of Science*. Vol. 2. *Anthroponomastics* (pp. 21–47). Kraków: Jagiellonian University Press. <https://doi.org/10.4467/K7446.46/22.23.17268>
- Balode, L. & Bušs, O. (2007). Das lettische Personennamensystem. In A. Brendler & S. Brendler (Hrsg.), *Europäische Personennamensysteme. Ein Handbuch von Abasisch bis Zentralladinisch* (S. 459–473). Hamburg: Baar.

- Hussar, A. (2021). The first names of Estonians in the 20th century and the beginning of the 21st century. In A. Choleva-Dimitrova, M. Vlahova-Angelova & N. Dancheva (Eds.), *Slédovati Dostoítj. Dokladi ot Meždunarodna naučna konferencija "Antroponimi i antroponimni izsledvanija v načaloto na XXI vek", posvetena na 100-godišninata ot roždenieto na prof. d.f.n. Jordan Zaimov (1921-1987), 20-22 april 2021 g. Proceedings of the International Onomastic Conference "Anthroponyms and Anthroponymic Researches in the Beginning of 21st Century", dedicated to the 100th anniversary of the birth of prof. Yordan Zaimov* (pp. 281-289). Sofia: Prof. Marin Drinov Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences. [https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106\(29\)](https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106(29))
- Hussar, A. (2023). The Influence of the Soviet Era on the Use of Estonian First Names. In U. Bijak, P. Swoboda & J. B. Walkowiak (Eds.), *Proceedings of the 27th International Congress of Onomastic Sciences: Onomastics in Interaction With Other Branches of Science. Vol. 2. Anthroponomastics* (pp. 211-223). Kraków: Jagiellonian University Press. <https://doi.org/10.4467/K7446.46/22.23.19013>
- Lieberson, S. (2000). *A Matter of Taste: How Names, Fashions, and Culture Change*. New Haven, Connecticut: Yale University Press.
- Loog, M. (1990). *Esimene eesti slāngi sõnaraamat*. Tallinn: [n.p.]. Retrieved February 29, 2024, from <https://www.eki.ee/dict/slang/>
- Must, H. (1964). Trends in Estonian Name-giving from 1900 to 1945. *Names: Journal of the American Name Society*, 12, 42-51.
- Mäearu, S. (2002). *Eesnimed apellatiivsete keelenditena*. MA thesis. Tartu: Tartu Ülikooli eesti ja soome-ugri keeleteaduse osakond.
- Rajandi, T. & Tarand, H. (1976). Eesti nimi läbi sajandite. *Keel, mida me uurime*. Tallinn: Valgus, 131-136.
- Roos, E. (1962). Eesti eesnimede ajaloost XIX ja XX sajandi vahetusel. *Keel ja Kirjandus*, 7, 412-421.
- Rätsep, H. (1983). Alamsaksa päritolu eesnimedest. *Sõnasõel. Uurimusi ja materjale eesti keele sõnavara alalt*, 6, 69-74.
- Saarelma-Paukkala, M. & Hussar, A. (2020). Marja ja Veikko, Sirje ja Aare – soomlaste ja eestlaste omakeelsed eesnimed 19. sajandist tänapäevani. *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics. Erinumber / Special issue: Nimede kiiluvees. Pühendusteos Marja Kallasmaale 70. sünnipäevaks / In the wake of names. Festschrift for Marja Kallasmaa on the occasion of her 70th birthday*, 11(1), 105-129. <https://doi.org/10.12697/jeful.2020.11.1.05>

Simm, J. (1982). Eesti eesnimedest. In *Emakeele lätteil III. Kogumik VEKSA kolmanda kultuuriseminari materjale* (pp. 81–86). Tallinn: Perioodika.

Vaba, L. (2002). Tähelepanekuid läti nimedest eesti perekonnanimistus. In *Nime murre. Pühendusteos Valdek Palli 75. sünnipäevaks 30. juunil 2002. Eesti Keele Instituudi toimetised* (pp. 267–291). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Vainola, K. & Kaplinski, L. (2003). *Eesti slängi sõnaraamat*. Tallinn: Aule kirjastus.

Zemzare, D. (1970). Mõnedest läti ja eesti eesnimedest. *Emakeele Seltsi aastaraamat*, 16, 143–146.

SOURCES OF NAME STATISTICS

Estonia 2023 – Ministry of the Interior. (2023). *Population register managed by the Ministry of the Interior*. Retrieved February 29, 2024, from <https://www.siseministeerium.ee/en/activities/population-procedures/population-register>

Finland 2022 – Digi- ja väestötietovirasto. (2022). *Suosituimmat etunimet*. Retrieved February 29, 2024, from <https://dvv.fi/suosituimmat-lasten-nimet>

Germany 2023 – Bielefeld, K. (2023). *Die beliebtesten Vornamen des Jahres 2023*. Retrieved February 29, 2024, from <https://www.beliebte-vornamen.de/jahrgang/j2023>

Latvia 2020 – Central Statistical Bureau of Latvia. (2020) *Top 100 newborn names in Latvia*. Retrieved February 29, 2024, from <https://tools.csb.gov.lv/names/en/1/0/20>

Nordic Names 2004–2024 – Ahrholdt, J., Ahrholdt, M. (2004–2024). *Nordic Names*. Retrieved February 29, 2024, from https://www.nordicnames.de/wiki/Main_Page

Sweden 2022 – Statistics Sweden. (2022). *Name statistics*. Retrieved February 29, 2024, from <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/population/general-statistics/name-statistics/>

USA 2022 – Social Security. (2022). *Babynames*. Retrieved February 29, 2024, from <https://www.ssa.gov/oact/babynames/index.html>

MOTERŲ PAVARDŽIŲ FORMOS XIX A. KLAIPĖDOS KRAŠTO DOKUMENTUOSE

Forms of Feminine Surnames
in Documents of the Klaipėda
Region of the 19th Century

■ **DALIA KISELIŪNAITĖ** (DAŁA KISEŁŪNAITE)

ABSTRACT

Keywords:

*Lithuanian feminine
surnames, suffixes
in surnames,
inflectional
derivatives*

The current study encompasses the dynamics of feminine name use in four villages located within a radius of 15–25 km around the city of Klaipėda (Anaičiai / Anneiten / Uszaneiten, Grauminė / Graumen, Vanagai / Wannaggen, Lūžija / Schaferėi) in the 19th century. Taking the 1873 language policy reform in schools and public life as a reference point, the names of women and girls born before and after that year were compared.

In the current Lithuanian language, the common surnames of married women with the suffix *-ienė* were also typical of the names of Lithuanian women in the Klaipėda region, where they remained in the spoken Lithuanian language until World War II. In the northern part of the Klaipėda region, until the 1880s, forms like these were also recorded in church registers. Meanwhile, the form of the wife's surname that did not differ from the husband's surname was used in parallel. By the end of the 19th century, the transition to the usage of the identical forms of husband's and wife's surnames had been completed in the studied region. Unmarried women's surnames underwent a similar development. Until the 1870s, derivatives of several patronymic suffixes were recorded in the villages mentioned: *-atė* (a phonetic variant of the regular suffix *-aitė* in standard language, common in the area south of Klaipėda); *-alė* (recorded in the western part near the Curonian Lagoon and on the seashore); and *-ikė* (extremely rare, although regular in spoken language). However, in the registers of Anaičiai (Ger. Annaiten, Uszanaiten) and Grauminė (Ger. Graumen) villages belonging to the parish of Kretingalė (Ger. Deutsch Crottingen) unmarried women's surnames that did not differ from their fathers' surnames were dominant as far back as the middle of the 19th century (in Grauminė, they were the only ones).

The widest variety of forms of unmarried women's surnames was observed in the village of Lūžija (Ger. Schäferei). However, throughout the 19th century, parallel forms of girls' surnames (with or without a patronymic suffix) and different forms of the surnames of members of the same family were also recorded there. The Lithuanian forms of the girls' surnames survived longest in the village of Vanagai (Germ. Wannaggen) and were used most consistently. There, forms of girls' surnames with the patronymic suffix *-ate* remained almost dominant until the aforementioned reform.

Furthermore, the inflexional derivatives are abundantly recorded in cases where the father's surname has the patronymic suffix *-aitis/-atis* (father *Simonatis*, daughter *Simonate*) in the researched region. This trend can also be seen in the 18th century registers.

In the last decades of the 19th century, the forms of the daughters' surnames completely coincided with the fathers', and in some cases, Germanization progressed even further: documents show that the father's surname had an inflexion, whereas a daughter's or son's surname was recorded without an inflexion, i.e. it becomes uninflected (father *Ploneitis*, daughter *Ploneit*).

At the end of the 19th century, changes in feminine surnames in the Klaipėda region occurred at varying speeds. The nature of the Germanization of personal names depended a lot on economic and social reasons (influence of estates and the city), the ethnic composition of the population and the state of the Lithuanian language related to this, as well as the linguistic preferences of the registrars. However, at the beginning of the 20th century, married and unmarried women's surnames with traces of the word-formation of Baltic origin no longer remained in official use.

Įvadas

Oficialiosios lietuvių moterų pavardžių formos nusistovėjo santykinai vėlai, nes asmenų registrus dažniausiai sudarinėjo kitomis kalbomis ir jų rašmenimis, taikant tų kalbų moterų pavardžių darybos taisykles¹, todėl istoriniuose įrašuose fiksuojamą didelę užrašymų įvairovę susisteminti pavyko tik įvedus civilinę asmenų registraciją.

Kalbant apie Klaipėdos krašto, kuris nepriklausė nei LDK, nei ATR, nei Rusijai, situaciją, reikia turėti omenyje ankstesnį valstiečių pavardžių susiformavimą (jau XVI a. dokumentuose randame gana gausiai liudijamą dvinarį valstiečių luomo įvardijimą)² ir apskritai kitokį vokiečių valdžios požiūrį į vietos gyventojų asmenvardžius. Pastarąjį reiktų sieti su bendra germanizacijos politika, kuri oficialiose asmenvardžių formose išgalėjo XIX a. pabaigoje. Apie Klaipėdos krašto lietuviškos onomastikos vokiškų atitikmenų raidą rašė Walteris Fenzlau (1936). Jo studijoje daug dėmesio skiriama fonetinei ir morfologinei adaptacijai, tačiau nagrinėjami pavyzdžiai yra daugiausia yra vietovardžiai ir vyrų pavardės.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti Klaipėdos krašto lietuviškų moterų pavardžių germanizacijos tendencijas politinio ir kultūrinio lūžio laikotarpiu XIX a. pabaigoje. Darbo medžiagą sudaro šiaurinės Klaipėdos krašto dalies (buv. Klaipėdos valsčiaus) bažnyčių ir civilinės būklės dokumentų įrašai, publikuojami genealogų portale GenWiki skyriuje Ortsfamiliennamen Memelland (GenWiki). Tyrimui naudojami įrašai iš skilties „gimimo vieta“ (vok. *Geburstorte*)³. Pasirinkti 4 kaimai, kurie išsidėstę įvairiomis kryptimis aplink Klaipėdos miestą: Anaičiai (20 km į šiaurę nuo Klaipėdos), Grauminė (15 km į šiaurės rytus nuo Klaipėdos), Vanagai (7 km į rytus nuo Priekulės), Lūžija (išnykęs kaimas 13 km į pietus nuo Klaipėdos m. centro). Šiuose kaimuose nėra didelių dvarų, kuriuose etninė gyventojų sudėtis nepastovi ir itin mišri, juose

¹ Apie lietuvių moterų įvardijimą plačiau žr. Zinkevičius, 1977; Maciejauskienė, 1980; Čirūnaitė, 2009; Ramonienė, 1985.

² Šiuo laikotarpiu LDK dvinariai ar ilgesni įvardijimai fiksuojami bajorų luomo žmonių dokumentuose, tačiau tik retu atveju galima juos laikyti paveldimais šeimos asmenvardžiais (Maciejauskienė, 1981, 154, 155, 177).

³ Tam tikrais atvejais duomenų bazės nuorodos nuveda ir į kitas vietas (pvz., asmuo persikelia ir jo vaikai gimsta kitame kaime). Čia į tai atkreipiamas dėmesys tuo atveju, jei asmens pavardės forma viso kaimo kontekste atrodo neįprastai ar skiriasi nuo brolių ir seserų.

tyrimo rezultatai nebūtų patikimi, lyginant su kaimais, kuriuose lietuviai sudarė daugumą. Kaimo gyventojų etninė sudėtis, nepriklausomai nuo tiriamuoju laikotarpiu vartotos šeimos kalbos, šiame straipsnyje procentais nustatoma apytikriai, peržvelgus pavardžių sąrašą. Nelietuviams laikomi tie, kurių pavardės nėra baltiškos kilmės ir neturi lietuviškos adaptacijos požymių (galūnių ir priesagų), o krikšto vardai nėra sulietuvinti (pvz., *Christian Samel* laikomas vokiečiu, o *Kristup Discheratis* lietuviu, nors jo pavardės kilmė yra vokiška; lietuve laikoma ir *Marinke Meierate*, tačiau *Christiana Dorothea Meyer* – vokieite). Be to, bandoma pastebėti regionines asmenvardžių darybos ir jų vartosenos ypatybes, kurių priežastys gali būti ne tik lingvistinės (tarmių skirtumai), bet ir ekstralingvistinės (gyventojų migracijos ypatumai)⁴. Dialektologiniu požiūriu visa tiriamoji teritorija įeina į vakarų žemaičių tarmės plotą. Skiriami du laikotarpiai: nuo XIX a. pradžios iki Prūsijos vyriausiojo prezidiumo 1873 m. nutarimo dėl mokyklų reformos ir po jo iki XX a. pirmojo dešimtmečio. Tokiu būdu siekiama pastebėti, kokį poveikį minėtasis nutarimas padarė lietuvių moterų pavardėms. Atskirai tiriamos išteklėjusių ir netekėjusių moterų pavardės. Pagrindiniame šaltinio įrašė moterys registruojamos mergautine pavarde, tačiau daugeliu atvejų prierašuose pateikiama informacija apie kitus vardus: *Namen* „vardai“, *auch genannt* „dar vadinamas“, pavardė, kuria moteris buvo vadinama po santuokos – *Verheiratet* „išteklėjusi“. Be to, šioje skiltyje ne visada, bet gana dažnai pateikiama kitų duomenų apie asmenį, pvz., jo socialinė padėtis (ūkininkas, žvejys, samdinys, mažžemis, darbininkas ir t. t.). Kai kurių parapijų įrašuose nurodomi vaiko krikšto tėvai. Jų pavardžių formos dažnai būna ne oficialios, o kaip jo aplinkoje buvo vartojamos. Kad keitėsi gyventojų kalbinės nuostatos, rodo dvigubi įrašai su *auch* „taip pat, kitaip“, pvz., „*Katrine Szacknalle* *1864, *auch genannt Szaknies*“ ir pan. Naudojamos santrumpos ir sutartiniai ženklai: *gimimo data, išt. – „išteklėjus“, ns. „nesantuokinis/-ė“, raš. „rašoma“; jei šaltinyje nėra santuokos datos, moters pavardės pakeitimo laikas nustatomas apytikriai (vieneri metai iki pirmojo vaiko gimimo datos). Asmenvardžiai rašomi kaip šaltinyje.

⁴ Apie istorinio Klaipėdos krašto šiaurinės dalies gyventojų migracijos ypatumus žr. Kiseliūnaitė, 2020a, 4–8; 2020b.

1. Klaipėdos krašto asmenvardžių ypatumai tiriamuoju laikotarpiu

Istorinio Klaipėdos krašto bažnyčių registrų medžiaga rodo, kad asmenys, gimę XIX a. pradžioje ir anksčiau, bažnyčių knygose gana dažnai registruojami tokiais vardų ir pavardžių formomis, kokios buvo įprastos to regiono šnekamojoje kalboje. Užrašymų įvairavimas priklausė nuo raštininko (dažniausiai kunigo) gebėjimo užrašyti vokiškais rašmenimis, jo nuostatų vietos gyventojų kalbos atžvilgiu, paties asmens kalbinio pasirinkimo (pvz., ar jo vardas bus rašomas *Jurgis*, ar *Georg*). Dvikalbiai kunigai, kurių nemažai buvo vokiečių kilmės, buvo pramokę rašytinės Prūsijos lietuvių kalbos, pagal jos standartą tarmiškai tariamus asmenvardžius patys savo nuožiūra „normino“⁵. Be to, užrašymų ryšys su šnekamosios kalbos forma priklausė ir nuo dokumento pobūdžio, pvz., XVI a. mokesčių knygose rašoma *Jhan Keytynn*, *eyn wirt zcw Yckyten* ‘ūkininkas iš Eketės’ (Diehlmann, 2006, 80), o vėlesniuose bažnyčios dokumentuose visi rastieji šios pavardės užrašymai turi galūnę: *Kaitinnis*, *Kaitinis*⁶ (Fenzlau, 1936, 51) ir pan.

Lemtingą įtaką oficialiosioms pavardžių formoms padarė Otto von Bismarcko pradėta Vokietijos vienijimo politika ir Prūsijos vyriausiojo prezidento 1873 m. nutarimas, pagal kurį mokyklose buvo įvesta vokiečių dėstomoji kalba⁷. Tai automatiškai reiškė, kad visose viešose įstaigose, administracijoje pereinama prie vienintelės oficialiosios kalbos. Atitinkamai prasidėjo norminimo darbas: vienodinamos vietovardžių formos, įvedamos nevokiečių piliečių asmenvardžių vartojimo taisyklės. XIX a. pabaigoje Vokietijoje mokykla buvo atskirta nuo bažnyčios, tai šiek tiek pristabdė tautinių mažumų kalbų nykimą. Kurį laiką bažnyčiose lietuviškai ne tik buvo dėstoma tikyba, ruošiami konfirmantai, bet ir figūravo lietuviškos pavardžių formos, tačiau jų pastebimai retėjo dar prieš minėtosios reformos įsigalėjimą. Pavardžių formos antkapių įrašuose neretai skyrėsi nuo oficialiųjų: antkapiuose su lietuviškais

⁵ Tuo metu tarp kunigų vyravo nuostata, kad tarmės yra „sugadinta“ lietuvių kalba, tačiau iki civilinės registracijos įvedimo sutartų taisyklių, kaip užrašyti gyventojų asmenvardžius, nebuvo (Fenzlau, 1936, 6).

⁶ <https://www.online-ofb.de/namelist.php?nachname=KAITINNIS&ofb=memelland&modus=&lang=de>

⁷ Visas nutarimo tekstas lietuvių kalba paskelbtas Alberto Juosko knygoje (Juška, 2003, 226–228).

įrašais dažnos mergautinės pavardės su priesagomis *-ate*, *-ale* (*-alle*), *-ikė* (*-ikke*). Kapinių įrašai dar mažai tyrinėti, bet senosios Klaipėdos krašto kapinės yra smarkiai sunykusios ir antkapių su XIX a. įrašais likę labai mažai.

Nuo XIX a. antrosios pusės vyrų ir moterų vardai sulietuvintomis formomis registruojami vis rečiau (*Mikelis* dokumentuose užrašomas kaip *Michel*, *Jonas* / *Jonis* / *Janis* – *Johann*, *Jurgis* – *Georg*, *Annike* – *Anna*, *Gryta* – *Margarete* ir kt.). Tačiau tokia tvarka nusistovėjo ne iš karto – kiek ilgiau laikėsi krikšto vardai, nes jų norminimu (vokietinimu) nebuvo taip nuosekliai rūpinamasi kaip pavardžių. Pavyzdžiui, XIX a. pabaigoje ir net XX a. pradžioje pasitaiko sulietuvintų krikšto vardų formų greta suvokietintos pavardės: *Marinke Bajohrs* *1902 ir pan. Vyrų pavardėse lietuviškos galūnės beveik reguliariai nyko formose su patronimine priesaga *-ait/-at-* (*Peteraitis* > *Petereit*, *Rudatis* > *Rudat*), tokios buvo perrašomos ir jų dukterims; vėliau neretai formos be galūnės fiksuojamos ir kito darybos tipo pavardėse (*Fridrich Wilhelm Bajohr*, tėvas *Mikel Michel Bajohrs*⁸), *Viliūns*, *Pilkūns* > *Willuhn*, *Pilkuhn* (Fenzlau 1936, 98).⁹ Vyrų pavardžių nominatyvo formos be galūninio *-s* (išskyrus galūnes su *-us*) buvo vartojamos ir anksčiau, ypač XVI a. mokesčių šaltiniuose (*Jörge Raukutt*, *Matz Mantrim*, *Kyntsche Radewill*, bet *Stanckus*, *Schillus* (Diehlmann, 2006, 34, 37, 38, 60) ir kt., tačiau po šimtmečio bažnyčių knygose dažniausiai registruojamos su galūnėmis: *Jekeitis*, *Pleikaitis*, *Andruttis* (Lukšaitė, 2009, 122, 124) ir pan. Vyrų pavardžių formų įvairavimui įtakos galėjo turėti ir šnekamoji vokiečių žemaičių kalba, kur galūnė *-s* buvo suprantama kaip genityvo galūnė. Sūnų ar dukrą dažnai vadindavo tėvo pavardės kilmininko forma (*Bartels Sohn*, plg. liet. *Plonio Ansis*). Taip galėjo formuotis paralelinės formos vokiečių kilmės asmenvardžiuose (*Bartel* greta *Bartels*) ir tai taip pat galėjo duoti postūmį vartoti baltiškos kilmės vardininkų formas be

⁸ <https://online-ofb.de/famreport.php?ofb=memelland&ID=I562488&lang=de>

⁹ Fenzlau manymu, formos su *-aitis* būdingos žemaitiškosioms tarmėms, o su *-atis* – Tilžės-Ragainės, kur jos susidarė dėl fonetinio dėsnio (vad. „šakštininkavimo“). Pavardėse šis dėsnis įsigaliojo palyginus neseniai, nes dar XVII a. pradžios Katyčių bažnyčios knygose figūruoja formos su *-ait-* (Fenzlau, 1936, 112). Tačiau čia pat jis pripažįsta, kad variantas *-at-*, kaip deminutyvinė priesaga, būdingas žemaitiškoms tarmėms. XVIII–XIX a. pavardžių tyrimai rodo, kad šis patroniminės priesagos variantas žemaitiškų tarmių plote nebuvo retenybė (vien Vanagų registre 75 asmenys, tačiau šį skaičių sudaro gausių šeimų nariai).

galūnės (Fenzlau, 1936, 96)¹⁰. XIX a. paskutiniaisiais dešimtmečiais ištėkėjusių moterų pavardės suvienodinamos su vyrų, o mergaičių su jų tėvų (*Anna Sprogies, Urte Meyszies, Marinke Bajohrs*).

2. Oficialiosios ir šnekamosios kalbos moterų pavardžių formos

Klaipėdos krašto bažnyčių dokumentuose figūruoja viena ištėkėjusių moterų pavardžių priesaga *-ienė* (raš. *-ene*) ir trejopos patroniminės netekėjusių merginų pavardžių priesagos: *-aitė* (raš. *-aite/-eite*) arba *-atė* (raš. *-ate*), *-ikė* (raš. *-ikke/-ike*), *-alė* (raš. *-alle/-ale*). Be to, užfiksuota galūninės darybos atvejų su galūne *-e*. Neretai to paties asmens pavardžių formos įvairuoja: „1830 heißt es noch ‘*Gauptate, des Wirt Kristup Gauptys Tochter*’, aber bereits 1844 lesen wir ‘*Maryke Gauptikke*’“ (Fenzlau, 1936, 115). XIX a. pabaigoje ypač dažnai įvairavo mergaičių pavardžių formos vienoje šeimoje: viena sesuo *Ilze Schernate* *1882 (tėvas *Szernus* *1855), kita *Mare Schernus* *1886. Priesaga *-ate* dedama prie įvairias galūnes turinčių vyriškų pavardžių: *Gerwins : Gerwinate, Sprogies : Sprogate, Uszpurwis : Uszpurwate, Kubillus : Kubillate* ir t. t. Patroniminė priesaga *-at-* (*-ait-*) taip išplito, kad su ja sudarius vyrų pavardes, dukterų pavardėse ji turėjo dubliuotis (*Peteratis > *Peteratātē*), to vengdami pavardžių registratoriai pridėdavo šnekamosios kalbos priesagą *-ikė* (*Peteraitikke*) (ten pat)¹¹. Kita vertus, kad kaip tik dėl šios priežasties dažnai pavardės nebeilgindavo, o padarydavo galūnės vedinį *Peteraite / Petereite / Peterate*. Patroniminės priesagos *-ikė* (*-ikke*) kilmė susijusi su tarminė deminutyvų vartosena: *pušikė* ‘jauna pušis’, *mergikė* ‘mergaitė’ ir pan. Paraleliai buvo vartojamos vyriškosios giminės formos su *-(i)ukas*: *berž(i)ukas* (tarm. *beržoks*) ‘jaunas beržas’ ir pan. Šnekamojoje kalboje tokias priesagas vartojo vaikams įvardinti, paraleliai su dvinare kilmininko konstrukcija: tarm. *Vanagoks* arba *Vanaga Ansis* (tėvas *Vanags*), *Kuršikė* arba *Kuršiaus Gryta* (tėvas *Kuršius*). Apie Šilutę buvo paplitusi deminutyvinė priesaga (dažniausiai pejoratyvine

¹⁰ XVI–XVII a. dažnos ir kitokios vyrų pavardžių formos, pvz., su baigmeniu *-e*. Tai specifinis viduramžiais atsiradęs baltikų vyrų asmenvardžių užrašymas, apie kurį rašoma literatūroje (Bezenberger, 1876, 393; Blese, 1929, 29).

¹¹ Formos su priesaga *-ytė* (*Peteraitytė*) Klaipėdos krašte nebuvo paplitusios. Registruose jos sporadiškai pasirodo tik XX a. įrašuose, ypač po Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos.

reikšme) -ūtis (*katūtis* ‘kačiukas’, *vištūtis* ‘viščiukas’), ją šnekamojoje kalboje taip pat pridėdavo vaikams pavadinti: *Vaškūtis* (tėvas *Vaškys*), tačiau pavardėse ji reta (*Sakūtis*).

Patroniminė priesaga -alė (raš. -ale/-alle) sietina su deminutyvinės reikšmės apeliatyvais. Jos vadiniai paplitę šiauriam Klaipėdos krašto žemaičių tarmės kampe, paraleliai su vyriškosios giminės forma -alis: *upalis* ‘upelis’, *trobale* ‘mažas namas’. Ši kuršiškos kilmės priesaga konkuravo su kitomis gausiai vartojamomis deminutyvinėmis priesagomis. Kaip darybos formantas išsilaikė vietovardžiuose (*Kretingalė*, *Smeltalė*). Su deminutyvine reikšme dažnai buvo siejama menkinamoji. Galbūt dėl to, šnekamojoje kalboje stiprėjant menkinamajai reikšmei, jos, kaip patroniminės priesagos, vartosena retėjo (žr. toliau).

Bažnyčių knygose lietuvių kilmės asmenų moterų pavardžių formos įvairavo priklausomai nuo pačios parapijos gyventojų etninės sudėties ir kalbinės tradicijos bei kunigo valios. Dažnai vienos šeimos įrašai pasižymi pavardžių formų įvairove. Tokių reiškinių randame iki XIX a. antrosios pusės: *Urte Petereitike* ištėkėjusi tampa *Urte Kurszatis*, jos duktė *Marike Kurszate* *1860, po metų registruojama kita duktė *Ane Kurszatis*. Greta mergautinių pavardžių matome ir ištėkėjusių moterų pavardes su baigmenimi -ienė: *Marinke Tydikalle* *1781, išt. *Marinke Morene*, vyras *Jokubs Mors*, duktė *Annike Moraite* *1806; *Annicke Tydikene* (mergautinė pavardė nežinoma), jos duktė *Marinke Tydikalle* *1781 (Karklė); XVIII a. antroje pusėje įvairavimo būta dar daugiau: *Annike Aszmonate* *1789, tėvas *Albrekt Aszmonatis*, seserys *More Aszmon* *1769, *Katryne Aszmonate* *1772, *Elze Aszmonatis* *1779, *Marinke Aszmons* *1784 ir pan. Kai kuriose parapijose mergaičių pavardžių su patroniminėmis priesagomis vos viena kita, kitose tuo pačiu laikotarpiu jų gana gausu, pvz., Diegliuose, kurie priklausė Priekulės parapijai: *Ewe Karalate* *1872, jos motina *Katryne Pozingate* *1843 Lankupiuose, jos krikšto tėvai *Pannors*, *Pezene* ir *Killate* ir t. t.

Germanizacijos poveikio neišvengė ir lietuvių šnekamoji kalba, tačiau joje moterų ir mergaičių pavardžių formos laikėsi iki pat mūsų laikų. Martynas Tydekas, kilęs iš Grauminės, rašo: „Jau mano tėvų jaunystėje prie pavardžių vis pridėdavo -ikė (*Tydekikė*). Kad subarė, tad pridėjo -aitė. Prie silpnos mergos pavardės pridėjo -ytė“ „Apsizanijsi moteriška

buvo vadinama su pridėta *-ienė*, kaip ir lietuviškai. Prie mergos vardo pridėjom *-ikė*. Pridėtos *-alė* arba *-aitė* buvo subaramos pasileidėlės“ (Tydekas, 2008, 31). Dvikalbiai Klaipėdos krašto gyventojai pavardžių formas skyrė priklausomai nuo to, kuria kalba kalbėjo. Tai iliustruoja Jonas Užpurvis dviem kalbomis išleistame tarminių tekstų rinkinyje. Rašydamas apie I-ojo pasaulinio karo laikus, jis lietuviškame tekste mini išteklėjusių moterų pavardes su *-ienė*, o vokiškame – nepakeistas vyro pavardės formas: *Šneideratienė* (vok. *Frau Schneidereit*), *Lipnienė* (vok. *Frau Lipnus*) ir kt. (Užpurvis, 1990, 93, 97). Germanizuotos pavardžių formos paprastai buvo vartojamos vokiškame kontekste ir dokumentuose. Kadangi moterų ir mergaičių pavardžių formantus sudaro priesaga kartu su galūne, germanizuotos formos būtų nekaitomos ir lietuviškame sakinyje nesuprantamos. Netekėjusių moterų pavardės turėjo savo regioninius požymius: forma, kuri buvo paplitusi kaip neutrali viename regione, kitame buvo nepažįstama arba turėjo papildomą konotaciją.

2.1. Anaičiai (vok. *Anneiten*, *Uzaneiten*)¹²

Išteklėjusių moterų pavardės

Pirmuoju laikotarpiu (1800–1873) įrašai su priesaga *-ienė* (raš. *-iene/-ene*) yra reti: kadangi pagrindiniuose įrašuose figūruoja moterų mergautinės pavardės, tik retais atvejais, kai ji nežinoma, moteris būna užregistruota išteklėjusios pavarde. Bažnyčios knygose moterų išteklėjusių pavardėmis gimimo įrašų papildomoje informacijoje nurodomos kaip krikšto motinos: *Grauduzene* 1857, *Aschmannene* 1859, *Annike Kurmene* 1818, *Greta Szuiszelene* 1836, *Annike Juzeitiene* 1854. Tačiau ir šie atvejai palyginus reti – tuo pačiu laikotarpiu įrašuose dažniau figūruoja pavardės, kurios nesiskiria nuo vyro: *Trude Szuiszellis* 1798, *Barbe Einars* 1839, *Barbe Medickis* 1859, *Annike Kurmis* 1845 ir kt. Pastarasis atvejis įdomus tuo, kad moteris išteklėjo du kartus, bet jos pavardė su priesaga *-ienė* (*Juzeitiene*, 1854) yra po antrosios santuokos, o anksčiau santuokoje ji buvo *Annike Kurmis* (1845). Kadangi neturime

¹² Kaimo gyventojų etninė sudėtis beveik monogamiška: sprendžiant iš asmenvardžių, ryškia persvarą turi baltų kilmės asmenys (kitos kilmės maždaug 4,12 %). Kretingalės bažnyčios knygos duomenys. https://online-ofb.de/namelist.php?ofb=memelland&ort=Annaiten&gov_id=USA-TENKO05MU&e=geburt&sort_by=name&lang=de

tiesioginių duomenų apie oficialias išteklėjusių moterų pavardžių formas, galima tik spėti, kad krikšto tėvų užrašymuose moterų pavardžių formos įvairuoja greičiausiai dėl to, kad minėtuojau laikotarpiu kunigai neretai užrašydavo šnekamojoje kalboje vartojamas pavardžių formas.

Antruoju laikotarpiu (po 1873 m.) moterų pavardžių su *-ienė* nebelieka: *Grete Aschmuiteit* *1900, išt. *Limant*; *Grete Schuischel* *1886, išt. *Moors*; *Urte Schuischill* *1879, išt. *Werkis* ir *Gunga* ir kt.

Netekėjusių moterų pavardės

Netekėjusių moterų oficialiosios pavardžių formos Anaičių kaime buvo trejopos: su priesaga *-alė* (raš. *-alle*), nepriesaginė forma su galūne *-e*, bet dažniausiai nesiskiria nuo tėvo (arba skiriasi tik rašyba). Pirmuoju laikotarpiu (iki 1873 m.) netekėjusios moters pavardės priesaga *-alle* užfiksuota tik kartą – *Marinke Kurmalle* *1824. Gretimuose kaimuose tokių pasitaikė dažniau (*Simontalle*, *Tydikalle* Karklėje¹³, *Klawalle* Potruose, *Mensalle* Kunkiuose, *Seigalle* Dargužiuose). Įdomu tai, kad išskyrus *Tydikalle*, kitos merginos su pavarde, turinčia priesagą *-alle* nurodomos kaip nesantuokinės. Tai leistų spėti, kad cituotuose Martyno Tydeko (jo tėvas kilęs iš Karklės) prisiminimuose, esą priesaga *-alė* jų apylinkėse turėjusi menkinamąją reikšmę, esama tiesos. Tam įtakos galėjo turėti formų konkurencija, ypač nepriesaginės formos su moteriškosios giminės galūne *-e*. Tokių Anaičių kaime pirmuoju laikotarpiu esama nemažai: *Annike Graudusze* (išt. 1818 *Kurmene*), *Orte Kurme* *1822 (jos sesuo *Marinke Kurmalle*), *Urte Alwikke* (išt. 1798)¹⁴, *Annike Skude* (tėvas *Martin Skudis*), *Ilze Labrence*, *Greta Perkame*, *Trude Eiline* *1798, *Annike Eyle* *1855. Tiesa, tarp oficialių pavardžių tokių formų nėra daug, dažniau pasitaiko krikšto knygose kaip krikštamočių asmenvardžiai. Panašių esama ir gretimuose kaimuose (ten kaip oficialios): *Matusze*, *Kapuste* Potruose¹⁵,

¹³ Jos motinos mergautinė pavardė, matyt, buvo nežinoma, registruose figūruoja išteklėjusios *Tydikene*.

¹⁴ Ši pavardė nelaikytina priesagos *-ikkė* vediniu, nes gretimame Karklės kaime gana dažna vyriška pavardė *Alwicks* greta netekėjusios moters pavardės formos *Alwikke* ir *Alwikkalle*. <https://online-ofb.de/namelist.php?nachname=ALWIKE&ofb=memelland&modus=&lang=de>

¹⁵ Išteklėjusi *Matzpreukszene*. <https://online-ofb.de/famreport.php?ofb=memelland&ID=I154708&lang=de>

Mikoleite Dargužiuose¹⁶, *Jagutte*, *Simeite* Grabiuose ir kt. Pastebėtina tai, kad tiriamuoju laikotarpiu kituose kaimuose galūninės darybos pavardės būdingos beveik išimtinai vedant iš tėvo pavardės, kuri turi patroniminę priesagą *-a(i)tis* (žr. toliau). Tačiau ir šio tipo mergaičių pavardės tiriamuoju laikotarpiu matyt nyko, tendencija registruoti mergaičių pavardes, sutampančias su tėvo, buvo dominuojanti jau XIX a. pirmojoje pusėje. Anaičių kaime tokių daugiausia: *Ande Szuiszelis*, *Annike Kekszt*, *Greta Brusdeilins*, *Annicke Kurmis*, *Barbe Pippirs* ir kt. Pasitaiko, kad ir nepriesaginės dukterų pavardės formos skiriasi nuo tėvo: asmens, kuris registruotas kaip *Mikkelis Juzeitis*, vaikų pavardės yra *Barbe Juzeitis*, *Adam Joseitis*, bet *Marinke Joseit*.

Antruoju laikotarpiu (po 1873 m.) gimusių mergaičių oficialiosios pavardės sutampa su tėvo: *Annike Bruszis* *1899, *Grete Einars* *1878, *Marinke Kers* *1884, *Ande Labrenz* *1899, *Marie Schuischel* *1879 (tėvas *Martin Schuischel*, jaunesnis brolis *Jonis Szuiszelis* *1866), *Annicke Wirgenings* *1877 ir kt.

2.2. Graiminė (vok. *Graumen*)¹⁷

Ištekėjusių moterų pavardės

Anksčiau pateikta Tydeko citata rodo, kad Grauminės kaime šnekamojoje kalboje priesaginės pavardės su *-ienė* buvo įprastos ir tarpukariu. Tokių duomenų bazėje pasitaikė krikšto motinų ir vestuvių liudininkų įrašuose: *Marinke Warnene* 1860 (vyras *Martin Warn*), antroje santuokoje *Marinke Ermonait* 1876; *Marinke Mazeitene* (1875 vestuvių liudytoja).

¹⁶ Ištekėjusi *Kapustene*, dukrų pavardė *Kapuste*. <https://online-ofb.de/famreport.php?ofb=memelland&ID=1109142&lang=de>

¹⁷ Grauminės kaime gimusiųjų sąrašuose dominuoja nedidelių apylinkės dvarelių darbininkai (plačiau Tydekas, 2008, 28, 29). Kaime tiriamuoju laikotarpiu gyveno apie 19,1 proc. vokiečių. Genealogų duomenų bazėje XIX a. pirmoje pusėje gimusių asmenų įrašų vos keletas. Savarankiška Plikų liuteronų bendruomenė įkurta 1891 m. Ją sudarė 25 kaimai, tarp jų ir Graiminė, anksčiau priklausę Kretingalės bei Klaipėdos laukininkų parapijoms. Tiriomojo laikotarpio įrašai yra iš Kretingalės parapijos knygų ir aplinkinių dvarų (Vytaučių, Plikų) civilinių (mirties ir santuokos) registru. https://online-ofb.de/namelist.php?ofb=memelland&ort=Graumen&gov_id=GRAMEN-KO05PS&e=geburt&sort_by=name&lang=de

Be šių nedidelių išimčių, to laikotarpio įrašai liudija dominuojančias su vyro pavardės forma sutampančias ištekęusių moterų pavardes: *Annickie Trakis* *1817, išt. *Alwins*; *Anike Walluks* *1833, išt. *Jaudzims*; *Marinke Szabries* *1835, išt. *Ermoneit*; *Urte Kojellis* *1847, išt. *Skuddis*; *Barbe Laugszems* *1830, išt. *Bruszis* ir kt. Tokios pavardžių formos vartojamos ir po 1873 m.: *Anna Buntins* *1875, išt. *Anna Sadies*; *Annike Labrenz* *1877, išt. *Annike Jacks*; *Ande Perkams* *1876, išt. *Ande Klaws* ir kt.

Netekėjusių moterų pavardės

Šnekamojoje kalboje buvo vartojamos mergautinės pavardės su priesaga *-ikė*: „Vienąkart kratė Palavikų namus. Tarp kratytojų buvęs ir vienas graumeniškis. Kad jis kniso tarp gromatų, *Palavikikė* subarė vyruką“ (Tydekas, 2008, 20). Tačiau duomenų bazėje tarp Grauminės kaimo gyventojų tiriamuoju laikotarpiu neteko aptikti nė vienos tokios darybos pavardės. Absoliučios daugumos mergaičių pavardės sutampa su tėvo arba nežymiai skiriasi rašyba: *Annike Bruszis* *1854 (tėvas *Martin Bruszis*), *Marinke Esins* *1849 (tėvas *Adam Ezins*); *Marinke Jakuszeit* *1853 (tėvas *Jonis Jakuszeit*) ir kt. Nesantuokinių mergaičių pavardės nesiskiria nuo motinos: *Trude Lunkait* *1864 (motina *Annike Lunkait*).

Pasitaikė viena galūninės darybos pavardė: *Barbe Lampsate* *1857 (ns., motina *Anna Lamsatis*).

Antruoju laikotarpiu (po 1873) netekėjusių moterų pavardės taip pat sutampa su tėvo, kitokių formų nerasta: *Marinke Labrenz* *1875, išt. *Marinke Szimkus*; *Annike Warn* *1874 (tėvas *Martin Warn*); *Urte Lina Szimkus* *1899, sesuo *Marinke Lina Szimkus* *1900 ir kt. Kaip ir kitur Klaipėdos krašte, būna, kad skiriasi vienos šeimos vaikų pavardžių rašyba: *Annike Kurszis* *1864, išt. *Babis*, vaikai *Janis Bobies* *1894, *Annicke Babies*, *Martin Bobis*, *Marinke Babis*. Pasitaikė, kad šeimos narių pavardės skiriasi ne tik rašyba, bet ir morfologine forma: tėvas *Janis Szyle* *1850, vaikai *Marinke Szyle* *1879, *Trude Zylis* *1878, visi berniukai turi pavardės formą *Szyle*. Kai kurių netekėjusių moterų, kurių tėvo pavardės turėjo patronimines priesagas *-ait/-at-*, pavardės šiuo laikotarpiu buvo registruojamos be galūnių (*Annicke Paweleit* *1883, tėvas *Jurgis Paweleitis* iš Juodikių), be to, galėjo būti pasirenkamas kitas priesagos variantas: *Barbe Akrutat* *1879 (tėvas *Mikelis Akrutaitis*).

2.3. Vanagai (vok. Wannaggen)¹⁸

Ištekėjusių moterų pavardės

Šnekamosios kalbos formos su *-ienė* apylinkėje buvo labai paplitusios, jos beveik nuosekliai registruojamos duomenų bazės skiltyje „Vardai“, dažnai pasitaiko ir tarp krikšto ar vestuvių liudininkų, tačiau nežinia, ar buvo var-tojamos kaip oficialios¹⁹: *Marinke Lukaite* *1811 išt. *Wilkenė*; *Ilze Simonate* *1823, išt. *Sprogene*; *Annike Oksate* *1821, išt. *Grikszatene*, jos krikšto motina *Elze Wannagene*; *Marinke Kubate* *1877, išt. *Kurschatene* (vyras *Jonis Johann Kurschat*); *Annikke Wasmikkate* *1785, išt. *Bekkerene* 1820 ir kt. Tokių įrašų pasitaiko ir gana vėlyvų: *Marinke Stanczate* *1879, išt. 1903 *Burkantene*, *Ilze Zunnate* *1866, išt. 1901 *Saugene*, dėl to kelia abejonių, ar tai buvo oficialios formos. Iki 1873 m. tokie įvardijimai antrinių duomenų skiltyje yra gero kai dažnesni negu ištekėjusių moterų, kurių pavardės nesi-skiria nuo vyro: *More Glozate* *1767, išt. *Deszeratis*, *Ilze Molinnate* *1861 (tėvas *Jokub Molinnis*), išt. *Ilze Ermonis* (vyras *Jonis Ermonis*) ir kt. Vanagų kaime XIX a. pirmojoje pusėje ištekėjusių moterų, kurių pavardės forma sutaptų su vyro, duomenų bazėje beveik nepasitaikė, minėtieji pavyzdžiai yra išimtys (pirmuoju atveju santuoka fiksuota XVIII a., antruoju moteris ištekėjo į Smeltės kaimą, vėliau Klaipėdos priemiestį).

Antruoju laikotarpiu (po 1873 m.) pavardės su *-ienė* fiksuojamos vis rečiau (*Ilse Gruszeningate* *1869, išt. *Urbanienė*), o paskutinįjį šimtmečio dešimtmetį visos ištekėjusios moterys nurodomos pavardėmis, sutampančiomis su vyro: *Annike Uszpurwate* *1870, išt. *Gelszinnis*; *Annike Tazzate* *1853, išt. 1877 *Jaguttene*, bet 1884 *Grikschas* ir kt. Šį pokytį gerai iliustruoja *Marinke Dischereite* *1885, išt. *Birschwilkenė* 1904 (!), antrą kartą *Marinke Kasputis*, išt. 1922.

¹⁸ Kaimo etninė sudėtis tiriamuoju laikotarpiu rodo ryškią lietuvių persvarą, vokiečių gyventa apie 10 %. Vanagų kaimo parapija įkurta 1890 m., iki to laiko šio kaimo ir apylinkių žmonės priklausė Priekulės parapijai. Duomenų bazėje nemažai įrašų iš XVIII a. https://online-ofb.de/namelist.php?ofb=memelland&ort=Wannagen&gov_id=WANGENKO05RN&e=geburt&sort_by=-name&lang=de

¹⁹ Šio kaimo įrašuose pasitaiko ir kitų šnekamosios kalbos įvardijimų, pvz. *Elze Schernate*, arba *Elze Szernaus* (tėvo pavardės kilmininko forma).

Netekėjusių moterų pavardės

XIX a. pirmojoje pusėje Vanagų kaime netekėjusių moterų pavardės turi patroniminę priesagą *-atė* (rečiau *-aitė*). Asmenų su tokio tipo pavardėmis duomenų bazėje rasta per 180: *Katryne Wannagate* *1836, *Annike Gloszate* *1838, *Ilze Sprogate* *1847, *Ilsze Gerwinatė* *1837 ir kt. Pasitaikė ir galūninės darybos pavyzdžių su galūne *-e* tais atvejais, kai tėvo pavardė turi patroniminę priesagą *-atis* (dažniau) arba *-ait* (rečiau): *Kristup Diszeratis* : *Elze Diszeratė*, *Kristup Gloszatis* : *Urte Gloszate*, *Jurgis Kurszatis* : *Ewe Kurszate*; *Kristups Christof Endraitis* : *Katryne Endreite*, *Jonis Jakomatis* : *Else Jakomaite*, *Mikkelis Simonaitis* : *Annike Simonaite* kt. Kitokio darybos tipo netekėjusių moterų pavardžių pirmuoju laikotarpiu Vanaguose nerasta. Retai, tačiau ir šiuo laikotarpiu mergaičių pavardės fiksuojamos su variantais, neturinčiais darybos bruožų (sutampa su tėvo arba trumpesnės): *Ilze Wilkatė* *1845, arba *Wilks*, *Annike Anduleit* *1871 (tėvo *Andulaitis*). Tokios įvairovės pasitaiko vienos šeimos pavardėse: *Annike Anna Gerwins* *1866, vyrsenės seserys *Marinke Gerwinatė* *1849, *Katryne Gerwinatė* *1852, *Ilze Gerwinatė* *1856; *Ilze Oksas* *1809, bet *sesuo Elze Oksatė* *1816 ir kt.

Vanagų parapijos duomenų bazėje gana daug ankstesnių įrašų. Pastebėtina, kad XVIII a. mergaičių pavardžių formos buvo fiksuojamos be patroniminių priesagų, jos arba sutapo su tėvo arba turėjo galūnę *-e*: *Katryne Szernus* *1764, *Ilze Wauszakis* *1784, jos sesuo *Elze Wauszke* *1795; *Katrine Wannags* *1741, jos sesuo *Ilze Wannags* *1744; *Katrine Betatis* *1754; *Else Gloszate* *1741 (tėvas *Jurgis Gloszatis*), sesuo *Greta Glozatis* *1750; *Annike Kupczus* *1765; *Urte Oksas* *1799, bet sesuo *Katryne Oksatė* *1803 ir kt. Atrodo, kad Priekulės parapijoje galūninės darybos mergaičių pavardės XVIII a. buvo reguliarios: tai liudija ir Vanagų kaime dirbusių (*Berufsorte*), dažnu atveju gimusių gretimuose kaimuose, moterų įrašai: *Annike Adomate* *1749 (tėvas *Jurgis Adomatis*), *Elze Bruzate* *1778 (tėvas *Jurgis Bruzzatis*), tačiau vyrų, kurių pavardės turi priesagą *-a(i)t*, šiame kaime tuo laiku nebuvo daug.

Po 1873 m. netekėjusių moterų pavardžių su patroniminėmis priesagomis skaičius staigiai krenta, o perkopus į XX a. jų visai nebelieka: *Ewe Kubillus* *1877, išt. *Gyszās*, dukros *Ewa* ir kt. *Giszās*; *Ilsze Bertatė*, arba *Berte* *1881, dukros *Anna* ir *Marie Toleikis*; *Katryne Ruigate* *1852, išt.

Gloszatene, bet duktė *Ewe Gloszat* *1876; *Marinke Kalwelate* *1866, išt. *Tamoszene*, dukros *Annike* *1896, *Marike Tamoszus* *1902 ir kt. Būna, kad dukters pavardė turi formą be galūnės, nors tėvo buvo su galūne: *Katryne Endraite*, arba *Endereit* *1870 (tėvas *Endraitis*); *Ilsze Joneleit* *1886 (tėvas *Martins Jonelaitis*), *Katryne Simoneit* *1876 (tėvas *Martins Simonaitis*) ir kt. Nesantuokinių mergaičių pavardės antruoju laikotarpiu taip pat tampa „vyriškomis“, nepriklausomai nuo to, kokią formą turėjo motinos pavardė: *Eva Kubillus* *1874 (motina *Ilze Kubillate* *1835); *Mare Maricke Jakumeit* *1897 (motina *Ilsze Jakumeit*) ir kt.

2.4. Lūžija (vok. *Schäferei*)²⁰

Ištekėjusių moterų pavardės

XIX a. Lūžijos kaime gimusių moterų pavardės su priesaga *-ienė* (raš. *-ene*) gana dažnai registruojamos bažnyčios knygų papildomos informacijos skiltyje: *Marinke Glozate*, išt. 1816 *Kurszene*; *Annicke Kurszate* *1842, išt. *Enszullene*; *Katrine Warnik* *1829, išt. *Schacknene*; *Marinke Karallale* *1851 išt. *Matuttene*, *Katrine Szacknalle* *1864, išt. *Zwillene*; ir kt. Tačiau ir šiuo laikotarpiu fiksuojama gana daug nepriesaginių formų: *Ilze Toleikis*, išt. *Picklaps*; *Urte Kupschus* *1849, išt. *Stankus* ir *Zabrys*; *Annicke Matuttis* *1843, išt. *Ulpinene* ir *Paddagene* ir kt.

XIX a. pabaigoje situacija keitėsi, tačiau ne staiga. Vis dažniau fiksuojamos pavardės be priesagų: *Ilsze Beckeralle* *1883, išt. *Schacknies* 1908; *Marinke Kogstalle* *1832, išt. *Raudonis* 1864; *Marinke Zobralle* *1867, išt. *Schernus* ir *Matzeitis*; *Marinke Siemoneit* *1879, išt. *Meikies*, *Annicke Plucas* *1862, išt. *Strangullis* ir *Kerszis*; *Anike Ploneit*, arba *Ploneitis* *1869, išt. 1891 *Dawils* ir kt. Šiuo laikotarpiu iki XX a. pradžios dar vartotos priesaginės formos (kiek dažniau, negu kituose anksčiau aprašytuose kaimuose): *Annicke Szwillate* *1885, išt. *Ruflene*; *Marinke Sedelis* *1883, išt. 1904 *Klimkeitene*; *Marinke Stalgies* *1858, išt. 1893 *Marinke Glaszene*; *Anike Spitzmonate* *1873, išt. 1907 *Anike Powiliene* (vyras *Michel Powils*), *Katrine Szacknalle* *1864, arba *Szaknies*, išt. 1885 *Katrine Zwiliene*.

²⁰ Buvęs kaimas prie marių, po karo išnykęs. Tiriamuoju laikotarpiu buvo žymi lietuvių (baltų) kilmės gyventojų persvara (vokiečių apie 11 %). Iki XX a. pr. priklausė Priekulės, vėliau Kairių parapijai. [https://online-ofb.de/namelist.php?ofb=memelland&ort=Sch%C3%A4ferei%20\(Kr.Memel\)&gov_id=SCHEIKO05ON&e=geburt&sort_by=name&lang=de](https://online-ofb.de/namelist.php?ofb=memelland&ort=Sch%C3%A4ferei%20(Kr.Memel)&gov_id=SCHEIKO05ON&e=geburt&sort_by=name&lang=de)

Tokias priesagas pavardėse įgyja ir kai kurios iš kitų, kartais ir tolimų kaimų atitekėjusios moterys: *Anike Szmitalle* *1853, arba *Schmidt*, išt. *Toleikene*; *Urtike Toleikis* *1879 Labotakiuose²¹, išt. *Plonaitiene*; *Marinke Ziobrate*, arba *Szabries* *1854 Traubiuose, išt. *Grapsztene* (vyras *Jurgis Grabst*, arba *Grapszta*), *Marinke Meikate* *1853, išt. 1877 *Meikene* (taip); *Marinke Pillosas* *1866, išt. 1891 *Raudonene* ir kt.²² Vėlesniuose įrašuose, moterų, ištekėjusių XX a., išskyrus 1904 m. susituokusią *Klimkaitienę* (*Klimkeitene*) pavardžių su *-ienė* nebeatsiranda iki krašto prijungimo prie Lietuvos.

Netekėjusių moterų pavardės

Pirmuoju periodu Lūžijos kaime užfiksuotos keturių tipų netekėjusių moterų pavardės: priesaginės darybos su priesagomis *-atė*, *-alė*, galūninės darybos su *-ė* ir be darybos (sutampančios su tėvo pavardės forma).

Priesagos *-atė* vedinių, skirtingai nuo Vanagų kaimo, Lūžijoje užfiksuota nedaug: *Marinke Kupczate* *1848 iš Šūdnagių; *Annicke Kupczate* *1840, arba *Kupshus*; *Annicke Kurschate* *1842 (tėvas *Jurgis Kurschus*); *Marinke Kurszate* *1817 (tėvas *Mikkelis Kurszis*); *Marinke Naujokate* *1861, arba *Naujoks* (ns., motina *Ilze Ida Naujokate* iš Drevernos); *Trude Reikate* *1827 (tėvas *Kristups Reikis*); *Anike Spitzmonate* *1873, arba *Spitzmons* (tėvas *Jurgis Spitzmakeris* (taip!)) *1845 Klišiuose, brolis ? *Spitzmann* *1877). Šiame sąrašė yra dvejopų įvardijimų, rodančių, kad pereinama prie nepriesaginių formų.

Po 1873 m. lietuviškos darybos įvardijimų su priesaga *-atė* bėra vos vienas kitas, ir tais atvejais beveik visada nurodomos paralelinės formos: *Marinke Grabsztate* *1884 (tėvas *Jurgis Grabszt*)²³; *Urte Greitszate* *1885, arba *Greitschus* ir *Greitszus* (tėvas *Kristups Greiczus* iš Klošių); *Urte Sedelate* *1885, arba *Sedelies* (tėvas *Christof Sedelis* *1849 Kinčiuose, vyresnės seserys *Marinke Sedelies* *1877, *Annicke Sedelis* *1879); *Annicke*

²¹ Išnykęs kaimas kaimynystėje.

²² Taip pat ir iš Lūžijos į kitus kaimus nutekėjusių moterų pavardžių formos galėjo prisitaikyti prie kaimo tradicijos; pvz., *Annicke Ploneit* *1840 (išt. *Purwinene* ir *Eygarene*), buvo ūkininko duktė, du kartus ištekėjusi už ūkininkų gretimame Kinčių kaime.

²³ Šios didelės šeimos (motina *Marinke Zobrate* iš Traubių) pavardžių formos labai įvairuoja: sesuo *Annicke Grapszt* *1876, broliai *Jacob Grabst* *1887, *Jonis Grabscht* *1883, *Jurgis Grabszta* *1892, sesuo *Ewe Grapszta* *1894. Iš viso užregistruota 14 vaikų, kurių didžioji dalis mirė kūdikystėje.

Szwillate *1885 (tėvas *Jonis Zwillus*). Šiuo laikotarpiu įvairuoja ir vienos šeimos narių įvardijimai: *Annicke Szwillate* *1885, seserys *Marie Marinke Schwillus* *1890, *Cathariene Schwillus* *1891, *Urte Swillus* *1893.

Iš visų tiriamųjų kaimų Lūžija išsiskiria didžiausiu priešagos *-alė* (*-alle*) vedinių kiekiu, ją turi 11 asmenų: *Trude Plunaitalle* *1812, *Katrine Szacknalle* *1864, arba *Szaknies*, *Anike Plonaitale* *1870, *Marinke Zobralle*, arba *Szobries* *1867; *Marinke Szagaralle* *1884 (ns., motina *Urte Szaggars* *1858), *Marinke Kogstalle*, arba *Koks* ir *Koch* *1832;²⁴ *Marinke Gaidalle*, arba *Gaidis* *1876; *Ilsze Beckeralle*, arba *Becker* *1883 ir kt. Kaip matyti, dauguma jų gimusios pirmoje amžiaus pusėje, tačiau yra ir vėliau, pastarųjų pavardės dvejopos – priešaginės ir nepriesaginės. Be to, dalyje įrašų nurodoma, kad vėliau gimusios seserys turi nepriesagines pavardžių formas (būna išimčių): pvz., *Beckeralle* *1883, bet vyresnės seserys *Annicke Bekker* *1876, *Marinke Becker* *1878, *Urte Becker* *1880; *Marinke Gaidalle* *1876, seserys *Anike Gaidies* *1878, *Katrine Gaidies* *1879, *Urte Gaidalle* *1885 (jauniausia). Tai rodo pereinamąjį pavardžių norminimo laikotarpį. Ar priešaga *-alė* Lūžijoje turėjo menkinamąją reikšmę, sunku pasakyti, tačiau iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad ji dažniau pasitaiko žemesnės socialinės padėties merginų (bežemių ar samdinių tėvų dukterų, tarnaičių, samdinių, nesantuokinių) įvardijimuose.

Galūninės darybos merginų pavardžių pasitaikė vos keletas, jos sudaromos iš tėvo pavardės, turinčios priešagą *-ait* (*-at*): *Marinke Plunnate*, arba *Ploneitis* *1807; *Anna Annicke Plonaite* *1870 (tėvas *Kristups Plonaitis* *1833, sesuo *Marinke Ploneitis* *1867), *Urte Siemonate* *1885 (tėvas *Jonis Siemonat* *1831, seserys *Annicke Siemoneit* *1877, *Marinke Siemoneit* *1879); *Urte Jakaite* *1859 (seserys *Katrine Jakaitis* *1849, *Annicke Jakaitis* *1852). Tokios darybos pavardžių esama abiejų periodų įrašuose, bet XX a. jų nebematyti.

Gausiausiai užfiksuota nepriesaginių, nuo tėvo pavardės nesiskiriančių mergaičių pavardžių formų. Jų esama ir pirmojo periodo įrašuose: *Annicke Doblies* *1818 (iš. *Jakaitis*); *Marinke Auriens* *1830 (iš. *Gaidies*); *Marinke*

²⁴ Tėvo pavardė nežinoma, todėl iš vieno įrašo atstatant lietuvišką pavardę galimi du variantai: *Kokšta(s)* arba *Kėkštas*, raš. *Kögst*, *Koegst*, *Koksz* ir pan. Akivaizdu, kad vokiška lietuviškos pavardės transliteracija užrašytojams kėlė problemų.

Eglins *1839 (išt. *Nopens*); *Marinke Doblies*, *1840 (išt. *Mickeleit*); *Marinke Gruzeninks* *1835 (seserys *Ilze* *1842 ir *Katryne* *1845 *Gruzeninkate*, gimusios Dituvoje) ir kt. Tarp šio tipo pavardžių turėtojų pasitaiko viena kita, kilusi iš kitų kaimų ar Klaipėdos priemiesčių, kurie priklausė kitoms parapijoms, tačiau tai iš esmės vaizdo nekeičia: pavardžių be lietuviškų darybos elementų yra gerokai daugiau net ankstyvuojų periodu, o po 1873 m. gimusių mergaičių pavardės su lietuviškomis priesagomis yra išimties.

Nors Lūžijos kaimas buvo gausiai gyvenamas lietuvių, pavardžių germanizavimo tendencijos rodo, kad anksčiausiai lietuviškų priesagų atsisakė aukštesnės socialinės padėties asmenys. Priklausomybę tarp pavardės formos ir socialinės padėties reiktų patyrinėti atidžiau, tačiau iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad Lūžijos kaime nemaža dalis ūkininkų (*Landwirt*) dukterų pavardžių jau XIX a. viduryje sutapo su tėvo, išteklėjusių ūkininkų (*Wirtsfrau*) pavardės fiksuojamos taip pat be priesagų: *Katryne Kurpeninks* *1827, išt. *Doetzkies*; *Annicke Ploneit* *1840; *Anike Ploneit* *1869 (tėvas *Kristups Plonatis*, sesuo *Marinke Ploneit*, broliai *Michel Ploneit* ir *Jurgis Plonatis*). Prie daugelio mergaičių pavardžių prirašomi nepriesaginiai variantai (vok. *auch genannt*). Tai rodo, kad kalbinė aplinka keitėsi, greičiausiai nepriesaginis pavardės variantas dvikalbių gyventojų buvo vartojamas tik oficialiuose dokumentuose ir vokiškoje aplinkoje²⁵.

Tačiau yra ir kita Lūžijos kaimo moterų pavardžių vokietėjimo priežastis: dalis gimusių Lūžijoje išeidavo samdinėmis, tapdavo dvarų ar miesto darbininkėmis ar apsigyvendavo kitose, nutolusiose parapijose, kur kalbinės tradicijos ar registratorių nuostatos buvo ne lietuvių kalbos naudai: *Urte Jakaitė* *1859, išt. *Bunduls* (persikėlė į Šlapšilę); *Urte Greitszate* *1885, arba *Greitschus*, išt. *Erniks* (persikėlė į Rumpiškės dvarą); *Marinke Gaidalle* *1876, arba *Gaidis*, išt. *Zwickis* (gyveno Klaipėdoje); *Marinke Diszeraitė* *1861, išt. *Labrenz* (gyveno Smeltėje) ir kt. Kad kaimo, kuriame gyveno absoliuti dauguma lietuvių, moterų pavardės ilgiau išlaikė lietuvišką formą, rodo šis pavyzdys: *Marinke Pillosas* *1866, išt. 1891 *Raudonene* (Lūžijoje), bet antrojoje santuokoje 1898 *Szurlies* (išteklėjo už ūkininko Leliuose, prie Klaipėdos).

²⁵ *Plonaičių, Toleikių ir Dovilyų* šeimos Lūžijoje ir Svencelėje žinomos kaip lietuviybės puoselėtojos (Toleikis, 2008).

Kai kurių pavardžių etimologija ir raida rodo gyventojų migraciją ir asmenvardžių integraciją abiem kryptimis: *Urte Bandzeralle* *1864, jos vyras *Jonis Pilosas*, po santuokos įrašuose jos pavardė *Pilosene* (tačiau čia pat yra įrašas „Legitimate *Urte Fuellhaase*“). Pirmojo asmens sulietuvinta pavardė *Pillosas* gimimo metai nežinomi, užregistruotas jo sūnus *Jonis Pillosas* *1845, jis nurodomas kaip ūkininkas Lūžijoje, o jo vaikai registruojami kaip *Marinke Pillosas* *1866, *Jons Pillosas* *1870, bet *Anna Annike Füllhaas* *1874, *Michel Fuelhaase* *1877.

Išvados

Ištirta 4 kaimų aplink Klaipėdos miestą moterų įvardijimo pagal GenWiki paskelbtus duomenis XIX a. dinamika. Atskaitos tašku laikant 1873 m. Vokietijos valdžios įvestą kalbos politikos reformą mokyklose ir viešajame gyvenime, buvo palyginti prieš ir po šios datos gimusių asmenų įvardijimai.

Prierašai įrašų eilutėje, liudijantys ištekęusių moterų dvejetainį įvardijimą, rodo, kad XIX a. pradžioje priesaginės formos konkuravo su nepriesaginėmis (nesiskiriančiomis nuo vyro pavardės). Nors lietuviškai kalbančių bendruomenių gyvojoje kalboje formos su *-ienė* laikėsi iki pat II pasaulinio karo, registrų duomenys rodo, kad pavardės su *-ienė* iš viešosios vartosenos XIX a. pabaigoje buvo visiškai išstumtos. XIX a. pradžioje ir viduryje nuosekliausiai ir gausiausiai jų užfiksuota Vanagų kaime, minėtuju laikotarpiu formos su *-ienė* ten ryškiai dominuoja. Gana dažnos šio tipo pavardės ir Lūžijos kaime, bet čia nemažai moterų turėjo gretutines pavardės formas, nesiskiriančias nuo vyro, tokių laipsniškai daugėjo, o nuo XIX a. 9 dešimtmečio pastarosios visiškai pakeitė priesagines. Anaičių kaime XIX a. viduryje ištekęusių moterų pavardžių su *-ienė* užfiksuota iki 10, o Grauminėje vos kelios. Vietoje jų – pavardžių formos, nesiskiriančios nuo vyro.

Šiaurinėje Klaipėdos krašto dalyje netekėjusių moterų oficialiam įvardijimui buvo vartojamos 3 priesagos: *-aite/-ate*, *-alė* ir *-ikė*. Didžiausia merginų pavardžių formų įvairovė pasižymi Lūžijos kaimas.

Priesagos *-aitė* varianto *-ate* vediniai iki 1873 m. reguliariausiai registruojami Vanaguose, ten jie retai konkuruoja su nepriesaginėmis pavardėmis.

Lūžijoje tuo laikotarpiu priesaginių užregistruota iki 10, jos konkuruoja su nepriesaginėmis. Anaičiuose ir Grauminėje šio tipo vedinių neužregistruota.

Priesagos *-alė* vedinių gausiausiai užrašyta Lūžijoje, Anaičiuose – keletas atvejų, o Vanaguose ir Grauminėje neužfiksuota. Ši priesaga būdinga pajūrio ir pamario teritorijai, o pavardžių su ja retėjimą galimai nulėmė šnekamajai kalbai būdinga menkinamoji reikšmė.

Priesaga *-ikė*, nors paplitusi šnekamojoje kalboje, oficialiuose įvardijimuose Klaipėdos krašto šiaurinei daliai nebūdinga (pasitaikė vos keli atvejai).

Iki XIX a. vidurio buvo paplitę galūnės *-ė* vediniai, ypač jei tėvo pavardė turėjo patroniminę priesagą *-aitis/-atis*. Tokios darybos pavardės Vanaguose reguliarios, tačiau vyrų pavardžių su *-aitis/-atis* ten užfiksuota nedaug. Lūžijoje amžiaus pradžioje galūninės darybos pavardės gana dažnos, Anaičiuose jos dažnesnės negu su priesaga *-alė*, bet retesnės negu nepriesaginės. Grauminėje užfiksuota tik viena.

Nepriesaginių mergaičių pavardžių formų (sutampančių su tėvo) XIX a. pirmojoje pusėje pasiskirstymas netolygus: Vanaguose jos retos, Lūžijoje dažnos, bet dažnai fiksuojamos kaip paralelinės greta priesaginių, Anaičiuose dominuoja, Grauminėje sudaro 100 %.

XIX a. pabaigoje dažnėja atvejų, kai dukters pavardė fiksuojama be galūnės, nors tėvo pavardė ją turėjo (tėvas *Petera(i)tis* – duktė *Petereit*). Kiek laipsniškesnis perėjimas vyko Lūžijoje ir Vanaguose (abu kaimai priklausė Priekulės parapijai). Šiuos kaimus moterų įvardijimų požiūriu galima laikyti lietuviškiausiais (ypač Vanagus), tačiau reikia konstatuoti, kad ir juose vokiškajam pavardžių modeliui dirva jau buvo ruošiamą XIX a. viduryje. Kretingalės parapijai priklausę Anaičiai, o ypač Grauminė pasižymėjo ankstyvesniu ir intensyvesniu pavardžių vokietinimu.

Manytina, kad skirtingą moterų ir merginų pavardžių vokietinimo tempą šiaurinėje Klaipėdos krašto dalyje nulėmė kelios priežastys: kaimo gyventojų etninės sudėties pokyčiai, ekonominiai ir socialiniai ryšiai su dvarais ir Klaipėdos miestu, registravusių asmenų kalbinės nuostatos.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

- Bezenbeger, A. (1876). Die Bildung der Altpreussischen Personennamen. Ein Versuch ihrer Deutung. *Altpreuussische Monatschrift*, 13. Neue Folge der neuen Preussischen Provinzial-Blätter, vierte Folge, 79, 385–435.
- Blese, E. (1929). *Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas. I. Vecākie personu vārdi un uzvārdi (XIII–XVI g. s.)*. Rīga: Ģenerālkomisijā pie A. Gulbja.
- Čirūnaitė, J. (2009). XVI–XVII a. kilmingų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės moterų vardynas. *Darbai ir dienos*, 51, 41–58.
- Diehlmann, H. H. (2006). *Die Türkensteuer im Herzogtum Preußen 1540*. Sonderschriften des vereins für Familieinforschung in Ost-und Westpreußen e.V. Nr. 88/2, Bd. 2. Memel, Tilsit: Hamburg Selbstverlag des Vereins für Familienforschung in Ost- und Westpreußen e.V.
- Fenzlau, W. (1936). *Die deutschen Formen der litauischen Orts- und Personennamen des Memelgebiets*. Halle-Saale: Max Niemeyer Verlag.
- GenWiki. *Ortsfamilienbuch Memelland* (Ed. K. Robl, P. Pointner, D. Aster, V. Freimann, G. Schmidt, F. Lauszus, W. Löwrigkeit). https://wiki.genealogy.net/Memelland,_OFB
- Juška, A. (2003). *Mažosios Lietuvos mokykla*. Mažosios Lietuvos fondas. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Kiseliūnaitė, D. (2020a). *Klaipėdos krašto toponimai. Istorinis ir etimologinis registras* (elektroninis leidinys). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. <http://lki.lt/dalia-kiseliunaite-klaipedos-krasto-toponimai-2020/>
- Kiseliūnaitė, D. (2020b). Klaipėdos krašto šiaurinės dalies nausėdijos XVI–XVIII a. vietovardžiuose ir asmenvardžiuose. In *Acta historica universitatis Klaipedensis: Aspects of Southeast Baltic social history: the 14th to the 18th centuries = Baltijos pietrytinės pakrantės socialinės istorijos aspektai XIV–XVIII amžiais*, [t.] 41 (pp. 105–124). Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Lukšaitė, I. (sud.). (2009). *Klaipėdos miesto ir valsčiaus evangelikų liuteronų bažnyčių vizitacijų 1676–1685 m. dokumentai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Maciejauskienė, V. (1980). Moterų įvardijimas XVI–XVIII a. dokumentuose. *Kalbos kultūra*, 38, 81–89.
- Maciejauskienė, V. (1981). Lietuvių antroponiminė sistema XVI a. *Lietuvių onomastikos tyrinėjimai. Lietuvių kalbotyros klausimai*, 21, 154–184.
- Ramonienė, M. (1985). Vakarų ir vidurio Lietuvos moterų antroponimai XVIII a. pabaigoje. *Kalbotyra*, 36, 52–62.

Toleikis, M. (2008). *Ir žodžiai tapo kūnu* (sud. A. L. Arbušauskaitė). Klaipėda: Vėjasparnis.

Tydekas, M. R. (2008). Žvilgsnis atgal. In J. Bukantis (sud.), *Transkribuoti tekstai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

Užpurvis, J. (1990). Die Saugener litauische Mundart. Saugų tarmė. In V. Pėteraitis (ed.), *Trys kalbinės studijos*. Chicago, Illinois, USA: Foundation of Lithuania Minor, INC.

Zinkevičius, Z. (1977). *Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*. Vilnius: Mokslas.

I T J K A W & ! A S R L
I D Z C K , U G K F J
Q I E [J] W X ! A S R Y D
I Z C K , U G A H T O P
H & K W & ! I S R & B H
K K A H T O P M E Y W X & !
I N M E ? I D Z C K , U G
I & [J] V W X ! A S R Q F J
A I N Q F J I Y I V K W X ! A
N Y N H T O P M E ? & [J
H I H I D Z C K , U G & Y N Q

JONO VARDAS XX-XXI A. LIETUVOJE

The Name *Jonas* in Lithuania
of the 20th-21st Centuries

■ **DAIVA SINKEVIČIŪTĖ** (DAIVA SINKEVIČŪTĖ)

ABSTRACT

Keywords:

*Lithuanian names,
personal names,
double names,
names with
Jonas, name trends*

In Lithuania, *Jonas*, unlike *Jānis* in Latvia, was not the most popular personal name of the 20th century. *Jonas* remained common in the 21st century, because due to a lesser popularity in the second half of the 20th it was not overly sought-after and, therefore, perceived as slightly old-fashioned, unlike *Jānis* in Latvia. The tendencies of name giving are the same as those of double names with *Jonas*, which itself was almost always more popular as the second name. In the 20th century, double names with *Jonas* were usually formed with Lithuanian names; at the end of the 20th century and early 21st century – with Christian names. This was the common trend for double names in this period. The most common double names with *Jonas* were compound personal names, which were increasingly replaced by appellative names from the 1960s, even though they never outnumbered the compound names. As for Christian names, *Jonas* usually went into composition with names of saints, which were always more common than the combinations with shortened Christian names, variants, or recently borrowed names. In Soviet times, double names with *Jonas* were often formed with hypocoristics. Since the end of the 20th century, there appeared combinations with names that are not typically widespread in Lithuania. During the 20th–21st centuries, the frequency of combinations with *Jonas* decreased, they were different from those of the end of the 20th century, and mostly influenced by popular personalities and the fashion of names.

Ivadas

Daugiau nei šimtmetį *Jono* vardas yra vienas mėgstamiausių lietuvių asmenvardžių: nuo XX a. pradžios jis duotas daugiau nei 126 tūkst. Lietuvos vyrų.¹ *Jono* vardas patrauklus ir XXI a.: jis yra tarp dažniausių Lietuvos naujagimių vardų². Emigrantai iš Lietuvos taip pat mėgsta šį vardą, kurį užsienyje duoda vieną, sudaro dvinarius vardus (Sinkevičiūtė, 2024a, 2024b), nes *Jono* forma būdinga ir kitoms kalboms³. Lietuviams *Jonas* aktualus per visą šimtmetį, nors keičiantis asmenvardžių madoms jis dabar nėra pats populiariausias berniukų vardas.

Lietuvių vardo *Jonas* atitikmuo *Jānis* Latvijoje laikomas nacionaliniu simboliu, nors genetiškai jis nėra latvių kilmės (Bušs, 1987, 217; Lawson & Balode, 1998; Balode, 2021, 5). Kaip ir Lietuvoje, Latvijoje *Jānis* yra dažniausias vyrų vardas (Balode, 2019, 152; 2023, 24), bet naujagimiams šiuo metu jo dažnai neduoda (Balode, 2021, 5–6; 2022, 46)⁴.

Jonas ir su juo sudaromi deriniai pasirinkti analizės objektu. Tyrimu norima nustatyti, kaip XX–XXI a. Lietuvoje keitėsi vardo *Jonas* ir su juo sudaromų derinių mados. Įgyvendinant šį tikslą siekta aptarti vardo *Jonas* davimo polinkius, juos palyginti su latvių vardo *Jānis* davimo polinkiais, nustatyti būdingiausius ir dažniausius derinių su *Jonas* narius bei aptarti jų kaitą.

Naudoti per Valstybinę lietuvių kalbos komisiją iš Registrų centro 2006 m. gauti nuasmeninti duomenys, kurie pildyti iki 2020 m. (imtinai). Vis dėlto XX a., ypač pirmos pusės, onimų tyrimo rezultatai nerodo visos Lietuvos gyventojų vardų statistikos, nes gavus duomenis dalis žmonių buvo mirę ir jų vardai į imtį nepateko. Aptariamų vardų kilmė pristatyta svetainėje vardai.vlkk.lt, todėl toliau nekartota.

¹ 2024 m. sausio 26 d. Registrų centro duomenys, žr. <https://www.registrucentras.lt/p/1540> (tikrinta 2024 m. sausio 27 d.).

² https://www.lrytas.lt/tevams/laukimas/2024/01/03/news/populiariausi-vardai-lietuvoje-2023-metais-markuciu-benuku-ir-sofijyciu-amzius-29857674#google_vignette (tikrinta 2024 m. sausio 27 d.).

³ Pavyzdžiui, 1991–2020 m. *Jonas* yra trečias pagal dažnumą Lietuvos piliečių vardas Norvegijoje, nes jo forma būdinga ir norvegų kalbai (Sinkevičiūtė, 2024b).

⁴ 2022 m. vardas *Jānis* buvo 33 vietoje pagal dažnumą Latvijoje.

1. Vardas *Jonas* lietuvių antroponimikoje

Kai Lietuvoje įsitvirtino krikščioniški vardai, *Jono* vardas tapo dažnas. Antanas Salys (1983, 35–38) pastebėjo, kad nuo XV a. *Jonas* yra vienas labiausiai išplitusių bajorų vardų, o iš Salio tirtų Konstantino Jablonskio inventorių matomas *Jono* populiarumas XVI a. tarp bajorų ir valstiečių⁵. Zigmo Zinkevičiaus (1977, 51–52) tirti XVII a. pradžios asmenvardžiai parodė, kad *Jonas* – dažniausias to meto Vilniaus lietuvių vardas, kurį turėjo 12–13 % vyrų, ir XVII a. antroje pusėje išliko populiariausias. Liudas Jovaiša (2005, 147–184), analizavęs krikšto vardų dažnumą XVII a. pirmos pusės Lietuvos parapijose pagal metrikų knygas, nustatė, kad *Jonas* – populiariausias vardas, nors jo dažnumas ir svyravo, o paplitimas priklausė nuo arealo. Sigitas Jeglevičius (2002, 288–317), tyręs XVIII a. Nemunaičio parapijos vardus, pastebėjo, kad *Jonas* – vienas dažniausių nekilmingų kūdikių vardų, o XIX a. jį dažnai davė ir kilmingiesiems. Nuo XIX a. pabaigos *Jono* populiarumas sumažėjo (ten pat, 578–631), bet vardas liko dažnas iki XX a. vidurio, su juo sudarydavo ir dvinarių vardų (ten pat, 590–595).

Iš *Jono* kilo daug skirtingus kamienus turinčių Lietuvos pavardžių, kurių pamatas – anksčiau iš rytų, vėliau iš vakarų Lietuvą pasiekusios *Jono* formos (Zinkevičius, 2005). Po Lietuvą išplitusių pavardžių įvairovę yra aptaręs Aleksandras Vanagas (1974, 90–100). Dalis pavardžių, siejamų su *Jonas*, atsirado ir dėl žmonių migracijos, kai kurios jų būdingos atskiriems regionams (Sinkevičiūtė & Račickaja, 2014, 331–344). Iš *Jono* formos atsiradusi pavardė *Jankauskas* yra tarp penkių dažniausių Lietuvos pavardžių⁶.

Latvių vardyne *Jānis* pirmą kartą fiksuotas 1290 m. Rygoje (Siliņš, 1990, 174; Balode, 2022, 46). Ankstesniais amžiais Latvijoje *Jānio* populiarumas svyravo: XVII a. už jį dažnesnis buvo *Hanss* (Siliņa-Piņķe, 2014). XVIII–XX a. *Jānis* yra populiariausias latvių asmenvardis (Jansone, 2010, 105; 2015, 266–281; 2018, 144–148; Bušs, 2013, 86 ir kt.), XX a. pradžioje

⁵ Mindaugas Paknys (2005, 102) nurodo, kad *Jonas* yra dažniausias krikščioniškas žemaičių bajorų vardas (tirtas 1538 m. šaltinis).

⁶ <https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/ivardytos-50-populiariausiu-lietuvisku-pavardziu-pasitikrinkite-savaja-n959073> (tikrinta 2024 m. sausio 27 d.).

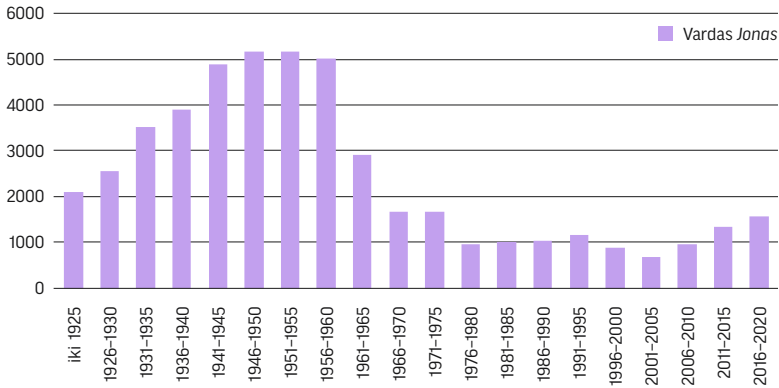
su juo dažnai sudarė ir dvinarius vardus (Jansone, 2010, 105–106). XXI a. už *Janą* populiariesni tapo kiti vardai (Bušs, 2003a, 79–80; 2003b, 98; 2013, 87–91; Balode, 2019; 2022, 46–48; 2023, 37–38). Nors XXI a. *Jānio* populiarumas ir mažėja, jis išlieka dažnu kelianarių vardų nariu (Balode, 2023, 37), o žmonės keisdami vardus jį renka nauju asmenvardžiu, prisideda prie anksčiau duoto ar keičia jo formą (Balode, 2020, 33–34; 2021, 5–6). Iš *Jānio* kilusios pavardės taip pat dažnos: *Jansons* yra tarp penkių dažniausių Latvijos pavardžių (Jansone, 2019, 143).

Taigi ankstesniais amžiais Lietuvoje *Jonas*, Latvijoje *Jānis* buvo populiarius vardai, kurių dažnumas svyravo, bet jie visą laiką buvo tarp dažniausių asmenvardžių. XXI a. dažnumo polinkiai skiriasi: *Jānio* dažnumas mažėja kasmet, o *Jonas* išlieka tarp populiariausių vardų.

2. Vardo *Jonas* kaita XX–XXI a. Lietuvos vardyne

Jonas kaip vienanaris vardas Lietuvoje fiksuotas 47563 kartus (žr. vardai.vlkk.lt). Kiti dažni vardai už jį retesni, plg. *Vytautas* 41076, *Antanas* 34677, *Juozas* 26873 (žr. vardai.vlkk.lt). Tai rodo išskirtinį *Jono* populiarumą, kurio paplitimas pateiktas 1 diagramoje, kur susumuoti duomenys kas penkeri metai, pradedant nuo 1926 m. ir sutraukus ankstesnius duomenis.

Kaip matyti iš 1 diagramos, *Jonas* yra populiarius iki 7 deš., dideliu dažnumu pasižymi laikotarpis nuo 5 deš. pradžios iki 6 deš. pabaigos. Galima įtarti, kad *Jonas* buvo išplitęs 1925 m. ir anksčiau, nors iš dabartinių duomenų to nematyti. *Jono* dažnumas mažėjo nuo 7 deš. pradžios, kai Lietuvoje vyko vardyno pokyčiai, kuriuos rodo vardų su baigmeniu *-ij*-kaita: nuo 7 deš. mažėjo variantiškų vardų (Sinkevičiūtė, 2021a), keitėsi vardų inventorių (Sinkevičiūtė, 2021b). *Jono* dažnumas mažėjo iki 9 deš. pradžios, kai vardų skaičius stabilizavosi ir po truputį augo iki 10 deš. vidurio, o vėliau vėl mažėjo ir nuo XXI a. 1 deš. vidurio vėl šiek tiek augo. XXI a. 1 deš. padidėjęs *Jono* dažnumas gali būti siejamas su mada vadinti vaikus senelių vardais, nes XX a. pabaigoje šiek tiek dažniau nei vėlesniu XXI a. laikotarpiu duoti *Antano*, *Petro*, *Juozo* ir kt. vardai (žr. vardai.vlkk.lt). *Jonas* yra tarp dvidešimties dažniausių 1991–2010 m. naujagimių vardų – užima 18 vietą (Sinkevičiūtė, 2014). XXI a. 2–3 deš.

1 DIAGRAMA. Vianarario vardo *Jonas* paplitimas XX–XXI a.

tėvai *Jonu* taip pat dažnai vadino berniukus senelių garbei⁷. Lietuvių vardų kontekste įvertinus XXI a. vardo *Jonas* skaičių teigtina, kad jo dalis Lietuvoje auga, nes populiariausių vardų dažnumas mažėja⁸, mažėjant gimstamumui⁹.

Lyginti *Jono* davimo polinkių Lietuvoje su *Jānio* davimo polinkiais Latvijoje XX–XXI a. tiesiogiai negalima, nes duomenys skirtingi. Iš Balodės (2022, 36) pateikto *Jānio* paplitimo matyti, kad XX a. Latvijoje jo dažnumas stabilus – *Jānis*, kitaip nei Lietuvoje svyravęs *Jonas*, nebuvo praradęs lyderio pozicijų (Bušs, 2003a, 78–80). Dėl didelio jo dažnumo Latvijoje atėjo laikas, kai *Jānis* tapo nepatrauklus, nes dabarties tėvai vaikams dažnai ieško madingų vardų (Plėsuma & Balode, 2013, 55–57). *Jonas*, taip plačiai neplitęs XX a. Lietuvoje kaip Latvijoje, naujagimių tėvams patinka ir XXI a.

⁷ Žr. <https://www.lrt.lt/naujienos/gyvenimas/13/1438270/jonines-proga-prisiminti-varda-ilgus-metus-neapleidzianti-populiarumo-poziciju>, <https://lsveikata.lt/aktualijos/joniniu-laukia-labi-au-nei-gimtadienio-8845> (tikrinta 2024 m. sausio 27 d.).

⁸ Skiriasi dažniausių vardų skaičius; pavyzdžiui, dažniausias 2011 m. vardas *Matas* duotas 475 (Sinkevičiūtė, 2012), dažniausias 2022 m. vardas *Markas* – 299 berniukams (žr. <https://www.tv3.lt/naujiena/gyvenimas/skelbiami-populiariausi-2022-metu-vardai-suzinokite-favoritus-n1210432>, tikrinta 2024 m. sausio 27 d.).

⁹ Pavyzdžiui, Lietuvoje 2012 m. gimė 30459, 2021 m. – 23330 naujagimių (žr. <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventojai-2022/gimstamumas>, tikrinta 2024 m. sausio 27 d.).

3. Kelianariai vardai su *Jonas*

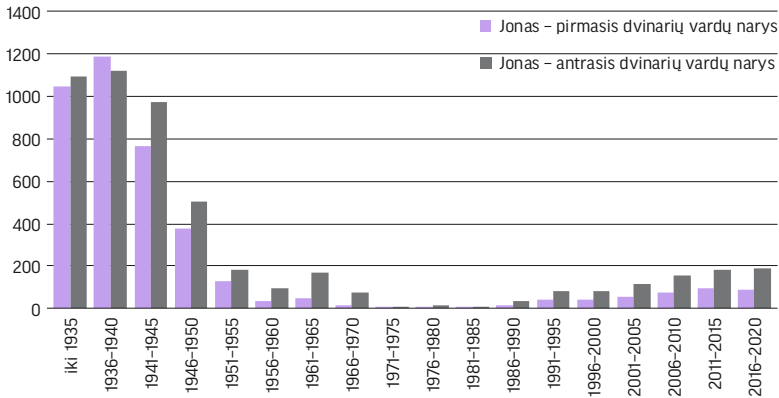
Lietuvoje *Jonas* yra dažnas kelianarių vardų narys. Su juo fiksuoti 9167 kelianariai vardai (žr. vardai.vlkk.lt), iš kurių dominuoja dvieniai asmenvardžiai, apimantys 99,4 % visų kelianarių vardų, kiti vardai – sudarantys 0,6 % – turi tris, kartais keturis, penkis narius (jie duoti XX a. pirmos pusės Lietuvoje ir XX a. pabaigoje – XXI a. užsienyje).

Atskirais onimais laikant vardų variantus, dvinarių asmenvardžių įvairovė didesnė: kai *Jonas* yra antrasis narys, fiksuota 630, pirmasis – 536 asmenvardžiai. Dažniausi deriniai su antruoju nariu *Jonas* yra *Vytautas Jonas* 665, *Algirdas Jonas* 373, *Algimantas Jonas* 271, *Antanas Jonas* 121, *Rimantas Jonas* 115, su pirmuoju – *Jonas Vytautas* 550, *Jonas Algirdas* 362, *Jonas Algimantas* 239, *Jonas Antanas* 121, *Jonas Juozas* 95. Vis dėlto šie deriniai atspindi XX a. pirmos pusės vardų dažnumą (žr. toliau).

Iš dvinarių ne tik įvairesni, bet ir dažnesni vardai, kurie turi antrąjį narį *Jonas*, apimantys 55,7 % tiriamųjų dvinarių vardų. Asmenvardžiai, kai *Jonas* yra pirmasis narys, plg. *Jonas Algirdas*, sudaro 44,3 % tiriamųjų dvinarių vardų. Šie dvinarių vardų su *Jonas* davimo polinkiai XX–XXI a. matyti iš 2 diagramos, kurioje pateikti duomenys kas penkeri metai nuo 1935 m. ir sutraukus ankstesnius duomenis.

Iš 2 diagramos matyti, kad išskyrus 4 deš. antrą pusę, vardą *Jonas* dažniau registravo antruoju. Nuo 4 deš. antros pusės dvinarių vardų, kurių *Jonas* yra antrasis narys, dažnumas mažėja, ypač 6 deš. pirmoje pusėje, nors 7 deš. antroje pusėje šiek tiek kyla, bet po to vėl mažėja. XX a. 9 deš. antroje pusėje dvinarių vardų su antruoju nariu *Jonas* daugėja, jų skaičius pamažu auga. Dvinarių vardų, kurių pirmasis narys yra *Jonas*, labiausiai sumažėjo per 5 deš. ir vėliau vardai buvo reti, nors jų skaičius pradėjo augti nuo XX a. pabaigos ir svyravo.

Įvertinus vienanario vardo *Jonas* davimo polinkius jį turinčių dvinarių vardų kontekste matyti, kad keičiantis vienanario vardo dažnumui, vėliau ta pačia kryptimi keičiasi ir jį turinčių dvinarių vardų skaičius. Mažėjant ar grįžtant vardo dažnumui, dažnesni yra dvieniai vardai, kuriuose *Jonas* yra antrasis narys. Ilgos Jansonės (2010, 105–106) XX a. I deš. pirmos

2 DIAGRAMA. Vardo *Jonas* paplitimas XX–XXI a. dvinariuose varduose

pusės Ėrgemės asmenvardžių analizė parodė, kad *Jānis* yra dažniausias dvinarių vardų pirmasis narys, o tarp antrųjų dažni kiti vardai, kas rodo, kad mėgstami vardai dažniau duoti pirmieji.

Pagal vardų davimo polinkius ir Lietuvos istorijos įvykius, išskirti keturi laikotarpiai. Pirmasis – iki 1944 m., kai Lietuva buvo nepriklausoma ir *Jono* vardas buvo dažnas (toliau – NLL), antrasis – iki 7 deš. pradžios, kai per sovietų okupaciją *Jono* vardas buvo dažnas ir tęsė NLL davimo polinkius (toliau – S1L). Sovietmečiu *Jonui* tapus retam, skirtas laikotarpis nuo 7 deš. iki 9 deš. vidurio (toliau – S2L), vėliau – išlaisvintos Lietuvos laikotarpis (toliau – ILL), kai *Jono* populiarumas vėl augo. Kaip ir kitose publikacijose, ILL pradžia laikomi 1986 m., kai Lietuvoje prasidėjo atgimimas (žr. Švedas, 2014).

Pagal kilmę ir sandarą įvertinus dvinarių vardų su *Jonas* narius išskirtos jų grupės. Pagal laikotarpius – NLL, S1L, S2L, ILL – išskirti a) lietuviški vardai, kurių pamatas – lietuvių leksika; b) krikščioniški vardai, kuriais laikomi šventųjų vardai ir jų variantai, trumpiniai; c) nauji skolinti vardai, kurie susidarė kitose kalbose ir nesusiję su šventaisiais vardais; d) skirtingų kilmės aiškinimų vardai, kuriems priskirti su lietuvių ir skolintais vardais galimi sieti asmenvardžiai; e) lietuvių kalbos gramatikos neatitinkantys vardai, kurie neturi lietuvių kalbai įprastų baigmenų, užrašyti neįprastais lietuvių kalbai raidžių deriniais.

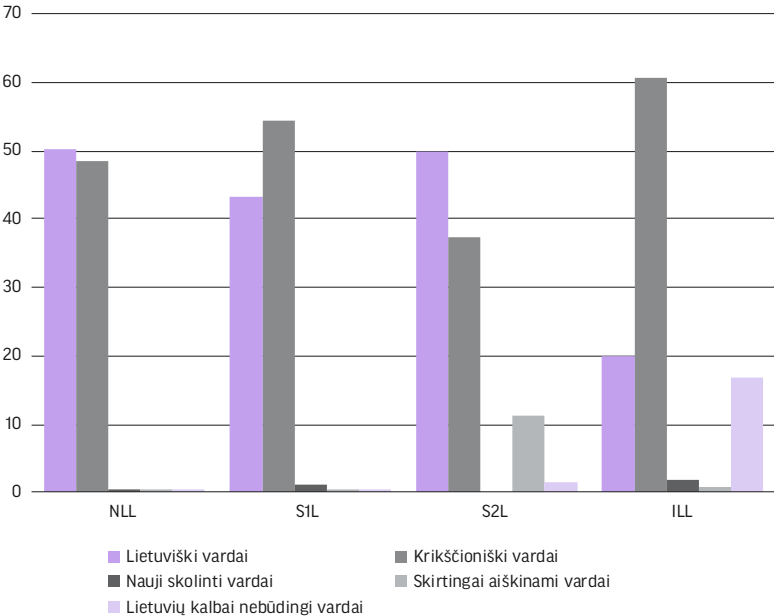
4. Dvinariai vardai su pirmuoju nariu *Jonas*

Dvinariai vardai su pirmuoju nariu *Jonas* duoti XX–XXI a. Pagal laikotarpius jie pateikti 1 lentelėje. Kaip matyti iš 1 lentelės, daugiausia vardų duota NLL, S1L jų mažėjo, S2L jie buvo labai reti, o ILL šių vardų vėl padaugėjo.

3 diagramoje pateikti dvinarių vardų su pirmuoju nariu *Jonas* antrieji nariai laikotarpiais pagal grupes. Iš 3 diagramos matyti, kad šie deriniai dažniausiai sudaromi su lietuviškais arba su krikščioniškais vardais, kiti nariai retesni.

1 LENTELĖ. Dvinariai vardai su pirmuoju nariu *Jonas* pagal laikotarpius

Laikotarpis	NLL	S1L	S2L	ILL	Iš viso
Vardų skaičius	2755	788	72	423	4038
Apimama dalis	68,2%	19,5%	1,8%	10,5%	100%

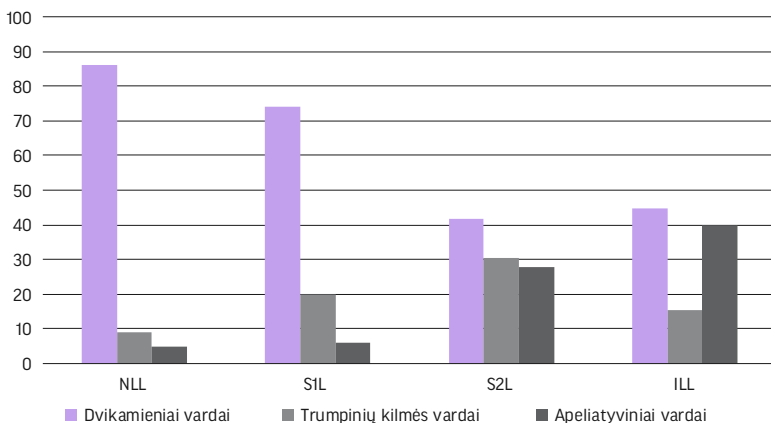

3 DIAGRAMA. Dvinarių vardų su pirmuoju nariu *Jonas* antrieji nariai pagal grupes

4.1. Antrieji derinių nariai – lietuviški vardai

Iš dvinarių vardų su pirmuoju nariu *Jonas* matyti, kad NLL dažniausi antrieji derinių nariai buvo lietuviški asmenvardžiai, sudarę pusę aptariamųjų NLL vardų (žr. 3 diagramą). Kaip matyti iš 4 diagramos, NLL deriniuose su lietuviškais vardais dominavo dvikamieniai asmenvardžiai, plg. *Jonas Vytautas* 465, *Jonas Algirdas* 310, *Jonas Algimantas* 203, *Jonas Gediminas* 51, *Jonas Rimantas* 39, *Jonas Gintautas* 19, *Jonas Vidmantas* 15, *Jonas Arvydas* 10, *Jonas Mindaugas* 10. Pasitaikė tarminių, perdirbtų, plg. *Jonas Gedeminas* 4, *Jonas Vidmontas* 1, iš kitų kalbų perimtų, plg. *Jonas Vitoldas* 4, jų formų. Kiti antrieji derinių nariai – trumpinių kilmės vardai, plg. *Jonas Kęstutis* 56, *Jonas Algis* 17, *Jonas Vytas* 6, apeliatyviniai vardai, plg. *Jonas Ramutis* 29, *Jonas Laimutis* 17, *Jonas Jaunutis* 4, buvo reti (žr. 4 diagramą).

Aptariamųjų dvinarių vardų, kurių antrieji nariai buvo lietuviški asmenvardžiai, šiek tiek sumažėjo S1L (žr. 3 diagramą). Su jais sudaromuose dvinariuose varduose toliau dominavo dvikamieniai asmenvardžiai, plg. *Jonas Vytautas* 76, *Jonas Algirdas* 47, *Jonas Algimantas* 35, *Jonas Rimantas* 17, *Jonas Gediminas* 14, *Jonas Gintautas* 11, kurių dalis mažėjo (žr. 4 diagramą). S1L daugiau nei per pusę paaugo derinių su trumpinių kilmės vardais, plg. *Jonas Kęstutis* 22, *Jonas Algis* 20, *Jonas Rimutis* 6, *Jonas Vytas* 6, dalis, o deriniai su apeliatyviniais vardais, plg. *Jonas Ramutis* 7, *Jonas Laimutis* 3, *Jonas Jaunutis* 2, toliau liko reti.

4 DIAGRAMA. Dvinarių vardų su pirmuoju nariu *Jonas* antrieji lietuviški vardai pagal grupes

S2L derinių su antraisiais lietuviškais nariais padaugėjo: jie apėmė beveik tokią pačią dalį kaip NLL (žr. 3 diagramą), nors jų skaičius ir buvo nedidelis. Šie deriniai toliau dažniausiai buvo sudaromi su dvikamieniais asmenvardžiais, plg. *Jonas Algirdas* 3, *Jonas Gediminas* 3, *Jonas Mindaugas* 3, nors jų dalis sumažėjo daugiau nei trečdaliu (žr. 4 diagramą). Derinių su antraisiais trumpinių kilmės nariais, plg. *Jonas Vytas* 2, dalis toliau augo: jie sudarė beveik trečdalią aptariamųjų S2L vardų. Derinių su apeliatyviniais vardais, plg. *Jonas Gintaras* 4, dalis, taip pat padidėjo.

ILL sumažėjo derinių su lietuviškais vardais dalis: jie sudaro penktadalį tiriamųjų vardų (žr. 3 diagramą). Šiuose deriniuose dažniausi buvo dvikamieniai vardai, plg. *Jonas Vytautas* 8, *Jonas Mindaugas* 6, *Jonas Algirdas* 3, kurie nedominavo kitų vardų atžvilgiu, nes išaugo derinių su apeliatyviniais vardais, plg. *Jonas Ažuolas* 13, *Jonas Aras* 3, dalis (žr. 4 diagramą). Derinių su trumpinių kilmės vardais, plg. *Jonas Vytis* 3, dalis sumažėjo per pusę.

Taigi XX–XXI a. dvinariuose varduose su pirmuoju nariu *Jonas* dažniausi antrieji nariai yra dvikamieniai asmenvardžiai, nors nuo XX a. vidurio jų apimama dalis mažėjo. Deriniuose kartojosi Lietuvos kunigaikščių *Vytauto*, *Algirdo*, *Gedimino*, karaliaus *Mindaugo* vardai. Iš derinių su vardais *Algimantas*, *Gintautas* NLL ir S1L matyti tautinius jausmus žadinančios lietuvių literatūros įtaka: kunigaikštis *Algimantas* yra V. Pietario romano „*Algimantas*“, daktaras *Gintautas* – tautiškai susipratęs J. Tumo-Vaižganto „*Pragiedrulių*“ veikėjai. Varduose kartojasi antrieji kamieniai *taut-*, *mant-*, kas rodo eufonijos svarbą. NLL yra didžiausia dvikamienių vardų įvairovė, kuri sumažėjo sovietmečiu ir paaugo ILL. Kaip matyti iš 2 lentelės, nuo S1L vis retesni tampa pasikartojantys deriniai su antruoju dvikamieniu vardu, kurie nuo 7 deš. kartojasi labai retai ir ILL jų šiek tiek padaugėja.

2 LENTELĖ. Dvinarių vardų su pirmuoju nariu *Jonas* antrieji nariai – dvikamieniai vardai – pagal vidutinį vardų skaičių

Laikotarpis	NLL	S1L	S2L	ILL
Atskirų vardų skaičius	43	23	9	19
Pasikartojusių vardų skaičius	1192	252	15	38
Vidutinis vardų skaičius	27,7	11	1,7	2

Deriniai su antraisiais trumpinių kilmės vardais buvo dažnesni sovietmečiu, ypač S2L, bet plačiai neišplito (žr. 4 diagramą). Tarp trumpinių kilmės vardų XX a. dažniausias kunigaikščio *Kęstučio* vardas, dvikamienių vardų trumpiniai *Vytas*, *Algis*. Per XX–XXI a. matyti auganti derinių su apeliatyviniais vardais dalis, kuri padidėjo nuo S2L (žr. 4 diagramą). NLL ir S1L dažni vardai su priesaga *-utis*, dalies jų pamatas sietinas su vertinamomis savybėmis¹⁰, nuo S2L vis dažnesni tapo gamtiniai vardai¹¹.

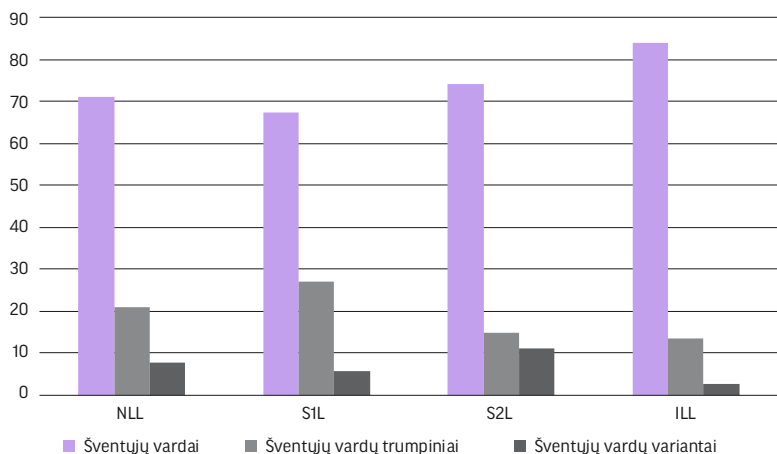
4.2. Antrieji derinių nariai – krikščioniški vardai

NLL dvinariuose varduose su pirmuoju nariu *Jonas* dažni antrieji nariai – krikščioniški vardai, nors NLL derinius su jais sudarė rečiau nei su lietuviškais vardais (žr. 3 diagramą). Dažniausi šių derinių antrieji nariai – šventųjų vardai, plg. *Jonas Antanas* 85, *Jonas Petras* 69, *Jonas Romualdas* 45, *Jonas Stanislovas* 30, *Jonas Zenonas* 30, *Jonas Albinas* 29, *Jonas Alfonsas* 28, sudarę daugumą aptariamųjų NLL vardų (žr. 5 diagramą). Deriniai su šventųjų vardų trumpiniais, plg. *Jonas Juozas* 77, *Jonas Stasys* 21, *Jonas Vladas* 24, *Jonas Bronius* 18, *Jonas Pranas* 18, *Jonas Romas* 14, *Jonas Kazys* 13, *Jonas Vincas* 13, apėmė penktadalį aptariamųjų NLL vardų. Deriniai su šventųjų vardų kamieno ar baigmenų variantais, plg. *Jonas Bronislavas* 7, *Jonas Vitalius* 3, sulietuvintomis, plg. *Jonas Sigitas* 39, *Jonas Domininkas* 6, tarminėmis, plg. *Jonas Vilgelmas* 4, *Jonas Jaronimas* 2, *Jonas Kostantas* 2, *Jonas Simanas* 2, ar variantiškėmis kitų kalbų, plg. *Jonas Richardas* 1, *Jonas Simionas* 1, formomis, buvo reti.

S1L dvinariai vardai su *Jonas* dažniausi buvo sudaromi ne su lietuviškais kaip NLL, bet su krikščioniškais vardais, kurių dalis išaugo (žr. 3 diagramą). Dažniausiai derinius sudarė su šventųjų vardais, plg. *Jonas Antanas* 29, *Jonas Albinas* 21, *Jonas Vitas* 17, *Jonas Petras* 16, *Jonas Romualdas* 15, *Jonas Alfonsas* 13, nors jų dalis sumažėjo (žr. 5 diagramą). S1L išaugo derinių su šventųjų vardų trumpiniais, plg. *Jonas Juozas* 17, *Jonas Romas* 12, *Jonas Pranas* 11, *Jonas Stasys* 11, *Jonas Vincas* 11, *Jonas Kazys* 8, *Jonas Vladas* 7, *Jonas Bronius* 6, dalis, o derinių su sulietuvintomis šventųjų vardų, plg. *Jonas Sigitas* 5, tarminėmis, plg. *Jonas Romaldas* 2,

¹⁰ Dėl šių vardų davimo polinkių plačiau žr. Sinkevičiūtė, 2023.

¹¹ Dėl šių vardų davimo polinkių plačiau žr. Sinkevičiūtė, 2018.

5 DIAGRAMA. Dvinarių vardų su pirmuoju nariu *Jonas* antrieji krikščioniški vardai pagal grupes

Jonas Sigytas 2, ir kitų kalbų, plg. *Jonas Antonas* 1, *Jonas Sergejus* 1, formomis, – sumažėjo (žr. 5 diagramą).

S2L deriniai su krikščioniškais vardais sudarė mažesnę dalį nei SIL (žr. 3 diagramą). Dažniausi antrieji nariai, kurių dalis toliau augo, buvo šventųjų vardai, plg. *Jonas Remigijus* 2 (žr. 5 diagramą). Kiti derinių nariai – šventųjų vardų trumpiniai, plg. *Jonas Aleksas* 1 (jų dalis sumažėjo), ir jų variantai, plg. *Jonas Aurelius* 1 (jų dalis išaugo), buvo gerokai retesni.

ILL dvinariuose varduose su pirmuoju nariu *Jonas* dažniausi antrieji nariai ir toliau yra krikščioniški vardai, sudarantys gerokai didesnę dalį nei S2L (žr. 3 diagramą). Tarp antrųjų narių dominuoja šventųjų vardų formos, plg. *Jonas Paulius* 26, *Jonas Lukas* 9, *Jonas Jokūbas* 8, *Jonas Antanas* 7, *Jonas Gabrielius* 7, *Jonas Karolis* 7, *Jonas Augustas* 6, *Jonas Motiejus* 6, *Jonas Mykolas* 6, *Jonas Pijus* 5, *Jonas Povilas* 5, *Jonas Rokas* 5, *Jonas Simonas* 5, apimančios didžiausią, lyginant su kitais laikotarpiais, aptariamųjų ILL vardų dalį (žr. 5 diagramą). Deriniai su šventųjų vardų trumpiniais, plg. *Jonas Benas* 7, *Jonas Andrius* 4, *Jonas Vincas* 4, apima panašią dalį kaip S2L, su jų variantais, plg. *Jonas Markas* 2, *Jonas Dovidas* 1, – mažiausią iš visų laikotarpių dalį.

3 LENTELĖ. Dvinarių vardų su pirmuoju nariu *Jonas* antrieji nariai – šventųjų vardai – pagal vidutinį vardų skaičių

Laikotarpis	NLL	S1L	S2L	ILL
Atskirų vardų skaičius	126	83	31	91
Pasikartojusių vardų skaičius	951	289	20	213
Vidutinis vardų skaičius	7,6	3,5	1,6	2,3

Taigi XX–XXI a. deriniai su pirmuoju nariu *Jonas* dažniausiai sudaromi su šventųjų vardais, o jų dalis, svyravusi XX a., nuo XX a. pabaigos auga. Tai sietina su nemandingais tapusiais šventųjų vardų variantais, jų trumpiniais. Iki XX a. 7 deš. deriniuose dažniausiai kartojosi vardai *Antanas*, *Petras*, *Romualdas* ir kt. Nors ILL dvinariai vardai sugrįžo, bet jų deriniai nebuvo tokie įvairūs kaip anksčiau, antrieji jų nariai buvo kiti vardai. Dažniausias ILL derinys buvo *Jonas Paulius*, sietinas su 1993 m. popiežiaus Jono Pauliaus vizitu į Lietuvą. Iš 3 lentelės matyti, kaip S1L ir S2L mažėjo pasikartojančių dvinarių vardų su antruoju šventuoju vardu derinių dažnumas, nors vėliau jų įvairovė ILL paauogo (žr. 3 lentelę).

Deriniai su antraisiais trumpinių kilmės vardais dažniausi buvo S1L (žr. 5 diagramą), bet nuo 7 deš. jų dalis mažėjo. Tarp šių asmenvardžių, ypač iki S2L, buvo išplitę ir šventųjų vardų, susidariusių slavų kalbose, trumpiniai *Stasys*, *Romas*, *Bronius*, *Vladas* ir kt. Variantiškų šventųjų vardų dalis didžiausia S2L (žr. 5 diagramą), esant mažam dvinarių vardų skaičiui, o didžiausia jų įvairovė – NLL. S2L sumažėjus tarminių formų, nemandingiems tapus vardų variantams, iš kitų kalbų atėję tradicinių formų variantai nebuvo nei dažni, nei įvairūs (žr. Sinkevičiūtė, 2021a, 168–175).

4.3. Antrieji derinių nariai – kito pobūdžio vardai

Kiti vardai NLL deriniuose su pirmuoju nariu *Jonas* buvo reti ir apėmė ~2 % tiriamųjų NLL vardų (žr. 3 diagramą). Lietuvoje nuo XX a. pradžios atsirado naujų skolinčių asmenvardžių, su kuriais sudarė ir dvinarius vardu, plg. *Jonas Enrikas* 2, *Jonas Imantas* 2, *Jonas Elvyras* 1, *Jonas Helmutas* 1, *Jonas Regimantas* 1, bet jie buvo reti. NLL deriniuose yra ir skirtingai galimų aiškinti vardų, plg. *Jonas Valdas* 3, *Jonas Linas* 2, *Jonas Domas* 2, pasitaikė lietuvių kalbai nebūdingos formos vardų, plg. *Jonas George* 1, *Jonas Hugo* 1, *Jonas Michael* 1.

Sovietmečiu padėtis nepasikeitė. S1L deriniuose šiek tiek padidėjo naujų skolintų vardų dalis, plg. *Jonas Virginijus* 3, *Jonas Regimantas* 1, panašią dalį sudarė skirtingai galimi aiškinti vardai, plg. *Jonas Valdas* 2, *Jonas Darius* 1, *Jonas Marius* 1, reti derinių nariai buvo lietuvių kalbai nebūdingi vardai, plg. *Jonas Bruno* 1, *Jonas Valdemar* 1. S2L dažnesni tapo deriniai su skirtingai galimais aiškinti vardais, plg. *Jonas Valdas* 3, *Jonas Marius* 2, *Jonas Darius* 2, taip pat pasitaikė lietuvių kalbai nebūdingų vardų, plg. *Jonas Antonio* 1 (žr. 3 diagramą).

ILL padėtis pasikeitė: deriniuose išaugo lietuvių kalbai nebūdingos formos vardų, plg. *Jonas Elias* 3, *Jonas Adam* 2, *Jonas Ivan* 2, *Jonas Villiam* 2, dalis (žr. 3 diagramą). Pasitaikė derinių su skirtingai galimais aiškinti, plg. *Jonas Marius* 1, naujai skolintais, plg. *Jonas Majus* 2, vardais.

Padidėjusi derinių su skirtingai galimais aiškinti vardais, dažniausiai trumpiniais, dalis aiškintina trumpinių kilmės vardų mada S2L. ILL išaugusi lietuvių kalbai nebūdingos formos vardų dalis yra XX a. pabaigos – XXI a. emigracijos iš Lietuvos į užsienio šalis rezultatas, kai vaikus vadino kitoms kalboms būdingais vardais. Kita vertus, naujai skolinti vardai yra reti ir populiarumu neprilygsta krikščioniškiems vardams.

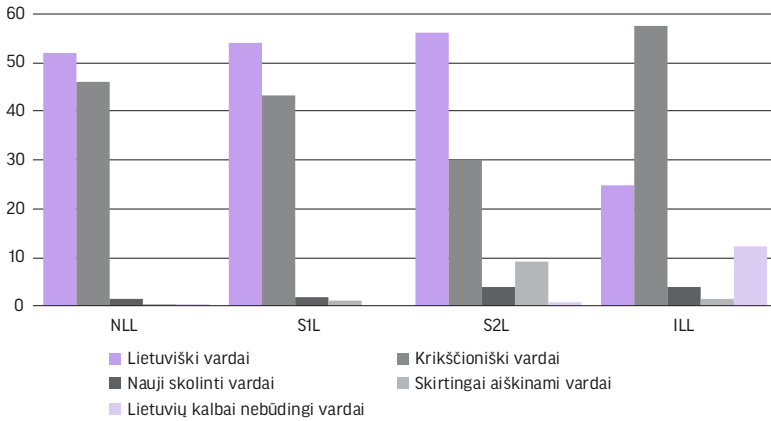
5. Dvinariai vardai su antruoju nariu *Jonas*

Dvinariai vardai su antruoju nariu *Jonas* yra įvairesni ir jų yra daugiau nei su pirmuoju. Iš 4 lentelės matyti vardų skaičius tirtais laikotarpiais. Kaip ir vardų su pirmuoju nariu *Jonas*, šių vardų daugiausia yra NLL, o S1L, S2L jų dalis mažėja, ILL – padaugėja (žr. 4 lentelę).

Iš 6 diagramos matyti, kokioms grupėms priklauso derinių su antruoju nariu *Jonas* pirmieji nariai. Kaip ir derinių su pirmuoju nariu *Jonas*, vardų su antruoju nariu *Jonas* dažniausi pirmieji nariai – lietuviški ar krikščioniški vardai, kiti – retesni (žr. 6 diagramą).

4 LENTELĖ. Dvinariai vardai su antruoju nariu *Jonas* pagal laikotarpius

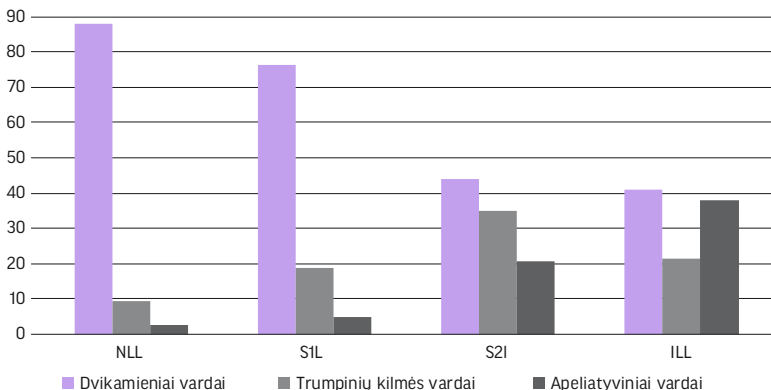
Laikotarpis	NLL	S1L	S2L	ILL	Iš viso
Vardų skaičius	2876	1084	274	845	5079
Apimama dalis	56,6%	21,3%	5,4%	16,7%	100%

6 DIAGRAMA. Dvinarių vardų su antruoju nariu *Jonas* pirmieji nariai pagal grupes

5.1. Pirmieji derinių nariai – lietuviški vardai

NLL deriniuose su antruoju nariu *Jonas* dažniausi pirmieji nariai buvo lietuviški vardai, sudarę daugiau nei pusę tiriamųjų NLL vardų (žr. 6 diagramą). Iš jų dominavo deriniai su dvikamieniais asmenvardžiais, plg. *Vytautas Jonas* 540, *Algirdas Jonas* 294, *Algimantas Jonas* 204, *Rimantas Jonas* 71, *Gediminas Jonas* 51, *Gintautas Jonas* 29 (žr. 7 diagramą). Reti buvo deriniai su trumpinių kilmės vardais, plg. *Kęstutis Jonas* 57, *Algis Jonas* 31, *Vytas Jonas* 8, dar retesni – su apeliatyviniais vardais, plg. *Ramutis Jonas* 13, *Laimutis Jonas* 7, *Jaunius Jonas* 4.

7 DIAGRAMA. Dvinarių vardų su antruoju nariu *Jonas* pirmieji lietuviški vardai pagal grupes

S1L toliau dažniausi buvo dvinariai vardai su antruoju nariu *Jonas*, kurių pirmieji nariai buvo lietuviški vardai, o šių derinių dalis šiek tiek padidėjo (žr. 6 diagramą). Iš jų toliau dažniausi buvo dvikamieniai asmenvardžiai, plg. *Vytautas Jonas* 117, *Algirdas Jonas* 70, *Algimantas Jonas* 63, *Rimantas Jonas* 38, *Gintautas Jonas* 28, *Alvydas Jonas* 24, *Arvydas Jonas* 24, *Vidmantas Jonas* 24, *Gediminas Jonas* 14, nors jų dalis ir mažėjo (žr. 7 diagramą). Kiek daugiau nei per pusę augo derinių su trumpinių kilmės vardais, plg. *Kęstutis Jonas* 31, *Algis Jonas* 25, *Vytas Jonas* 11, *Vidas Jonas* 8, *Rimas Jonas* 7, dalis ir padidėjo apeliatyvinių vardų, plg. *Laimutis Jonas* 9, *Gintaras Jonas* 6, *Ramutis Jonas* 6, dalis.

S2L dvinarių vardų su antruoju nariu *Jonas* dažniausi pirmieji nariai išliko lietuviški vardai, nors jų dalis mažėjo toliau (žr. 6 diagramą). Iš jų dažniausi buvo deriniai su dvikamieniais asmenvardžiais, plg. *Gintautas Jonas* 14, *Arvydas Jonas* 7, *Algirdas Jonas* 5, *Gediminas Jonas* 5, *Algimantas Jonas* 4, *Vytautas Jonas* 4, kurių dalis sumažėjo daugiau nei trečdaliu (žr. 7 diagramą). S2L beveik per pusę išaugo derinių su trumpinių kilmės vardais, plg. *Arūnas Jonas* 17, *Kęstutis Jonas* 14, *Rimas Jonas* 7, *Vidas Jonas* 4, dalis, taip pat daug augo apeliatyvinių vardų, plg. *Dainius Jonas* 3, *Gintaras Jonas* 15, *Rytis Jonas* 2, dalis.

ILL daugiau nei per pusę sumažėjo derinių su pirmaisiais lietuviškais nariais: jie apėmė mažiau nei ketvirtadalį tiriamųjų ILL vardų (žr. 6 diagramą). Iš jų deriniuose toliau dažniausi dvikamieniai vardai, plg. *Mindaugas Jonas* 13, *Žygimantas Jonas* 6, *Domas Jonas* 5, *Eimantas Jonas* 5, *Algirdas Jonas* 4, *Gediminas Jonas* 4, *Tautvydas Jonas* 4, *Vytautas Jonas* 4, nors jų dalis mažėjo toliau (žr. 7 diagramą). ILL sumažėjo ir derinių su trumpinių kilmės vardais, plg. *Mantas Jonas* 13, *Vytenis Jonas* 5, *Gytis Jonas* 4, dalis, toliau augo derinių su apeliatyviniais vardais, plg. *Ąžuolas Jonas* 14, *Vakaris Jonas* 8, *Vėjas Jonas* 7, *Aras Jonas* 6, *Gintaras Jonas* 4, *Tauras Jonas* 4, dalis.

Taigi aptariamieji vardai su antruoju nariu *Jonas* dažniausiai sudaromi su dvikamieniais asmenvardžiais, nors nuo S2L jų dalis tapo mažesnė nei anksčiau. Kaip ir deriniuose su pirmuoju nariu *Jonas*, kartojosi tie patys kunigaikščių *Vytauto*, *Algirdo*, *Gedimino*, iš literatūros NLL plitę *Algimanto*, *Gintauro* vardai. Deriniai buvo sudaromi su tų pačių antrųjų kamienų *taut-*, *mant-*, rečiau *gird-*, *vyd-* dvikamieniais vardais, kas rodo

5 LENTELĖ. Dvinarių vardų su antruoju nariu *Jonas* pirmieji nariai – dvikamieniai vardai – pagal vidutinį vardų skaičių

Laikotarpis	NLL	S1L	S2L	ILL
Atskirų vardų skaičius	60	32	25	37
Pasikartojusių vardų skaičius	1315	449	68	86
Vidutinis vardų skaičius	21,9	14	2,7	2,3

eufonijos svarbą. Deriniuose su antruoju nariu *Jonas* didžiausias dvikamienių asmenvardžių dažnumas ir įvairovė yra NLL (žr. 5 lentelę). Nuo S1L mažėja pasikartojusių dvinarių vardų su antraisiais dvikamieniais vardais deriniai, kurie S2L tapo reti, ILL – dar retesni (kitai nei deriniuose su pirmuoju nariu *Jonas*, kur deriniui tenkančių vardų skaičius ILL auga, žr. 2 lentelę).

Deriniai su trumpinių kilmės vardais dažniausi buvo S2L ir ILL (žr. 6 diagramą), bet jų dalis niekada nebuvo didesnė už derinių su dvikamieniais vardais dalį. Tarp trumpinių kilmės vardų NLL ir S1L dažniausias buvo kunigaikščio *Kęstučio* vardas, dvikamienių vardų trumpiniai *Algis*, *Vytas*, *Rimas*, taip pat *Vidas*, kurio dažnumui įtakos galėjo turėti dvikamieniai vardai su *vyd-*. S2L deriniuose toliau madingi buvo tie patys trumpinių kilmės vardai, išpopuliarėjo *Arūnas*, o ILL vardų inventorių keitėsi – dažniausi buvo prūsų didvyrio *Manto*, kunigaikščio *Vytenio*, taip pat *Gyčio* vardai. XX–XXI a. augo derinių su apeliatyviniais vardais dalis, kuri padidėjo nuo S2L (žr. 6 diagramą). NLL ir S1L dažniausi pirmieji derinių vardai turėjo priesagą *-utis*, jų kamienai kilo iš vertinamų savybių pavadinimų¹². Nuo sovietmečio didėjo su gamta siejamų vardų dalis, kuri dar labiau išaugo ILL: dažni ir įvairūs iš augalų, gyvūnų, gamtos reiškinių pavadinimų atsiradę vardai¹³.

5.2. Pirmieji derinių nariai – krikščioniški vardai

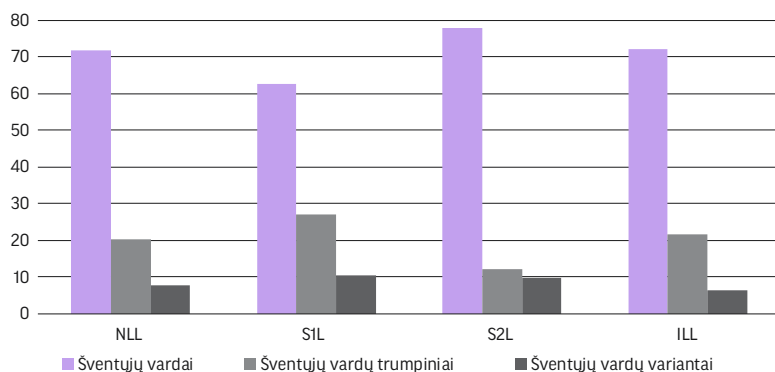
NLL derinių su pirmaisiais nariais – krikščioniškais vardais – dalis mažesnė nei derinių su lietuviškais vardais (žr. 6 diagramą). Iš jų dažniausi deriniai su šventųjų vardais, plg. *Antanas Jonas* 94, *Albinas Jonas* 66,

¹² Dėl šių vardų davimo polinkį plačiau žr. Sinkevičiūtė, 2023.

¹³ Dėl šių vardų davimo polinkį plačiau žr. Sinkevičiūtė, 2018.

Romualdas Jonas 58, *Petras Jonas* 44, *Alfonsas Jonas* 41, *Zenonas Jonas* 36, *Juozapas Jonas* 26, *Stanislovas Jonas* 25, *Vaclovas Jonas* 25, *Adolfas Jonas* 22, *Albertas Jonas* 18, *Edmundas Jonas* 18, *Justinas Jonas* 18, *Vitas Jonas* 18, *Bronislovas Jonas* 17, *Česlovas Jonas* 17, *Leonas Jonas* 17, *Kazimieras Jonas* 16, *Vladislovas Jonas* 16 (žr. 8 diagramą). Deriniai su šventųjų vardų trumpiniais, plg. *Juozas Jonas* 74, *Vilius Jonas* 19, *Vladas Jonas* 19, *Kazys Jonas* 18, *Zigmas Jonas* 18, *Bronius Jonas* 15, *Pranas Jonas* 15, *Stasys Jonas* 13, *Julius Jonas* 12, apėmė penktadalį aptariamųjų NLL vardų. Deriniai su sulietuvintais šventųjų vardais, plg. *Sigitas Jonas* 52, *Dominikas Jonas* 3, šventųjų vardų kamieno ar baigmenis variantais, plg. *Bronislavas Jonas* 6, *Stanislavas Jonas* 3, *Vitalijus Jonas* 3, *Vitalius Jonas* 3, tarminėmis, plg. *Vilgelmas Jonas* 3, *Romaldas Jonas* 2, ar iš kitų kalbų perimtomis, plg. *Antonas Jonas* 1, *Richardas Jonas* 1, jų formomis buvo reti.

S1L toliau buvo paplitę dvinariai vardai su krikščioniškais vardais, nors jų dalis šiek tiek mažėjo (žr. 6 diagramą). Iš jų dažniausi buvo šventųjų vardai, plg. *Antanas Jonas* 25, *Romualdas Jonas* 23, *Vitas Jonas* 16, *Zenonas Jonas* 14, *Edmundas Jonas* 12, *Alfonsas Jonas* 11, *Petras Jonas* 11, kurių dalis mažėjo. S1L augo šventųjų vardų trumpinių, plg. *Juozas Jonas* 28, *Romas Jonas* 14, *Zigmas Jonas* 13, *Stasys Jonas* 12, *Vilius Jonas* 11, *Bronius Jonas* 8, *Vladas Jonas* 7, dalis. Sulietuvintų šventųjų vardų, plg. *Sigitas Jonas* 25, jų kamienų ir baigmenų, plg. *Vitalijus Jonas* 2, *Irenijus Jonas* 1, variantų bei tarminių formų, plg. *Romaldas Jonas* 7, *Genrikas Jonas* 1, dalis išliko panaši.

8 DIAGRAMA. Dvinarių vardų su antruoju vardu *Jonas* pirmieji krikščioniški vardai pagal grupes

S2L derinių su krikščioniškais vardais dalis sumažėjo (žr. 6 diagramą), bet juose ir toliau dažniausi nariai buvo šventųjų vardai, plg. *Saulius Jonas* 9, *Robertas Jonas* 7, *Artūras Jonas* 6, *Remigijus Jonas* 5, *Rolandas Jonas* 4, *Raimundas Jonas* 3, *Ričardas Jonas* 3, kurių dalis S2L augo. Daugiau nei per pusę S2L sumažėjo derinių su šventųjų vardų trumpiniais, plg. *Andrius Jonas* 3, *Romas Jonas* 3, dalis. Panaši kaip S1L išliko derinių su sulietuvintais šventųjų vardais, plg. *Sigitas Jonas* 1, tarminėmis formomis, plg. *Mikolas Jonas* 1, iš kitų kalbų perimtais vardų variantais, plg. *Raimondas Jonas* 2, *Deividas Jonas* 1, dalis.

Kitaip nei anksčiau, ILL dvinariai vardai su antruoju nariu *Jonas* dažniausiai buvo sudaromi su krikščioniškais, o ne su lietuviškais vardais (žr. 6 diagramą). Iš jų dažniausi buvo deriniai su šventųjų vardais, plg. *Lukas Jonas* 18, *Jokūbas Jonas* 16, *Matas Jonas* 16, *Tomas Jonas* 15, *Dominykas Jonas* 14, *Martynas Jonas* 13, *Nojus Jonas* 12, *Paulius Jonas* 12, *Kristupas Jonas* 11, *Dovydas Jonas* 9, *Mykolas Jonas* 9, *Augustas Jonas* 8, *Kajus Jonas* 8, *Karolis Jonas* 8, *Rokas Jonas* 8, *Simonas Jonas* 8, kurių dalis sumažėjo. ILL išaugo derinių su šventųjų vardų trumpiniais, plg. *Herkus Jonas* 17, *Benas Jonas* 10, *Arnas Jonas* 9, *Vilius Jonas* 9, *Ignas Jonas* 7, *Emilis Jonas* 5, *Gustas Jonas* 5, *Kipras Jonas* 5, dalis ir mažėjo derinių su jų variantais, plg. *Markas Jonas* 10, *Elijus Jonas* 2, *Deividas Jonas* 2, dalis.

Taigi XX a. dvinariai vardai su antruoju nariu *Jonas* pirmuosius narius – krikščioniškus vardus – turėjo rečiau nei lietuviškus, bet ILL deriniai su krikščioniškais vardais tapo dažnesni už lietuviškus. Tai gali būti siejama su ILL madingais ir dažniais skolintais vardais, kurie 1991–2010 m. apima 18 iš 20 dažniausių berniukų vardų (Sinkevičiūtė, 2014). XX–XXI a. deriniuose su antruoju nariu *Jonas* dažniausi buvo šventųjų vardai. Iki S2L deriniuose kartojo tie patys vardai *Antanas*, *Romualdas*, *Zenonas* ir kt., o vėliau – keitėsi ir, atrodo, dažni buvo populiarūs to meto vardai. Iš 6 lentelės matyti, kaip nuo S1L mažėjo pasikartojančių dvinarių vardų su antruoju nariu *Jonas* derinių įvairovė ir dažnumas, nors ILL vėl augo (žr. 3 lentelę).

6 LENTELĖ. Dvinarių vardų su antruoju nariu *Jonas* pirmieji nariai – šventųjų vardai – pagal vidutinį vardų skaičių

Laikotarpis	NLL	S1L	S2L	ILL
Atskirų vardų skaičius	110	83	31	91
Pasikartojusių vardų skaičius	950	468	82	488
Vidutinis vardų skaičius	8,6	5,6	2,6	5,4

Kiti dvinariai vardai su šventųjų vardų trumpiniais dažniausi buvo S1L ir ILL (žr. 8 diagramą), bet jų dalis neprilygo šventųjų vardų daliai. NLL buvo išplitę iš dažnų šventųjų vardų, susidariusių slavų kalbose, trumpiniai. S2L deriniuose anksčiau dažnus trumpinių kilmės vardus pakeitė kiti vardai, kurie ILL buvo labai įvairūs. Derinių su variantiškais šventųjų vardais dalis, svyravusi XX a., sumažėjo ILL, nes naujai plitę vardų variantai nebuvo dažni (žr. Sinkevičiūtė, 2021a, 168–175).

5.3. Antrieji derinių nariai – kito pobūdžio vardai

Kiti deriniai su antruoju nariu *Jonas* NLL buvo reti, jie apėmė mažiau nei 3 % tiriamųjų NLL vardų. Šiuos derinius dažniau sudarė su naujais skolintais vardais, plg. *Vygandas Jonas* 4, *Regimantas Jonas* 5, *Enrikas Jonas* 3, *Imantas Jonas* 3, *Napoleonas Jonas* 3, bet jų dalis buvo maža. Deriniai su lietuvių kalbai nebūdingomis formomis, plg. *John Jonas* 1, *Anthony Jonas* 1, skirtingai galimais aiškinti vardais, plg. *Valdas Jonas* 5, *Linas Jonas* 4, buvo pavieniai (žr. 6 diagramą).

Šie deriniai S1L taip pat buvo reti (žr. 6 diagramą). Panašią dalį kaip NLL apėmė deriniai su naujai skolintais asmenvardžiais, plg. *Virginijus Jonas* 4, *Regimantas Jonas* 3, *Vygandas Jonas* 1. S1L buvo ir derinių su skirtingai galimais aiškinti vardais, plg. *Valdas Jonas* 8, *Linas Jonas* 2. S2L derinių su šiais vardais, plg. *Darius Jonas* 12, *Valdas Jonas* 9, *Linas Jonas* 4, dalis išaugo (žr. 6 diagramą). S2L didėjo naujų skolintų vardų įvairovė, plg. *Virginijus Jonas* 6, *Aivaras Jonas* 1, *Hamletas Jonas* 1, nors deriniai su jais, kaip ir su lietuvių kalbai nebūdingais vardais, plg. *Marco Jonas* 1, nebuvo paplitę.

ILL labiausiai padidėjo lietuvių kalbai nebūdingų vardų, plg. *Aleksander Jonas* 5, *Adam Jonas* 4, *Andreas Jonas* 2, *Christopher Jonas* 2, *Daniel Jonas* 2, *Gabriel Jonas* 2, *John Jonas* 2, *Martin Jonas* 2, *Oliver Jonas* 2, dalis (žr. 6 diagramą). Naujai skolintų vardų, plg. *Majus Jonas* 5, *Arijus Jonas* 3, *Nedas Jonas* 3, *Aironas Jonas* 2, *Aivaras Jonas* 2, *Rojus Jonas* 2, *Regimantas Jonas* 2, *Tėjus Jonas* 2, *Toras Jonas* 2, dalis išliko toliau pati. Rečiausi buvo deriniai su skirtingai galimais aiškinti vardais, plg. *Linas Jonas* 4, *Marius Jonas* 4, *Domas Jonas* 3.

Taigi aptartieji deriniai buvo reti, išskyrus derinius su skirtingai galimais aiškinti vardais S2L ir lietuvių kalbai nebūdingais vardais ILL (kaip

ir deriniuose su pirmuoju nariu *Jonas*). S2L padėjusi skirtingai galimų aiškinti vardų, dažniausiai trumpinių, dalis sietina su tėvų polinkiu šiuo laikotarpiu duoti trumpinius. ILL išaugusi lietuvių kalbai nebūdingos formos vardų dalis rodo emigrantų iš Lietuvos elgseną vadinant vaikus. Naujai skolinti vardai deriniuose nebuvo išplitę.

6. Dažniausi dvinarių vardų su *Jonas* nariai

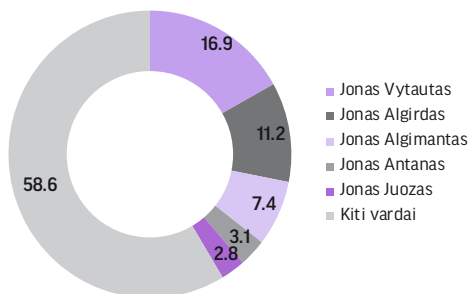
Aptartus dvinarių vardų su *Jonas* sudarymo ir davimo polinkius išryškina dažniausi dvinarių vardų su *Jonas* nariai. Toliau 9–14 diagramose pateikta po penkis dažniausius pirmojo ir antrojo nario derinių su *Jonas* pozicijose esančius vardus, duotus NLL, S1L ir ILL, ir jų apimama dalis. S2L dvinarių vardų duota mažai, ypač su pirmuoju nariu *Jonas* (žr. 1 ir 4 lentelę), todėl dažniausi jų nariai neišskirti, nes vardų dažnumas buvo mažas.

Iš 9–14 diagramų matyti, kaip XX–XXI a. keitėsi populiariausių dvinarių vardų dažnumas. NLL jie apėmė didelę vardų su *Jonas* dalį (žr. 9 ir 10 diagramas), S1L populiariausi deriniai tapo retesni (žr. 11 ir 12 diagramas), o ILL – reti (žr. 13 ir 14 diagramas). NLL ir S1L dažniausias derinys su antruoju nariu *Jonas* kartojasi dažniau nei su pirmuoju, o retesnių derinių dažnumas svyruoja. ILL trys dažniausi deriniai su pirmuoju nariu *Jonas* yra dažnesni už derinius su antruoju nariu *Jonas*. Taigi laikui bėgant dažni dvinariai vardai tampa vis retesni.

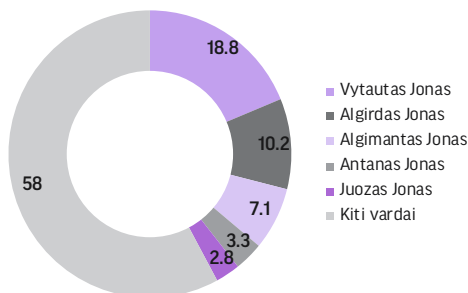
Iš penkių skirtingais laikotarpiais dažniausių vardų matyti, kad NLL dažniausi deriniai su *Jonas* sudaromi su tais pačiais asmenvardžiais *Vytautas*, *Algirdas*, *Algimantas*, *Antanas* ir *Juozas*. Nuo S1L ne tik mažėjo populiariausių vardų dažnumas, bet ėmė skirtis dalies dažniausių derinių vardai: be sutapusių *Vytautas*, *Algirdas*, *Algimantas* ir *Kęstutis* vardų, dažni deriniai su kitais vardais, plg. *Jonas Antanas*, *Rimantas Jonas*. ILL tarp dažniausių derinių narių kartojasi *Lukas* ir *Jokūbas*, kiti vardai skiriasi: pirmojo nario pozicijoje yra *Herkus*, *Matas* ir *Tomas*, antrojo – *Paulius*, *Ažuolas* ir *Vytautas*, kas rodo dažniausių vardų inventoriaus kaitą ir atsiradusius pirmojo ir antrojo nario pozicijoje esančių vardų skirtumus.

NLL ir S1L dažniausių derinių vardai *Vytautas*, *Algirdas*, *Algimantas* ir *Kęstutis* sietini su Lietuvos kunigaikščių, *Antanas* – su šventojo asmenybės

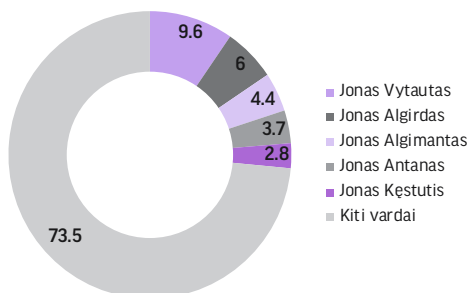
kultu. ILL tarp dažniausių derinių asmenvardžių iš daugelio minėtų asmenybių vardų lieka vien *Vytautas*, taip pat naujas derinys *Jonas Paulius*, siejamas su Popiežiumi (žr. 13 diagramą). Nors ILL dažniausi deriniai su *Jonas* ir sudaromi su šventųjų vardais, plg. *Lukas*, *Jokūbas*, *Matas* ir kt., bet šie vardai yra daugiau sietini su bendromis Lietuvos vardyno madomis – duoti vaikams krikščioniškus vardus, kaip ir derinio su *Ažuolas* dažnumas aiškinamas gamtinių vardų populiarumu.

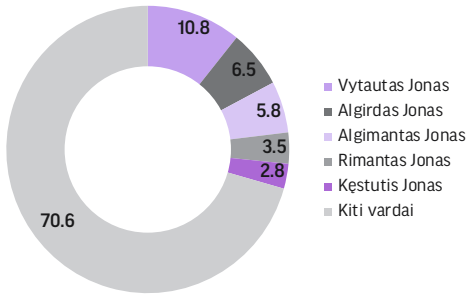
9 DIAGRAMA. Dažniausi NLL dvinariai vardai su pirmuoju vardu *Jonas* ir jų dalis procentais NLL

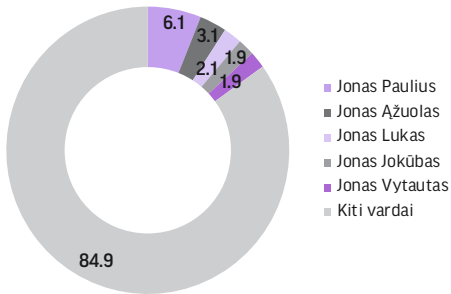
10 DIAGRAMA. Dažniausi NLL dvinariai vardai su antruoju vardu *Jonas* ir jų dalis procentais NLL

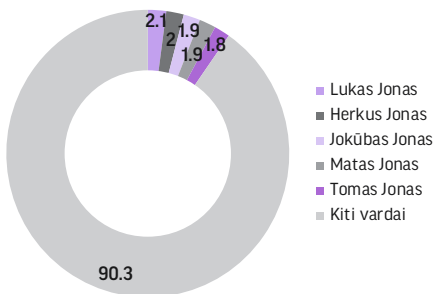
11 DIAGRAMA. Dažniausi S1L dvinariai vardai su pirmuoju vardu *Jonas* ir jų dalis procentais S1L

12 **DIAGRAMA.** Dažniausi S1L dvinariai vardai su antruoju vardu *Jonas* ir jų dalis procentais S1L

13 **DIAGRAMA.** Dažniausi ILL dvinariai vardai su pirmuoju vardu *Jonas* ir jų dalis procentais ILL

14 **DIAGRAMA.** Dažniausi ILL dvinariai vardai su antruoju vardu *Jonas* ir jų dalis procentais ILL

Apibendrinimas

Lietuvoje *Jonas* nebuvo populiariausias XX a. lietuvių asmenvardis. *Jonu* pavadintų berniukų skaičius mažėjo nuo 7 deš., o vėliau augęs jų vardų skaičius netapo toks didelis kaip XX a. pirmoje pusėje. Dėl mažesnio populiarumo XX a. antroje pusėje, kitaip nei Latvijoje *Jānis*, Lietuvoje

Jonas išliko patrauklus ir XXI a. Vienanario vardo *Jonas* davimo polinkius kartojo dvinariai vardai su *Jonas*, iš kurių, išskyrus XX a. 4 deš. antrą pusę, dažnesni deriniai su antruoju narius *Jonas*: jų skaičius sumažėjo S2L ir po to ėmė augti ILL.

Dvinariai vardai su *Jonas*, nepriklausomai nuo *Jono* pozicijos deriniuose, liudija panašius jų sudarymo ir dažnumo polinkius:

- Dažniausi NLL dvinarių vardų su *Jonas* nariai yra lietuviški ir krikščioniški asmenvardžiai, nors deriniai su krikščioniškais vardais apėmė šiek tiek mažesnę NLL vardyno dalį. Vėliau derinių su pirmuoju nariu *Jonas* dalis svyravo: S1L deriniai su juo dažniau sudaryti su krikščioniškais, S2L – su lietuviškais vardais. Deriniai su antruoju nariu *Jonas* per visą sovietmetį dažniau buvo sudaromi su lietuviškais vardais, augant jų apimamai vardų daliai. Padėtis pasikeitė ILL, kai dažnesni už derinius su lietuviškais asmenvardžiais tapo deriniai su krikščioniškais vardais.
- Deriniai su *Jonas* iš lietuviškų vardų dažniausiai sudaromi su dvikamieniais asmenvardžiais, kurių dalis mažėjo XX–XXI a., tik su pirmuoju nariu *Jonas* jų dalis šiek tiek išaugo ILL. Nuo S1L augo apeliatyvinių vardų dalis, kurie ILL sudarė daugiau nei trečdalį derinių su lietuviškais vardais. Taigi laikui bėgant deriniuose vis retesni tapo dvikamieniai asmenvardžiai, kuriuos keitė apeliatyviniai vardai, bet jų apimama dalis visada buvo mažesnė už dvikamieninių vardų dalį.
- Derinius su *Jonas* iš krikščioniškų vardų dažniausiai sudarė su šventųjų vardais, kurių apimamos dalys svyravo: S1L šiek tiek mažėjo, S2L augo, ILL su pirmuoju nariu *Jonas* truputį augo, su antruoju – mažėjo. Taigi deriniuose šventųjų vardų dalis nors ir svyravo, tačiau išliko stabili.
- Deriniai su šventųjų vardais per visą tiriamąjį laikotarpį buvo dažnesni už derinius su jų trumpiniais, variantais, kurių apimama krikščioniškų vardų dalis buvo mažiausia ILL. Tai rodo, kad ILL šventųjų vardų variantai, trumpiniai tapo nemadingi dvinarių vardų su *Jonas* nariai.
- XX–XXI a. deriniai su krikščioniškais vardais dominuoja derinių su naujai skolintais nekrikščioniškais vardais atžvilgiu. Taigi šie vardai yra periferiniai derinių su *Jonas* nariai ir krikščioniškiems vardams negali prilygti populiarumu.

- Didžiausia derinių su lietuviškais trumpiniais dalis buvo S2L, su krikščioniškų vardų trumpiniais – S1L. Tai rodo, kad sovietmečiu Lietuvos vardyne buvo paplitę vardų trumpiniai.
- ILL išplito deriniai su lietuvių kalbai nebūdingais vardais, kurie rodo emigrantų iš Lietuvos elgseną – pastangas derinti skirtingoms kalboms būdingus asmenvardžius. Vis dėlto šie deriniai nedominuoja *Jono* derinių su įprastais lietuvių kalbai vardais atžvilgiu, kas rodo jų periferinį pobūdį.

Iš dažniausių derinių su *Jonas* matyti, kad XX–XXI a. mažėja pačių dažniausių vardų dažnumas, laikui bėgant jie apima vis mažesnę dalį. Tai matyti ir iš pasikartojančių lietuvių dvikamienių ir šventųjų vardų derinių – S2L ir ILL pasikartojančių dvinarių vardų su *Jonas* įvairovė ir dažnumas mažesnis nei ILL. Dažniausiuose deriniuose su *Jonas* didžiausių pirmojo ir antrojo nario pozicijoje esančių vardų skirtumų atsirado ILL, o vardų populiarumui deriniuose įtakos turi asmenybės ir vardų mados.

LITERATŪRA

Balode, L. (2019). 100 izplatītākie latviešu sieviešu un vīriešu vārdi. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, 14, 151–170.

Balode, L. (2020). Name Change and Identity in Latvia. *Onomastikas pētījumi // Onomastic Investigations*, 11, 18–37.

Balode, L. (2021). Vai *Jānis* atgriezās? In *Baltijas onīmi: no sendienām līdz mūsdienām. Akadēmika Jāņa Endzelīna 148. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences tēzes* (5.–6. lpp.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts.

Balode, L. (2022). Personvārdu izvēles tendences Latvijā un citās Baltijas valstīs: salīdzinošais aspekts. *Baltistikos platybėse*.

Bonifacui Stundžiai 70. *Vilnius University Open Series*, 33–64. https://doi.org/10.15388/Baltistikos_platybese.2022.2

Balode, L. (2023). Names of Newborns in Latvia: Recent Changes. In U. Bijak, P. Swoboda, J. B. Walkowiak (Eds.), *Proceedings of the 27th International Congress of Onomastic Sciences. Onomastics in Interaction With Other Branches of Science*, Vol. 2. *Anthroponomastics* (pp. 21–48). Kraków: Jagiellonian University Press. <https://doi.org/10.4467/K7446.46/22.23.17268>

- Bušs, O. (1987). Personvārdu izmantojums latviešu mūsdienu dzejā. In A. Blinkena (red.), *Onomastikas apcerējumi* (215.-242. lpp.). Rīga: Zinātne.
- Bušs, O. (2003a). Daži vērojumi par mūsdienu latviešu personvārdu dinamiku. In I. Jansone (red.), *Personvārdi, vietvārdi un citi vārdi: izpētes pakāpieni* (78.-89. lpp.). Rīga: Latviešu valodas institūts.
- Bušs, O. (2003b). Jaunais gadu tūkstatīs sākas ar revolūciju. In I. Jansone (red.), *Personvārdi, vietvārdi un citi vārdi: izpētes pakāpieni* (98.-101. lpp.). Rīga: Latviešu valodas institūts.
- Bušs, O. (2013). *Jānis* un citi jeb Latviešu personvārdu modes mūsdienu tendencijas. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, 8, 86-93.
- Jansone, I. (2010). Priekšvārdi Ērgemes latviešu evaņģēliski luteriskās draudzes baznīcas grāmatās (1718-1906). *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 14(1), 100-111.
- Jansone, I. (2015). Priekšvārdu dinamika Ērgemes evaņģēliski luteriskajā draudzē 18. gadsimtā. *Onomastica Lettica*, 4, 252-288.
- Jansone, I. (2018). Priekšvārdu dinamika Ērgemes evaņģēliski luteriskajā draudzē 19. gadsimtā. *Onomastica Lettica*, 5, 113-194.
- Jansone, I. (2019). 100 populārākie latviešu uzvārdi: no *Bērziņa* līdz *Kronbergam*. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, 14, 136-150.
- Jegelevičius, S. (2002). *Nemunaitis ir jo parapija*. I knyga. Vilnius: Katalikų Akademija.
- Jovaiša, L. (2005). Krikšto vardai XVII a. pirmos pusės Lietuvoje. In M. Paknys (sud.), *Šventieji vyrai, šventosios moterys* (pp. 147-184). Vilnius: aidai.
- Lawson, E. D. & Balode, L. (1998). Latvian Naming Patterns 1880-1991. In W. F. H. Nicolaisen (Ed.), *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences* 3 (pp. 244-249). Aberdeen: University of Aberdeen.
- Paknys, M. (2005). Šventųjų kultai LDK XV-XVII a. Pradžioje. In M. Paknys (sud.), *Šventieji vyrai, šventosios moterys* (pp. 15-102). Vilnius: aidai.
- Plēsuma, I. & Balode, L. (2013). Retie personvārdi mūsdienu Latvijā. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, 8, 55-85.
- Salys, A. (1983). Krikštavardžiai. In *Raštai. Tikriniai vardai*, T. 2 (pp. 26-43). Roma: Lietuvos Katalikų Mokslo Akademija.
- Siliņa-Piņķe, R. (2014). Izplatītākie zemnieku vārdi Vidzemē 17. gadsimta pirmajā pusē. *Baltistica*, 49(1), 177-196. <https://doi.org/10.15388/baltistica.49.1.2206>
- Siliņš, K. (1990). *Latviešu personvārdu vārdnīca*. Rīga: Zinātne.
- Sinkevičiūtė, D. (2012). 2011 m. populiariausių vardų davimo tendencijos. *Gimtoji kalba*, 7, 3-9.

- Sinkevičiūtė, D. (2014). Populiariausi 1991–2010 m. berniukų vardai ir jų davimo tendencijos. *Gimtoji kalba*, 6, 3–8.
- Sinkevičiūtė, D. (2018). Litauische Vornamen naturthematischer Herkunft: Trends des letzten Jahrhunderts. *Onomastica Uralica*, 13, 243–257. <https://mnytud.arts.unideb.hu/onomural/kotetek/ou13/18.pdf>
- Sinkevičiūtė, D. (2021a). Skolintų vardų su baigmeniu -ij- kamieno variantai ir jų kaita XX–XXI a. Lietuvos vardyne. *Linguistica Lettica*, 29, 155–178.
- Sinkevičiūtė, D. (2021b). Skolintų vardų su baigmeniu -ij- kaita Lietuvos vardyne (kilmės aspektas). *Acta Linguistica Lithuanica*, 84, 232–253. <https://doi.org/10.35321/all84-11>
- Sinkevičiūtė, D. (2023). Names in Contemporary Lithuanian: Valued Qualities and Their Changes. In U. Bijak, P. Swoboda, J. B. Walkowiak (Eds.), *Proceedings of the 27th International Congress of Onomastic Sciences. Onomastics in Interaction With Other Branches of Science*, Vol. 2. *Anthroponomastics* (pp. 425–441). Kraków: Jagiellonian University Press. <https://doi.org/10.4467/K7446.46/22.23.17289>
- Sinkevičiūtė, D. (2024a). Baltiškų vardų davimo polinkiai emigracijoje 1991–2020 m. (Jungtinės Karalystės atvejis). *Acta Linguistica Lithuanica*, 90 (rengiama spaudai).
- Sinkevičiūtė, D. (2024b). Populiariausi emigrantų iš Lietuvos vaikų vardai Jungtinėje Karalystėje, Norvegijoje ir Airijoje. *Pasaulio lietuvis*, 2024-02-01 <https://pasauliolietuvis.lt/populiariausi-emigrantu-is-lietuvos-vaiku-vardai-jungtineje-karalysteje-norvegijoje-ir-airijoje/>
- Sinkevičiūtė, D. & Račickaja, V. (2014). *Jono vardas paveldimuose Vilniaus naujųjų miestiečių ir laiduotojų 1661–1795 m. sąrašo asmenvardžiuose*. *Baltistica*, 49(2), 331–344. <https://doi.org/10.15388/baltistica.49.2.2229>
- Švedas, A. (2014). *In the Captivity of the Matrix: Soviet Lithuanian Historiography, 1944–1985*. Amsterdam, New York: Rodopi.
- Vanagas, A. (1974). Mūsų pavardės, 1. Pavardės iš hebrajiškos kilmės vardų. In B. Savukynas (sud.), *Žodžiai ir žmonės* (pp. 86–152). Vilnius: Mintis.
- Zinkevičius, Z. (1977). *Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*. Vilnius: Mokslas.
- Zinkevičius, Z. (2005). *Krikščionybės ištakos Lietuvoje. Rytų krikščionybės vardyno duomenimis*. Vilnius: Katalikų akademija.
- vardai.vlkk.lt – Lietuvos Respublikos piliečių vardų sąvadas. vardai.vlkk.lt

POPULAR NAMES OF NEWBORNS IN SWEDEN: DEFINING A NAME IN STATISTICS

Populāri jaundzimušo vārdi
Zviedrijā: priekšvārdu statistika

■ **KATHARINA LEIBRING** (KATARĪNA LEIBRINGA)

ABSTRACT

Keywords:

*baby names,
first names,
lemmatization,
name statistics,
spelling forms*

The current paper considers the baby names that have been among the 10 most popular for each gender over the last decade in Sweden. After 25 years of the same type of statistics, a new official statistics provider has changed the accounting of the names from counting and presenting spelling forms with the same pronunciation as one name to counting each form as a separate name. A consequence of this is that it has become difficult to compare earlier statistics with the present. With the top baby names as a departure point, the pros and cons for lemmatizing vs regarding each spelling form as a unique name is discussed.

Introduction

As in many countries, the yearly statistics of popular baby names in Sweden always generates media attention. The most popular names are presented in newspapers, radio and TV channels, sometimes with onomastic scholars disseminating knowledge about the ups and downs and the reasons for certain names becoming popular. The statistics of the names given to newborns certainly is an interesting sub-category of personal name studies, as Laimute Balode has frequently shown in her presentations and analyses of Latvian popular names (see, e.g. Balode, 2023).

In this paper, the author will provide a brief overview of the most popular baby names in Sweden during the last decade. A particular reflection is given to a recent situation in Sweden regarding different ways of counting the frequency of name occurrences and considerations as to the meaning (if any) this practice could have on the perception of the onomasticon. The question on how to define and delimit a name, how the concept of common similarities in a certain language means that different spellings of name forms like *Carin* and *Karin*, *Maja* and *Maya*, are regarded as the same name, is underlying the presentation.

1. Name statistics in Sweden

Since 1998, every January, the government agency Statistics Sweden (www.scb.se) has produced annual lists of the 100 most popular spoken names (Sw. *tilltalsnamn*, Germ. *Rufname*; the forename used in daily context and in a person's official signature, which does not have to be the first name among a person's forenames in Sweden) given to newborns of each sex the previous year. These lists are published on the agency's website and invariably gain attention of mass media, as well as that of the prospective parents. In these lists, the statisticians have lemmatized different spellings of names that have approximately the same pronunciation in Swedish, for instance, *Carl* and *Karl*, *Maja* and *Maia* / *Maya*, *Wera* and *Vera*, *Mohammad* and *Muhamad*, *Noa* and *Noah*, etc. This approach involving the merging of similar-sounding

names means that, for example, *Karl* with its 74 bearers in 2022 is combined with the 132 instances of name *Carl*, resulting in an impressive count of 206 bearers and the 70th place amongst the 100 most frequently occurring personal names. As there has been an increased usage of uncommon and individual spellings of names over the last decades, this approach could, in a sense, constitute a fairer representation of the name stock than counting all the different spellings separately. On the other hand, the creativity of parents regarding spellings and the variety of names as a result of this method remains hidden.

As of 2023, Statistics Sweden has ceased to produce any name statistics, substantiating this decision with the lack of resources. Onomastic scholars (and other researchers) called the attention to the resulting detrimental gap in the statistics curve from 1998, as well as diminished knowledge concerning personal names. In February, 2024, the National Tax Agency (*Skatteverket*) rather unexpectedly published complete lists comprising the official spoken names (the term in German – *Rufname*, in Swedish – *tilltalsnamn*), given to the newborns in 2023 (Swedish Tax Agency, 2024). However, in these lists, all individual spellings are counted as separate names. To continue with the example of *Carl* and *Karl*, this resulted in *Carl* taking the 92th place in the list of 100 most frequently occurring names, while *Karl* no longer was listed therein. This new methodology inevitably brought about numerous changes in the lists of most frequently occurring names, yet the approach when the different variants are identified could yield positive results. The author of the current article holds an opinion that the discontinuation of the longitudinal statistics is adverse on a number of levels. It will be more difficult to observe the larger trends in name formation, name-length, etc., if all the varieties are presented separately, thus indicating much fewer bearers of each name. One positive effect of having the National Tax Agency presenting the names in a detailed manner is that the name forms that were given to only a single bearer last year are included and published, – Statistics Sweden could not accomplish this due to protecting individual's privacy. These unique names only given to one child in the respective year constitute approximately 6000 name forms. This represents a source for research of interesting name combinations and name spellings, as well as future trends.

2. The most popular names on newborns in Sweden, 2013 to 2022

Concerning the most popular personal names given to the newborns in Sweden during the last decade, a detailed analysis has been provided by Leibring (2023). Notably, if a name becomes one of the ten most frequently occurring in the population, it usually retains this level of popularity for several years. The names discussed in this section are presented in their most common form according to the lemmatization made by Statistics Sweden. Among all the names given to girls from 2013 to 2022, only 20 different names have reached the top ten position for any of these years: *Agnes, Alice, Alicia, Alma, Alva, Astrid, Ebba, Ella, Elsa, Freja, Julia, Leah, Lilly, Maja, Molly, Olivia, Saga, Selma, Vera, Wilma*. Of these female names *Alice* has been the most popular for 7 of the last 10 years, and has occupied a place on the top ten lists every year. The other top scorers have been *Elsa* (twice) and *Astrid* (once). The most popular names have been given to approximately 600 to 800 girls per annum, the numbers decreasing over time; fewer girls have been given the most popular names at present compared to ten years ago, and this difference is even more pronounced in comparison to the situation twenty years ago.

Some common morphological features characteristic to a considerable number of these popular names are the following: the names are short and consist of two syllables, and are mostly ending in *-a*. From a historical point of view, many of these names were also popular during the early 1900s. Conceivably, they fall into the three-generation-cycle of popular names (Meldgaard, 2001, 28). Some names lacking an earlier history of popularity in Sweden are *Alicia, Ella, Freja, Leah* and *Olivia*. Their recent prevalence can partly be traced to popular media personalities and also, in the case of *Freja*, to a recent trend of Nordic mythological names. Many of the names can also be found in the lists of most frequently occurring baby names of other countries, emphasizing the observation that names are not restricted by national boundaries.

Only 17 male names have reached the top 10 list in any year between 2013 and 2022: *Adam, Alexander, August, Axel, Charlie, Elias, Hugo, Liam, Lucas, Matteo, Nils, Noah, Oliver, Oscar, Valter, Vincent, William*. Those having been the most popular are *William* (number one in 4 years),

Lucas (3), *Noah* (2) and *Oscar* (1). The most popular male names have been given to 700–1000 boys per annum, a somewhat higher proportion than in the case of the female names, nevertheless, the same decrease can be observed.

There is a larger morphological variety among the male names, both regarding their syllable numbers (1–4) as well as their structure. They end in several vowels (*a*, *i*, *o*) and even though *r* is the final sound in four names, fricatives, nasals and plosives are also found at the close of the name. Regarding their history as given names in Sweden, some names (*Axel*, *Nils*, *Oscar*) have remained all-round popular for several generations, while names like *Liam*, *Matteo* and *Noah* are quite recent acquisitions. The popularity of *William*, *Hugo*, *Noah* and *Lucas* coincides with the frequent occurrence in many countries around Sweden.

The above section discussed the names given to newborns that occurred most frequently from 2013 to 2022, the final year for the official presentation of lemmatized lists of the most frequently occurring names for newborns issued by Statistics Sweden. Considering the name lists presented by the National Tax Agency for 2023, where each name form is counted separately, several changes are revealed.

3. Names given in 2022 versus in 2023 (lemmatized or non-lemmatized)

For 2022, the 10 most frequently given female names in lemmatized form were *Astrid*, *Maja*, *Alma*, *Vera*, *Freja*, *Leah*, *Ella*, *Alice*, *Selma*, *Lilly*. The comparison of this list with the statistics given in 2023 (see Table 1) shows that the 10 names in lemmatized form are almost the same, even though their rankings differ. The only missing names are *Ella* and *Astrid*. The absence of the latter is somewhat surprising, as it indeed was the top name in 2022. At present, it occupies the 14th place, a rather significant decrease in popularity. This name had gained prevalence quite rapidly in the last years, partly due to the 2018 film *Unga Astrid* (Becoming Astrid) about the formative years of the famous Swedish writer of children's books, Astrid Lindgren, but also because of its three-generation appeal. The name was given very frequently during the 1910s and 1920s.

The non-lemmatized list of the popular names for newborn girls lacks four names in comparison to the lemmatized list of the 10 most popular names: *Signe*, *Olivia*, *Astrid* and *Ella*. These names are replaced by *Leah*, *Lilly*, *Maja* and *Freja* – all these are likewise represented in the 2022 list of the 10 most popular names. A common denominator for these four names is that there are alternative popular spellings for each name: *Lea*, *Lily*, *Maya* and *Freya*.

Among the popular male names given for newborns in 2022, the most frequently occurring lemmatized names were *William*, *Liam*, *Noah*, *Hugo*, *Oliver*, *Lucas*, *Nils*, *Matteo*, *Valter*, *August*. In the lemmatized list for names

TABLE 1. The most frequently given female names for newborns in 2023

Rank in 2023	Top names when lemmatized	Top names when not lemmatized
1	Vera	Elsa
2	Elsa	Vera
3	Alma	Alma
4	Leah	Selma
5	Lilly	Alice
6	Maja	Signe
7	Freja	Olivia
8	Selma	Ellie
9	Ellie	Astrid
10	Alice	Ella

TABLE 2. The most frequently occurring male names for newborns given in 2023

Rank in 2023	Top names when lemmatized	Top names when non-lemmatized
1	Noah	Noah
2	Hugo	Hugo
3	Walter	William
4	William	Liam
5	Oliver	Nils
6	Liam	Oliver
7	Lucas	Elias
8	Elias	Adam
9	Nils	August
10	Adam	Sam

given in 2023 (see Table 2), *Matteo* and *August* have been replaced with *Elias* and *Adam* (Statistics Sweden, 2024a). The non-lemmatized list of popular male names given in 2023 has *Sam* as a new name, whereas *August* remains among the ten most frequently occurring names. *Lucas* and *Walter* are absent from that list. Both have popular alternative spellings (*Lukas* and *Valter*) which gives them continuously high scores in the lemmatized list for 2023 (Statistics Sweden, 2024b).

Conclusion

Spelling variations (here defined as such which do not impact the pronunciation of the name) have an unquestionable impact on the presentation of personal name statistics. This has been clearly observed in Sweden, where the method of presenting statistics has been radically altered, applying different premises. In accordance with language-specific norms of pronunciation, some spellings can, at times, compete with each other for popularity, as in the cases of *Lucas* vs *Lukas* or *Lilly* vs *Lily*. Personal name forms like *Klara* and *Clara*, *Valter* and *Walter* have alternated as the most popular spelling of the names given to newborns for a couple of the last decades. The type of presentation is of some importance, especially nowadays, when many parents try to express individuality by alternative or unorthodox spellings of their children's names. In research of the personal names in this context, some questions can be raised: Are these different spellings to be regarded as separate names, or only as separate forms of the same name? Is there any consensus in this? Furthermore, what are the views of the researchers in the field of personal names? The author of the current article is in a quandary about the future research approaches, having become accustomed to the lemmatizing of names and relying on the comparable data previously provided by Statistics Sweden. Until the present, Sweden had ensured a comprehensive set of official personal name statistics given to newborns and comprising the period of 25 years (1998–2022), based on the lemmatized name forms, and this methodic, continuous data collection has now been broken. Should the researchers, including the author of the current article, continue the tradition of lemmatizing names (which means a considerable amount of work) or should the new presentation style be accepted, whereby each form of name spelling is counted as one separate name?

REFERENCES

- Balode, L. (2023). Names of Newborns in Latvia: Recent Changes. In U. Bijak, P. Swoboda & J. B. Walkowiak (Eds.). *Proceedings of the 27th International Congress of Onomastic Sciences: Onomastics in Interaction With Other Branches of Science*. Vol. 2. *Anthroponomastics* (pp. 21–48). Kraków: Jagiellonian University Press. <https://doi.org/10.4467/K7446.46/22.23.19013>
- Leibring, K. (2023). Movements and changes in the first-name stock in Sweden between the 1990's and the 2010's. In U. Bijak, P. Swoboda & J. B. Walkowiak (Eds.). *Onomastics in interaction with other branches of science. Proceedings of the 27th International Congress of Onomastic Sciences: Onomastics in Interaction With Other Branches of Science*. Vol. 2. *Anthroponomastics* (pp. 279–296). Kraków: Jagiellonian University Press. <https://doi.org/10.4467/K7446.46/22.23.19013>
- Meldgaard, E. V. (2001). *Den store navnebog* (4th ed.). København: Aschehoug.
- Statistics Sweden (Statistiska centralbyrån). (2024a). *Name statistics for 2022*. The information is downloaded from the database and stored at the Institute for Languages and Folklore, Uppsala.
- Statistics Sweden (Statistiska centralbyrån). (2024b). *Name statistics for 2023*. First names given to newborns. The information is downloaded from the database and stored at the Institute for Languages and Folklore, Uppsala.
- Swedish Tax Agency (Skatteverket). (2024). *Namn på nyfödda*. <https://skatteverket.se/omoss/varverksamhet/statistikportalen/namnpanyfodda.4.7da1d2e118be03f8e4f5b9d.html?q=namnstatistik>

I T J K A W & ! A S R L H
I D Z C K , U G K F J
Q I E [J] W X ! A S R Y D
I Z C K , U G A H T O P
H & K W & ! I S R & B H
K K A H T O P M E Y W X & !
I N M E ? I D Z C K , U G
I & [J] V W X ! A S R Q F J D
A I N Q F J I Y I V K W X ! A
N Y N H T O P M E ? & [J
H I H I D Z C K , U G & Y N Q

DAŽI VĀRDI PAR DIENVIDIGAUNU DEMINUTĪVIEM MIKROETNONĪMIEM

A Few Words About South
Estonian Microethnonyms
with Diminutive Affixes

■ **LEMBIT VABA** (LEMBITS VABA)

ABSTRACT

Keywords:

*South Estonian
dialects,
microethnonyms,
Latvian,
lexical history,
language contacts*

Ethnonyms featuring the diminutive affix *-ke(ne) ~ -kõnõ*, derived from the placename inhabited by the people named thus, are characteristic to the South Estonian dialects. In such cases, the derived ethnonym is missing the usual semantic connotation of smallness or sweetness. Since the microethnonyms with diminutive affixes are found in South Estonia, then most probably the derivation pattern has been modeled after the Latvian one. In Latvian, derivations with diminutive affixes are more common and more productive than in Estonian.

Igaņu valodā visbiežāk sastopamās etnonīmu (tostarp reģionālo jeb mikroetnonīmu atvasinājumu) izskaņas ir *-lane* : *-lase* un *-kas* : *-ka*, kam piemīt sarunvalodas nokrāsa, piemēram, *eest-lane* 'igaunis', *kihn-lane* 'Kihnu salas iedzīvotājs', *jun-lane* 'Pērnavas ziemeļu daļas, it īpaši Mihkli apv. iedzīvotājs; maza auguma cilvēks', *järva-kas* 'Jervas apr. iedzīvotājs', *narva-kas* 'Narvas pilsētas iedzīvotājs' (EKSS; EMS), toties Dienvidigaunijā sastopam *-lanō* : *-lasō* ~ *-lāne* : *-lāse*, piemēram, *'e(e)st-lāne*¹ 'igaunis', *'jārvo-lanō* 'Jervas apr. iedzīvotājs', *'vin(d)-lāne* ~ *'ven(d)-lāne* 'krievs' (VES). Taču vienīgi Dienvidigaunijas (t. i., Mulgi, Tartu un Veru) dialektiem ir raksturīgi etnonīmi, kas tiek atvasināti no vietvārda, izmantojot deminutīvu sufiksu *-ke(ne)* : *-kese* (*-ge(ne)* : *-gese*) ~ *-kō(nō)* : *-kōsō* (*-gō(nō)* : *-gōsō*), lai norādītu, kur dzīvo tās iedzīvotāji. Šādiem atvasinājumiem nav deminutīviem atvasinājumiem raksturīgās nozīmes, kas apzīmē cilvēku ar mazu augumu vai sirsnīgu attieksmi pret nosaukto personu. Atvasināšanas modelis ir produktīvs.

Igaņu leksikogrāfiskajos un citos vārdu krājumu aprakstošajos avotos (Wiedemann, 1973 [1893]; 1876, 260–261; EKMS 1, 277–278 sub Eestlased; VES; Tanning, 2004, 181; VMS; EMS; MUL; Ernits, 1997, 75; EMSUKA; Viikberg, 2004, 50; 2015, 34) ir daudz šādu ar deminutīvu izskaņu veidotu vietējo etnonīmu: *abja-ke* 'Abjas pag. iedzīvotājs' < *Abja*, *'antsla-kōsō* dsk. 'Antslas pag. ļaudis' < *Antsla*, *'elme-kese* dsk. 'Helmes apv. ļaudis' < *Helme*, *'haani-gōnō* 'Hānjas apv. iedzīvotājs' < *Haan(ja)*, *hat 'o-kese* dsk. (d) 'Nursi iedzīvotāju zobgalīgs apzīmējums / Spitzname für die Bewohner von Nursie', *hat 'o-kōnō* 'Veru apr. dienviddaļas iedzīvotāju zobgalīgs apzīmējums; vieglprātis', *hat 'u-kese-d* dsk., *atü-kese-d* dsk. 'Urvastes apv. ļaudis', *hujokōsō* dsk., *huio-kese* dsk. 'Vanarosas iedzīvotāju zobgalīgs apzīmējums / Spitzname für die Leute aus Rosenhof', *hākü-kene*, *hāku-kese-d* dsk. 'Pelvas apv. ļaudis', *ipō-kōnō* : *ipō-kōsō* 'Menistes apv. cilvēku iesauka', *'kaagvere-kese* dsk. 'Kāgveres apv. ļaudis' < *Kaagvere*, *kambja-kese-d* dsk. 'Kambjas pag. ļaudis' < *Kambja*, *kaņepi-kōsō* dsk. 'Kanepi pag. ļaudis' < *Kanepi*, *karula-kōsō* dsk. 'Karulas puses ļaudis' < *Karula*, *lätō-kene*, *lät 'o-kese* dsk. (d) 'Antslas iedzīvotāju zobgalīgs apzīmējums / Spitzname für d. Leute aus Anzen', *nōo-kese-d* dsk. 'Neo pag. ļaudis' < *Nōo*, *otu-kese-d* dsk. 'Otepē pag. ļaudis' < *Otepää*, *pinu-kese-d* dsk. 'Mulgimā

¹ Pārgarumu uzsverošais punkts <.> vārda priekšā šajā rakstā ir aizvietots ar skaidrāku diakritisko zīmi <'>.

apv. cilvēku grupa (?), *puhja-kese-d* dsk. 'Puhjas apv. ļaudis' < *Puhja, põlva-kese-d* dsk. 'Pelvas apr. ļaudis' < *Põlva, räpina-kese-d* dsk. 'Repinas pag. ļaudis' < *Räpina, võnnu-kese-d* dsk. 'Vennu apv. ļaudis' < *Võnnu, võro-kõnõ* : *võro-kõsõ, võruk* : *võrukse* 'Veru (Veravas) ļaudis' < *Võro, setokõnõ, setu-kene* : *setu-kese* 'Pleskavas guberņas igauņu apzīmējums viņu Līvzemes kaimiņu izlokšnē / Bezeichnung der pleskauischen Ehsten bei ihren Nachbarn in Livland', *õlla-kese-d* dsk. 'Harglas apv. Koikilas c. ļaudis'.

Lielākā daļa šo mikroetnonīmu ir atvasināti no attiecīgo cilvēku dzīvesvietas nosaukuma. Dienvidigaunijā ir ierasts ar līdzīgu atvasināšanas modeli veidot mikroetnonīmus, arī lai norādītu uz ļaudīm no Ziemeļigaunijas apvidiem, piemēram, *har'o-kõnõ* < *Harju* (apr.), *kihnu-kõnõ* < *Kihnu* (sala), *'pärno-kõnõ* ~ *'pärno-gõnõ* ~ *'pärnä-kene* ~ *'pärnä-gene* < *Pärnu* 'Pērnavā, *saarik* : *saarikse, saarõ-kõnõ* < *Saare(maa)* 'Sāmsalā' (VES).

Ar šādu pašu modeli dienvidigaunņu dialektos no valsts resp. zemes nosaukuma tiek atvasināta virkne tautības apzīmējumu, tostarp *komi-kõnõ* 'komietis, komi tautības persona' < *Komi(maa)*, *Poola-kene* : *Poola-kese (d)* 'Pole, Katholik', *poola-ke* : *poola-kse* (< *-kene* : *-kese*) 'polis' < *Poola(maa)* 'Polijā', *saksa-kene* : *saksa-kese* 'vācietis, ārzemnieks / Deutscher, Ausländer' < *Saksa(maa)* 'Vāczeme', *vene-k* : *vene-kse, vene-kene* 'krievs' < *Vene(maa)* 'Krievija', *soomõ-kõnõ* 'soms' < *Soom(maa)* 'Somijā' (Wiedemann, 1973 [1893]; EKMS 4, 482–583 sub Vene).

Kā jau minēts, ar izskaņu *-kene* veidotajiem mikroetnonīmiem nav deminutīviem atvasinājumiem raksturīgās nozīmes, kas apzīmē cilvēku ar mazu augumu vai subjektīvu attieksmi pret nosaukto. Mikroetnonīmi ar nievājošu pieskaņu, ko pārstāv, piemēram, *hat'o-kõne* 'Urvastes pag. ļaudis, kas valkājuši pelēkus tautiskos tērpus' un *musta-kõnõ* 'Urvastes apv. ļaudis, ģērbusies melnas krāsas tautiskos tērpos', ir kaimiņu dotie tā sauktie eksoetnonīmi (sk. Lindsaar, 1957, 96).

Igauņu valodnieks Jūliuss Megiste (*Julius Mägiste*) ir pielāvis eventuālu latviešu valodas ietekmi mikroetnonīmu atvasinājuma modeļa izveidē, izmantojot deminutīvus piedēkļus: „... atbilstošu latvisko deminutīvu ar *-iš* galotni (< *-iņš*) lietojumā tie atbilst no vietvārdiem atvasinātiem lietvārdiem, kas beidzas ar somu galotni *-lainen*, piem., *veñtīš* 'der Einwohner der Stadt Windaw od. Umgebung' .., kas atgādina dienvidigaunņu

1. ATTĒLS. Mikroetnonimu ar izskaņu *-kene* ~ *-kõnõ* izplatība dienvidigaunu izloksnēs

deminutīvu lietošanu gadījumā ar *võrokene* ‘Veru (Veravas) iedzīvotājs’ utt., un varbūt norāda uz latviešu ietekmi (šādu parādību lībiešu valodā šodien noteikti nepazīst), vai otrādi.” (Mägiste, 1957, 219) J. Megiste šādu cita starpā minētu hipotēzi savos vēlākajos darbos nav aplūkojis. Ņemot vērā mikroetnonimu ar deminutīvu sufiksiem *-kene* ~ *-kõnõ* nepārprotami dienvidigaunisko raksturu, aizguvuma hipotēze ir uzskatāma par diezgan ticamu. J. Megistes izvirzītā hipotēze pelna nopietnu uzmanību un, cerams, palīdzēs labāk izprast Dienvidigaunijas etnisko procesu vēsturi. Vienlaikus Megiste ir piedāvājis arī pretēja aizgūšanas virziena iespēju, kas gan ir izslēgta, ņemot vērā krietni daudzveidīgāko deminutīvu sufiksu izvēli latviešu un citās baltu valodās, kas tiek aktīvi izmantoti produktīvos atvasināšanas modeļos. Igaņu valodā deminutīvus gan runā, gan rakstveidā lieto salīdzinoši reti. Paturot prātā teikto, es drīzāk uzskatītu, ka deminutīvu atvasinājumu modelis ir aizguvums, nevis radies paralēlas attīstības ceļā, vienlaikus neizslēdzot arī iespējamu slāvu (krievu valodas) ietekmi.

Uz igauņu valodas fona deminutīvu atvasināšana latviešu valodā ir nesalīdzināmi plašāks un produktīvāks process. Latviešu valodā tiek lietoti dažādi deminutīvu sufiksi, lai atvasinātu, piemēram, vietvārdus (*Gulb-en-e* < *gulbis*), savukārt no vietvārdiem – tur

dzīvojošo cilvēku vārdus un zemniekmāju nosaukumus un to īpašniekus (*piebaldz-ēn-s* < *Piebalga*, *Lej-ēn-i*, *Lej-ēn-s*, *Kaln-iņ-i*, *Kaln-iņ-š*, *venti-iņ-i* < *Venta*, *Rudz-īt-is*, detalizētāk sk.: Endzelīns, 1951, 303 utt.; MLLVG I, 101, 111–112, 119–120, 131). Šie deminutīvie atvasinājumi ir semantiski neitrāli, tiem nepiemīt nozīme, kas norādītu uz subjektīvu attieksmi. Ar piedēkli *-iņ-* latviešu valodā tiek atvasināti arī, piemēram, *kriev-iņ-i* 'krievi'; votu tautas piederīgie, kas 15. gadsimtā kā karagūstekņi noņemti Bauskas apkārtnē < *krievs*, arī latviešu sarunvalodas vai drīzāk slenga lietojums *estiņi* ~ *ēstiņi* 'īgaunī' < *Esti* ~ *Eesti* 'Igaunija' (sk. Vaba, 2006, 250).

Saistībā ar deminutīviem mikroetnonīmiem nevar atstāt neievērotus ar izskaņu *-kene* veidotos mikrotoponīmus, pavārdus un lauku māju vārdus, kā arī uzvārdus, kas raksturīgi tieši Dienvidigaunijas īpašvārdiem (sk. arī Vaba, 2002, 277; 2004, 52–54; 2011, 237). Latviešu zemnieku māju nosaukumi ar piedēkli *-iņ-* bieži bijuši atbilstošo uzvārdu avots. Zemnieku saimniecību nosaukumi un citi toponīmi ar piedēkli *-iņ-* samērā bieži sastopami Igaunijas puses teritorijā, kas robežojas ar Latviju gar visu etnisko un valsts robežu, kā arī tālāk iekšzemē. Īpaša nozīme latviešu uzvārdu veidošanās vēsturē ir deminutīvajiem sufiksiem *-iņ-*, *-īt-*, *-ul-* un *-el-*, turklāt ļoti lielā pārsvarā ir nosaukumi, kas beidzas ar *-iņ-*. Latviešu uzvārdi ar deminutīviem sufiksiem ir zaudējuši savu (sākotnējo) deminutīvo nozīmi, pareizāk sakot, latviešu mikroetnonīmos un sētu nosaukumos sastopamais piedēklis *-iņ-* cēlies no vēsturiskiem substantivizētiem īpašības vārdiem ar izskaņu **-inis*, kuriem nebija un nepiemīt ne deminutīva nianse, ne arī subjektīvs vērtējums. Pieļauju varbūtību, ka ar izskaņu *-kene* : *-kese* atvasinātie vietvārdi (zemniekmāju, ciemu nosaukumi) ir atveidoti, izmantojot aplūkoto latviešu atvasinājuma modeli: piemēram, Hallistē *Kuuru-kse z.*, *Māe-kse z.*, Karksi apvidū *Lilli-kse z.*, *Mustu-kse z.*, *Paani-kse z.*, Helmē *Jaasi-kse z.*, *Peedu-kse z.*, *Pilli-kse z.* (Mulgi d.); Lukē *Jaani-kese z.*, Sangastē *Arju-kse z.*, *Musta-kōsō z.* (Tartu d.), Harglā *Māe-kese z.*, *Tipsi-kese z.*, Reugē *Musta-kōsō c.*, *Māe-kese z.*, *Tammō-kōsō z.*, *Tuvi-kōsō z.*, Pelvā *Poola-kese z.*, Vastselīnā *Pala-kōs-tō c.*, *Päävā-kese* ~ *Päävā-kese-te z.* (Veru d.).

Helmē, Karulā, Harglā un citviet ir vēsturiski pastāvējušas latviešu apmešanās vietas, par ko liecina arī vietējie latviskie zemniekmāju nosaukumi, piemēram, Hallistē *Lobine* ~ latv. *Lobiņu purvs*, *Purgali* ~ latv. *Purgaļi*,

Ruukle ~ latv. *Krūkļi*, *Rukkuli* ~ latv. *Sprukuļi*, *Karksi* apvidū *Puuritse* ~ latv. *Pūricas*, *Helmē Maardina* ~ latv. *Mārtiņi*, *Raupa* ~ latv. *Raupa*, *Raupi*, *Rudina* ~ latv. *Rudiņi*, *Vāts-maaj* ~ latv. *Vecmājas* (Mulgi d.); *Lukē Aabuli* ~ latv. *Āboli*, *Sangastē Muussina* ~ latv. *Mūsiņas*, *Tsikstine* ~ latv. *Čikstiņi* (Tartu d.); *Urvastē Vaarkali* (1627 *Warckall Mick*) ~ latv. *Varkaļi*, *Karulā Kundsina* ~ latv. *Kundziņi*, *Luukine* ~ latv. *Lūkini*, *Maalina* ~ latv. *Māliņi*, *Puurine* ~ latv. *Pūriņi*, *Rautini* ~ latv. *Rautiņi*, *Tibina* ~ latv. *Stibiņas*, *Harglā Mutseniku* ~ *Mutseneki* ~ latv. *Mucenieki*. *Oosuli* ~ latv. *Ozoli*, *Rud'ina* ~ latv. *Rudiņi*, *Tsepli* ~ latv. *Ceplī*, *Vetseli* ~ *Vādsāli* ~ latv. *Vēdzeles*, *Reugē Aus'ina* ~ latv. *Auziņas*, *Jauseni* ~ latv. *Jaunzemes*, *Laitsani* ~ latv. *Laicāni*, *Puuritsa* ~ latv. *Pūricas*, *Siirul'i* ~ *Tsiirul'i* ~ latv. *Cīruļi*, *Sormuli* ~ latv. *Sarmuļi*, *Staldemāe* ~ latv. *Staldes*, *Kalnstaldes*, *Tauskani* ~ latv. *Dauškāni*, *Urbani* ~ latv. *Urbāni*, *Viksna* ~ latv. *Viksna* ~ *Viksna*, *Vastselinā Idina ez.* ~ latv. *Idiņi*, *Mauri c.* ~ latv. *Mauri*, *Puspuri* (1627 *Puss Puhr*) c. ~ latv. *Pušpūri*, *Preeksa c.* ~ latv. *Brekši* (Veru d.; avoti: EMSUKA; Päll, 1996: 24; KNR; Endzelīns, 1956; 1961; VD).

Setu vietvārdi, kas beidzas ar *-in-* (*Litvina*, *Pattina*, *Pitsina*, ? *Rāpina*, *Ulitina* u. c.), ir krievu izcelsmes, kā pareizi norādījis igauņu vietvārdu pētnieks Jāks Simms (*Jaak Simm*) (1984, 156).

Starp piemēriem, kas saistīti ar aplūkojamo tēmu, ir arī daži, kas uzskatāmi par tiešiem latviešu nosaukumu tulkojumiem: *Harglas zemnieku mājas* nosaukums *Māe-kese* ir saimniecības īpašnieka *Kalniņa* uzvārda tulkojums (Faster, 2018, 64). *Evars Sārs* (*Evar Saarō*), spriežot par *Repinā* sastopamā uzvārda *Sōukōsō* (19. gs. *Caykece*) un no tā radītā uzvārda *Sōukand* izcelsmi, starp salīdzinājumam sniegtajiem piemēriem min *Latgales* uzvārdu *Saukāns* (sk. *Saarō*, 2023). Aplūkojamā uzvārda *Latgales* cilmes gadījumā *Repinā* lietoto uzvārdu varētu uzskatīt par *Latgales* uzvārdiem raksturīgā deminutīvā sufiksa *-ān-* atainojumu.

Šo atvasinājumu modeli (ar sufiksu *-kene*) izmantojis arī rakstnieks *Matss Trāts* (*Mats Traat*) savā vēsturisko romānu ciklā „*Dodieties kalnos*”, stāstot par kādas Dienvidigaunijas ģimenes vēsturi, – ar to viņš no zemniekmāju nosaukumiem atvasinājis tajās dzīvojošo iemītnieku nosaukumus: *make-ke* ‘*Make zemniekmājas iemītnieks*’, *make-kese* dsk. ‘*Make iemītnieki*’, *tissi-kese* dsk. ‘*Tissi zemniekmājas ļaudis*’, *palanumāe-kese* dsk. ‘*Palanumāe zemniekmājas ļaudis*’ (Traat, 2009).

Igaņu uzvārdus ar deminutīvu sufiksu *-ke(ne)* : *-kese* pārstāv uzvārdi ar dienvidigaņu fonu, piemēram, *Lõive-ke*, *Lõivo-kene*, *Poola-kes*, *Poola-kese*, *Tuvi-kene*.

Latviešu valodas leksikas aizguvumi ar deminutīviem sufiksiem igauņu valodā tiek aizstāti vairākos veidos (sk. Vaba, 1997, 442 et passim): sufikss saglabājas, piemēram, Leivu izl.² *kumel' -n'* < latv. izl. *kumelīti* 'kumelītes (Matricaria)', *pulksti-n* ~ *bulksti-n* < latv. *pulkstins*, *pulkstiņš* 'pulkstenis, zvans'; piedēklis ir izlaists, piemēram, Leivu izl. *kumelte* < latv. izl. *kumel-ti* 'kumelīte (Matricaria)', *missi*, *mis' s'ia* < latv. *misiņš* 'vara un cinka sakausējums', *pulksti* ~ *bulksti* < latv. *pulkstins*, *pulkstiņš* 'pulkstenis, zvans'. Kopumā tomēr latviešu deminutīvais sufikss tiek aizstāts ar attiecīgu igauņu sufiksu *-ke(ne)* ~ *-kõ(nõ)*, piemēram, Harglā, Kanepi *kaame-ke* 'sīka putraimu desiņa gaļas zupā' (Kurrik, 1934, 125) < latv. izl. *kamiņi* 'ēdiens ar zirņiem, kartupeļiem un maltu gaļu', Leivu izl. *koul'ia-kõ* < latv. izl. *kõul-*, *kūliņš* 'saslietu (labības, linu) kūļu kopa', *rāt'ia-ke* < latv. (*vērp-jamais*) *ratiņš*, *sproudzia-kõ* < latv. izl. *sproudzeņš* 'aizbāznis, puļķis'. Dienvidigaunijas īpašvārdu krājumā minētajam aizstāšanas modelim ir dominējošā loma.

Saīsinājumi

apr. – apriņķis

apv. – apvidus

c. – ciems

d. – dialekts

(d) – Tartu un Veru dialekti, arī dienvidigaņu literārā valoda [saīsinājums F. J. Vīdemaņa vārdnīcā]

dsk. – daudzskaitlis

ez. – ezers

igD – dienvidigaņu dialekts, literārā veru valoda

igZ – ziemeļigaņu dialekta un literārā valoda

izl. – izloksne

latv. – latviešu valoda

pag. – pagasts

sm. – somu valoda

z. – zemniekmāja

² Dienvidigaņu dialekta sala Vidzemē.

AVOTI UN LITERATŪRA

EKMS 1–4 – Saareste, A. (1958–1963).

Eesti keele mõisteline sõnaraamat

1–4. *Dictionnaire analogique de*

la langue estonienne. Avec un

index pourvu de traductions en

français. Stockholm: Vaba Eesti.

EKSS – Langemets, M., Tiits, M.,

Valdre, T., Veskis, L., Viks, Ü. & Voll, P.

(2009). *Eesti keele seletav sõnaraamat.*

2., täiendatud ja parandatud trükk.

Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele

Sihtasutus.

<http://www.eki.ee/dict/ekss/>

EMS – Eesti Teaduste Akadeemia,

Eesti Keele Instituut. *Eesti murrete*

sõnaraamat, 1–7, 1994–2021.

<http://www.eki.ee/dict/ems/>

EMSUKA – Eesti Keele Instituudi

kohanimekartoteek. [https://](https://www.eki.ee/kohanimed/)

www.eki.ee/kohanimed/

Endzelīns, J. (1951). *Latviešu*

valodas gramatika. Rīga: Latvijas

Valsts izdevniecība.

Endzelīns, J. (1956). *Latvijas PSR*

vietvārdi, I: 1. Rīga: Latvijas PSR

Zinātņu akadēmijas izdevniecība.

Endzelīns, J. (1961). *Latvijas PSR*

vietvārdi, I: 2. Rīga: Latvijas PSR

Zinātņu akadēmijas izdevniecība.

Ernits, E. (1997). Seto-nimetüse

päritolust. *Kaika suvõõlikuulõ*

kogomik, I–VIII (1989–1996), 75.

Faster, M. (2018). Etunimed ja teised

Hargla hüdronüümid. *Emakeele Seltsi*

aastaraamat, 63, 2017, 31–76.

KNR – Eesti kohanimeraamat (2016).

<https://www.eki.ee/dict/knr/>

Kurrik, H. (1934). Vorstid. *Eesti*

Rahva Muuseumi aastaraamat,

VIII, 1932, 112–154.

Lindsaar, P. (1957). Mustakõsõ' ja

atükõsõ'. In *Meie maa. Eesti sõnas*

ja pildis, IV. Lõuna-Eesti (lk. 95–99).

[Lund:] Eesti Kirjanike Kooperatiiv.

MLLVG I – Sokols, E. (1959).

Mūsdienu latviešu literārās

valodas gramatika, I. *Fonētika un*

morfoloģija. Rīga: Latvijas PSR

Zinātņu akadēmijas izdevniecība.

MUL – *Mulgi sõnaraamat*, I–II.

<https://eki.ee/dict/mulgisuur/>

Mägiste, J. (1957). [Rec.] Uutta lätin

kielen murteista. Kārlis Draviņš, Velta

Rūķe. Laute und Nominalformen der

Mundart von Stenden 1–2. (= Slaviska

institutionen vid Lunds universitet,

Slaviska och baltiska studier 2–3.).

Lund 1955, 1956. *Virittājā*, 218–220.

Päll, P. (1996). Karula kotussõnimmist.

In *Kaika suvõõlikuul Lüllemäel. Valik*

ettekandit (lk. 22–26). Võro: Võro Instituut.

Saarõ, E. (2023, 27 juulil). Priinime

lugu: Sõukand. *Uma leht. Vana*

Võromaa rahva uma keelen leht.

- Simm, J. (1984). Mõnda kohanimedest. In *Räpina radadel*. Artikleid (lk. 155–158). Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia.
- Tanning, S. (2004). *Karksi murrak*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Traat, M. (2009). *Minge üles mägedele*. 3. kd. Tartu: Ilmamaa.
- Vaba, L. (1997). *Uurimusi läti-eesti keelesuhetest*. Tallinn-Tampere: Eesti Keele Instituut, Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Vaba, L. (2002). Tähelepanekuid läti nimedest eesti perekonnanimistus. In *Nime murre. Pühendusteos Valdek Palli 75. sünnipäevaks 30. juunil 2022*. (= Eesti Keele Instituudi toimetised 11.) (lk. 267–291). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Vaba, L. (2004). „Hellad nimed”. Ühest lätitaustalisest perekonnanimetüübist. *Emakeele Seltsi aastaraamat*, 49, 2003, 50–82.
- Vaba, L. (2006). *Estikestest, urmastest ja kuraditest* ehk liivi ja eesti sõnad läti slängis. *Keel ja Kirjandus*, 3, 248–251.
- Vaba, L. (2011). Kuidas läti-eesti keelekontakt on mõjutanud eesti murdekeele grammatikat ja sõnamoodustust. *Emakeele Seltsi aastaraamat*, 56, 2010, 204–246.
- VD – Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra. *Vietvārdu datubāze*. Publiskā versija. 8. izdevums. <https://vietvardi.lgia.gov.lv/vv>
- VES – *Võro-eesti synaraamat*. Kokko pandnuq Jüvä Sullõv. <https://synaq.org>
- Viikberg, J. (2004). Murdenaabreist nimepidi. *Oma Keel*, 1, 45–52.
- Viikberg, J. (2015). Vandiraiujad, ubamulgid, mehkad ja setud – ühed eestlased kõik. Märkmeid eestlaste paikkondlikust identiteedist. *Oma Keel*, 1, 32–36.
- VMS – *Väike murdesõnastik*, 1–2 (1982–1989). Toim Valdek Pall. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus. <http://www.eki.ee/dict/vms/>
- Wiedemann, F. J. (1876). *Aus dem inneren und äusseren Leben der Ehsten*. St.-Petersburg: Buchdruckerei der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.
- Wiedemann, F. J. (1893). *Estnisch-deutsches Wörterbuch*. Vierter unveränderter Druck nach der von Jakob Hurt redigierten Auflage. Tallinn: Valgus.

LATVIJAS SAKRĀLĀ TOPONĪMIJA¹

Latvian Sacred Toponymy

■ SANDA RAPA

¹ Raksts sagatavots ar valsts pētījumu programmas „Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai” projekta „Latviešu valodas daudzveidība laikā un telpā” (Nr. VPP-LETONIKA-2021/4-0003) atbalstu.

ABSTRACT

Keywords:

*Baltic toponymy,
naming the sacred,
place names
of worship,
toponymy
and history*

Foreign chronicles dating from at least the 10th century onward record, without going into great detail, the ancient Balts worshipping forests, bodies of water, and hills. Information about sacred sites has survived largely in the form of place names (toponyms). The present-day Latvian sacred toponymy helps to resolve archaeological, historical and cultural issues, as a principal witness to the history, traditions and culture of the ancient Balts.

This paper considers those Latvian place names that probably contain information on sites of pagan worship. Most sacred place names refer to hills (approximately one-half of all the place names of this type), stones, individual trees, and bodies of water.

The majority of Latvian sacred toponyms contain information about pagan sites of worship. Such place names comprise not only generic components meaning 'holy', 'idol', 'god', 'sacrifice', etc. (in Latvian, *svēts*, *elks*, *dievs*, *upuris* / *zieds*), but also the meaning of the terms, 'witch', 'devil' (in Latvian, *ragana*, *velns*), '[mythonyms] Jānis, Laima, Māra', etc. The geographical dispersion of such etymologically related place names significantly transcends the present territory of Latvia. Occasionally, the information about its sacred nature cannot be inferred at a lexico-semantic level (e.g., *Akmens kalns* – 'Stone hill'; *Zilais kalns* – 'Blue hill'; *Robežakmens* – 'Border stone').

Sacred place names are analysed in this paper in etymological, spatial, semantical, and historical perspective.

Gan paši vietvārdi, gan vietu stāsti (nozīmes, pseidoetimoloģiskie cilmes skaidrojumi, nostāsti), gan vietvārdu etimoloģizējošā semantika apliecina, ka daļa vietvārdu nepārprotami saistīti ar latviešu sakrālo pasauli – gan pagānisko, gan kristietisko. To atzinusi arī Laimute Balode savos pētījumos par saknēm *dievs* un *svēts* Latvijas toponīmijā (Balode, 2011, 25, sk. arī 2008a, 2008b), kā arī metaforisko vietvārdu analizē (sk., piem., Balode, 2012).

Kulta vietas lingvistiskā aspektā pētītas pavisam maz (vairāk tas darīts folkloras, mītu, vēstures un arheoloģijas skatījumā). No vietvārdu datu vācējiem pirmais latviešu kulta vietu vārdus pamanījis vācbaltu mācītājs Augusts Bilenšteins (*August Bielenstein*) 19. gadsimta vidū – viņš, rakstot par pilskalniem, stāsta arī par upurkalniem, kas atrasti netālu no tiem (Bielenstein, 1869). Vēlāk kulta vietas, pieminot to nosaukumus, pēta galvenokārt tikai vēsturnieki un arheologi. Tā vēsturnieks un arheologs Eduards Šturms (1937), aprakstot pilskalnus un Elka kalnus, min arī to nosaukumus. Vācbaltu vēsturniece Edīte Kurca (*Edith Kurz*) 1924. gadā publicē 511 kulta vietu apkopojumu (Kurtz, 1924). Kulta vietu vārdi (parasti kalni) bieži pieminēti arī padomju arheoloģiskajos pētījumos (Apals et al., 1974), jo tieši vietas nosaukums sākotnēji, pirms pilskalnu meklējumus ir atvieglojušas modernās tehnoloģijas, bija pamatu pamats arheoloģisku un vēsturisku meklējumu uzsākšanai (sk., piem., Urtāns, 1974). Lidz šim visplašāko rakstu par Latvijas sakrālo toponīmiju publicējis folklorists Kārlis Straubergs, kurš, izmantojot tolaik pieejamo vietvārdu materiālu, aplūko tieši kulta vietu vārdus (Straubergs, 1960). Tiesa gan, viņa rakstā pieminēta tikai pavisam neliela sākotnējās latviešu sakrālās toponīmijas izpētes daļa, balstoties galvenokārt uz pirmo Jāņa Endzelina vietvārdu sējumu.

Šajā pētījumā kulta vietu vārdi aplūkoti tieši no valodniecības, ne arheoloģijas vai folkloras aspekta, kā tas ir darīts iepriekš, un izmantojot arī plašāku materiālu – Latvijas Universitātes (LU) Latviešu valodas institūta vietvārdu kartotēku, kas aptver arī 20. gadsimtā vāktus mikrotoponīmus.

Par to, ka senajiem baltiem šādas svētvietas jeb kulta vietas bijušas, liecina vissenākie par tagadējo Latvijas teritoriju sarakstītie avoti. Tā, piemēram, Brēmenes Ādams (*Adamus Bremensis*), pirmās tūkstošgades beigās stāstīdams par bīskapa Adalberta (*Adalbertus*) gaitām Latvijas teritorijā,

raksta, ka šeit ir svētvietas, kam kristiešiem aizliegts tuvoties un ko viņi ar savu ierašanos var apgānīt tā, ka zeme augļus nedos, koki augļus nenesīs un jauni dzīvnieki nedzims: „Usque hodie [...] solus prohibetur accessus lucorum et fontium, quos autumant pollui christianorum accessu. [Vēl šodien viņi aizliedz kāju spert svētbirzēs un pie avotiem, ko kristieši ar savu tuvošanos apgānot.]” (Bremensis, 1075–1081, Descriptio insularum aquilonis, Capitulum 18) Ap 1200. gadu pāvests Inocents III (*Innocentius III*) ar bullu aicina visus sakšu un vestfāļu krustnešus doties krustakarā uz Līvzemi (*provinciam Livonensem*) pret barbariem, kas pielūdz „nesaprātīgus dzīvniekus, lapotus kokus, dzidrus ūdeņus, zaļu zāli un nešķistus garus” (citēts pēc: Šterns, 2002, 329). Vēlāk par upurvietām raksta arī Dusburgas Pēteris (*Peter von Dusburg*) („Nunc autem Lethowini et alii illarum partium infideles dictam victimam in aliquo loco sacro secundum eorum ritum comburrunt.” [„Bet tagad lietuvieši un citu novadu neticīgie pieminēto ziedojumu sadedzina pēc sava rita kādā svētā vietā.”] (Dusburg, 1326, 80)), Līvonijas Indriķis (*Henricus de Lettis*) un citi hronisti. Par tām rakstīts arī baznīcu vizitācijās vairāku simtu gadu garumā. Tās vēl piemin Garlībs Merķelis (*Garlieb Merkel*), un tās atceras arī mūsdienu vietvārdi un vietu stāsti, piemēram, *Būblis* pļava, mežs Bikstos: „veci ļaudis stāsta, ka agrāk Būblis bijis svēts mežs, kur nav drikstējuši nevienu koku cirst, jo kokiem asinis tecējušas; Būbli esot devuši upurus dieviem”¹; *Baznīckalns* kalns Aumeisteros: sena svētnīca labajā pusē lielceļam; *Elku liepa* // *Svētā liepa* Ērgļos; *Lielā pļava* Ērgļos: latviešu svētnīca, bijuši četri ozoli, viens nodedzināts; *Baznīcas kalns* Jasmuižā: „te baznīckungam bija iedots zemes gabals, un vēlāk te nāca cilvēki un apstrādāja; un baznīckungs sludināja, ka šis kalns esot svēts”.

Sakrālās toponīmijas plašums ir pārsteidzošs – vietvārdos atspoguļota gan kristīgā, gan pagāniskā sakrālā pasaulesaina. Un arī pēc intensīvas un vairākus gadsimtus ilgas pagāniskās ticības noliegšanas un svētvietu iznīcināšanas senākā sakrālā pasaule vietvārdos ir saglabājusies spēcīgāk nekā kristīgā ticība. Kā liecina daži minētie piemēri, ne vienmēr vietvārdā, proti, leksiski semantiskajā limenī, parādās ar sakrālo pasauli saistīts vārds. Tas var būt arī pavisam parasts nosaukums (kā *Lielā pļava*), un par svētvietas pēdām var liecināt vien tautas atmiņa, kas iekļauta vietās stāstā.

¹ Šeit un turpmāk, ja nav norādīts citādi, aiz kola pēdīnās (ja tieši citāti) vai bez pēdīnām rakstīti ekspedīcijās gūtie teicēju komentāri par vietvārdu 20. gadsimta 50.–80. gados.

Lai atvieglotu un samazinātu apjomīgo uzdevumu visu sakrālo vietvārdu izpētē un lai labāk izprastu sakrālās nominācijas aspektus, analīzei izvēlēti tikai pagāniskās svētvietas apliecināši vietu nosaukumi, turklāt paši populārākie kulta vietu vārdi – proti, tādi, kuru saistība ar pagānisko kultu jau ir arheoloģiski pierādīta.

Pirmkārt, visbiežāk un visnepārprotamāk ar latviešu kulta vietām tiek saistīti nosaukumi, kuros ietverta sakne *elk-*. To var uzskatīt par vienu no galvenajiem baltu sakrālās toponīmijas elementiem, jo vietvārdi ar šo sakni (*elk-* resp. *alk-*) sastopami jau senās Prūsijas teritorijā (Gerullis 1922, 8–9; Endzelins, 1943, 139) un Lietuvā (LVŽ) un tai ir plašs areāls arī Latvijā, piemēram: *Elkas kalns* Vecpilī, Gaviezē, Turlavā u. c., *Elka kalns* Durbē, Saukā, Ogrē u. c., *Elka kapi* Sātiņos: „varoņa, spēka vīra kapi, jo sakot: es strādāju kā elks, tas esot „kā varonis, spēka vīrs, tāds pārdabīgs”, *Elka grava* Kuldīgā, *Elka purs* Sidgundā. Kā rāda teicēju liecības, tautas atmiņa lielu daļu šīs saknes vietvārdu Latvijā ar pagānisko dievbijību nesaista, taču sakrālais aspekts tiem ierakstīts leksiskajā līmenī (latviešu *elks*: ‘tēls, priekšmets u. tml., kam cilvēks ziedo un ko pielūdz’ (LLVV)).

Alk- resp. *elk-* par senu indoeiropiešu cilmes sakni uzskata visi etimoloģijas pētnieki, un tai atbilstmes ar nozīmi ‘svētvietā, upurvieta’ ir arī citās baltu valodās – prūšu *alka*, *alkas*, kur tā, izsecinot no vietvārdiem, nozīmē ‘svētbirze vai elks’ (Toporov, 1975, 73–74), lietuviešu *alkas* jeb *alkā*, kur tā nozīmē ‘svētvietā, upurvieta, elks’ (LVŽ). Sākotnēji šai saknei sakrālā semantika, visticamāk, nav piemītusi. Ir divas izpratnes par šā vārda cilmi. Konstantīna Karuļa etimoloģijas vārdnīcā norādīts, ka šī nozīme varētu būt attīstījusies no indoeiropiešu saknes *el-* ar nozīmi ‘liekt’, jo ar to senatnē saistījušies dažādi sakrālie atribūti (piem., liks spieķis): < lietuviešu *alkas*, *alkā* ‘(senā) svētvietā, upurvieta; elks’, prūšu **alka*, *alk(a)s* ‘svētbirze; elks’, gotu *alh*s, senangļu *ealh* ‘templis’ < ide. **el-* ‘liekt’ (Karulis, 1992, I, 264; **Hh₃elk-*? (Derksen, 2015, 51)). To apliecina arī Vladimirs Toporovs (*Vladimir Toporov*; 1975, 74), norādot, ka šādu nosaukumu pamatā varētu būt kāds raksturīgs izliekums dabā (piem., liks koks, kalns, upes likums). Ar sakrālo semantiku šo sakni Prūsijas vietvārdos nesaista arī lietuviešu valodniece Grasilda Blažiene (*Grasilda Blažienė*), kā primāro šās saknes vietvārdu etimoloģisko nozīmi minot nozīmi ‘kalns’ (Blažienė, 2005, 16–17). Tātad,

visticamāk, tieši vietvārdi ir bijuši par cēloni saknes *alk-/elk-* semantis-kajai attīstībai ('liks' > ['kalns'] > 'upurvieta, svētvietā'). To daļēji apliecina arī Latvijas vietvārdu ar *elk-* kopums, kas atšķirībā no pārējās sakrālās toponīmijas apzīmē gandrīz tikai reljefa izliekumus: kalnus un gravas. Savukārt lietuviešu pētnieks Vītauts Mažiulis (*Vytautas Mažiulis*) piedāvā mazāk ticamu versiju, ka šī sakne radusies no indoeiropiešu saknes *alk-*: *alek-* ar nozīmi 'apsargāt (no ļauniem gariem)': < baltu *alkā* / *āļkas* 'svētvietā', baltu-ģermāņu **alk-* 'svētvietā' (> gotu **alhs-* 't. p.') < ide. **alk-* (: **alek-*) 'apsargāt (no ļauniem gariem u. tml.)' (Mažiulis, 2008, 91–92).

Prūsijā vietvārdi ar *alk-* nosaukuši plašākas sakrālās apkaimes (parasti svētās birzes) (Toporov, 1975), bet Lietuvā un Latvijā ar šo vārdu apzīmēti, šķiet, galvenokārt paaugstinājumi (lietuviešu valodā vārds *āļkas* ieguvis arī nozīmi 'kalns' (Blažienė, 2005, 17)). Atzīmējot Latvijas vietvārdus ar sakni *elk-* kartē, skaidri redzams, ka šādi nosaukumi ir raksturīgi Kurzemei (sk. 1. attēlu). Tas vēlreiz apstiprina jau 1937. gadā arheologa E. Šturma izteikto minējumu, ka „elka” vārds visbiežāk sastopams tieši Kursas vietu vārdos. Arī arheologu pētījumi rāda, ka *Elka kalni* (lietuviski *Alkos kalnas*) visbiežāk sastopami senās Kursas teritorijā (Krėtingas, Mažeikų un Telšų apriņķi) (Šturms, 1937), tādējādi liecinot par plašāku baltu lingvistisko (un arī sakrālo) izoglosu.

1. ATTĒLS. Saknes *elk-* izplatība vietvārdos

Otra lielākā kulta vietvārdu grupa ir nosaukumi, kuros iekļauts ar upurēšanu saistīts vārds – *upuris* vai *zieds*. Lietuvieši vārdam *upuris* paglābuši no vārda *alkas* atvasinātu vārdu *auka* (Mažiulis, 2008, 91), kas no sākotnējā elka nosaukuma, pēc V. Mažuļa uzskatiem, šādi pārveidojies tabu nosacījumu dēļ. Latviešu valodā šāds vārds nav atrodams – ar lielām šaubām tas varētu būt ienācis Lejasciema *Auka pļavā* un Barkavas *Aukas purvā*. Taču vietvārdu ar sakni *upur-* ir visai daudz – lielākoties šī sakne izmantota, nosaucot akmeņus, dažādus kokus un kalnus, tātad galvenokārt tie apzīmē mazāka, konkrētāka lieluma objektus: *Upuru akmens* Jaunburtniekos: „par upuru akmeni to iesaukuši tāpēc, ka agrākos laikos cilvēki pie šā akmeņa nākuši pielūgt dievu; viņi upurējuši dažādus dzīvniekus un pat cilvēkus; šos upurus viņi cepuši uz šī akmens, tādēļ arī šim akmenim visur ieplešas mazas bedrites, un uz šā akmens esot ēduši arī dievi”; *Upuru kalns* Priekulē, Priekuļos, Sabilē, Madonā, Tilžā u. c.; *Upuru liepa* Popē, Kapiņos, Mazsalacā u. c.; *Upurakmens* Alojā, Jaunburtniekos, Plānos, Ulmalē u. c.; *Upursala* Aglonā, Liepājā, Kapiņos u. c. Upura vārds vietu nosaukumos vienmērīgi izplatīts visā Latvijā, bet, spriežot pēc dažādu arheologu piezīmēm, to objektam nereti devuši paši pētnieki un upurvietu atradēji, lai jau nosaukumā iekļautu ziņas par atrastajām kulta vietām. Turklāt vārds *upuris* sakrālās apziņas vēsturē ir nosacīti jauns vārds – aizguvums no viduslejasvācu tādas pašas nozīmes vārda *opper* (ME IV, 300, s. v. *uperis*). Varbūt tāpēc šādus nosaukumus savā rakstā par kulta vietu vārdiem folklorists K. Straubergs nemaz nemin. Upurēšanas rituāls varētu būt iekļauts arī vietvārdos ar baltu cilmes sakni *zied-* (< ide. **geiH-* ‘dīgt, sadalīties’ (Rix, 2001, 161)). Šādu nosaukumu ir ļoti daudz – gandrīz tūkstotis –, un tie vienmērīgi izplatīti visā Latvijā, taču izšķirt, kur zieds lietots puķes, kur ziedošanas nozīmē, ir ļoti grūti. Par to, ka *zieda* vārdā nosauktie objekti vismaz kādreiz varētu būt pagāniskās svētvietas, liecina tas, ka tie onomasioloģiski ir līdzīgi citiem kulta vietu vārdiem – tā saukti galvenokārt kalni, gravas, lejas un koki: *Zieda grava* Līvē, Pastendē, Cirgaļos u. c.; *Zieda kalns* Ogrē, Skujenē, Vecpiebalgā u. c.; *Zieda kāpa* Ziemupē; *Zieda mežs* Tilžā; *Zieda purvs* Kalupē; *Zieda urga* Aizputē; *Zieda ozols* Tilžā; *Ziedu leja* Alsungā, Lenčos, Kazdangā; *Ziedu gravas* Ziemeņi: tur avots un ievērojams akmens. Arī teicēju komentāri, kā Ziemera vietvārda aprakstā, ļoti atgādina svētvietu aprakstus.

Treškārt, par kulta vietām daudzos gadījumos nepārprotami liecina vietu nosaukumi ar sakni *svēt-* (< ide. **kuen-to-* ar nozīmi ‘palielināties,

augt' (Derksen, 2015, 456), kam ir refleksi daudzās indoeiropiešu valodās – to apliecinājuši gan vēsturnieki, gan arheologi (sk., piem., Urtāns, 2016), gan folkloristi, un šādu nosaukumu Latvijā ir ļoti daudz – vairāki simti. Tie gandrīz vienmērīgi izplatīti pa visu Latvijas teritoriju, kaut gan redzams, ka ir vairāki pagasti (īpaši Dienvidlatgalē un Lejaskurzemē), kuros šāda populārā sakrālā toponīmija nav reģistrēta. Ar sakni *svēt-* latviešu toponīmijā apzīmēti lielākoties ūdens objekti: avoti, ezeri, dīķi, upes, mārkli, parasti ar dziedinošu ūdeni, kā arī koki un kalni: *Svētavots* Stendē, Zentenē, Sērmūkšos u. c.; *Svētezers* Gulbenē, Rucavā, Zebrenē u. c.; *Svētupe* Viļķenē, Limbažos, Mārcienā u. c.; *Svētozols* Kosā, Ērgļos, Ugālē u. c.; *Svētā priede* Smiltēnē: „vecos laikos nesuši upurus dieviņam”; *Svētais kalns* Lubejā: „kalnā turējuši lūgsmi, pēc lūgsmes ezeriņā nomazgājušies”; *Svētais avots* Tirzā: „plaši pazīstams kā veselības avots; avotā metuši naudu nabagiem”. Vietvārdi ar sakni *svēt-* minēti jau kopš 14. gadsimta, kad aprakstīta Svētā upe jeb *Hillige Aa* pie Doles un Katlakalna (Urtāns, 2016). Tā kā ar sakni *svēt-* apzīmēti galvenokārt ūdens objekti, varbūt te der atcerēties V. Toporova hipotēzi par to, ka ar šo sakni indoeiropiešu valodās veidojušies vārdi ar nozīmi ‘uguns’ un ‘ūdens’ (Karulis, 1992, II, 337). Varbūt tur ir sava daļa patiesības – korelācija starp vārdiem ar nozīmi ‘svēts’ un ‘ūdens’ ir ciešāka, nekā to ir izdevies lingvistiski pierādīt, bet latviešu toponīmijā ar leksēmu *svēts* apzīmēti arī kalni, kur ļaudis „turējuši lūgsmes”, meži un birzes, kur govīs ir „bijušas rāmas un nav bizojušas”, ir svētās salas, ko apskalojuši svētie ūdeņi. K. Straubergs (1960) apgalvo, ka vietvārdi ar *svēt-* nav bijuši izolēti objekti, tie veidojuši tādu kā svēto kompleksu ar svētajiem kalniem, alām, akmeņiem to krastos. To rāda ne tikai karte, kur cits citam pārklājas sakrālo toponīmu slāņi, bet arī mūsdienu vietvārdi. Tā Pālē pie *Svētupes* ir *Svētozols*, Mārcienā ir *Svētupe* un *Svētezers*, Puzē ir *Svētkalns*, *Svētā leja* un *Svētupīte*, Zvārdē ir *Svētais ezers* un *Svētā upe* utt. Šādos sakrālās toponīmijas kompleksus savulaik pamanījis arī arheologs Juris Urtāns, rakstot par Svētcieņa kulta vietām: „Senās upurvietas un arī tādi nosaukumi kā Svētupe, Svētcieņš, Velna ala, Lībiešu upuralas, Ūziņi, Pērkoni liecina, ka senatnē šajā apvidū bijis izcils kulta vietu komplekss.” (Urtāns, 2000, 45)

Ceturtkārt, uz kulta vietām norāda, pēc vēsturnieku un folkloristu ziņām, arī tādi vietvārdi, kuros ietverti mitonīmi. Starp tiem biežāk sastopams Dieva (arī velna, raganas) vārds: *Dieva dārzs* – pļava Biržos, Prailienā,

Saukā, mežs Bārtā, Asarē, Kabilē, kalns Iecavā u. c.; *Dieva kalns* Strutelē, Mežotnē, Druvienā u. c.; *Velna ezers* Glūdā, Ikšķilē, Skaistkalnē, Plāterē, Stendē, Baldonē, Bērzglē u. c.; *Velna klēpis* – akmens Lauberē: liels akmens ar mākslīgu iedobumu – sena kulta vieta; *Raganu kalns* Džūkstē: „senču laikos upurēts”; *Raganosis* Jaunlaicenē: „raganām tur ziedots”. Dieva un velna nosaukumu izplatību rūpīgi izpētījusi un kartografējusi L. Balode (2008b). Par kulta vietām, kuru nosaukumā ietverti šādu leksēmu elementi, liecinājuši arī arheologi: kulta vietas ir gan Melderu *Velna akmens* un *Velna ala* Kandavā, *Velna klēpis* Lauberē, *Velna akmens* Koknesē un daudzas citas, gan arī vismaz 24 *Raganas kalni*, kas minēti E. Kurcas latviešu kulta vietu apkopojumā (Kurtz, 1924). Vēlreiz pārskatot ar šiem vārdiem veidotos nosaukumus, kas atrodami LU Latviešu valodas institūta vietvārdu kartotēkā, redzams, ka Dieva vārds parasti iekļauts savienojumā *Dieva dārzs* vai dots paaugstināta reljefa objektiem, turpretim daudz biežāk sastopamais *velns* un *elle* parasti iekļauts nosaukumos, kas apzīmē purvus un ūdens objektus vai akmeņus, precīzāk – dziļus ūdeņus, iedobtus akmeņus un purvainus mežus. Savukārt no leksēmas *ragana* darināti galvenokārt kalnu vārdi.

Vārda *dievs* nozīme balstīta ide. saknē **dei-* ‘spīdēt, mirdzēt’, un šās saknes tālākie atvasinājumi apzīmē augstāko dievību daudzos indoeiropiešu kultos. Vietvārdos šī leksēma izmantota retāk nekā citas. K. Karulis (2001, 733) ar *ragan-* darinātos vietvārdus ar sakrālo pasauli nesaista, jo tie, viņaprāt, saistīti ar citu šās cilmes vārdu nozīmi, kas norāda uz ‘vietu, kas tālu redzama’, bet, redzot šos vietvārdus svētvietu kompleksos, jādomā, ka tam ne visos gadījumos būs taisnība. Vārds *ragana* negatīvu semantisko nokrāsu, šķiet, iemantojis kristietības laikā, jo tā sākotnējā etimoloģiskā nozīme ir ‘tāda, kas redz’ < ide. **reg-* ‘taisns, nolikt taisni, vadīt; izstiept, uzslīet; virziens, līnija’ (Karulis, 2001, 733).

Šķiet neticami, ka sakrālo pasauli vietvārdos var meklēt pēc vārda *velns* onomastiskajās leksēmās. Te varbūt jāieklausās V. Toporova izteikumos, ka gan velnam, gan ellei sākotnēji bijusi cita, ar ļaunumu nesaistīta nozīme (< ide. **uel-* ‘raut, laupīt, ievainot, nonāvēt’ (Karulis, 2001, 1144)), proti, *velns* respektīvi *velis* bijis ar godāto aizsauli saistītais, bet *elle* sākotnēji bijusi ‘vieta, kas slēpj; proti, aizsegta, slēpta vieta’, un tikai kristietībā tie ieguvuši nozīmes pārnese un *velns* un *elle* kļuvuši par to, kas ir šodien.

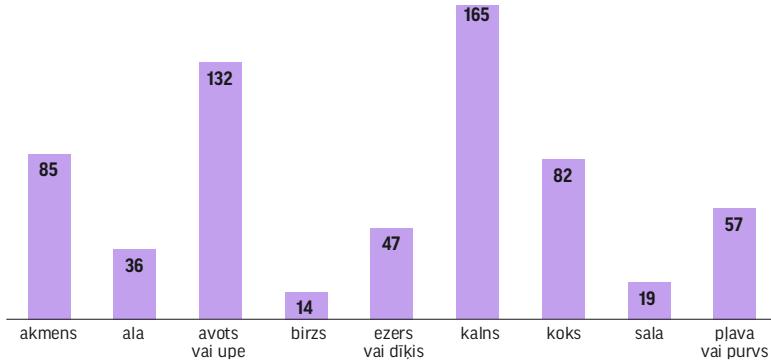
Liela grupa kulta vietu vārdu veidoti no dažādu dievību vārdiem: Jānis, Māra, Laima, Pērkons. To savos pētījumos apstiprinājis arī J. Urtāns, rakstot par Zemgales senajām kulta vietām (Urtāns, 2008). To apstiprina arī LU Latviešu valodas institūta kartotēkā atrodamie vietvārdi: *Māras līcis* Bērzmuižā, *Māras kambari* Rendā; *Jāņkalns* Krimuldā, Rozēnos, Lodē, Lielstraupē, Dundagā u. c.; *Laimas ala* Kalnciemā, *Laimu kalns* Kalnciemā; *Pērkonkalns* Zlēkās, Brantos, Aizputē u. c.; *Pērkone* – bijusi muiža Grobiņā: „te bijis tāds templis tajos laikos, kad latvieši ticēja dieviem, tam tuvumā daudz ozolu, te nesuši upurus, notikušas dievlūgšanas”. K. Straubergs uzskata, ka liels daudzums seno kulta vietu vārdu projicējies tieši uz šādiem – it kā saprotamākiem vārdiem, kurus var saistīt arī ar svētku svēnēšanu, ja saistību ar sakrālo pasauli vairs neatceras. Un, spriežot pēc teicēju liecībām, tā arī notiek – izzūd dot kulta vietas funkcijai, cilvēki tās nosaukumu cenšas izskaidrot pavisam prozaiski, nevis sasaistot ar seno kultu.

Vēl viena liela grupa kulta vietu vārdu ir saistīti ar leksēmu *baznīca*, kas ir aizgūvums no slāvu valodām (< senkrievu *божница* ‘baznīca, kapela’ (Karulis, 2001, 115)). Lai gan daži baznīcas kalni patiešām apzīmē kalnus, kur ir vai ir bijusi baznīca, liela daļa nekad nav bijuši apbūvēti: *Baznīcas ieleja* Kārķos: „augstā kalna vidū, kur it kā baznīca nogrimusi, [...] vecā mēnesī vēl varot dzirdēt, ka zvani skanot”; *Baznīcas kalns* Kūdumā: „taisīta baznīca, ko pa dienu uztaisījuši, tas pa nakti bijis nojaukts”; *Baznīckalns* Nurmižos: „uz kalna savesti akmeņi baznīcas celšanai; ko pa dienu esot uzmūrējuši, to pa nakti velns nojaucis”; *Bazneickalneš* Viļānos: nav zināms, ka te kādreiz būtu bijusi baznīca, netālu ir pilskalns. Un tā ir galvenā pazīme, kas šādus vietvārdus liktu pieskaitīt pie pagānisko kulta vietu vārdiem. Vēl viena pazīme – Baznīcas kalns, visticamāk, būs kulta vietas vārds, ja tas apzīmē netālu no pilskalna esošu teritoriju (jo kulta vietas ierīkoja pilskalnu tuvumā). Leksēma *baznīca* ir aizgūta no senkrievu valodas, tāpēc nav visai sena un pēc pirmā iespaida varētu tikt saistīta tikai ar kristietību, taču jau A. Bīlenšteins pamanīja, ka baznīcai vietvārdos bieži nav nekādas saistības ar kristīgo baznīcu (Bielenstein, 1869). K. Straubergs uzskata, ka vārds *baznīca* vietvārdos ir aizstājis agrāko pagānisko *Dieva namu*, par ko liecības (saistībā gan ar Lietuvu un senajiem ģermāņiem) atrodamas jau vēsturnieka Tacita (*Tacitus*) aprakstos no 1. gadsimta. Proti, ar vārdkopu *Dieva nams* jeb *Domus Dei* jāsaprot nevis kāda īpaša sakrāla celtne, bet svētnīca, vieta, kur mīt svētnieki (Straubergs, 1960).

Pārējie kulta vietu vārdi neglabā skaidras leksikosemantiskas norādes par saistību ar sakrālo toponimiju. To redzam tikai pēc metadatiem – teicēju stāstītā – vai arī pamanot pārveidotu sakrālās toponīmijas elementu (kā Dupuru liepa vai Dupurkalns): *Dupuru liepa* Blidenē: veca liepa, ap 500 gadu veca, pie tās svinēti Jāņi; *Karātavu kalns* Sabilē: „neliels uzkalniņš, seno kuršu kulta vieta, muižkungi pārvērtuši par nepaklausīgo zemnieku soda vietu, uzceļot karātavas”; *Robežozols* Ezerē: „stāvējis Svētā meža vidū”; *Radziņozols* Viļķenē: vecs ozols, audzis Svētupes malā no zviedru laikiem; *Sarkanais avots* Ugālē: kāds Zieavadu saimnieks, kas kalpojis velnam, ziedojis tam „strupašķu bērīti”, iegružot zirgu avotā; no avota iztektot sarkans ūdens; *Zilais kalns* Mujānos: senču svētnīca; *Zalta olūts* Barkavā: „senči atroduši par veseleigu”. Latviešu valodas institūta kartotēkas dati liecina, ka senās kulta vietas bijušas arī daži no Latvijā tik izplatītajiem Karātavu kalniem, ko muižkungi, sodot zemniekus, pārvērtuši no svētvietas par soda vietu. Par kultu var liecināt arī vietvārdi, kas ietilpst tādās kā sakrālās toponīmijas ligzdās, veidojot svētvietu kompleksu, – ja līdzās sakrālam objektam dots īpašs vārds kādam kokam vai akmenim, tas, ļoti iespējams, arī būs sakrālais toponīms, piemēram, *Robežozols* Ezerē un *Radziņozols* Viļķenē. Par sakrālumu var liecināt arī dabai neierastas vai latviešu krāsu tradīcijai neraksturīgas krāsas nosaukuma iekļaušana vietvārdā, kā *Sarkanais avots* Ugālē, *Zilais kalns* Mujānos, *Zalta olūts* Barkavā un daudzi citi.

Pārskatot sakrālās toponīmijas ģeogrāfisko objektu kategorijas, redzams, ka sakrālās nozīmes vārdi doti galvenokārt hidrogrāfiskiem objektiem un tādiem, kas norāda uz kādu reljefa izliekumu vertikālā vai horizontālā dimensijā (sk. 2. attēlu). Tas sakrīt ar senajās hronikās un nostāstos fiksētajām norādēm par kulta vietu lokācijām, kā arī arheoloģiskos pētījumos fiksētajām kulta vietām, tādējādi gandrīz nepārprotami rādot valodas (leksikas) un ģeogrāfisko objektu ciešo saistību, kā arī vietvārda spēju vairākus simtus gadu glabāt un atspoguļot latvieša pasaulsainu paradumus.

Šis īsaies ieskats kulta vietu nosaukumu ģenēzē rāda, ka sakrālās toponīmijas lingvistiskā izpēte var palīdzēt izprast sakrālās pasaulsainas veidošanās un apelatīvās leksēmas semantiskās attīstības ceļu. Tas var liecināt, ka apelatīva izmantošana konkrētas kategorijas objektu nosaukšanā, iespējams,

2. ATTĒLS. Kulta objekti (pēc vietvārdu datiem)

spēj ietekmēt leksēmas nozīmes attīstību (kā *elk-*) vai arī leksēmas pirmatnējā nozīme var izšķirt apelatīva izvēli konkrēta ģeogrāfiska objekta nosaukšanā (kā, iespējams, *svēt-*), taču pārliecinošākiem secinājumiem vēl nepieciešami plašāki pētījumi.

LITERATŪRA

- Apals, J., Atgāzis, M., Daiga, J., Deņisova, R., Graudonis, J., Loze, I., Mugurēvičs, Ē., Stubavs, Ā., Šnore, E., Zagorskis, F. & Zariņa, A. (1974). *Latvijas PSR arheoloģija*. Rīga: Zinātne.
- Balode, L. (2011). The roots 'god' and 'holy' in Latvian toponymy. *Culture Crossroads*, 5, 25–33. <https://www.culturecrossroads.lv/index.php/cc/article/view/214>
- Balode, L. (2008a). Baltic names of deities in the hydronyms of Latvia and Lithuania. In J. Niewulis-Grablunas, J. Prusinowska & E. Stryczyńska-Hodyl. *Perspectives of Baltic Philology* (pp. 21–40). Poznań: Rys.
- Balode, L. (2008b). *Dievs un Velns Latvijas un Lietuvas toponimijā. In Letonikas otrais kongress. Valodniecības raksti*, I sēj. (252.–266. lpp.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Balode, L. (2012). Metaforiskie hidronīmi Latvijā. *Baltistica*, VIII, *Priedas*, 9–17.
- Bielenstein, A. (1869). Die Burgberge im Grenzgebiet zwischen Semgallen und dem alten Kurland. In *Magazin* (S. 14–32). Mittau: gedruckt bei J. J. Steffenhagen und Sohn.

- Blažienė, G. (2005). *Hidronymia Europaea. Baltische Ortsnamen in Ostpreussen*. Stuttgart: Franz Steinert Verlag.
- Bremensis, A. (1075–1081). *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*. 1075–1081. <https://web.archive.org/web/20050207105412/http://hbar.phys.msu.su/gorm/chrons/bremen.htm>
- Derksen, R. (2015). *Etymological Dictionary of the Baltic Inherited Lexicon*. Leiden, Boston: Brill.
- Dusburg, P. von. (1326). *Chronicon Terrae Prussiae*. 1326. Citēts pēc: Wenta, J. & Wyszomirski, S. (2007). *Piotr z Dusburga. Kronika ziemi pruskiej*. Krakow: Toruń.
- Endzelins, J. (1943). *Senprūšu valoda. Ievads, gramatika un leksika*. Rīga: Universitātes apgāds.
- Gerullis, G. (1922). *Die altpreussischen Ortsnamen*. Berlin, Leipzig: Walter de Gruyter.
- Karulis, K. (1992). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, I–II. Rīga: Avots.
- Karulis, K. (2001). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots.
- Kurtz, E. (1924). *Verzeichnis alter Kultstätten in Lettland. Mitteilungen aus der livländischen Geschichte*, 22, 47–119.
- LLVV – Ceplītis, L. (red.). (1976–1996). *Latviešu literārās valodas vārdnīca*, 8 sēj. Rīga: Zinātne. <https://llvv.tezaurs.lv/>
- LVŽ – Balode-Anelauskaitė, L. (red.). (2008). *Lietuvos vietovardžių žodynas, I dalis A–B*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Mažiulis, V. (2008). Dēl Kuršių kalbos palikimo. *Baltistica*, XLIII(1), 91–99.
- ME – Milenbahs, K. (1923–1932). *Latviešu valodas vārdnīca*, I–IV. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. Rīga: Latvijas Kultūras fonds.
- Rix, H. (2001). *Lexicon der indogermanischen Verben*. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- Straubergs, K. (1960). *Latviešu kultavietu vārdi. In honorem Endzelini*. Chicago: Čikāgas baltu filologu kopa, 138–148.
- Šterns, I. (2002). *Latvijas vēsture. 1180–1290. Krustakari*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- Šturms, E. (1937, 1. janvāris). Elka kalni un pilskalni Kursā. *Labietis*, 1.
- Toporov, V. N. (1975). *Prusskij jazyk. Slovar', A–D*. Moskva: Nauka.
- Urtāns, J. (1974). Seno pagāniskā kulta vietu arheoloģiskā izpēte. *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1973. gada pētījumu rezultātiem*, IV, 71–74.
- Urtāns, J. (2000). Arheoloģiskie atklājumi alās. In *Tava labākā grāmata par Latviju. 109 jautājumi un atbildes* (44.–47. lpp.). Rīga: Aplis.

Urtāns, J. (2008). *Ancient Cult Sites of Semigallia*. Rīga: Nordik.

Urtāns, J. (2016). Latvijas ūdensteces un to nosaukumi ar sakni *svēt-*, *svent-* kā liecības par senām robežām. *Letonica*, 34, 93–105.

ĢIMENES LEKSIKA LATVIEŠU UZVĀRDOS UZ CITU TAUTU PERSONVĀRDU FONA

Family Lexicon in Latvian
Surnames in Comparison to
Personal Names of Other Nations

■ PAULS BALODIS

ABSTRACT

Keywords:

*Latvian,
anthroponymy, first
names, surnames,
family and
kinship semantics*

This article delves into the semantics of Latvian given names and family names. The objective is to analyse the manifestation of family and kinship lexicon in Latvian given names and surnames, and to explore the persistence and disappearance of them over time.

Additionally, the task requires a comparison of typologically similar semantic anthroponyms in Latvian surnames with the surnames of analogous semantics in languages such as Estonian, Finnish, Lithuanian, Polish, Russian, and German, while noting the representation of the theoretical model in the Latvian language.

Sources for personal names include the database compiled by the author of the current article, encompassing Latvian surnames (3900 entries) primarily derived from Latvian / Baltic language bases, and a database of surnames from other nations (13 800 entries) obtained from etymological dictionaries of respective languages. Modern Latvian surname frequency data from the Office of Citizenship and Migration Affairs is also utilized. The text references ancient surname semantics, citing Ernests Blese's monograph and summarizing Velta Staltmane's work on this topic.

In terms of kinship reflections in given names, a distinguishing feature of Latvian first-name system is the absence of given names derived from family members' names, at least on the basis of the Latvian language lexeme.

The article primarily focuses on the analysis of Latvian surnames, exploring various semantic ties, particularly within family relations. Historical documents and

records from the middle of the 20th century are cited to illustrate kinship relationships reflected in surnames with primary meanings like 'brother', 'father', 'mother', and others. A comparison is drawn with other languages to highlight how the respective semantics is preserved in modern Latvian surnames.

Additionally, the author views the patronymic origin of surnames across various languages, with the main attention on Latvian (mainly derivatives from father's name with suffixes *-āns* and *-ēns*). The use of diminutives coined from fathers' names and used in function of patronyms in Latvian is also examined, providing examples and highlighting their importance in reflecting family ties.

Overall, the article aims to analyse contemporary Latvian surnames in terms of the semantics under review, including both widespread surnames like *Bāliņš*, *Znotiņš*, *Znotiņa*, *Brolišs*, *Brālis*, *Brālītis*, *Znots*, *Švāģeris* / *Švāģers* < *švāģeris* 'wife's or husband's brother, also sister's husband', etc., and rare ones like *Dēls* < *dēls* 'son', *Meitiņš* < *meita* 'daughter', *Māršs* < ? *mārša* 'brother's wife', *Paps* < *paps* 'father', *Lielšvāģeris* < *liels* + *švāģeris*, from an etymological and semantic perspective, comparing them with other languages. In discussing the theoretical semantic model, the article also mentions surnames that are not realized in Latvian, such as **Dieveris*, **Ķelavainis*, **Krusttēvs*, **Patēvs*, **Mazdēls*, **Atrātnis*, etc., but are registered in other languages: Polish *Wnuk* 'grandchild', Lithuanian *Šeirys* 'widower'.

Ievads

Valodā viss ir saistīts, viss ir loģiskās sakarībās – saistīti visi valodas slāņi: onīmi jeb īpašvārdi tiek darināti no apelatīviem jeb sugasvārdiem (piemēram, uzv. *Brālis* < *brālis*, vv. (mājavārds) *Brālītis* < *brālis*), savukārt vairāki apelatīvi apelativizācijas ceļā jau kā eponīmi rodas no onīmiem. Arī vārdu semantika jeb nozīme nav nejauša – tā ir vēsturiski cieši saistīta ar leksēmas funkcijām.

Raksts ir veltīts vienai no leksiski semantiskajām grupām – ģimenes un laulības saišu leksikai. Tā galvenais mērķis ir no antroponīmu etimoloģiskās semantikas viedokļa, balstoties uz vēsturiskajiem datiem un jaunākajiem uzvārdu sarakstiem, salīdzināt latviešu un citu valodu uzvārdus, ieskicēt ģimenes semantikas uzvārdu teorētisko modeli un tā realizāciju, izmantojot semantiskās tipoloģijas pieeju, kā arī kvantitatīvo metodi. Pētījuma uzdevums ir palūkoties, kā šī leksika atspoguļojas latviešu personvārdos – priekšvārdos un uzvārdos, vai ir saglabājušās seno apvidvārdu saknes, kuri antroponīmi laika gaitā ir izzuduši, bet kuri ir zināmi arī mūsdienās, kuri no tiem ir visizplatītākie un kuri visretākie. Otrs uzdevums ir latviešu personvārdus no leksiski semantiskā viedokļa tipoloģiski salīdzināt ar citu tuvāko valodu – igauņu, somu, lietuviešu, poļu, krievu un vāciešu¹ – analogiskas semantikas antroponīmiem, konstatējot teorētiskā modeļa realizāciju latviešu valodā.

Par personvārdu avotiem izmantota promocijas darba gaitā autora savāktā latviešu uzvārdu kartotēka (3900 vienību – galvenokārt latviskas / baltiskas cilmes uzvārdi), kā arī cittautu uzvārdu kartotēka (aptuveni 13 800 vienību; antroponīmu avoti – attiecīgo valodu uzvārdu etimoloģiskās vārdnīcas, plašāk sk. Balodis, 2018, 15–16), papildus izmantota Veltas Staltmanes latviešu uzvārdu reversā biežuma vārdnīca (Staltmane, 1981), latgaliešu uzvārdi papildināti no Leonarda Latkovska publicētās grāmatas (Latkovskis, 1968, 1971) un salīdzināti ar arhīvu (galvenokārt 1935. gada tautskaites) datiem (Mežs, 2017; Mežs et al., 2019; 2022, kas veido pamatu „Latviešu uzvārdu vārdnīcai” (LUV)). Attiecīgais mūsdienu (2020. g.)

¹ Salīdzinājumam un sastatījumam ir izvēlētas valodas, ar kuru antroponīmiem strādāts autora monogrāfijā (Balodis, 2018).

Latvijas iedzīvotāju uzvārdu saraksts ar norādīto biežumu (211 248 atšķirīgu uzvārdu²) ir iegūts no Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes.

Latviešu seno uzvārdu semantika ir skatīta Ernesta Bleses (1929, 100–141) monogrāfijā, īsi un konspektīvi šim jautājumam ir pieskāries arī V. Staltmane (1981, 87–102). Uzvārdu etimoloģija un semantika ir aprakstīta arī šā raksta autora Paula Baloža promocijas darbā (2008) un monogrāfijā (Balodis, 2018), kur uzvārdi analizēti, pamatojoties uz pirmatnīgo jeb etimoloģisko semantiku un iedalot tos semantiskās apakšgrupās: 1) cilvēka ārējā izskata un rakstura motivēti uzvārdi; 2) etnonīmiskas semantikas uzvārdi; 3) amatu un profesiju semantikas uzvārdi; 4) faunas semantikas uzvārdi (apakšgrupas: uzvārdi, kas darināti no putnu, meža dzīvnieku apzīmējumiem, mājdzīvnieku nosaukumiem, sīku dzīvnieku un kukaiņu nosaukumiem, zivju nosaukumiem); 5) floras semantikas uzvārdi (apakšgrupas: uzvārdi, kas darināti no koku nosaukumiem, puķu un zālaugu nosaukumiem, ogu, sēņu un kultūraugu nosaukumiem); 6) fiziogeogrāfiskas semantikas uzvārdi; 7) citas konkrētas un abstraktas nozīmes uzvārdi (plašāk par semantisko iedalījumu sk. Balodis, 2018, 221–225). Citas nozīmes grupā (kas ietver ļoti dažādas mazas apakšgrupas, piemēram, pārtikas, apģērbi, dārgmetālu, amatniecības un saimniecības rīku u. c. semantikas uzvārdi) ir ietilpināti arī uzvārdi, kam var saskatīt radniecības semantiku, resp., kas darināti no ģimenes locekļu nosaukumiem.

1. Radniecības atspulgi priekšvārdos

Atšķirībā no citām valodām latviešu priekšvārdu sistēmā nav no ģimenes locekļu nosaukumiem darinātu vārdu – vismaz tādu, kam pamatā būtu latviešu valodas leksēma. Vienīgais, kurā nosacīti var konstatēt šādu ģimeniskuma norādi, ir vārds *Juniors*, ko samērā bieži reģistrē kā otru vārdu un kas norāda uz ģimenes – tēva un dēla, kam ir vienādi vārdi, – savstarpējiem sakariem: *Raimonds Juniors* (3×), *Andis Juniors* (1×), *Armands Juniors* (1×), *Arons Juniors* (1×), *Ēriks Juniors* (1×), *Ojārs Juniors* (1×), *Ričards Juniors* (1×), *Sergejs Juniors* (1×), *Tomass Juniors* (1×), *Juniors Adrians* (1×) u. c. (PMLP, 2024).

² Vīriešu un sieviešu uzvārdi tiek skaitīti atsevišķi.

Radniecības semantikas priekšvārdi ir pazīstami arī citās valstīs, piemēram, samērā populāri tie ir somugru valodās: igauņu *Vello* v. < ig. *veli* 'brālītis' (Seppo, 1994, 126), somu *Veli* v. 'brālis' (Vilkuna, 1997, 195), *Veikko*, *Veikka*, arī *Veijo* v. sarunvalodā 'brālis' (Vilkuna, 1997, 194–195), *Sisko* s. 'māsa' (Vilkuna, 1997, 170), *Vesa* v. < *vesa* 'atvase; pēctecis' (vairāki populāri dubultvārdi *Vesa-Matti*, *Vesa-Pekka* (Vilkuna, 1997, 196)), *Ukko* v. < *ukko* 'vīrs, vecis, vectēvs'; „Kalevalā” arī galvenais dievs 'pērkons' (Vilkuna, 1997, 189), arī rets vīriešu vārds igauņu valodā – *Uko* 'tas pats'. Somu valodā šādas semantikas vārdi bieži tiek doti kā salikto vārdu otrie komponenti (*Veli-Matti*, *Veli-Pekka*, *Vesa-Matti*, *Vesa-Pekka*) vai kā otri vārdi (*Riitta-Sisko*, *Juha Veli*, *Olli Veli*, *Juha Ukko*). Skandināvu valstīs sastopami vārdi: *Lillebror* v. – zviedru vārds ar nozīmi 'mazais brālis', senziemeļu *Broderick* 'brālis', dāņu *Broder* 'brālis' (Campbell, 1996).

Varbūt te vietā minēt arī tādus igauņu priekšvārdus kā *Kaimo* v. < ig. *kaim* 'vārdabrālis' (Seppo 1994, 73), *Kaoke* s. < ig. *kabu* 'meitene' (Seppo 1994, 74); somu *Iika* v., *Iikka* v. < *iikka* 'puisis, draugs' (Vilkuna 1997, 85, 86), *Tytti* s. < *tyttö* 'meitene' (Vilkuna 1997, 188) (sk. arī Balodis 2018, 181).

Nosacīti var runāt arī par tādiem starptautiski lietojamiem priekšvārdiem kā, piemēram, *Dāvids* – ebreju cilmes vārds, kura sākotnējā nozīme nav izskaidrojama; iespējams, ar nozīmi 'mīlulis' vai arī 'tēva brālis, tēvocis' (Kohlheim & Kohlheim, 2007, 103; Campbell, 1996).

Citās attālākās valodās šādas nozīmes vārdu ir vairāk, piemēram, senebreju vārdi *Abi* v. – 'tēvs', *Hiram* v. 'cildenā brālis', hindi valodas vārds *Tanaya* 'meita', angļu un Amerikas iedzimto vārds *Winona* 'pirmdzimtā meita', rietumafrikāņu vārds *Adanna* 'tēva vecākā meita', *Efe* – turku vārds ar nozīmi 'drošs vecākais brālis' u. c. (Campbell, 1996).

2. Radniecības atspulgi uzvārdos

Ģimenisko saišu atspoguļojums uzvārdos visās valodās ir ļoti svarīgs, jo uzvārdu vēsturiskā cilme ir saistīta tieši ar radniecības norādi, resp., ar mantojuma tiesību pierādījumu. Radniecību antroponīmos var norādīt dažādi: gan ar attiecīgo leksēmu – pievienojot vārdu 'dēls' vai 'meita', gan ar morfēmu (prefiksu vai sufiksu), piemēram: gallu prefiksi *Ó*,

Mac, M, velsiešu *Ap/Ab* (Muhr, 2022; Owen, 2022), portugāļu, spāņu sufiksi *-ez/-es*, katalāņu *-is* (Kremer, 2022) u. c. Daudzās valodās, arī latviešu, ir zināmi patronīmiskas izcelsmes uzvārdi, kas darināti no tēva, retāk mātes vai vectēva priekšvārda vai uzvārda; tas ir viens no izplatītākajiem uzvārdu rašanās veidiem Eiropā (Langendonck, 2007, 275; Balodis, 2023). Daudzu tautu antroponīmikonā patronīmiski uzvārdi dominē (Balodis, 2018, 537). Kā atzīst E. Blese (1929, 5, 9), tēva vārdu vienskaitļa ģenitīvā personas vārdam mēdza pievienot jau senie grieķi. To pašu senos laikos (8. gadsimta rakstos) darīja arī dažādas ģermāņu ciltis. 13. gadsimtā tā bija izplatīta parādība vidusaugšvācu valodas joslā. Pieminami arī latinizēti uzvārdi ar galotni *-i*, arī no 13. gadsimta Rīgas: *Albertus Eghardi* (Blese, 1929, 10). Slāvu, īpaši krievu, vēsturē jau kopš 10. gadsimta līdzās vārdam tika fiksēti ne tikai tēva, bet dažreiz vectēva un pat vecvectēva personvārdi, piemēram, *Knjaz' Vladimir Svjatoslavič', vnuk Vsevolož', pravnik Ol'gov (Olegov), prapравnik Svjatoslavl', prapравnik Jaroslavl'*. Sākumā sugasvārds tika lietots pirms īpašvārda: *syn Lazorev*, pēc 15. gadsimta – *Lazorev syn*, bet vēl vēlāk – bez sugasvārda. Patronīmisko uzvārdu daudzums krievus vieno ar citiem pareizticīgajiem slāviem – bulgāriem, serbiem, mazāk ar ukraiņiem un baltkrieviem (Unbegaun, 1989, 8; Balodis, 2018, 76).

Islandiešu valodā arī mūsdienās bērnu uzvārdi tiek darināti katrai paaudzei atsevišķi no tēva vārda, piemēram: *Sveinn Björnsson* (tēvs), *Jon Sveinnsson* (dēls), *Jóhanna Sveinnsdóttir* (meita) (Balodis, 2023).

Daudzu tautu, arī latviešu, antroponīmijā ir patronīmiskas izcelsmes uzvārdi, kas tiek uzskatīti par dabiskā ceļā darinātiem antroponīmiem, piemēram:

- ziemeļangļu, skotu un zviedru valodā *-son*: *Johansson, Andersson*, norvēģu un dāņu valodā *-sen*: *Hansen, Johansen; Nielsen, Jensen* (Balodis, 2023);
- somu valodā antroponīmiskas izcelsmes uzvārdu ir daudz, taču šāda tipa patronīmisku saliktoņuzvārdu ir maz, turklāt mūsdienās tos vairs nelieto: *Kustaanpoika, Miinanpoika* (somu *poika* 'dēls'), kādreiz reģistrēti arī *Kaalentytär, Lauryntytär* (somu *tytär* 'meita') (Mikkonen & Paikkala, 2000, 38);

- igauņu senie patronīmi ir darināti ar ģermānisko komponentu *-son* vai *-sen* – *Adamson, Jakobson, Jürgenson, Madisson, Jansen*, kā arī uzvārdi, kas veidoti ar izskaņu *-ne*, tiek uzskatīti par patronīmiem: *Sangane, Ulune, Mōrane* (Saareste, 1935, 139, citēts pēc Henno, 2000, 21; Balodis, 2018, 539);
- lietuviešu valodā patronīmiskos uzvārdus var pazīt pēc vairākām izskaņām: *-aitis, -onis, -ūnas, -ēnas* – *Jonaitis, Janonis, Petrēnas*, kā arī pēc slāviskām izskaņām *-ovičius, -evičius* – *Petravičius, Benevičius* (Maciejauskienė, 1991, 35; Zinkevičius, 2008, 35);
- poļu valodā patronīmu izskaņas *-ski, -cki* (dižciltīgo uzvārdos: *Piotrowski, -owicz, -ewicz* (*Kernerowicz*); līdzīgā funkcijā kā minētie patronīmi ir arī no tēvavārda darināti deminutīvi, piemēram: poļu *Stanisław > Stanisławek* (Bystron, 1936, 182–183, 25–26);
- krievu senākās patronīmiskās izskaņas ir *-ov, -ev, -in*, kurām 16.–18. gadsimtā pievienojās izskaņas *-ič, -ovič, -evič*: *Abramov, Alekseev, Il'in, Aleksandrovič* (Unbegaun, 1989, 15–17; Superanskaja, 1998, 56; Balodis, 2018, 74);
- vācu valodā zināmas vairākas patronīmu izskaņas: *-ing* vai *-eng*, jaunāka *-r* (Blese, 1929, 10), piemēram: vectēvs bijis *Merowech*, viņa dēlu sauca *Merowingi*, dēla dēlu – *Merovinger* (Naumann, 1989, 11–12; Balodis, 2018, 79). Arī vācu valodā, personvārdam pievienojot *Sohn* 'dēls', kas vēlāk pārveidots par izskaņu *-sen*, veidoti patronīmi, piemēram: *Gerhard Friedrichs Sohn* → *Friedrichsen*, kā arī saglabājot tikai *-s*: *Alberts, Heinrichs* vai *-ne- + -s: Lüttgens* u. c. (Naumann, 1989, 20; Kohlheim & Kohlheim, 2000, 24–25; Balodis, 2018, 80–81). (Plašāk par patronīmiem citās valodās sk. Balodis, 2018, 537–539).

Par patronīmiskām izskaņām latviešu valodā tiek uzskatītas *-āns, -ēns* (sk. Blese, 1929, 10; Staltmane, 1981, 104), piemēram: *Andžāns, Danilāns, Gabrāns, Ignatāns, Ivanāns, Jurkāns, Kasparāns, Krišāns, Krištopāns, Oleksāns, Ontužāns, Pāvulāns, Paulāns, Piterāns, Prancāns, Janitēns, Jurgēns, Klāvēns, Pēterēns* (sk. vairāk piemēru Latkovskis, 1968, 90; Balodis, 2018, 537, 540–563). Ir arī patronīmi, kas darināti no tēva vai vectēva vārda kā deminutīvi vai hipokoristikas, piemēram: *Albertiņš, Gustiņš, Bertīņš, Ignātiņš, Andžulis, Brenčuks, Īvānelis, Jonelis, Jānītis, Jonītis, Jūrcītis, Miķītis, Petrītis, Juriks, Kristiņš, Krišuks, Pauliņš, Pauļuks, Stepaniņš*.

Latviešu antroponīmikā ir arī savdabīgs patronīmu veids – salikte-nuzvārdi, kas veidoti no tēva un pašas personas priekšvārda, piemēram: *Andžjānis, Grigjānis, Jēkabjānis, Jekšpēteris, Jurjāns* ? (iespējams, ka šajā gadījumā tas ir pārveidots aizguvums no vācu *Jürjens, Jürriens, Jurgens* (sk. arī liet. *Jurjonas* – LPŽ I 868), *Jānjuris, Jurjurs, Klāvjuris, Mārtiņjānis, Mārtiņjēkabs, Mārtiņkristis, Pēterjānis* (Balodis, 2018, 564), arī *Jānjēcis, Jankārlis, Kasparjosts*, fiksēti Vidzemē (Jansone, 2022, 103).

3. Ģimenes un laulības leksika latviešu uzvārdos

Apkopojot un semantiski sagrupējot ģimenes locekļu nosaukumus latviešu valodā (gan baltiskas izcelsmes, gan slāvismus, ģermānismus u. c., kas tiek lietoti latviešu valodā kā apelatīvās leksikas vārdi), var izveidot šādu aptuvenu sarakstu, kas iekļauj gan literārās valodas vārdus, gan apvidvārdus, kā arī slenga vārdus – galvenokārt pēc „Latviešu literārās valodas vārdnīcas” (LLVV), „Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcas” (MLVV) datiem, LU Latviešu valodas institūta izloksņu kartotēkas, kā arī „Latviešu valodas sinonīmu vārdnīcas” (SV) un „Latviešu valodas vārdnīcas” (ME) datiem:

vecāki, arī senči; tēvs, arī tētis, paps, papus, papa, sencis, fāteris, fāters; patēvs, arī audžutēvs, jaunvēvs; māte, arī mamma, memme, memmens, sencene, mutere; pamāte, arī audžumāte, svešmāte, jaunmāte; brālis, arī bāliņš, bāleliņš, brātarītis, brālnieks, brats; pusbrālis; māsa; pusemāsa; bērni; dēls; meita; vecvecāki; vectēvs, arī vectētiņš, vecaistēvs, vecpaps, opis, opītis, opaps, opapiņš, dedš, dzeds; vecāmāte, arī vecmamma, vecāmamma, vecmāmiņa, oma, ome, omamma, groša, baba, babiņa; mazbērni; mazdēls; mazmeita; tēvocis, arī onkulis, unkulis; tante; brālēns, arī māsēns; māsīca; vīrs; vīratēvs; vīramāte; sieva; sievastēvs; sievasmāte; znots; vedekla, arī jaunuve, dēlene, mārte, mārtene; svainis ‘sievas vai vīra brālis, arī māsas vai sievas māsas vīrs’, arī dieveris, švāģeris; svaine ‘sievas vai vīra māsa, arī brāļa vai vīra brāļa sieva’, arī svainiene, svainene, ietaļa, ietere; mārša ‘brāļa sieva’; ķelavainis ‘sievas māsas vīrs’; radi, radinieki, arī īstnieki, īstenieki.

Šo leksēmu saknes tika meklētas latviešu uzvārdu sarakstā (PMLP, 2020), kā arī citos avotos (LUV; Staltmane, 1981 u. c.).

15.–16. gadsimta seno dokumentu dati, ko ir analizējis un aprakstījis E. Blese (1929), liecina par radniecības attiecību semantiku uzvārdos, piemēram: *Balin* 1510, *Bralinck* 1494, *Delings* 1668, *Sentinsz* 1597 (liecības par varbūtēju kursismu **zents* ‘znots’), *Sznothinge* 1578 (‘znotiņš’), *Teuen* 1515, *Tewin* (‘kaut varbūt arī ar ironisku nokrāsu’), *Mamul* 1453, *Mamwtze* 1517; *Uskor* (apvidvārds ‘iegātnis; znots’) un *Ustup* (apvidvārds ‘sievas trešais vīrs’; ‘no vecām radniecības attiecībām’) (Blese 1929, 134). Varbūt te iederīgs arī uzvārds *Maldaels* (‘malas dēls, resp., ‘ārlaulības dēls’) (Blese, 1929, 141).

Jaunāka laika, apmēram 20. gadsimta vidus, uzvārdu materiālos, ko apkopusi V. Staltmane (1981, 114–226) atgriezeniskajā latviešu uzvārdu biežuma vārdnīcā, ir konstatēti 58 atšķirīgi šādas semantikas latviešu izcelsmes uzvārdi (Balodis, 2018, 511). To pamatā ir uzvārdi ar semantiku ‘tēvs’, ‘māte’, ‘dēls’, ‘meita’, ‘brālis’, ‘māsa’, ‘znots’, ‘svainis’, ‘iegātnis’, ‘vectēvs’.

Visizplatītākie no tiem ir latviešu uzvārdi *Bāliņš* ³ (95×), *Brālītis* (65×), *Švāģeris* (45×), *Švāģers* (12×), *Znotiņš* (24×).

Visvairāk dažādu uzvārdu ir konstatēts ar sakni *brāl-*: *Brālis*, *Brālītis*, *Brālīts*, *Brolišs*, *Jaunbrālis*, *Lielbrālis*, *Mazbrālis*, *Septiņbrālis*, *Vecbrālis*, arī *Pusbrālītis*, *Brālēns*.

Salīdzinājums ar citu valodu uzvārdiem liecina, ka šādas semantikas uzvārdi ir visās septiņās valodās (protams, var pieļaut, ka nozīme ir metaforiska, resp., ‘kā brālis’): igauņu *Vend*, somu *Vellonen* < dial. *vello* ‘brālis, vecākais brālis; palaidnis’, lietuviešu *Brolaitis*, poļu *Bratek*, *Bratecki*, *Bratka*, *Starobrat* ‘vecākais brālis’, krievu *Bratanov*, *Bratčikov*, *Bratiškin*, *Bratuhin*, vācu *Brüderer* (?), *Bruder*, *Broder* (lejasvācu) (salīdzināmo valodu antroponīmu avotus sk. Balodis, 2018, 15, 506–507).

³ Vārdam *bālis*, *bāliņš* vai *bāleliņš* var būt vairākas nozīmes: 1) ‘brālis, brālītis, gk. tautasdziesmās; 2) ‘radu (saimes) vīrietis (parasti neprecēts)’; 3) ‘jaunietis, jauns vīrietis (milināmā uzrunā)’. (LLVV)

Citas ģimenes locekļu semantikas uzvārdi nav sastopami visās valodās. Tā, piemēram, ne visās valodās ir uzvārdi, kas darināti no leksēmām ar nozīmi 'dēls'. Tādi ir latviešu (*Dēls* (1), *Dēliņš* (6)), somu (*Poikonen*), lietuviešu (*Sūnelis*, *Sūnelaitis*, *Sūnelys*), poļu (*Synoczek*), krievu (*Synkov*), vācu (*Sohn*, *Sohns*) valodā, bet nav igauņu valodā (Balodis, 2018, 506–507).

Vēl mazāk analogas semantikas paralēļu ir uzvārdiem ar radniecības semantiku 'tēvs': latviešu *Tētiņš* (6), *Tēviņš* (4) (ar sākotnējo nozīmi 'tētiņš'), *Paps*, *Papiņš* (1), *Jauntēvs* (1) (ar sākotnējo nozīmi 'patēvs' ? – ME II, 102; SV, 202), somu *Pappanen* 'vectēvs', lietuviešu *Tēvelis*, *Tēvelaitis*, *Tevelavičius*, *Tēvelavičius*, *Tēvelys*, *Tetēnas* ? 'tantes vīrs', krievu *Batjuškin*, vācu *Vater*, *Vatter* (Balodis, 2018, 508–509). Uzvārdi ar nozīmi 'tēvs' nav sastopami igauņu un poļu valodā. Savukārt nozīmi 'vectēvs' var konstatēt tikai latviešu (*Vectēvs* (3), *Dzediņš* < *dzeds*) un lietuviešu (*Diedonis* < *diedas* 'vectēvs; vecs cilvēks') valodā.

Tikai dažās salīdzināmajās valodās sastopami uzvārdi ar nozīmi 'svainis', ko latviešu valodā uzvārdos nereti pārstāv novecojis vārds jeb apvidvārds *švāģeris* 'svainis': latviešu *Švāģeris* (45), *Švāģers* (12), *Lielšvāģers* (2). Šādas semantikas uzvārds atrasts vēl tikai poļu (*Szwagierczak*, *Szwagierek*), krievu (*Šuryn*, *Šurygin*), vācu (*Schwager*, *Schwägerl*), bet nav igauņu, lietuviešu, somu valodā (Balodis, 2018, 506–507).

Leksēmu *meita* ne tikai kā 'sieviešu dzimuma bērns', bet arī kā 'jauna, neprecējusies sievietē', 'kalpone', 'sieviete' (LLVV) var interpretēt arī šajos uzvārdos: latviešu *Meitiņš* (3), *Skukis* ? (2), nozīmes 'meita' atspulgi sastopami arī lietuviešu *Merginys*, *Mergiūnas* (drīzāk ar nozīmi 'meitu mednieks', 'meitu ģēģeris'), poļu *Dziewek*, krievu *Dočkin* valodā, bet nav konstatēti igauņu, somu, vācu valodā (Balodis, 2018, 506–507).

Latviešu un lietuviešu valodā ir daudz uzvārdu ar nozīmi 'znots': latviešu *Znots* (9), *Znotiņš* (24), *Znotēns* (2), *Zentiņš* (1), *Žentiņš* (1), *Žikars* (?) (Latkovskis, 1971, 32) < dial. 'iegātnis', 'saimnieks' (sal. 'jauns iemītnieks, līdumnieks (mežā)' (ME IV, 813)), lietuviešu *Žentelis*, *Žentikis*, *Ženty*, *Žentulaitis*, *Žintelis*, *Znotinas*, *Znuotinas* (< latv.), *Judžentis* < *Juodžentis*, *Vitažentis* < *Vitas* + *žentas* (plašāk sk. Maciejauskienė, 1973, 180). Šādas nozīmes uzvārdi ir arī poļu (*Zięciak*, *Zięcik*, *Zięcina*) un krievu (*Zjatev*) valodā, bet nav igauņu, somu, vācu valodā (Balodis, 2018, 508–509).

Savukārt mūsdienu Latvijas uzvārdu saraksti (PMLP, 2020) liecina, ka ģimenes locekļu nozīmes uzvārdu frekvence ir samērā neliela. Vispopulārākie no analizējamās semantikas uzvārdiem ir *Bāliņš*, *Znotiņš*, *Brolišs*, *Broliša*, *Brālis*, *Brālītis*, *Dēliņš*, *Znots*, *Švāģeris*; precīzi skaitļi attiecīgajā gadā (iekavās pirmais ir vīriešu uzvārdu skaits, otrs – sievietes uzvārdu skaits):

Bāliņš, *Bāliņa* (420 + 458), *Znotiņš*, *Znotiņa* (372 + 413), *Brolišs*, *Broliša* (115 + 103), *Brālis*, *Brāle* (96 + 80), *Brālītis*, *Brālīte* (70 + 76), *Bārs* (98 + 108) 'bārenis', *Bāris*, *Bāre* (20 + 31), *Bāriņš*, *Bāriņa* (34 + 43), *Bārenis*, *Bārene* (31 + 41), *Dēliņš*, *Dēliņa* (66 + 68), *Znots*, *Znota*, *Znote* (56 + 31 + 21), *Švāģers*, *Švāģere*, *Švāģeris*, *Švāģere* (23 + 30 + 50 + 72), *Radiņš*, *Radiņa* (42 + 41), *Ustups*, *Ustupā*, *Ustupe* (35 + 16 + 19) un *Uztups*, *Uztupa* (1 + 0), *Vecpuisis*, *Vecpuise* (30 + 39), *Māsēns*, *Māsēna* (31 + 27), *Māsāns*?, *Māsāne*? (34 + 33), *Māss*?, *Māsa*? (7 + 6), *Tēviņš*, *Tēviņa* (28 + 23), *Tēts*, *Tēta* (21 + 16), *Tētiņš*, *Tētiņa* (11 + 18), *Jauntēvs*, *Jauntēva* (29 + 30), *Vectēvs*, *Vectēva* (9 + 11), *Brālēns*, *Brālēna* (26 + 23), *Vīrs*, *Vīra* (20 + 24), *Vīriņš*, *Vīriņa* (10 + 16), *Memmens*, *Memmena* (17 + 16), *Jaunbrālis*, *Jaunbrāle* (12 + 12), *Mazbrālis*, *Mazbrāle* (9 + 9), *Svainis*, *Svaine* (11 + 11) (ievērojami retāk sastopams nekā uzv. *Švāģeris*).

Saskaņā ar PMLP mūsdienu Latvijas uzvārdu sarakstu datiem (PMLP, 2020) starp radniecības semantikas uzvārdiem ir tādi reti piemēri kā *Mutere* (1), *Mazvīriņš*, *Mazvīriņa* (0 + 2), *Dēls*, *Dēla* (1 + 1), *Meitiņš*, *Meitiņa* (2 + 1), *Bērns* (1), *Bērniņš*, *Bērniņa* (1 + 1), *Lielšvāģers*, *Lielšvāģeris*, *Lielšvāģere*, *Lielšvāģere* (2 + 1 + 4 + 3), *Dzediņš*, *Dzediņa* (5 + 0), *Memmens*, *Memmena* (2 + 5) (sal. dial. *memme*, *memmens* 'māte'), *Māršs*, *Mārša* ('brāļa sieva') (2 + 4), *Paps*, *Papa* (6 + 8), *Onkelis*, *Onkels*, *Onkele* ('tēvocis') (6 + 1 + 10).

Mūsdienu uzvārdu sarakstos vairs nav sastopami resp. uzskatāmi par izzudušiem tādi uzvārdi, kas vēl pagājušā gadsimta vidū (V. Staltmanes materiālos 1981. gadā vai agrāk – 1935. gada sarakstos) vēl tika reģistrēti: *Pusbrālītis*, *Lielbrālis*, *Mazbērns* (1935. gadā Vidzemē vēl konstatēti 9× no Jaunannas un Alūksnes < latv. *mazbērns* vai latv. *mazs* + *bērns* – LUV), *Pastariņš*.

Uzvārdu semantikas teorētiskais modelis rāda, ka salīdzināmajās valodās ģimenes saišu semantikas piemēru ir vairāk: sal. igauņu *Onu* 'tēvocis', poļu

uzv. *Wuj*, *Wujek* < *wuj* 'tēvocis', *Wnuk* 'mazdēls', krievu uzv. *Vnukov* < *vnuk* 'mazdēls'; īpaši daudz šādu uzvārdu ir lietuviešu valodā: *Dēdys*, *Dēdelė* < ? *dėdė* 'tēvocis', *Šeirys* 'atraitnis', *Užkurys*, *Užkuraitis* < liet. *užkurys* 'iegātnis; otrais vīrs', arī *Preikšas* < liet. *preikšas* 'iegātnis' (Balodis, 2018, 508–509).

Teorētiski ģimenes saites varētu atspoguļot arī tādi potenciālie uzvārdi kā **Dieveris*, **Sieviņš* ??, **Ķelavainis* 'sievas māsas vīrs', **Tēvocis* (ir tikai *Onkels*, *Onkelis*), **Tante*, **Ome*, **Opis*, **Krusttēvs*, **Patēvs* (ir tikai *Jauntēvs*), **Istnieks* ('tuvs asins radnieks', ir tikai *Radiņš*), **Brāļadēls*, **Mazdēls*, **Sencis*, **Atraitnis*, taču šis potenciāls nav īstenojies latviešu antroponīmikā.

Latviešu uzvārdos ir saglabājusies senā 19. gadsimta ģimenes saišu terminoloģija (vairāki aizguvumi, īpaši ģermānismi u. c.): *mārša* 'brāļa sieva', *švāģeris* 'sievas vai vīra brālis, arī māsas vīrs', *bārs* 'bārenis', *pastarītis* 'pēdējais bērns' (LLVV) < *pastars* 'pēdējais' (uzvārds gan ir izzudis), *paps* 'tēvs', *ustups* / *uztups* 'sievas trešais vīrs', *onkelis* 'tēvocis', *žents* 'znots' u. c. Daži uzvārdi saglabājuši leksēmas sākotnējo nozīmi, kā, piemēram, *tēviņš* 'tētiņš' samērā izplatītā uzvārdā *Tēviņš*.

Nobeigums un secinājumi

Ģimeniskuma atspoguļojums personvārdos ir sena un universāla parādība, īpaši uzvārdos, kuru sākotnējā funkcija bija saistīta ar nepieciešamību pierādīt radniecību un mantojuma tiesības. Dažādās valodās ir izmantoti atšķirīgi veidi, kā formāli personvārdos iekļaut radniecīgās saites: patronīmi tiek veidoti gan ar piedēkļu, gan priedēkļu palīdzību, gan veidojot salikteņus, iekļaujot leksēmu ar nozīmi 'dēls', 'meita'. Latviešu valodā ģimeniskuma atveidei uzvārdos ir izmantoti visi iespējamie modeļi – gan morfoloģiskais (piedēkļu derivāti *-āns*, *-ēns*, deminutīvuzvārdi, salikteņuzvārdi), gan leksiskais. Šajā rakstā ģimenes un laulības saišu semantikas uzvārdi ir analizēti tikai no leksikas viedokļa.

Rakstā aplūkotas daudzas latviešu valodas ģimenes un laulības saišu semantikas leksēmas (ne tikai literārās valodas vārdi, bet arī apvidvārdi) ar nozīmi 'māte', 'tēvs', 'meita', 'dēls', 'brālis', 'māsa', 'vectēvs', 'mazdēls', 'tēvocis', 'sieve', 'znots', 'mārša', 'svainis', 'iegātnis', 'bārenis', 'atraitnis' u. c., meklējot to saknes latviešu personvārdos un salīdzinot ar analogiskas semantikas

antroponīmiem citās valodās – igauņu, somu, lietuviešu, poļu, krievu, vācu valodā. Tika konstatēts, ka latviešu valodā nav priekšvārdu, kas būtu darināti no latviešu / baltu apelatīviem ar ģimenes locekļu nozīmi. Citās valodās, īpaši somu, igauņu, arī skandināvu, šādas semantikas priekšvārdi ir sastopami.

Ģimenes semantikas uzvārdi latviešu valodā ir konstatēti jau 15.–16. gadsimta dokumentos (Blese, 1929, 134), tostarp arī tādi, kas nav saglabājušies līdz mūsdienām. 20. gadsimta vidus uzvārdu datus, kas apkopoti V. Staltmanes (1981, 114–226) vārdnīcā, ir konstatēti 58 atšķirīgi šādas semantikas latviešu izcelsmes uzvārdi (Balodis, 2018, 511). Starp tiem izplatītākie ir *Bāliņš* (?), *Brālītis*, *Švāģeris* / *Švāģers*, *Znotiņš*. Visvairāk dažādu uzvārdu ir reģistrēts ar sakni *brāl-*: *Brālis*, *Brālītis*, *Brālīts*, *Brolīšs*, *Jaunbrālis*, *Lielbrālis*, *Mazbrālis*, *Septiņbrālis*, *Vecbrālis*, arī *Pusbrālītis*, *Brālēns*. Arī visās citās salīdzināmajās valodās ir zināmi tieši šīs nozīmes uzvārdi, tiesa, dažreiz, iespējams, sākotnēji ar metaforisku nozīmi ‘kā brālis’. Mūsdienu Latvijas uzvārdu saraksti (PMLP, 2020) liecina, ka ģimenes locekļu nozīmes uzvārdu frekvence ir samērā neliela. Visizplatītākie no analizējamās semantikas uzvārdiem ir: *Bāliņš*, *Znotiņš*, *Brolīšs*, *Brolīša*, *Brālis*, *Brālītis*, *Dēliņš*, *Znots*, *Švāģeris*, turpreti ļoti reti mūsdienās ir uzvārdi *Mazvīriņa* (tikai sieviešu formā reģistrēts uzvārds), *Dēls*, *Meitiņš*, *Lielšvāģeris*, *Māršs*, *Paps*. Kā izzudušus uzvārdus varētu minēt *Pusbrālītis*, *Lielbrālis*, *Mazbērns*, *Pastariņš*. Salīdzinājums ar citām valodām rāda tādus teorētiski iespējamus uzvārdus, kādu nav latviešu valodā: **Dieveris*, **Sieviņš* ?, **Mazdēls*, **Ķelavainis*, **Krusttēvs*, **Patēvs*, **Brāladēls*, **Atraitnis*. Latviešu uzvārdos ir saglabājusies senā 19. gadsimta ģimenes un laulības saišu terminoloģija: sal. *mārša*, *švāģeris*, *ustups* / *užtups*, *onkulis*, *žents*, *znots* u. c., kas liecina par uzvārdu veidošanās laiku un dažreiz arī apvidu. Vispārinot analīzes datus, jāsecina, ka lielākoties par pamatu latviešu uzvārdiem ir izvēlēti hiponīmi jeb vārdi, kas nosauc konkrētāku jēdzienu salīdzinājumā ar vispārīgāku (jeb hiperonīmu), turklāt biežāk uzvārda pamatā ir dialektālas vai sarunvalodas formas, nevis literārās valodas leksēmas.

Saīsinājumi

- s. – sieviešu
- uzv. – uzvārds
- v. – vīriešu

LITERATŪRA

Balodis, P. (2018). *Ne tikai Bērziņš, Kalniņš, Ozoliņš... Latviešu personvārdu etimoloģiskās semantikas teorētiskais modelis un tā realizācija*. Rīga: Latviešu valodas institūts.

Balodis, P. (2023). Uzvārdi. *Nacionālā enciklopēdija*. <https://enciklopedija.lv/skirklis/1517-uzv%C4%81rds>

Blese, E. (1929). *Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas, I: Vecākie personu vārdi un uzvārdi (XIII–XVI gs.)*. Rīga: A. Gulbis.

Bystroń, J. St. (1936). *Nazwiska Polskie*. Lwów: Książnica-Atlas.

Campbell, M. (1996). *Behind the Names. The Etymology and history of first names*. <https://www.behindthename.com>

Henno, K. (2000). *Eesti priinimed. Jaani kihelkond*. Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.

Jansone, I. I. (2022). Vidzemes uzvārdi: lingvistiskais aspekts. In *Latviešu uzvārdi arhīvu materiālos. Vidzeme, I d. (84.–109. lpp.)*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.

Kohlheim, R. & Kohlheim, V. (2000). *Familiennamen*. Bearbeitet von Rosa und Volker Kohlheim. Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag.

Kohlheim, R. & Kohlheim, V. (2007). *Lexicon der Vornamen*. 5., völlig neu bearbeitete Auflage von Rosa und Volker Kohlheim. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich.

Kremer, D. (2022). Spanish and Portuguese Family Names. In *Dictionary of American Family Names* (2nd ed., pp. xcvi–cii). Oxford University Press.

Langendonck, W. (2007). *Theory and Typology of Proper Names*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Latkovskis, L. (1968, 1971). *Latgaļu uzvārdi, palames un dzimtas, I–II daļa*. München: Latgaļu izdevniecība.

LLVV – Ceplītis, L. (atb. red.) (1972–1996). *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. Rīga: Avots. <https://llvv.tezaurs.lv/>

LPŽ I, II – Vanagas, A., Maciejauskienė, V. & Razmukaitė, M. (sud.). (1985, 1989). *Lietuvių pavardžių žodynas*. T. 1–2. Vilnius: Mokslas.

LUV – Latviešu uzvārdu vārdnīca. (2023). Latviešu valodas aģentūra. <https://uzvardi.lv>

Maciejauskienė, V. (1973). Naujosios dvikamienės lietuvių pavardės su asmenvardinio sandu. In *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai, A serija* (t. 1 (42), p. 177–181). Vilnius.

Maciejauskienė, V. (1991). *Lietuvių pavardžių susidarymas*. Vilnius: Mokslas.

- ME – Milenbahs, K. (1923–1932). *Latviešu valodas vārdnīca*. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. Rīga: Latvijas Kultūras fonds.
- Mežs, I. (2017). *Latviešu uzvārdi arhīvu materiālos. Latgale*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Mežs, I., Jansone, I. I., Kovaļevska, O. & Rapa, S. (2022). *Latviešu uzvārdi arhīvu materiālos: Vidzeme, I, II*. Rīga: LVA.
- Mežs, I., Stafecka, A., Siliņa-Piņķe, R. & Kovaļevska, O. (2019). *Latviešu uzvārdi arhīvu materiālos: Kurzeme, Zemgale, Sēlija, I, II*. Rīga: LVA.
- Mikkonen, P. & Paikkala, S. (2000). *Sukunimet*. Helsinki: Otava.
- MLVV – LU Latviešu valodas institūts. (2023). *Mūsdienų latviešu valodas vārdnīca*. Rīga: Latvijas Universitāte. <https://mlvv.tezaurs.lv/>
- Muhr, K. (2022). Irish and Scottish Gaelic Family Names. In *Dictionary of American Family Names* (2nd ed., pp. li–lvii). Oxford University Press.
- Naumann, H. (1989). *Familiennamenbuch*. Herausgegeben von Horst Naumann. Leipzig: Bibliogr. Inst.
- Owen, H. W. (2022). Welsh Family Names. In *Dictionary of American Family Names* (2nd ed., pp. lvii–lix). Oxford University Press.
- PMLP, 2020 – LR Iekšlietu ministrijas Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes zinātnes nolūkiem sastādītais Latvijas iedzīvotāju uzvārdu saraksts. (2020).
- PMLP, 2024 – LR Iekšlietu ministrijas Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Personvārdu datubāze. (2024). <https://personvardi.pmlp.gov.lv/>
- Saareste, A. (1935). *Eesti liignimedest varemalt, nüüd ja tulevikus*. Tallinn: Nimeede.
- Seppo, R. (1994). *Eesti nimeraamat*. Tallinn: Olion.
- Staltmane, V. (1981). *Latyšskaja antroponimija. Familii*. Moskva: Nauka.
- Superanskaja, A. V. (1998). *Slovar' russkih ličnyh imēn*. Moskva: AST.
- SV – *Latviešu valodas sinonīmu vārdnīca*. (1964). Rīga: Latvijas valsts izdevniecība.
- Unbegaun, B. O. (1989). *Russkie familii*. Moskva: Progress.
- Vilkuna, K. (1997). *Etunimet*. Helsinki: Otava.
- Zinkevičius, Z. (2008). *Lietuvių asmenvardžiai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

VILTUSDRAUGI UN PUŠDRAUGI LATVIEŠU UN LIETUVIEŠU VALODĀ

False Friends and Half-Friends
in Latvian and Lithuanian

■ ALBERTS SARKANIS

ABSTRACT

Keywords:

*Baltic languages,
vocabulary,
semantics,
homonymy,
homogenetics,
translation*

In linguistics, the concept and phenomenon of false friends have been the subject of scientific attention ever since the publication of the book *Les faux amis ou les trahisons du vocabulaire anglais* (conseils aux traducteurs) by Maxime Koessler and Jules Derocquigny in 1928. The term 'false friends' (in pure linguistic terms called paronyms) refers to a pair of words in two languages, which are almost the same or very similar in phonetic and grammatical form, or very similar in the light of historical phonetic changes, but their semantics vary. If the basic meanings of words differ, they are referred to as *true* false friends. Conversely, if the basic meanings are the same, but the secondary meanings differ, then the words are referred to as partly *true false* friends.

Typically, false friends are found in interrelated languages, when a pair of words most often share a common origin. Then, such words are homogenetic-heterosemantic. Less frequently, such a pair of words is found among non-congenial languages, when a word of one language is borrowed in the other language and its meaning is changed.

The existence of false friends can be recorded both synchronically and in a diachronic manner. The present article deals with the phenomenon of false friends in related Latvian and Lithuanian languages in a synchronized way, based on the modern standard language recorded in the relevant dictionaries, e.g. *peļķe* 'puddle' vs. *pēlķē* 'swamp'. If one took into account earlier written sources since the 16th century and the data of language dialects and sub-dialects, there would be far more examples of false friends. However, such a vocabulary would include

many archaisms that are no longer in use, or inherited words or borrowings from Lithuanian in sub-dialects that are geographically limited in use, e.g. *skara* bot. 'panicle' vs Lith. *skarà* 'scarf', but in the folds of High Latvian *skara* has the same meaning as in Lithuanian, a borrowing from Lith. *plaûki* 'scurf, dandruff' in High Latvian vs Lith. *plaukai* 'hair'.

The development of semantics and the emergence of false friends is determined largely by extralinguistic (historical, social, psychological, individual or certain community-influence) factors. Linguistic factors as analogy, shifts in semantics or change of distribution play a slightly lesser role and mainly within a scope of a single language. Recognizing the word pair as false friends is important in translation process and language learning.

The article provides a list of false friends and *false* half-friends with 329 word pairs.

Valodniecībā metaforiskais termins *viltusdraugi* (angļu *false friends*, franču *les faux amis*, lietuviešu žodžiai apgavikai jeb *netikrī draugai*, poļu *falszywi przyjaciele*, čehu *falešní přátelé*)¹ attiecas uz tādu vārdu pāri divās valodās vai šo valodu dialektos, kuri pēc fonētiski gramatiskās formas ir vienādi vai, ņemot vērā vēsturiskās fonētiskās pārmaiņas, ir ļoti līdzīgi, taču kuru semantika ir dažāda. Terminu *viltusdraugi* (franču *faux amis*) 1928. gadā ieviesa Maksims Keslers (*Maxime Koessler*) un Žils Derokiņi (*Jules Derocquigny*) grāmatā „Nepatiesi draugi jeb angļu vārdu krājuma viltības” (Koessler & Derocquigny, 1928; 1975), kurā aplūkoti ap 1200 franču valodas vārdi (bieži ar atbilstmēm latīņu un ģermāņu valodās), kuri pēc formas ir identiski angļiskajiem, taču ar atšķirīgu nozīmi. Dažkārt šo valodisko fenomenu mēdz dēvēt par *maldinošo radniecību*. Uz viltusdraugu loku attiecas arī paronīmi, kam cilme ir dažāda, un tos var dēvēt par *pseudoviltusdraugiem* (par to sk. Veisbergs, 2013, 13; Lipiński, 2000, 107–108).

Bieži vien divi vārdi diahroniski un dialektāli var būt kā *daļēji viltusdraugi*. Taču, sastatot sinhroniskā aspektā abās standartvalodās, tie funkcionē kā *īsti viltusdraugi*, jo izplēn vēsturiski semantiskie attīstības posmi un dialektālie pārejas areāli. Lingvistiskajā terminoloģijā viltusdraugi pārsvarā ir homogenētiski heterosemantiski vārdu pāri, taču var būt arī heterogenētiski heterosemantiski pāri.

Viltusdraugu jēdziens šajā rakstā attiecināts uz vārdu pāriem sinhroniskā aspektā (LVV 1987; LVV 2013; LLVV; LLV 1964; 1995; LLKV 1977; 2013; DLKŽ), neietverot visu valodas vārdu un to nozīmju apjomu, kas rodams 16.–19. gadsimta rakstu avotos un šaurāka vai plašāka areāla izloksnēs un kas fiksēts ME, EH un LKŽ, izlokšņu vārdnīcās, arī vārdu krājuma kartotēkās pētniecības institūtos. Izloksnēs vai senākos avotos var būt tā, ka ne tikai viena vai otra vārdu forma, bet arī nozīme abās valodās pilnībā sakrīt (aktīvā lietojumā tās ir jau zudušas). Gadās, ka viltusdraugi ir standartvalodu limenī, taču ne izlokšņu atbilstmēs, piemēram, latv. *skara* bot. ‘šluotēle’ – liet. *skarà* ‘lakats’, bet augšzemnieku izloksnēs *skara* resp. *skora* ir ar to pašu nozīmi kā lietuviešu valodā. Latviešu adverbam *vēl* ‘dār’ ir viltusdraugs liet. *vēl* ‘atkal’, taču augšzemnieku izloksnē vārdam *vēl* paralēli

¹ Valodnieks Juris Baldunčiks ir ieteicis lietot nevis vārdkopu *viltus draugi*, bet salikteni *viltusdraugi*. Šī termina nozīmē dažkārt sastopams termins leksiskie *pseudoekvivalenti* (sk. Baldunčiks, 2005).

ir otra, tā pati liet. nozīme ‘atkal’. Lietvārdam *kāja* un tā augšzemnieku formai *kuoja*, *kōja* semantiski atbilst liet. *kója*; taču augšzemnieku formai lietuviski ir arī viltusdraugs – vārds *kúoja* iht. ‘rauda’. Spilgts piemērs ir latv. *atiet* un liet. *ateiti*, kuru nozīmes standartvalodā ir savstarpēji pretējas (‘aiziet prom’ vs. ‘atnākt’), taču latviešu augšzemnieku izloksnēs vārdu *atiet* lieto ar to pašu nozīmi, kāda ir lietuviešu valodā. Tātad šīs visas valodas faktors viltusdraugu noteikšanā šajā rakstā nav ņemts vērā, jo nozīmju lietojums ir attiecināts tikai uz mūsdienu literāro valodu.

Literārās valodas jeb standartvalodas korpusa apjoms nav strikti nosakāms, tas ir lingvistiski konvencionāls un, kaut arī nenožīmīgi, tomēr mainīgs. Arī valodu salīdzinājumā, piemēram, LVV, šķirķļu skaits ir gandrīz divreiz mazāks nekā DLKŽ, taču LVV ir ar plašākiem semantikas skaidrojumiem.

Viltusdraugu jēdzienā ietverta vārdu pāra heterosēmija, kas līdz ar formas līdzību ir būtiskākais aspekts attiecīga vārdu pāra noteikšanā. Savukārt ar vārdu formas homonīmijas apzīmējumu ir sarežģītāk. Homonīmija ir „vienādi rakstāmi un izrunājami vārdi ar dažādu nozīmi” (ISV, 290). Mēdz būt starpvalodiskā fonētiskā homonīmija, kad sakrīt arī fonētiskās pazīmes (homofonija (ISV, 290), piemēram, latv. *tu* un liet. *tū*), un grafiskā homonīmija, kad sakrīt rakstība, taču izruna atšķiras (homo-grāfija (ISV, 290), piemēram, latv. *diena* un liet. *dienā*). Tuvu homonīmu apzīmējumam ir paronīmi, kas ir „līdzīgi skanoši, bet pēc nozīmes atšķirīgi vārdi” (ISV, 548; Sergeeva, 2015). Uz paronīmiem var attiecināt arī līdzīgi izrunājamus un rakstāmus vārdu pārus, ja šī līdzība abās valodās ir balstīta uz vēsturiski fonētiskām un gramatiskām regulārām atbilstēm. Līdz ar to paronīmu termina attiecināšana uz viltusdraugiem ir precīzāka.

Skatot vēsturiskā aspektā, latviešu un lietuviešu homogenētiski heterosemantisko un heterogenētiski heterosemantisko vārdu pāru ir vairāki simti, taču tikai daļa ir attiecināma uz mūsdienu standartvalodu. Pirmatnīgo un atvasināto īpašības vārdu skaits, kam nozīmes nesakrīt gan ģenētiski identiskiem vārdiem, gan homonīmiem, ir 168, daļēji nesakrīt 85, iepretim tiem 315, kam nozīmes pilnībā sakrīt; tātad procentuālā attiecība būtu 45 : 55 (Trumpa, 2010, 56). Kaut arī nav precizēts, tomēr pieļaujams, ka līdzīgas attiecības nozīmju sakritībā būtu arī lietvārdiem un darbības

vārdiem. Par latviešu un lietuviešu kopīgo leksiku un tās semantiskajām attiecībām pētījumus ir veikuši Jānis Endzelīns (Endzelin, 1975), Mirdza Brence (1965), Reinis Bērtulis (1965; 1975), Antoņina Reķēna (1996, 1997), Laimute Balode (1987), Alģirds Sabaļausks (*Algirdas Sabaliauskas*; 1990; 1994), Sims Karaļūns (*Simas Karaliūnas*; 1987), Bonifacs Stundža (*Bonifacas Stundžia*; 1991), Rolands Kregždis (*Rolandas Kregždys*; 2010) un citi. Viņu darbos ir rodama liela daļa latviešu un lietuviešu paronīmijas piemēru.

Radniecīgu valodu saimē viltusdraugi ir visai bieži. Vārdu līdzīgā vai dažkārt pat identiskā rakstība un izruna, ignorējot to nozīmes, var novest pie maldīgām asociācijām, vārdu atbilstmju kļūdaina lietojuma un saturiskiem pārpratumiem un neprecizitātēm, visādā ziņā pie konteksta un stilistikas sagrozišanas. Tā sk. č. *listopad* ‘novembris’, *srpen* ‘augusts’ un horvātu *listopad* ‘oktobris’, *srpanj* ‘jūlijs’; č. *květen* ‘maijs’ un p. *kwiecień* ‘aprīlis’; č. *krásný* ‘skaists’ un kr. *krasnyj* ‘sarkans’, č. *červený*; č. *pozor* ‘uzmanība’ un p. *pozór* ‘izskats’, č. *převlek* un kr. *pozor* ‘kauns’, č. *ostuda*. Bieži minētie un kontroversiālākie *viltusdraugi* ir, piemēram, poļu-čehu vārdu pāris p. *szukać* ‘meklēt’, č. *hledat* – č. vulg. *šukat* ‘drāzt, kniebties, drātēties’, p. *pieprzyć*, čehu-krievu pāri kr. *užasnyj* ‘briesmīgs’ un č. *úžasny* ‘brīnīšķīgs’, poļu-krievu pāri ir p. *uroda* ‘skaistums’ un kr. *urod* ‘kropulis, izdzimtenis’.² Raksturīgi somu-igauņu viltusdraugi ir, piemēram, s. *huvittava* ‘smieklīgs’, ig. *naljakas* – ig. *huvitav* ‘interesants’, s. *kiinnostava*; s. *vaimo* ‘sieva’, ig. / *abielu/naine* – ig. *vaim* ‘gars, rēgs’, s. *henki*; s. *hallitus* ‘valdība’, ig. *valitsus* – ig. *hallitus* ‘pelējums’, s. *hometta*; s. *maitse* ‘sauszemes-’, ig. *maismaal* – ig. *maitse* ‘garša’, s. *maku*.

Ja valodas nav radniecīgas, tad kā *viltusdraugi* mēdz būt tikai to paronīmi, un bieži vien vienā no valodām attiecīgā leksēma ir aizguvums. Aizguvējvalodā vārdam ir raksturīga semantikas maiņa. Tā angļu *jubilation* ‘laime’ vs. spāņu *jubilación* ‘pensionēšanās, pensija’; kazahu *saray* ‘pils’ vs. kr. *saraj* ‘šķūnis’; turku *durak* ‘pietura’, *kulak* ‘auss’, *baba* ‘tēvs’ vs. kr. *durak* ‘muļķis’, *kulak* ‘dūre’, *baba* ‘vecmamma, veca sievietē’. Par *viltusdraugu* izaicinājumiem poļu valodnieks Kšištofs Lipiņskis (*Krzysztof Lipiński*) raksta: „Neparastā vārdu līdzība dažkārt ir tik stipra, ka pazūd aizdomas par nozīmju atšķirību. Kā tulkotājam izvairīties no apšaubāmas

² Par to arī Sergeeva, 2015, 17–18.

pseidoekvivalentu draudzības? Cilvēks, kurš labi zina valodu, parasti ir gatavs šāda veida lamatām. Ir arī konkrētam valodu pārim raksturīgu pseidoekvivalentu vārdnīcas. Tomēr vislabākā garantija – lai gan tas var izklausīties nepatīkami – ir aizdomīgums saistībā ar savām prasmēm un uzskatiem, ka līdzīgs vai identiski skanīgs vārds patiesībā nozīmē to pašu. Tāpat kā dzīvē pārāk liela uzticēšanās ne vienmēr atmaksājas.” (Lipiņski, 2000, 108 (187)) Tādējādi viltusdraugu identificēšana ir īpaši būtiska tulkotājiem un vienas vai otras valodas pasniedzējiem.³

Lietuviešu un latviešu valodiskajās atbildēs ir daudzi īstie viltusdraugi, kam formas ir gandrīz vienādas, taču vārdu nozīmes ir atšķirīgas vai ļoti tālas. Atlasot viltusdraugus, tika ņemts vērā, ka vārdiem abās valodās sakrīt vai gandrīz sakrīt fonētiskās formas (precīzas skaņu atbildes) un gramatiskās formas (vārdšķira, dzimte, skaitlis). Pie šiem viltusdraugiem pieskaitāmi arī tie vārdi, kam nedaudz var atšķirties fonētiskā forma (ņemot vērā baltu valodu vēsturiskās skaņu pārmaiņas: latv. *c*, *dz* atbilst liet. *k*, *g* priekšējās rindas patskaņu priekšā, bieži vien latv. *ā*, *bļ*, *pļ*, *s*, *z* atbilst liet. *o*, *bj*, *pj*, *š*, *ž*, divskaņu un tautosillabisko savienojumu atbildes *uo* – *an*, *ie* – *en* u. c.), kā arī lietvārdu vai īpašības vārdu gramatiskās formas (piemēram, latv. lietvārdam iepretim liet. divdabis, latv. *ā*- vai *o*-celma nomens iepretim liet. *ē*- vai *u*-celma vārdam u. tml.). Tādējādi arī izskaņu *-īgs*, *-isks*, *-nieks* atbildes ir *-ingas*, *-iškas*, *-ninkas*.

Pie viltusdraugiem ir pieskaitāmi arī vārdi, kam sakrīt fonētiskās un gramatiskās formas, taču attālinātāk – tie pieder pie dažādām vārdšķirām, piemēram, lietvārda forma iepretim darbības vārda formai, vai arī tiem ir atšķirīgāki piedēkļi vai piedēkļi.

Viltusdraugu rašanos valodas sistēmā veicina tas, ka vārdu pāru attiecības iepretim vēsturiski visai stabilajai, maz mainīgajai fonoloģijai, fonētikai, morfoloģijai, arī sintakseī vairāk izpaužas valodas mainīgākajās daļās – leksikā, semantikā, stilistikā. Vārdu nozīmju maiņu divu valodu kontekstā ietekmē lielākoties ekstralingvistiskie cēloņi – vēsturiskie, sociālie, psiholoģiskie, atsevišķu cilvēku vai kopienas ietekmes (Trumpa, 2010). Lingvistiskie cēloņi – analogijas, pārbīdes semantiskajā laukā, distribūcijas maiņa – attiecināmi uz vienu valodu.

³ Par to arī Pieņikos, 2003; 1993; Wojtasiewicz, 1996; Opekarová, 2022.

Latviešu izloksnēs, it sevišķi pierobežā un augšzemnieku dialektā, ir lielāks klāsts lituānismu, piemēram, *alpt* vs. *āļpti*, *ģimis* vs. *gymis*, *ģirtokle* vs. *girtuōklē*, tādējādi arī viltusdraugu ir vairāk nekā standartvalodā, piemēram, *plaūki* dsk. 'blaugznas'; liet. *plėiskanos* – *plaukai* dsk. 'mati', *gaust* 'plāpāt, runāt muļķības'; liet. *plepėti*, *šnekėti nesąmones* – *gausti* 'dunēt, dūkt'.

Līdzīgi kā viltusdraugu rašanās mantotas leksikas laukā (piemēram, *ģimene* vs. *giminė*), arī lielāko daļu aizguvumu, īpaši pierobežas areālos, veido „semantiski pārveidoti vārdi, daudzi aizguvumi ienākuši pētāmajās izloksnēs ar vienu nozīmi, tāpat kā monosēmiski vārdi, kaut gan lietuviešu valodā tiem atbilst polisēmiski vārdi – bieži ar ļoti plašu, sazarotu semantisko struktūru. [...] līdzās aizgūtajām nozīmēm ir radušās arī pavisam jaunas nozīmes. Daudziem lituānismiem no polisēmiskā latviešu ekvivalenta ir pārņemta kāda (vai kādas) nozīmes.” (Šaudiņa, 2022, 102–103) Tādējādi, aizgūstot vienu vai pāris nozīmes, rodas *viltuspusdraugi*, jo atšķirība izpaužas vienā vai vairākās no sekundārajām nozīmēm, piemēram, augšzemnieku izl. *aiļa* 'rinda, kārta, slānis' un liet. *eiliā*, *ailiā*, *eilē*, kam tās pašas nozīmes kā latviešu valodā, taču vārdam lietuviešu valodā ir vairāk nozīmju (kopumā 12, sk. LKŽ I, 375; II, 1061–1064). Vārdam *snūķis* Gāršenes izloksnē ir nozīme 'purns (lopam); putna knābis' (liet. *snūķis* sk. LKŽ XIII, 266–268; 7 nozīmes (Šaudiņa, 2022, 104)), kaut gan citās augšzemnieku izloksnēs un arī literārajā valodā lituānismam *snuķis* nav raksturīga Gāršenes izloksnē tāpat kā lietuviešu valodā lietotā nozīme 'putna knābis'. Izloksnēs izplatīti ir lituānismi ar kādu jaunu, no lietuviešu valodas atšķirīgu nozīmi, kas tomēr pēc līdzības vai asociācijām ir radusies uz lietuviešu nozīmes pamata, piemēram, *duļķes* vs. *dulkēs*, *veikals* vs. *veikālas*, *žmogs* vs. *žmogūs*. Leišu valodnieks A. Sabaļausks, turēdams prātā dažu vārdu dažādās nozīmes latviešu un lietuviešu valodā, ir norādījis, ka „mūsu darbības vārds *plākti* ir ļoti uzmanīgi jātulko latviski, jo latvieši ar rīkstēm vai pātagu „šausa”, sirds viņiem „pukst”, izkapti viņi „kapina”, omleti „kuļ”, mēli „trin” utt.”⁴ Latviešu valodā darbības vārdam *plakt* ir cita nozīme nekā visos minētajos lietuviešu vārdu savienojumos, kuros tiek lietots vārds *plākti*.

⁴ “Labai atsargai mūsu veiksmazodij *plākti* reikia versti ī latvių kalbā, nes latvianī rykštēmās ar botagais dažnai „siaučia” (plg. *šausť*), širdis jiems „pukšti” (plg. *pukstėti*), dalgi jie „kapoja, kapinėja” (plg. *kapināt*), kiaušiniene „kulia”, liežuviu „dildo” (plg. *deldėti*) ir t. t.” (Sabaliauskas, 1994, 264)

Ieskatam te minami divaini un neiespējami izteicienu pāri kā viltusdraugi, ja tulkojumā notiek paļaušanās tikai uz skanisko un grafisko līdzību, bet to nozīme nosacīti tiek ignorēta (latv. standarts – liet. viltusdraugs / liet. standarts – latv. viltusdraugs):

Vilciens atiet uz Rīgu – traukinys ateina į Rygą / ateis svečiai – aties viesi.

Ēst ar baudu – vālgyti su bauda / gauti jau trėčią baūdą – saņemt jau trešo baudu.

Bērns ratiņos – bērnas vežimėlyje / ištekti už bėrno, tarnauti bėrnu – apprecēt bērnu, kalpot par bērnu.

Skaista deja – graži dejà / visuŗ dejà ir̃ vargaĩ – visur dejas un posts.

Gabals žāvētas gaļas – gābalas rūkýtos gālios / sėnas esù, neturiù gālios; mašinos variklio galià – esmu vecs, man nav gaļas; mašinas dzinėja gaļa.

Riebums vien no tādiem vārdiem – riebumas tik nuõ tokiũ žõdžiũ / aĩt sviesto pakėlio nurõdytas riebumas – uz sviesta paciņas ir norādīts riebums.

Viņš pārlēca pāri peļķei – jĩs pėršoko pėŗ pėlķę / pėlķėje āuga spaņguolės – peļķē aug dzērvēnes.

Ir arī daļējie viltusdraugi jeb viltuspusdraugi, kam viena primārā nozīme atšķiras, bet cita vai citas (sekundārās) sakrīt (sal. vārdu pārus *bēgt* – *bėgti*, *joks* – *juõkas*). Uz tiem attiecināmi arī vārdi, kam pamatnozīmes sakrīt, bet otra nozīme un citas nozīmes atšķiras, piemēram, pāri *draugs* – *draũgas* pirmā nozīme un latviešu valodā vienīgā ir tā pati 'draugs', taču otrā plaši lietotā nozīme lietuviešu valodā ir 'biedrs'. Padomju laikā tā bija pat dominējošā nozīme, un, lai izvairītos no sociāli psiholoģiskā diskomforta, 'drauga' nozīmē ikdienas privātā saziņā tika biežāk lietots vārds *bičiulis*.

Ir tādi okazonālie *viltuspusdraugi*, kad vārdam abās valodās ir identiska forma un pamatnozīme, taču tiem ir atšķirīgs morfoloģiskais raksturojums, piemēram, latv. *baltas* siev. dsk. nom. – *bāltas* vsk. vīr. nom. un *baltās* siev. dsk. akuz., *galvas* siev. dsk. nom. – *gālvās* siev. dsk. akuz. *Viltuspusdraugi* lingvistiskajā terminoloģijā ir gan homoģenētiski heterosemantiski, gan arī heteroģenētiski heterosemantiski vārdu pāri.

Viltusdraugu un *viltuspusdraugu* apzīmējumu var attiecināt arī uz stabiliem metaforiskiem vārdu savienojumiem, piemēram, liet. *žirgo galvā* ‘zirga galva; muļķis; latvietis’, *linksmū plaūčiū žmogūs* ‘jokupēteris, joku plēšējs, nevis ‘liksmu plaušu cilvēks’⁵.

Visu *viltusdraugu* un *viltuspusdraugu* klāstu ir iespējams sadalīt pēc nozīmju prioritāruma un vārdu cilmes.

I Īstie *viltusdraugi* (ar atšķirīgu vienu vai divām pamatnozīmēm standartvalodās) resp. homoģenētiskie heterosēmiskie vārdi:

- 1) kopēja baltiska cilme, formu pilnīga atbilsme, izņemot vēsturiskās fonētiski morfoloģiskās skaņu regulārās pārmaiņas galotnēs, kas rada nomena celma maiņu;
- 2) kopēja baltiska cilme, formu daļēja atbilsme, ņemot vērā vēsturiski fonētiski gramatiskās regulārās pārmaiņas vārdu saknēs un celmos;
- 3) dažāda baltiska cilme;
- 4) dažāda cilme: baltiskas cilmes vārds ieprētīm aizguvumiem no nebaltiskām citvalodām vai divi formās sakrītoši aizguvumi (te tie ir heteroģenētiskie heterosēmiskie vārdi);
- 5) baltiskas vai nebaltiskas cilmes paronīmi, kad atbilstmju pāris veidojas starp dažādām tās pašas vārdšķiras vai dažādu vārdšķiru gramatiskajām formām.

II Iepriekš minētajās grupās ir klasificējami arī *viltuspusdraugi* (ar vienādām vai tuvām pamatnozīmēm, taču ar atšķirīgām sekundārām nozīmēm standartvalodās) resp. homoģenētiskie heterosēmiskie vārdi.

⁵ Par to arī Sabaliauskas, 1994, 268.

I-1.

adīt 'mēgzti, nērti' – adyti 'lāpīt'

alkas *dsk.* 'troškimas, ilgesys' – alķas 'ar kokiem apaudzis kalniņš; upurkalniņš; muiža'

alkt 'trókšti, geīsti, ilgēti' – álkti 'kļūt izsalkušam'

apēst 'suválgyti' – apēsti 'apkošlāt, apgrauzt'

apgalvot '/pa/tvirtinti, užtikrinti, teigti' – apgalvoti 'apdomāt'

aplenkt 'apsūpti, apsiaūsti' – apleñkti 'apdzīt'

apnikt 'pabósti, įkyrėti' – apnikti 'uzklupt, apstāt'

apmesties 'įsikūrti, apsistóti' – apsimēsti 'izlikties'

atbildēt 'atsakýti' – atbildēti 'nākt ar troksni'

atkust 'atitīrpti' – atkūsti 'atspirgt'

atlaide 'núolaida' – atlaidaī 'grēku piedošana, atlaidas'

atlikt 'atidēti' – atlikti 'izpildīt, veikt'

atsegt 'atklóti, apnúoginti, atskleīsti' – atsēgti 'atpogāt, atākēt, atsprādzēt'

atstats, -a 'atókus, -i, tólimas, -ā, atstūs, -i' – atstatūs, -i 'rupjš, -a, nekulturāls, -a'

auglis 'vaīsius' – auglīs 'atvase; audzējs'

auka 'áudra, vīesulas, vétra' – aukā 'upuris, ziedojums'

auklēt 'dabóti, globóti; sūpúoti, sūpti (kūdikį)' – aukléti 'audzināt'

barot 'maitinti, šerti' – barúoti 'pļaut barā (pulkā)'

bauda 'malonūmas, mėgavimasis' – baudā 'sods'

bērns 'vaīkas' – bėrnas 'puisis; kalps'⁶

brangs, -a 'vešlūs, -i, riebūs, -i; turtīngas, -a, įmitęs, -usi, puikūs, -i' – brangūs, -i 'dārgs, -a'

⁶ Sk. arī Bērtulis, 1972, 17–32.

- braukt 'važiúoti' – braukti 'braucīt, svītrot'
 brīdis 'akimirka, minutēlē' – brīdis 'bridums, brasla'⁷
 briedis 'ēlnias (L. Alces)' – briedis 'alnis (L. Cervus)'⁸
 būris 'nařvas, iņķilas' – būrys 'bars, pulks'
 burts 'raīdē' – būrtas 'maģiska zīme; māņticība'
 būtība 'esmē' – būtība 'būtne'
 dairs, -a 'baugīnantis, -i, nežīnomas, -a' – dairūs, -i 'vērīgs, -a, uzmanīgs, -a'
 dalība 'dalyvāvimas' – dalība 'dališana'
 daļa 'dalis' – daliā 'liktenis'
 dārgs, -a 'brangūs, -i' – dargūs, -i 'lietains, -a, slapjdraņķīgs, -a, nejauks, -a; riebīgs, -a, neglīts, -a'⁹
 debesis *disk.* 'dangūs' – debesis 'mākonis'
 deja 'šōkis' – dejā 'bēda, mocības' un *deja izs.* 'diemžēl'
 dejot 'šōkti (šōķi)' – *dejuoti* 'vaidēt, vaimanāt'
 dēstīt 'sodīnti' – *dēstyti* '/iz/lik, /iz/klāt; pasniegt (*augstskolā*)'
 dēvēt 'vadīnti' – *dēvēti* 'nēsāt, valkāt'
 diegs 'siūlas' – *diegas* 'asns, digsts'
 diegt 'dygsniúoti, dāigstyti; dūmti, nēšdintis' – *diegti* 'dēstīt; diedzēt; ieviest; izl. diegt'
 dīglis 'gēmalas' – *dīglīs* 'ērķšķis, skuja; dūrējs'
 dirsa *vulg.* 'šiknā, sūbinē' – *diršē* 'bot. lāčauza'
 dirst *vulg.* 'šikti; melúoti' – *dirst izs.* 'skat, re, raug'
 dona '/dúonos/ kaņpas, riekē' – *dúona* 'maize; klaips'

⁷ Sk. arī Bērtulis, 1966, 14–50.

⁸ Sk. arī Bērtulis, 1968, 159–174.

⁹ Karaliūnas, 1975, 156–158.

drauds 'grēsmē, grasīnīmas' – *draudā* 'apdrošināšanas summa'
 druska 'trupinys, truputis' – *druskā* 'sāls'
 dūkt 'dūgti, ūgti' – *dūkti* 'trakot, plosīties'
 duļķes *dsk.* 'druņzls, nūsēdos' – *dūlkēs* 'putekļi; putekšņi'
 dvaša 'gāras, kvāpas, alsāvimas' – *dvasiā* 'gars, spoks'
 dvest 'dūsauti, kvēpūoti, dvelkti' – *dvēsti* 'sprāgt nost, nobeigties'
 gaišs, -a 'šviesūs, -ī' – *gaišūs, -ī* 'lēns, -a, gauss, -a, tūlīgs, -a'
 gaļa 'mēsā' – *galiā* 'spēks, vara, spēja'
 gauss, -a 'lētas, -ā, vangūs, -ī, nerangūs, -ī' – *gausūs, -ī* 'liels, -a, bagāts, -a, pārpilns, -a'
 glīts, -a 'išvaizdūs, -ī, gražūs, -ī' – *glitūs, -ī* 'gļotains, -a, lipīgs, -a; glums, -a, slidens, -a'
 grīns, -a 'rūstūs, -ī, pīktas, -ā' – *grýnas, -ā* 'tīrs, -a, skaidrs, -a, īsts, -a; tukšs, -a, kails, -a'
 ģimene 'šeimā' – *giminē* 'dzimta; ģints; rads, radnieks; dzimte'
 inde 'nuodaī' – *iñdas* 'trauks' un *īndas* 'Indijas iedzīvotājs'
 jautrs, -a 'liņksmas, -ā, smagūs, -ī' – *jautrūs, -ī* 'jutīgs, -a, jūtīgs, -a'
 jēga 'prasmē; nūovoka, supratīmas, prōtas' – *jēgā* 'spēks'
 jods 'vėlnias' – *júodas, -ā* 'melns, -a (*krāsa*)'¹⁰
 kairs, -a 'gūndantis, -i, viliójantis, -i, magūs, -ī' – *kairūs, -ī* 'kreiss, -a, kairys, -ē' 'kreisais, -ā'
 kakti 'kaīpas' – *kaktā* 'piere'
 katrs 'kiekvīenas, bet kuris' – *katrās* 'kurš; izl. katrs'
 kauns 'gėda' – *Kaūnas* topon. 'Kauņa (saist. ar *kaūnis* 'cīņa, kauja')

¹⁰ Karaliūnas, 1977, 129–137. Protams, paralēli mēdz būt viltusdraugu saimē neietveramie homonīmiski homosēmiski vārdu pāri, parasti abās valodās kā aizguvumi no trešajām valodām, ķīmijā *jods [jōds] – jōdas*, šaha terminoloģijā *mats – mātas*.

klibš, -a ‘šlūbas, -ā, rāišas, -ā’ – klibas, -ā ‘izļodzījies, -usies, kleins, -a, likkājains, -a’

klusš, -a ‘tylūs, -i, ramūs, -i’ – klusūs, -i ‘dzirdīgs, -a, ar asu dzirdi, ausīgs, -a’

kraujas *dsk.* ‘skaŗdŗiai, statī šlaitai, krantaĩ’ – kraūjas ‘asins’

krautuve ‘/pa/krovīmō vietā, /su/krovīmō vietā’ – krāutuvē ‘veikals’

kosa bot. ‘asiūkliš’; kuosa, kōsa *latg. ģen.* ‘kósulio’ – kúosa ‘kovārnīs’

kvēpt ‘smīlkti, rūkti’ – kvēpti ‘/ie/elpot; iedvest’

ķēde ‘grandinē’ – kēdē ‘krēsls’

ķēkša *sar.* ‘virēja’ – ķēkšē ‘ielasmeita; ķeksis’

ķēve ‘kumēlē’ – kévē ‘zirģelis, kleperis’

lēkt ‘šókti (ĩ viŗšų)’ – lēkti ‘lidot; enerģiski skriet’

lēts, -a ‘pigūs, -i’ – lētas, -ā ‘lēns, -a; mierīgs, -a’

liga ‘neláimē, nēganda’ – ligā ‘slimība, sērga, kaite’

likt ‘dēti, palikti, statýti’ – likti ‘palikt’

ļaus, -a ‘piktas, -ā’ – liaūnas, -ā ‘stalts, -a; lokans, -a’

maigs, -a ‘švelnūs, -i’ – maigūs, -i *ŗem.* ‘mieģains, -a’

māka ‘mokėjimas, suģebėjimas, meistriŗkūmas’ – mokā ‘apmaksa, alģa, atalģojums’

mālēt *sar.* ‘teplióti, daŗýti’ – molēti ‘kļūt mālain/āk/am, pārvērsties mālā’

manīt ‘/pa/stebēti, /nu/jaūsti’ – manýti ‘domāt’

masts ‘/laĩvo/ stiebas’ – māstas ‘mēroģs; apmērs, apģoms’

mats ‘pláukas’ – mātas ‘mērs’; par mats sk. arī 10. parindi

mēģt ‘turēti ģprotĩ kā daŗýti; paprastai būti, vỹkti’ – méģti ‘mīlēt, cienīt, patikt’

melst *sar.* ‘plepēti, taūkŗti, niekūs kalbēti’ – mēŗsti ‘lūģt, lūģties’

meti *dsk.* ‘apmataĩ, mētmenys’ – mētai *dsk.* ‘ģads’

- mikls, -a ‘drégnas, -a’ – miklūs, -ī ‘veikls, -a, izveicīgs, -a’
- miņa ‘/pa/minējimas’ – miniā ‘pūlis, bars, drūzma’
- mitrs, -a ‘drégnas, -a’ – mitrūs, -ī ‘veikls, -a, izveicīgs, -a’
- mitrums ‘drégnūmas’ – mitrūmas ‘veiklums, izveicīgums’
- nauda ‘pinigai’ – naudā ‘lietderīgums, labums; bagātība’
- ola ‘kiaušinis’ – uolā ‘klints’
- padzerties ‘atsigērti’ – pasigērti ‘piedzerties’; pamatvārdu *dzert* – *gērti* nozīmes ir identiskas
- palss, -a ‘grāžūs, -ī’ – skaistūs, -ī ‘košs, -a, spilgts, -a, gaišs, -a, skaidrs, -a’
- pateikt ‘pasakýti’ – pateikti ‘/ie/sniegt’
- pavīdēt ‘švýstelēti, sumirgēti, sublizgēti’ – pavydēti ‘/ap/skaust; būt greizsirdīgam, -ai’
- peļķe ‘balā, klānas’ – pēlkē ‘purvs’
- plakt ‘bliūkšti; mažēti, mažti, eīti mažyn’ – plākti ‘pērt, pātagot, šaustīt; kapināt; pukstēt; plandīties, vicināt; kult, trīt’
- prasme ‘gebējimas, mokējimas’ – prasmē ‘jēga, nozīme’
- prast ‘mokēti, sugebēti, išmanýti’ – prāsti ‘pierast; saprast’
- purvs ‘pēlkē’ – puřvas ‘dubļi; netīrumi’
- raits, -a ‘spartūs, -ī, greītas, -ā’ – raītas, -ā ‘tāds, -a, kas jā, izl. raits, -a’
- riebība ‘bjaurybē’ – riebybē ‘taukainums’
- riba ‘šónkaulis’ – ribā ‘robeža’
- riebums ‘pasibjaurējimas, pasiřlykštējimas’ – riebumas ‘taukainums, treknums’
- riests, ģen. riesta ‘porāvimasis, tuoktūvēs’ – riēstas, -ā ‘liks, -a; izliekts, -a’; bet *latg. divd. riezts, -a* (no kā *divd. izriezts, -a*) nozīme ir identiska liet.
- rist ‘atsirišti; ristis, riedēti; bēgti, eīt’ – risti ‘ritināt, velt; gāzt’
- rūsa ‘rūdis, rūdys’ – rūsýs ‘pagrabs’

sārts, -a 'skaīšciai raudónas, -a; raūsvas, -ā, rózīnis, -ē', sārts 'láužas' –
sar̥tas, -ā 'pāts, -a, gaiši bērs, -a'

segt 'deņgti, klóti' – sēgti 'pogāt, āķēt, spraut; ģērbt; pārvilk, /ap/šūt'

skābs, -a 'rūgštūs, -ī' – skabūs, -ī 'ass, -a; viegli plūcams, -a'

skaists, -a 'gražūs, -ī' – skaistūs, -ī 'košs, -a, spilgts, -a, gaišs, -a,
skaidrs, -a'

skara bot. 'šluotēlē' – skarā 'lakats, izl. skara'

smags, -a 'sunkūs, -ī' – smagūs, -ī 'dzīvespriecīgs, -a, liksms, -a; jauks, -a,
patikams, -a; žem. smags, -a'

smalks, -a 'plónas, -ā; smulkūs, -ī' – smalkūs, -ī 'ar tvanu pilns, -a'

spalva 'plūnksna, plāukas' – spalvā 'krāsa'

spālvots, -a 'plaukiúotas, -a, plunksniúotas, -a, gauriúotas, -a, apžēlēš, -usi' –
spālvúotas, -a 'krāsains, -a'

stāvs, -a 'staklūs, -ī, skardīngas, -a' – stovūs, -ī 'stingri stāvošs, -a'

svaigs, -a 'sviēžias, -iā' – svaigūs, -ī 'reibinošs, -a'

taure 'trimītas' – taurē 'kauss, biķeris'

teikt 'sakýti' – teikti 'sniegt, dot'

tempt 'maūkti, sriaūbti' – tēmti 'stiept, vilkt; nest'

tiesš, -a 'tiesióginis, -ē' – tiesūs, -ī 'taisns, -a; taisnīgs, -a'

traks, -a 'pasiúteš, -usi, pamišēš, -iusi, beprōtiškas, -a' – trakūs, -ī žem.
'straujš, -a, darbīgs, -a'

tramdīt 'vaikýti, baidýti, gāsdinti, nedúoti ramýbēs' – trámdyti 'savaldīt;
dresēt'

trauks 'iīndas; darb. v. nāk. trauks' – traūkas 'caurvējš; (vijoles) lociņš;
bot. ceļmallapa'

vadīt 'vadováuti, vēsti; tvarkýti; vairúoti; būti laidininkū, pralēisti' – vadýti,
vadīnti 'saukt, dēvēt'

vads ‘laīdas’ – vādas ‘vadītājs, vadonis, komandieris’¹¹

vairot ‘dāuginti, vaīsinti, didinti’ – vairuoti ‘vadīt (automašīnu, iestādi), stūrēt’

vārpas *dsk.* ‘vārpos (grūdū)’ – vārpas ‘zvans’

važot ‘kāustyti grandinēmis’ – važiuoti ‘braukt’

veids ‘fōrma, pavidālas, išvaizda; rūšis, pobūdis; būdas’ – vėidas ‘seja’

veikals ‘parduotuvē’ – veikālas ‘darbība, lieta; darbs; sacerējums’

vēl *adv.* ‘dār’ – vēl ‘atkal’

žmog̃s [uo] žarg. ‘nevikrūs, nepaslankūs, nemitrūs, nevisaveŗtis žmog̃s’ – žmog̃s ‘cilvēks’

I-2.

aplikt ‘apleņkti’ – apleņkti ‘apdzīt’

aploks [uo] ‘āptvaras, žārdas’ – āplankas ‘vāki, apvāks’

ārīgs, -a ‘išorinis, -ė, išviršinis, -ė’ – orīngas, -a ‘tāds, -a, kam daudz gaisa’

atiet ‘išvỹkti; pasitrāukti’ – ateĩti ‘atnākt’ auksts, -a ‘šāltas, -ā’ – āukštas, -ā ‘augsts, -a’

augsts [auksts] ‘āukštas’ – aūkštas ‘(ēkas) stāvs; bēniņi’¹²

bildināt ‘pasipiŗšti’ – bildinti ‘kļaudzināt, dimdināt’

blēdīgs, -a ‘sūktas, -ā, apgavīkišķas, -a’ – blēdīngas, -a ‘kaitīgs, -a’

burtisks, -a ‘paŗodinis, -ė, paraidinis, -ė’ – burtišķas, -a ‘maģisks, -a’

ceptuve ‘kepyklā’ – keptuvė ‘cepešpanna’

ciems ‘kāimas’ – kiēmas ‘pagalms’¹³

¹¹ Citam vārdu pārim *vads* – *vādas* ir arī kopīga nozīme ‘vads (zvejas rīks)’.

¹² Latviešu fonētiskais homonīms *augsts* [auksts] vārdam *auksts* ar lietuviešu valodas īpašības vārdu *āukštas* nav viltusdraugs, jo nozīmes abās valodās sakrīt. Taču abi latviešu īpašības vārdi *auksts* un *augsts*, kuru izrunā notiek līdzskaņu asimilācija, ir *viltusdraugs* lietuviešu lietvārdam *aūkštas*.

¹³ Sk. arī Bērtulis, 1969, 129–143.

dēstītājs ‘sódininkas’ – *dēstytojas* ‘pasniedzējs (*augstskolā*)’
 drausmīgs, -a ‘*siaubīngas, -a, šurpūs, -ī*’ – *drausmīngas, -a* ‘disciplinēts, -a’
 drīzs, -a ‘*veikūs, -ī, greītas, -ā, truīmpas, -ā*’ – *drīžas, -ā* ‘svītrains, -a’
 galīgs, -a ‘*galutinīs, -ē, visiīškas, -a*’ – *galīngas, -a* ‘varens, -a, spēcīgs, -a’
 gausīgs, -a ‘*sótus, -ī*’ – *gausīngas, -a* ‘pārpilns, -a, bagāts, -a’
 gaužs, -a ‘*gailūs, -ī*’ – *gaudūs, -ī* ‘skanošs, -a, dunošs, -a, dūcošs, -a’
 gleznš, -a ‘*dailūs, -ī, grakštūs, -ī*’ – *glēžnas, -ā* ‘vājš, -a, ļengans, -a, vārgs, -a’
 grods ‘*rentinīs*’, grods, -a ‘*sukrūs, -ī, stamantrūs, -ī*’ – *grúodas* ‘sasalis
 kruvesis (zeme)’, *grúodis* ‘decembris’
 izdabāt ‘*ītikti, īsiteikti, pataikāuti*’ – *išdabóti* ‘pasargāt, izsargāt’
 izmanīgs, -a ‘*apsukrūs, -ī, guvūs, -ī, mitrūs, -ī*’ – *išmanīngas, -a*
 ‘saprātīgs, -a, gudrs, -a’
 kaitīgs, -a ‘*kenksmīngas, -a, žalīngas, -a*’ – *kaitīngas, -a* ‘tāds, -a, kas
 sakaist, sakarst’
 kvēpināt ‘*dūminti, smilkinti, rūkinti*’ – *kvēpinti* ‘ostīt; sasmaržot, smaržināt’
 mācītājs ‘*kūnigas, dvāsininkas*’ – *mókytojas* ‘skolotājs’
 māka ‘*mokējimas, sugebējimas, meistriškūmas*’ – *mokà* ‘maksa,
 darba samaksa’
 māksla ‘*mēnas*’ – *mókslas* ‘zinātne’
 mākslīgs, -a ‘*dirbtinis, -ē*’ – *mokslīngas, -a* ‘mācīts, -a, izglītots, -a,
 skolots, -a, zinātnisks, -a’
 mākslinieks ‘*mēnininkas, daīlininkas*’ – *mókslininkas* ‘zinātnieks’
 maldi *dsk.* ‘*/su/klydimas, klaidà*’ – *maldà* ‘lūgšana’
 maldīgs, -a ‘*klaidūs, -ī, klaidīngas, -a*’ – *maldīngas, -a* ‘dievbijīgs, -a’
 māsa ‘*sesuō*’ – *mōša* ‘svaine, vīramāsa’
 melns, -a ‘*júodas, -ā*’ – *mēlynas, -a* ‘zils, -a’
 miesa ‘*kūnas*’ – *mēsà* ‘gaļa’

modrs, -a *'budrūs, -ī, akýlas, -a' – mañdras, -ā 'lepns, -a, pašpārliecināts, -a; gudrs, -a'*

nākt *'ateīti' – nōkti 'nogatavoties, nobriest, ienākties'*

naudīgs, -a *'pinīgīngas, -a' – naudīngas, -a 'derīgs, -a'*

negausīgs, -a *'nepasótinamas, -a, besótiš, -ē' – negausīngas, -a 'pieticīgs, -a, nebagāts, -a'*

pavājš, -a *'silpnókas, -a, apýsilpnis, -ē; liesókas, -a, apýliesis, -ē' – pavojuš, -ī 'bīstams, -a'*

pirst *vulg. 'pérsti' – piřšti 'precināt; piedāvāt'*

plaušas *dsk. 'plaūčiai' – plaūšas 'lūki, lūku šķiedra'*

prasmīgs, -a *'sumanūs, -ī, mókantis, -ī, vikrūs, -ī' – prasmīngas, -a 'jēdzīgs, -a, nozīmīgs, -a'*

rūgts, -a *'kartūs, -ī' – rūgštūs, -ī 'skābs, -a'*

sakas *dsk. 'pavalkai' – šākos dsk. 'zari'*

sirdīgs, -a *'pīktas, -ā, īšīrđes, -usi' – širdīngas, -a 'sirsnīgs, -a; izl. nikns, -a, sirdīgs, -a'*

sīvs, -a *'aitrūs, -ī, gailūs, -ī, aštrūs, -ī; atkaklūs, -ī' – šývas, -ā 'sirms, -a, gaiši pelēks, -a'*

skanīgs, -a *'skambūs, -ī, skardūs, -ī, garsūs, -ī' – skanīngas, -a 'garšīgs, -a; patīkams, -a'*

skāņš, -a *'gaižūs, -ī, apýrūgštis, -ē, rūgštókas, -a' – skanūs, -ī 'garšīgs, -a; patīkams, -a'*

skaudīgs, -a *'pavydūs, -ī' – skaudīngas, -a 'sāpīgs, -a'*

spalvains, -a *'plaukúotas, -a, plunksnúotas, -a, gaurúotas, -a' – spalvīnas, -ā 'krāsains, -a'*

svētīgs, -a *'gaivūs, -ī, īšganīngas, -a, naudīngas, -a, vaisīngas, -a' – svetingas, -a 'viesmīlīgs, -a'*

šaubīgs, -a *'abejótinas, -a, ītařtinas, -ā; dvejójantis, -ī, abejójantis, -ī' – siaubīngas, -a 'briesmīgs, -a, šausmīgs, -a'*

šaudīgs, -a 'judrūs, -ī, blykčiójantis, -i, vīrpantis, -i; nepastóvus, -ī' –
siaudingas, -a 'salmains, -a, tāds, -a, kas dod daudz salmu'

šķīsts, -a 'skaistūs, -ī, nekaļtas, -ā, latg. skýstas, -ā' – skýstas, -ā 'šķīdrs, -a;
plāns, -a, rets, -a'

šķiest 'taškýti; eikvóti, léisti, švaistýti' – skíesti 'atšķaidīt; runāt
niekus, muldēt'

telpa 'erdvė, patalpà, plótas' – talpà 'tīlpība, tīlpums'

tīne 'skrynià, dėžė' – týnė 'baļļa'

tīšs, -a 'týčinis, -ė, sąmoningas, -a' – tīšūs, -ī 'staipīgs, -a; izstīdzējis, -usi,
izstiepies, -usies'

tumīgs, -a 'tirštas, -a; apkūnūs, -ī, īkūnūs, -ī' – tumingas, -a 'līpīgs, -a,
līmējošs, -a'

tvanīgs, -a 'tvaikūs, -i, smalkūs, -i; tvankūs, -ī' – tvaningas, -a 'pārplūstošs, -a'

tvans 'smālkēs, tvaikas' – tvānas 'plūdi'

vājš, -a 'līesas, -ā; sīļpnas, -ā' – vajūs, -ī 'tāds, -a, kas skaisti vijas'

valgs, -a 'drėgnas, -ā' – valgūs, -ī 'ēdelīgs, -a, viegli ēdams, -a'

valoda [uo] 'kalbà' – valandà 'stunda'

vēders 'pilvas' – vėdaras '(dzīvnieku) iekšas; putraimu desa'¹⁴

veiksmīgs, -a 'sėkmingas, -a, [pa]vīķēs, -usi, nusišēķēs, -usi' – veiksmīn-
gas, -a 'iedarbīgs, -a, efektīvs, -a; aktīvs, -a'

versmīgs, -a 'kārštas, -ā, kaitrūs, -ī, īkaītēs, -usi' – versmīngas, -a
'āvotains, -a'

vaļīgs, -a 'netvīrtas, -ā, sīļpnas, -ā, laīsvas, -ā; palāidas, -ā' – valīngas, -a
'stīpras gribas-; apzināts, -a, tīšs, -a'

vienīg/ai/s, -a 'vienīntelis, -ė' – vienīngas, -a 'vienots, -a; vienprātīgs, -a'

viltīgs, -a 'klastīngas, -a, sūktas, -a, vylingas, -a' – viltīngas, -a 'cerību pilns, -a'

¹⁴ Kregždys, 2008, 13–14.

zemisks, -a ‘žēmas, -ā, niēkšiškās, -a, nedōras, -ā’ – žēmiškās, -a ‘pasaulīgs, -a, laicīgs, -a’

zils, -a ‘mēlynas, -a’ – žīlas, -ā ‘sirms, -a’

zods [uo] ‘smākras’ – žāndas ‘vaigs, žoklis’

I – 3.

ar priev. ‘sū’ – aĩ ‘vai; arī; varbūt’

ārs ‘/pa/minējimas, spēliojimas’ – miniā ‘pūlis, bars, drūzma’

buks ‘stiņninas, miškinis ožys’ – būkas, -a ‘neass, -a, truls, -a; aprobežots, -a, stulbs, -a; būkas ‘skābardis (Fagus)’

Girts personv. ‘Girtas, Girts’ – girtas ‘piedzēries’

ir tag. 3. pers. ‘yrā’ – iĩ ‘un’

istaba ‘kambarys’ – ģstaba ‘apbrīna’

joks ‘pókštas, išdāiga; juōkas’ – jóks, -iā ‘nekāds, -a’

kad saiklis, apst. v. ‘kadā’ – kād saiklis, part. ‘ka’

kaite ‘ligā, negalāvimas, ydā’ – kaitā ‘maiņa, mija’

karsts ‘kārštas’ – kaĩstas ‘zārks, šķirsts’

koks [uo] ‘mēdis’ – kóks ‘kāds’

laisks, -a ‘tingūs, -ī, vangūs, -ī, gaišūs, -ī, delšūs, -ī’ – laiškūs, -ī ‘rūgtens, -a’

margas dsk. ‘turēklai, parapētas’ – mārgas ģp. v. ‘raibs’

medīgs, -a ‘gerai medžiōjantis, -i, gāudantis, -ī’ – medīngas, -a ‘medains, -a’

miņa ‘/pa/minējimas, spēliojimas’ – miniā ‘pūlis, bars, drūzma’

priede ‘pušis’ – priēdas ‘pielikums’

salīgs, -a ‘greĩt sušālantīs, -i, bĩjantis, -i šalčĩo’ – salīngas, -a ‘tāds, -a, kam daudz salu’ un šalīngas, -a ‘vienpusĩgs, -a, neobjektĩvs, -a’

samaņa ‘sāmonē’ – sāmana ‘sūna’

sākt ‘pradēti’ – šókti ‘deiot, dancot; lēkt’

saziņa ‘bendrāvīmas, ryšiai; žiniāsklaida’ – sūžinė ‘sirdsapziņa’

sīcis žarg. ‘māžas vaikas’ – sūkis ‘reize’

skaļš, -a ‘garsūs, -i, skambūs, -i’ – skalūs, -i ‘tāds, -a, ko viegli skaldīt, viegli skaldāms, -a’

stulbs, -a ‘būkas, -ā, bukaprōtiškas, -a, kvaīlas, -ā’ – stuļbas ‘stabs’, bet stulbūs, -i ‘stulbs, -a’

tiek tag. 3. pers. ‘taīpa, pateīka’ – tīek ‘tik’

tik ‘tīek’ – tik ‘tikai’

vairs apst. v. ‘daugiau; jau’ – vaiīras ‘stūre’

I-4.

AIDS (HIV) ‘med. žmogaūs imunodefīcito vīrusas (ŽIV)’ – āīdas ‘atbalss; troksnis’

airis ‘īrklas’ – āīris ‘īrs (tautība); bot. kalme, kalve’

anglis ‘ānglas’ – anglīs ‘ogle’

būdīgs, -a žarg. ‘masyvūs, -i, dīdelio ūģio’ – būdīngas, -a ‘raksturīgs, -a’

dārgs, -a ‘brangūs, -i’ – dargūs, -i ‘lietains, -a, drēģns, -a, nejauks -a, riebīgs, -a’

kase ‘fin. kasā’ – kasā ‘bize; kase’

kava ‘kōrtų mālka’ – kavā ‘kafija’

lenta ‘kāspinas, juostēlē’ – lentā ‘dēlis’

palts ‘klānas, balūtē’ – pāltas ‘mētelis’

skola [uo] ‘mokyklā’ – skolā ‘parāds’

tīnis žarg. ‘paauglīs’ – tīynis ‘pampums; tūkums’

traks, -a ‘pasiūtēs, -usi, pamišēs, -iusi, beprōtiškas, -a’ – trākas, -ē ‘trāķietis, -ē’

trumpis (kāršu spēlē) ‘šviētalas, kōziris’ – truīmpis ‘īsums; īss cilvēks’¹⁵

¹⁵ Sk. arī Urbutis, 1966, 131–138.

I - 5.¹⁶

asmens 'āšmenys' – *asmeņs* *vsk. ģen.* 'personas'

bumba 'kamuolys' – *buība* (*jīs buība*) 'viņš purpina zem deguna'

dēka 'nūotykis' – *dēkā* 'pateicoties'

grūti apst. 'suñkiai; sunkū' – *grūti, griūti* 'grūt, brukt, gāzties, krist', bet darb. v. sakrīt

klausa *tag.* (*viņš klausā*) '(*jīs*) klāusia' – *klausā* 'dzirde'

skauda *pag.* (*viņš skauda*) '(*jīs*) pavydėjo' – *skaudā* 'sāpes', (*jām*) *skaūda* '(viņam) sāp'

smuks *īp. v.* 'gražūs' – *smūks* (*jīs smuks*) '(*viņš*) slīdēs nost; grimis; metisies (skries) ārā vai iekšā'

šiks *žarg.* 'puikūs, -ī, nuostabūs, -ī; puošnūs, -ī, prašmatnūs, -ī' – (*jīs*) *šīks* darb. v. *nāk.* 'dīrsis'

II - 1.

aplams, -a 'klaidīngas, -a, neteisingas, -a; kvaīlas, -ā, žiōplas, -ā' – *āplamas, -ā* 'vispārīgs, -a, vispārējs, -a; virspusējs, -a'

aplēkt 'apvaīsinti (*gývulius*), apibėginti, apkrėkti, apeīti' – *aplėkti* 'aplidot, apskriet'

apspiest 'prispāusti, ēngti; malšinti, slopinti' – *apspiēsti* 'aplenkt (*spietojot vai uzbrūkot*)'

aptikt *latg.* 'atsitīkti; nusiorientuoti' – *aptīkti* 'notīkties, atgadīties'

aptvert 'apkabinti, apglėbti; aptvėrti; suvókti, suprāsti' – *aptvėrti* 'apžogot, iežogot; pārsiet; piestiprināt'

ārs 'āras (*matavimo vienetās*)' – *āras* *poēt.* 'ērglis'

arkls 'árklas' – *árklas* 'arkls' un *arklīs* 'zirgs'

atspiest 'atremīti; atstūmti' – *atspiēsti* 'atlidot (*spietojot*); beigt spietot'

¹⁶ Šajā grupā viltusdraugu un pusdraugu skaits ir gana liels, šeit minēti tikai daži piemēri.

atstāt ‘*palikti, atstoti*’ – *atstóti/s/* ‘piecelties; stāvēt; likt mierā, atstāties; aizstāt, aizvietot’

balsīgs, -a ‘*skardūs, -ī*’ – *balsīngas, -a* ‘skaņš, -a, skanīgs, -a’

bēgt ‘*/pa/bēgti, /pa/sprūkti*’ – *bēgti* ‘skriet; bēgt, mukt; tecēt, plūst, pilēt’

biedrība ‘*bendrija*’ – *bendrybė* ‘kopība’

biedrs ‘*draugas, kolega*’ – *beñdras* ‘kopīgs; sabiedrotais, draugelis’

dēt ‘*dėti (kiaušinius)*’ – *dėti* ‘likt’

dobe ‘*lýsvė*’ – *duobė* ‘bedre’; latv. izloksnēs vārds *dobe* arī ar nozīmi ‘bedre’

ēst ‘*válgyti*’ – *ėsti* ‘ēst (*par dzīvniekiem*)’, rīt’

galvot ‘*laidúoti; tvirtinti; galvóti; tvirtinti, teĩgti*’ – *galvóti* ‘domāt, gudrot, prātot; bot. rasties galviņām’

gars ‘*dvasià; gāras; siela, vēlė*’ – *gāras* ‘tvaiks, gars; dvēsele, būtne’

gatve ‘*alėja; bandótakis*’ – *gātvė* ‘iela; gatve’

gultas dsk. nom. ‘*lóvos*’ – *gūltas* ‘gulvieta, lāva, nāra’

ieskāť ‘*utėliàuti, uōliai ieškóti*’ – *ieškóti* ‘meklēt’

ilgs, -a ‘*ilgas, -à (laĩkas)*’ – *ilgas, -à* ‘garš, -a; ilgs, -a’, *ilgūs, -ī* ‘garlaicīgs, -a; skumjš, -a, ilgpiļns, -a’

jauks, -a ‘*malonūs, -ī, mĩelas, -à*’ – *jaukūs, -ī* ‘pieradināts, -a, rāms, -a; mājīgs, -a, omulīgs, -a’

jēga ‘*prasmė; supratĩmas, prótas*’ – *jėgà* ‘spėks’

joks ‘*pókštas, išdàĩga; juōkas*’ – *juōkas* ‘smiekli; joks’

kalte ‘*džiovintùvas, džiovyklà*’ – *kaltė* ‘vaina, grėks, pārkāpums’

kambaris ‘*kamarà, patalpà, sàndelis; (širdiės) skilvēlis*’ – *kambarys* ‘istaba’

kamols ‘*kamuolỹs; mūtulas, gūmulas*’ – *kamuolỹs* ‘bumba; kamols; mutulis’

klāns ‘*slėsnumà, slėnis, klónis*’ – *klānas* ‘peļķe, palts; liels daudzums, plūdi’

koks ‘*mėdis*’ – *kúokas* ‘runga, milna’

lāva ‘*plaūtas, nārai, gūltas*’ – *lóva* ‘gulta’

miests ‘*miestelis*’ – *miēstas* ‘pilsēta’

mist ‘*gyvēnti*’ – *mīsti* ‘ēst, pārtikt; dzīvot, augt’

nāss ‘*šnervē*’ – *nósis* ‘deguns’

pakļauties ‘*pakļūsti, klausyti, būti pavaldžiam, pasidūoti*’ – *pasikliāuti* ‘paļauties’

palikt ‘*pasilikti; padēti, diņgti; sukākti; tāpti*’ – *palikti* ‘atstāt, pamest; palikt (*tādam pašam, tai pašā vietā*); atlikt (*kaut kam kādu laiku*); kļūt’

pavasariģs, -a ‘*pavāsariškas, -a, pavasarinis, -ē*’ – *pavasariņgas, -a* ‘noliesējis, -usi, vājš, -a; pavasariģs, -a’

rinda ‘*eilē, gretā*’ – *rindā* ‘aizgalds, sile; rinda’

rimts, -a ‘*ramūs, -ī*’ – *rimtas, -ā* ‘nopietns, -a; stiprs, -a’

sārts, -a ‘*raūšvas, -ā, skaīščiai raudónas, -a*’ – *sařtas, -ā* ‘pāts, -a; gaiši bērs, -a’

seklš, -a ‘*seklūs, -ī*’ – *seklūs, -ī* ‘seklš, -a; tāds, -a, kas labi atrod ceļu, pēdas’

siena ‘*siena (pāstato)*’ – *siena* ‘siena; robeža’

sīksts, -a ‘*kietas, -ā; atkaklūs, -ī, atsparūs, -ī, šykštūs, -ī*’ – *šykštūs, -ī* ‘škops, -a, sīksts, -a’

skaists, -a ‘*grāžūs, -ī*’ – *skaistūs, -ī* ‘košš, -a, spilgts, -a, gaišš, -a, skaidrs, -a’

skaitīt ‘*skaičiūoti; skaityti*’ – *skaityti* ‘lasīt; vērtēt; skaitīt; uzskatīt; saukties’

spēt ‘*galēti, pajēgti, įstėngti, valiōti*’ – *spėti* ‘minēt; spēt, pagūt’

spiest ‘*spāusti; /pri/veřsti*’ – *spiēsti* ‘spietot; koncentrēt’

stabs ‘*stulřpas; stābas*’ – *stābas* ‘elks, dieveklis, upurstabs’

sūrš, -a ‘*kartūs, -ī; latg. arī sūrūs, -ī*’ – *sūrūs, -ī* ‘sālš, -a, sālīts, -a’

šaurš, -a ‘*siaūras, -ā; aņķstas, -ā*’ – *šiaurūs, -ī* ‘auksts, -a, stindzinošš, -a, ziemeļu-, bargš, -a’

tikt ‘*parvřkti, atvřkti, pasiekti, nusigāuti, patēkti, atsidūrti; atitēkti, gāuti*’ – *tikti* ‘no/derēt, piestāvēt’

traukt 'lēkti, dūmti, kūrti, nēstis, rūkti; numušinēti, daužyti, plēšti, draskyti, traukti' – traukti 'raut, vilkt; pievilkt, tuvināt; ievest (sarakstos); pārvilkt, pārklāt; doties prom, aizlidot'

turēt 'laikyti, turėti' – turėti 'būt (piederības nozīmē); vajadzēt; turēt'

vaļa 'lāisvė; nóras; valià' – valià 'griba; vēlēšanās; vaļa, brīvība'

vara 'valdžià, galià, valià; jėgà, prievarta' – varà 'piespiešana, spaidi; žoga guļkoks; durvju šķērsis'

vārgs, -a 'sīlpnas, -à, bejėgis, -ė, iškaršęs, -usi' – vargūs, -i 'grūts, -a, nogurdinošs, -a'

vārpa 'vārpa (grūdy)' – vārpa 'vārpa; anat. dzimumloceklis'

veikls, -a 'vikrūs, -i, miklūs, -i, mitrūs, -i, guvūs, -i' – veiklūs, -i 'darbīgs, -a, aktīvs, -a'

vingrs, -a 'tamprūs, -i, stangrūs, -i, lankstūs, -i' – vingrūs, -i 'likumains, -a, likumots, -a, izlocīts, -a'

vāks 'dangtis; viršėliai' – vókas 'plakstiņš; aploksne; vāks'

II – 2.

aizbraukt 'išvažiuoti, išvėkti; nuvažiuoti, nuvėkti' – užbraukti 'pārsvītrot, nosvītrot'

aiziet 'nueiti, išeiti; užėiti; praeiti' – užėiti 'iegriezties, ienākt; aiziet; uziet, atrast'

āriene 'išorė, išvaizda' – arienà 'arums, uzarts lauks'

atsatikt latg. 'atsitikti; nusiorientuoti' – atsitikti 'notikties, atgadities'

palaidnīgs, -a 'išdýkęs, -usi; pasilėidęs, -usi, ištvirtęs, -usi' – paláidnas, -à, paláidas, -à 'palaists, -a, brīvs, -a, nepiesiets, -a, neieslēgts, -a'

podīņš 'puodėlis, puodukas (bėt ne kāvai, arbātai)' – puodukas 'tasīte; podiņš'

saldētava 'šaldyklà' – šaldytùvas 'ledusskapis'

zvērīskis, -a 'žvēriškas, -a' – žvēringas, -a 'zvēriem bagāts, -a; zvērīskis, -a'

II – 3.

plaukt ‘*sprógti, skleīstis, pražýsti, klestēti, pláukēti*’ – *plaūkti* ‘peldēt’, bet *pláukti* ‘plaukt’

II – 4.

paprasts, -a ‘*ganā šurkštūs, -ī, grubūs, -ī, storžiēviškas, -a*’ – *pāprastas, -ā* ‘vienkāršs, -a, parasts, -a; neskaists, -a; niecīgs, -a; slikts, -a’

prasts, -a ‘*šurkštūs, -ī, grubūs, -ī, storžiēviškas, -a*’ – *prāstas, -ā* ‘vienkāršs, -a, parasts, -a; neskaists, -a; niecīgs, -a; slikts, -a’

II – 5.¹⁷

ausis *dsk.* ‘*aūsys*’ – *ausis* ‘auss’

laida *pag.* (*viņš laida*) ‘(*jis*) *léido*’ – *laidā* ‘laišanās; pārraide; laidiens; izlaidums’

Saīsinājumi

akuz. – akuzatīvs

anat. – anatomija

apst. v. – apstākļa vārds

bot. – botānika

darb. v. – darbības vārds

divd. – divdabis

dsk. – daudzskaitlis

fin. – finanšu nozare

ģen. – ģenitīvs

ig. – igaunī

iht. – ihtioloģija

izl. – izloksne

izs. – izsaukmes vārds

īp. v. – īpašības vārds

kr. – krievi

latg. – latgaliešu valoda

latv. – latviešu valoda

liet. – lietuviešu valoda

med. – medicīna

nāk. – nākotne

nom. – nominatīvs

p. – poļi

pag. – pagātne

part. – partikula

pers. – persona

personv. – personvārds

poēt. – poētisms

priev. – prievārds

¹⁷ Arī šajā grupā viltusdraugu un pusdraugu skaits ir gana liels, šeit minēti tikai daži piemēri.

s. – somi
saist. – saistīts
sal. – salīdzināt
sar. – sarunvalodas vārds
siev. – sieviešu dzimte
tag. – tagadne

topon. – toponīms
vīr. – vīriešu dzimte
vsk. – vienskaitlis
vulg. – vulgārisms
žarg. – žargonvārds
žem. – žemaišu dialekts

LITERATŪRA

- Balduncīks, J. (2005). Tulkotāja viltusdraugu problēma: no vārdiem pie darbiem. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, 1, 56–64.
- Balode, L. (1987). Kopcīlmes prefiskālo lietvārdu un darbības vārdu semantiskās attiecības mūsdienu lietuviešu un latviešu valodā. In *Latviešu valodas kontaktu pētījumi* (7.–38. lpp.). Rīga.
- Bērtulis, R. (1965). Par dažu lietuviešu un latviešu kopējas cilmes lietvārdu nozīmes maiņām. *Kalbotyra*, 13, 13–27.
- Bērtulis, R. (1966). Latv. *brīdis*: liet. *brydis*. *Kalbotyra*, 14, 14–50.
- Bērtulis, R. (1968). Par lietvārdu *briedis* un *alnis* semantiskajām attiecībām latviešu un lietuviešu valodā. In *Latviešu leksikas attīstība* (159.–174. lpp.). Rīga: Zinātne.
- Bērtulis, R. (1969). Latv. *ciems* un liet. *kiemas* nozīmju attiecības. In *Latviešu valodas salīdzināmā analīze* (29.–143. lpp.). Rīga.
- Bērtulis, R. (1972). Liet. *bernas* un latv. *bērns* un tā atvasinājumu semantika. *Baltistica*, I priekšs, 17–32.
- Bērtulis, R. (1975). *Lietvārdu semantiskās attiecības latviešu un lietuviešu valodā*. Disertācija filoloģijas zinātņu kandidāta grāda iegūšanai. Rīga: LVU.
- Brence, M. (1965). Par dažām leišu un latviešu kopīgās leksikas īpatnībām. In *Latviešu valodas jautājumi* (255.–268. lpp.). Rīga: Liesma.
- DLKŽ – Keinys, S. (red.). (1993). *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Apie 50 000 žodžių lizdq. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Ēndzelins, J. (1975). O rodstvennyh otnošenijah latyšskih govorov k litovskim. In Endzelins, J. *Darbu izlase*, 2. sēj. (41.–56. lpp.). Rīga: Zinātne.
- EH – Endzelins, J. & Hauzenberga, E. (1934–1946). *Papildinājumi un labojumi K. Milēnbaha „Latviešu valodas vārdnīcai”*, I–II. Rīga: Kultūras fonds.

- ISV – Andersone, I. et al. (sast.). (2005). *Ilustrētā svešvārdu vārdnīca*. Ap 25 000 šķirkļu. Rīga: Avots.
- Karaliūnas, S. (1987). *Baltų kalbų struktūrų bendrybės ir jų kilmė*. Vilnius: Moksas.
- Karaliūnas, S. (1975). K ētimologijī Itš. *dārgs. Ētimologija*, 156–158.
- Karaliūnas, S. (1977). K ētimologijī Itš. *juodas „černyj”*. *Ētimologija*, 129–137.
- Koessler, M. & Derocquigny, J. (1928). *Les faux amis ou les trahisons du vocabulaire anglais (conseils aux traducteurs)*. Paris: Librairie Vuibert.
- Koessler, M. & Derocquigny, J. (1975). *Les faux amis des vocabulaires anglais et américain*. Paris: Librairie Vuibert.
- Kregždys, R. (2008). Liet. *vėdaras*, latv. *vēders*, pr. *weders* kilmė. In *Tarptautinė Kazimiero Būgos konferencija: etimologija ir onomastika*. Pranešimų tezės (pp. 13–14). Vilnius.
- Kregždys, R. (2010). *Baltų kalbų leksinės semantinės gretybės (paveldėtieji ō/ā kamienų kūno dalių pavadinimai)*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
- Lipiński, K. (2000). *Vademecum tłumacza*. Kraków: Idea.
- LKŽ – Balčikonis, J., Kruopas, J., Ulvydas, K., Vitkauskas, V. (vyr. red.). (1941–2002). *Lietuvių kalbos žodynas, I–XX*. Apie 236 000 straipsnių. Vilnius: Mintis, Moksas, Lietuvių kalbos institutas.
- LLKV 1977 – Balkevičius, J. & Kabelka, J. (sudar.). (1977). *Latvių-lietuvių kalbų žodynas*. Apie 42 000 žodžių. Vilnius: Moksas.
- LLKV 2013 – Butkus, A. (sudar.). (2013). *Latvių-lietuvių kalbų žodynas*. Apie 43 000 žodžių. Kaunas: Aesti.
- LLV 1964 – Balkevičs, J. (red.). (1964). *Lietuviešu-latviešu vārdnīca*. Ap 50 000 vārdu (sast. A. Bojāte, V. Subatnieks). Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- LLV 1995 – Sarkanis, A. (red.). (1995). *Lietuviešu-latviešu vārdnīca*. Ap 60 000 vārdu (sast. J. Balkevičs, L. Balode, A. Bojāte, V. Subatnieks). Rīga: Zinātne.
- LLVV – Cepītis, L. (red.). (1972–1996). *Latviešu literārās valodas vārdnīca, I–VIII*. Rīga: Zinātne.
- LVV 1987 – Guļevska, D. (red.). (1987). *Latviešu valodas vārdnīca. A–Ž*. Rīga: Avots.
- LVV 2013 – Guļevska, D., Rozenštrauha, I. & Šnē, D. (red.). (2013). *Latviešu valodas vārdnīca. 30 000 pamatvārdu un to skaidrojumu*. Rīga: Avots.
- ME – Milenbahs, K. (1923–1932). *Latviešu valodas vārdnīca, I–IV* (redīgējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns). Rīga: Kultūras fonds.
- Opekarová, V. (2022). *Metodické aspekty homonymie ve výuce ruského jazyka na středných školách*. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita Ústav slavistiky.

- Pieňkos, J. (1993). *Przekład i tłumacz we współczesnym świecie. Aspekty lingwistyczne i pozalingwistyczne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Pieňkos, J. (2003). *Podstawy przekładoznawstwa. Od teorii do praktyki*. Kraków: Zakamycze.
- Reķēna, A. (1996). Dienvidlatgales izlokšņu un lietuviešu valodas paralēles vārdadarināšanā. *Baltistica*, XXXI(1), 53–70.
- Reķēna, A. (1997). Dienvidlatgales izlokšņu un lietuviešu valodas leksiski semantiskās paralēles ar atmosfēru saistītajos nosaukumos. In *Vārds un tā pētišanas aspekti*. Liepāja: Liepājas Pedagoģiskā akadēmija, 97–108.
- Sabaliauskas, A. (1990). *Lietuvių kalbos leksika*. Vilnius: Mokslas.
- Sabaliauskas, A. (1994). *Iš kur jie? Pasakojimas apie žodžių kilmę*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Sergeeva, L. (2015). *Mezijazyková homonymie a paronymie u sloves (na materiálu ze slovanských jazyků)*. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Ústav slavistiky.
- Stundžia, B. (1991). Daiktavardžio kamienų bei giminių variantai baltų kalbose. (Ide. ir bendroji baltų bei slavų kalbų leksika). *Baltistica*, XVII(2), 13–30.
- Šaudiņa, V. (2022). *Bičolis, cepelīni, ģirtokles...* Daugavpils: Daugavpils Universitāte.
- Trumpa, A. (2010). *Adjektīvu semantiskā diferenciācija latviešu un lietuviešu valodā*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Urbutis, V. (1966). Žodžio trumpas etimologija. *Kalbotyra*, XIV, 131–138.
- Veisbergs, A. (2013). Tulkojumvaloda. A. Veisbergs (red.). *Latviešu valoda*. (373.–391. lpp.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Wojtasiewicz, O. (1996). *Wstęp do teorii tłumaczenia*. Warszawa: Translegis.

MANDAGUMAS KAIP ĮGYJAMA SOCIOLINGVISTINĖ KOMPETENCIJA: KREIPIMASIS SUOMIŲ KALBOJE

Politeness As an Acquired
Sociolinguistic Competence:
Pronominal Address
Forms in Finnish

■ **ASTA LAUGALIENĖ** (ASTA LAUGALIENE)

ABSTRACT

Keywords:

*forms of address,
addresser, addressee,
pronominal address
forms tu / Jūs and
sinä / te, Finnish,
Lithuanian,
acquisition of
sociolinguistic
competence*

The current study aims to investigate the use of the pronominal address forms in Lithuanian (*tu* / *Jūs*) and in Finnish (*sinä* / *te*). Address forms show the relationship between the addresser and addressee: distance or proximity, formality, also power relations. The article briefly reviews the similarities and certain differences in the address forms in Finnish and Lithuanian. The question in focus is to investigate, how sociolinguistic competence (politeness and usage of the address forms) is acquired during the process of learning of a foreign language. Empirical material was collected during several years by interviewing Finnish language and culture students in Vilnius University at various stages of their language acquisition process. The results of the study have revealed certain differences in the use of address forms by the beginners and advanced users of Finnish language. The beginners would use them according to the model of their native language, and advanced students would have learned to use them differently.

1. Įvadas

Straipsnyje nagrinėjamas kreipimasis lietuvių ir suomių kalbose, kuomet vartojami kreipiniai, lietuvių kalboje reiškiami įvardžiais *tu* ir *jūs*, o suomių kalboje – įvardžiais *sinä* ir *te*. Kreipiniais parodomi santykiai tarp adresato ir adresanto: atstumas arba artimumas, taip pat galios santykiai. Straipsnyje trumpai apžvelgiama adresato raiškos panašumai ir tam tikri skirtumai suomių ir lietuvių kalbose, taip pat tiriama, kaip svetimosios kalbos mokymosi proceso metu įgyjama sociolingvistinė kompetencija – išmokstama mandagumo ir vartoti kreipinius. Empirinė medžiaga rinkta kelerius metus apklausiant Vilniaus universitete suomių kalbą studijuojančius studentus įvairiais jų kalbos mokymosi etapais¹. Tyrimo pradžioje keliama hipotezė, kad suomių kalbos pradėję mokytis respondentai kreipinius vartos pagal gimtosios kalbos pavyzdį, o vėliau juos vartos kiek kitaip, tyrimo pabaigoje pasitvirtino.

Mandagumą kaip lingvistinę teoriją pirmą kartą išdėstė P. Brown ir S. Levinsonas (1987). Mandagumas apibrėžiamas kaip racionalus strateginis elgesys, kuriuo siekiama parodyti, jog rūpinamasi ir saugomas adresato įvaizdis (angl. *face*), kuris yra esminis aptariamąsios teorijos elementas. Įvaizdis – žmogaus paties savęs įsivaizdavimas, jo reputacija. Įvaizdžio galima netekti, todėl juo būtina rūpintis. Kadangi įvaizdis yra pažeidžiamas, paprastai individai yra linkę gerbti ir puoselėti vieni kitų įvaizdžius. Teorijoje išskiriamas pozityvusis ir negatyvusis įvaizdis. Pozityvusis susijęs su noru būti suprastam ir priimtam aplinkinių, o negatyvusis – su poreikiu laisvai veikti, turėti asmeninę erdvę ir pan. (Brown & Levinson, 1987, 61–63). Todėl neabejojama, kad žmonės vartoja kalbą ne tik tam, kad perteiktų informaciją, bet ir siekdami kurti, palaikyti ar net nutraukti santykius su kitais žmonėmis (Hilbig, 2009, 12).

Teorijoje daug dėmesio skiriama adresato įvaizdžio saugojimo būdams aptarti. Adresantas pasirenka kalbėjimo mandagumo lygį atsižvelgdamas į adresato turimus pozityviojo arba negatyviojo įvaizdžio poreikius (Brown & Levinson, 1987, 60). Tyrinėtojai nurodo tris sociologinius

¹ Tyrimas buvo pradėtas doktorantūros studijų metu kaip vieno iš privalomųjų egzaminų dalis. Didelę padėką VU prof. Meilutei Ramonienei už jos ilgametę pedagoginę veiklą ir skatinimą tęsti šį mano pradėtą tyrimą.

kintamuosius, kurie šnekos akto metu kelia grėsmę įvaizdžiui (ten pat, 74–84): socialinį nuotolį (angl. *social distance*), santykinę galios skirtumą (angl. *relative power*), valios primetimą (angl. *ranking of impositions*). Kuo didesnis socialinis nuotolis tarp komunikantų, kuo socialinės galios atžvilgiu svarbesnis yra adresatas, tuo daugiau mandagumo reikia parodyti (ten pat, 69–70).

Mandagumas yra socialiai priimtinas verbalinis elgesys, tačiau tai, kas konkrečioje situacijoje yra priimtina, apibrėžiama ne tik bendraujančiųjų tarpusavio socialiniais santykiais, jų vartojamomis pasakymų formomis ir semantika, bet būtina atsižvelgti ir į konkrečią bendravimo situaciją (Hilbig, 2009, 13). Lietuvių kalbos etiketą tyrinėjanti Giedrė Čepaitienė taip pat patvirtina, jog kalbos etiketas yra kalbinė mandagumo išraiška (Čepaitienė, 2007, 11). Kalbos etiketas apibrėžiamas kaip visuomenės priimtų kalbinių bendravimo normų visuma, kuri parodo mandagius ir (arba) nemandagius pašnekovų santykius (ten pat, 68). Mandagumą laikant kalbos etiketu ir į jį žvelgiant iš sociolingvistikos perspektyvų, tiriama, kaip kalbos vartoseną įvairuoja atsižvelgiant į lytį, amžių, socialinę padėtį, adresato ryšį su adresantu ir situacijos formalumą. Tuomet akcentuojamos pačiuose pasakymuose matomos jų mandagumo reikšmės, o mandagios išraiškos tiriamos izoliuotai nuo konteksto arba tik bendrais bruožais socialiniame bei kultūriniame kontekste (Hilbig, 2009, 15, taip pat Clyne et al., 2009).

Kreipiniuose svarbus aspektas yra atstumo ir jėgos dimensijos (Brown & Gilman, 1960). Brownas ir Gilmanas kalba apie solidarumą, kuomet kalbėtojai kalbėdamiesi vienas į kitą kreipiasi tuo pačiu įvardžiu (*tu* arba *jūs*). Tuomet kalbėtojus jungia simetriškas ryšys. Valdžios santykis išreiškiamas asimetrišku ryšiu, kai aukštesnio socialinio sluoksnio adresatas kreipiasi į žemesnio socialinio sluoksnio adresantą 'tu', o pastarasis į adresatą kreipiasi 'jūs' (Isosävi & Lappalainen, 2015, 18). Anot Seppänen, kiekviena kalba turi savo priemonių išreikšti valdžios ir solidarumo santykius. Dažniausiai jie reiškiami priešinant įvardžio vienaskaitą su daugiskaita (*tu* vs. *jūs*), tačiau kai kuriose kalbose, pvz., suomių, į pašnekovą galima kreiptis ir vienaskaitos ar daugiskaitos trečiuoju asmeniu (Seppänen 1990, 195). Seppänen teigia, kad kiekviena kalbinė bendruomenė turi savo normas, pagal kurias parenkamas kreipinys ir tai, į ką reikia atkreipti dėmesį parenkant kreipinį. Be adresato ir adresanto socialinės padėties visuomenėje dar būtina atsižvelgti į, pvz., situacijos aplinkybes, pokalbio atspalvius, kalbėtojų ketinimus ir požiūrį vienas į kitą. Tie patys kalbėtojai

skirtingose situacijose arba netgi to paties pokalbio metu gali vartoti skirtingus kreipinius (ten pat, 196). Pokalbio atspalvius ir jo kaitą pabrėžia Valma Yli-Vakkuri (1986, 130), kuri išskiria du svarbius kalbėjimo strategijos aspektus: a) valdžios hierarchiją, t. y. kalbėtojo nuolatinę padėtį socialinėje grupėje, priklausančią nuo pokalbio situacijos; b) kalbėtojų emocines intencijas, pagal kurias vertinamas kalbėtojas, pašnekovas ir pokalbio tema. Taigi socialinė grupė formuoja tik tam tikrą rėmą, kurio viduje kalbėjimo būdai kinta priklausomai nuo situacijos (Seppänen, 1990, 196).

Yli-Vakkuri nagrinėja socialinės hierarchijos ir kalbėjimo situacijos sąveiką per kalbėtojų vaidmenis ir vaidmenų santykius. Anot jos, tik aukštesnę socialinę padėtį užimantis adresatas gali nurodinėti arba duoti instrukcijas žemesnę socialinę padėtį užimančiam asmeniui. Užimantis žemesnę socialinę padėtį asmuo vartoja prašymus, o tą pačią socialinę padėtį užimantis asmuo – pasiūlymus arba kvietimus. Vis dėlto Yli-Vakkuri pabrėžia, kad šios taisyklės tinka ne visoms kalbėjimo situacijoms, nes kalbėtojas ne visuomet elgiasi pagal savo socialinio vaidmens reikalavimus (natūralus / tikrasis vs. pagal situaciją suvaidintas vaidmuo) (Yli-Vakkuri, 1986, 96). Anot Yli-Vakkuri, kalbėjimo situacija yra egocentrinė, t. y. adresatas kalbėdamas siekia patenkinti savo poreikius. Kalbėtojas iš esmės turi du poreikius: išreikšti savo jausmus ir pasiekti, kad aplinka reaguotų pagal jo išsakytus poreikius (ten pat, 96–97). Todėl kalbėjimo akte yra vokatyvinė funkcija, kuri reiškia kreipiniais arba neverbaliniais būdais: gestais, veido išraiška, akių kontaktu, prisilietimu ir pan. Kreipiniu siekiama užmegzti kontaktą su pašnekovu ir tą kontaktą palaikyti (Yli-Vakkuri, 1989, 44). Kreipiniais ne tik parodoma, į ką kreipiamasi, bet ir apibrėžiami socialiniai santykiai ir santykiai tarp adresato ir adresanto. Kreipiniais galima parodyti atstumą, ir artimumą, galios santykius, įvairius pragmatinius atspalvius (pvz., ironiją) ir kurti identitetą. Kreipiniai suteikia žinių ne vien apie pašnekovą, bet ir apie kalbėtoją (Isosävi & Lappalainen, 2015, 13, cit. Braun, 1988, 24–29; Clyne et al., 2009, 23–32). Į kitą asmenį galima kreiptis vardu, pavarde, tėvavardžiu, pagal statusą, titulą, užimamas pareigas, giminystės ryšius, taip pat kreipiamasi įvardžiais (Isosävi & Lappalainen, 2015, 12–13).

1.1. Kreipiniai: istorija ir raida

Europos kalbose kreipiniai yra tos pačios kilmės: kreipinys ‘jūs’ atsirado Romos imperijoje II–III a., kai į imperatorių pradėta kreiptis ‘jūs’ (lot. *vos*).

Toks kreipinys paplito ir kitose socialinėse klasėse, o vėliau buvo perimtas kitų kalbų ir kultūrų (ten pat, 10). Tarptautinėse publikacijose kreipinius įprasta trumpinti raidėmis T ir V, atsiradusiomis iš lotynų kalbos įvardžių *tu* ir *vos* (pvz., Brown & Gilman, 1960).

Europos kalbose kreipiniais galinčių eiti įvardžių skaičius nevienodas. Dabartinėje anglų kalboje kreipiniui vartojamas tik vienas įvardis *you* ‘tu, jūs’. Suomių kalboje ne tokia formalia kontekste vartojamas *sinä* ‘tu’, formalusis kreipinys yra *te* ‘jūs’. Tokia pati sistema vartojama ir prancūzų kalboje (*tu* ‘tu’ vs *vous* ‘jūs’) (Isosävi & Lappalainen, 2015, 15). Kalbose skiriasi ir formaliojo kreipinio daryba: suomių, prancūzų kalbose *te* ir *vous* yra daugiskaitos antras asmuo, o vokiečių *Sie* yra daugiskaitos trečias asmuo (ten pat). Kai kuriose kalbose, pvz., suomių, nebūtina vartoti įvardžius. Kreipimasis gali būti reiškiamas gramatiškai:

- (1) *anna-t*
duoti-PRS.2SG
‘Duok’
(pavyzdys iš Isosävi & Lappalainen, 2015, 16)

Suomijos tyrėjai (Hakulinen, 1987; Lampinen, 1990; Yli-Vakkuri, 2005; Muikku-Werner, 1993) mandagumą taip pat tyrė pagal Brown ir Levinsono pasiūlytą teoriją. Matti Larjavaara apibūdina mandagumą kaip veiksmą, pagrįstą tuo, kokio kalbėjimo mandagumo lygio šnekos akte adresantas tikisi iš adresato (Larjavaara, 2007, 468–469). Anot tyrėjo, mandagumas yra išmokstamas funkcinis elgesys, kurio pagrindinė užduotis yra patenkinti adresanto emocinius lūkesčius (ten pat, 469). Kasdieniniame bendravime mandagumą plačiaja prasme būtų galima suvokti kaip socialinių normų laikymąsi: tinkamą elgesį ir taktiškumą. Siaurąja prasme mandagumas suprantamas kaip įvairių etiketo taisyklių laikymasis. Eero Kiviniemi teigia, jog parenkant kreipinį svarbu išreikšti pašnekovų tarpusavio socialinius ir emocinius santykius (Kiviniemi, 1982, 162).

Šiaurės šalių kalbose mandagumo kodai nevienodi: anot Larjavaaros, suomių mandagumas yra formalesnis nei švedų, tačiau mažiau formalus nei estų (Larjavaara, 2007, 467, 470, 473). Arja Lampinen (1990, 79–90) išsamiai aprašė mandagumo raišką suomių kalboje. Ji teigia, jog suomių kalboje priesagomis reiškiamą mandagumą sunkiau pastebėti nei analitinių

kalbų leksinį mandagumą (plg. Muikku-Werner, 1997, 317; Yli-Vakkuri, 2005, 200–201). Lampinen vardina tokius mandagumo raiškos būdus suomių kalboje: klausiamieji prašymai (prašymai su rodikliu *-ko/-kö*), tariamoji nuosaka, modaliniai veiksmazodžiai, pasyvas ir t. t. Ypatinga mandagumo forma suomių kalboje yra vadinamasis mandagumo partityvas:

- (2) *anna* *sitä* *kynä-ä*
 duoti.IMP2SG tas.PRT.SG rašiklis-PRT.SG
 ‘Ar paduotum tą rašiklį?’

Suomių kalboje kreipiniu gali eiti daiktavardžiai, įvardžiai, sudaiktavardėję būdvardžiai. Be to, norint atkreipti pašnekovo dėmesį, gali būti vartojami jaustukai, prieveiksmiai, pvz., *kuule* / *kuulkaa* ‘klausyk, klausykite’ (Yli-Vakkuri, 1989, 44). Suomių kalboje į asmenį galima kreiptis vardu (pvz., *Pekka*), pavarde (pvz., *Virtanen*), pagal užimamą poziciją, pvz., pagal profesiją (*toimittaja* ‘žurnalistas’), pareigas (*rehtori* ‘rektorius’), mokslinį laipsnį (*professori* ‘profesorius’), socialinę padėtį (*neiti* ‘panelė’), giminystės ryšius (*äiti* ‘mama’). Apskritai suomių kalboje kreipinių yra gerokai mažiau nei pvz., rusų kalboje (Isosävi & Lappalainen, 2015, 12).

Kreipimasis pagal statusą dažnai laikomas mandagesne forma nei kreipiniai ‘jūs’, ypač kreipiantis į nepažįstamą ar aukštesnį socialinį statusą užimantį asmenį (Yli-Vakkuri, 1989, 48). Kaip ir kreipinys ‘jūs’, kreipimasis titulu buvo perimtas iš švedų kalbos XVIII a. Vengiant formaliausio kreipinio titulu ir kreipinio ‘tu’ buvo galima kreiptis vardu ir trečiu asmeniu, pvz.:

- (3) *Mitä* *Aapo-lle* *kuulu-u?*
 kas.PRT.SG Aappo-ALL.SG girdėtis-PRS.3SG
 ‘Kaip Aappo gyvena?’
 (pavyzdys iš Vilppula, 1986, 249)

Į vyrus buvo galima kreiptis ir pavarde. Kaip rodo šiuolaikiniai tyrimai, ši tendencija išlikusi iki šiol: vyrai kreipiasi ir į juos dažniau kreipiamasi pavarde (Korhonen, 1996, 34).

Kreipinys ‘jūs’ atėjo į suomių kalbą iš Vakarų. Iki XVIII a. ‘jūs’ buvo vartojamas tik inteligentijos sluoksniuose, kuriems įtaką darė švedų kalba

ir kultūra. Nuo XVIII a. pr. 'jūs' pradeda vartoti ir žemesnio socialinio sluoksnio žmonės kreipdamiesi į aukštesniam socialiniam sluoksniui priklausančius asmenis. Vakarų Suomijoje buvo išgalėjusi taisyklė kreiptis 'jūs' ir į savo tėvus. Rytų Suomijoje vyraujanti mandagumo forma buvo veiksmazodžio trečias asmuo (Larjavaara, 2007, 475–476; Yli-Vakkuri, 1989, 61–62; Vilppula, 1986, 247–248; Sadeniemi, 1968, 224–226; Korhonen, 1996, 30–33). Kai 'jūs' išplito į įvairius socialinius sluoksnius, didesnei pagarbai reikšti buvo pradėtos vartoti veiksmazodžio vienaskaitos trečio asmens formos (4), o tarmėse aptinkama ir daugiskaitos trečio asmens formų (5):

- (4) *Saa-ko rouva-lle olla kahvi-a?*
galėti-Q ponja-ALL.SG būti kava-PRT.SG
'Ar ponja norėtų kavos?'

- (5) *Ollaan-ko he ylioppilas?*
būti.PASS-Q jis/ji.PL abiturientas
'Ar jūs abiturientas?'
(pavyzdžiai iš Lappalainen, 2015, 73)

Prieš kelis šimtus metų vartotais kreipiniais 'jūs' buvo parodomas aukštesnis adresanto statusas ir akcentuojama pagarba, o taip pat ir socialinis atstumas, nepanašumas, reiškia absoliuti pagarba tai socialinei grupei. Grožinėje literatūroje galima rasti pavyzdžių, kuomet kreipinys 'jūs' vartojamas norint sukurti tam tikrą atstumą tarp asmenų – į mylimąją kartais pradedama kreiptis 'jūs' vietoj anksčiau vartoto 'tu'. Tuo tarpu kreipinys 'tu' turėjo tris viena kitai gana priešingas reikšmes: juo buvo reiškiamas (socialinis) artimumas tarp suaugusiųjų ir glaudūs emociniai ryšiai; tarp suaugusiųjų buvo reiškiamas nemandagumas, nepagarba statusui; reiškia socialinė viršenybė bendraujant su vaikais, darbininkais ir t. t. Taigi kreipiniai 'tu', kai buvo vartojami tarp suaugusiųjų, reiškė artimumą ir pagarbą vienas kitam, tarp nepažįstamų suaugusiųjų kreipiniai 'tu' reiškė nemandagumą arba jais buvo neutraliai parodomas kito asmens žemesnis statusas (Larjavaara, 1999, 8–9).

Iki XX a. vyravusią valdžios semantiką, t. y. kai į aukštesnį socialinį sluoksnį užimantį asmenį būdavo kreipiamasi 'jūs', o į to paties ar žemesnio socialinio sluoksnio asmenį – 'tu', pamažu ima keisti nuo XX a.

įsigalėjusi solidarumo semantika, kreipiniu ‘tu’ pradėtas reikšti adresanto artimumas. Kreipiniu ‘jūs’ pradėta kreiptis į mažiau pažįstamą ar ne tokį artimą asmenį (Seppänen, 1990, 195). XX a. 7-ajame dešimtmetyje įvyko didelių pokyčių: daug dažniau pradėta kreiptis ‘tu’ nei ‘jūs’ (Paunonen, 2010, 335–337). Į kuo artimesnį žmogų kreipiamasi, tuo dažniau buvo vartojamos įvardžio šnekamosios kalbos formos (pvz., *sinä* – *sä* – *sie* ‘tu’) arba įvardis išvis nebuvo vartojamas, pvz.:

- (6) *tulet-ko* *sä* ~ *tulet-sä* ~ *tulet-ko?*
ateiti.PRS.2SG-Q tu ~ ateiti.PRS.2SG-tu ~ ateiti.PRS.2SG-Q
‘Ar (tu) ateisi?’
(pavyzdys iš Isosävi & Lappalainen, 2015, 82)

Simo Hämmäläinen (1982, 157) XX a. 9-ajame dešimtmetyje išskiria tris skirtingu metu į vartoseną įėjusias ir tarpusavyje susimaišiusias kreipinių sistemas: a) kreipinys ‘tu’ vartojamas visais atvejais, išskyrus tuomet, kai reikia kreiptis į aukštesniam socialiniam sluoksniui priklausančią asmenį (tuomet vartojamas kreipinys ‘jūs’); b) kreipinys ‘jūs’ vartojamas formaliose situacijose, o artimesniam ryšiui su adresantu pabrėžti vartojamas kreipinys ‘tu’; c) kreipinys ‘tu’ vartojamas visuomet.

Po kelerių metų atliktame tyrime Valma Yli-Vakkuri (1989, 70) kreipinio parinkimui atsižvelgiant į šnekos akto formalumo laipsnį nubrėžia tokias taisykles: a) formalus arba viešas bendravimas: kreipiniai ‘jūs’, kreipiniai pagal garbės statusą; b) neoficialus, tačiau formalus bendravimas: kreipiniai ‘jūs’, kreipiniai pagal profesiją arba užimamas pareigas; c) artimas, neformalus bendravimas: kreipiniai ‘tu’, kreipiniai mažiųjų vardu, pravarde, kreipiniai pagal giminystės ryšius.

Praėjus dešimčiai metų Anna-Leena Noponen atliko nuostatų tyrimą akademiniame aplinkoje, kurio metu paaiškėjo, kad studentai kreipinį ‘jūs’ suomių kalboje vartoja itin retai (Noponen, 1999, 11–16). Jų nuomone kreipinys ‘tu’ yra neutralus, juo galima kreiptis ir į nepažįstamus žmones. Noponen teigia, jog šalia ‘jūs’ ir ‘tu’ kodo atsirado naujas, trečiasis, kodas – formalūs kreipiniai ‘tu’. Sulyginus duomenis su dvidešimčia metų senesniais duomenimis, paaiškėjo, jog studentai anksčiau dažniau vartodavo kreipinį ‘jūs’. Nors Noponen teigia, kad studentai mandagiai ir situacijai tinkama forma laiko kreipinį ‘tu’, įmonių duomenys byloja ką

kita: kreipiniai 'jūs' yra daug dažnesni. Apklausos buvo atliktos įmonėje *Paulig*, duomenis rinko *Kotus*². Paaiškėjo, kad parenkant kreipinį darbinėje aplinkoje lemiamą vaidmenį atlieka amžius, statusas ir lytis. Į už save gerokai vyresnį žmogų buvo kreipiamasi 'jūs' nepriklausomai nuo statuso ar socialinės padėties, kalbant su to paties amžiaus ar jaunesniu asmeniu svarbus buvo adresanto vaidmuo (ten pat, 14–16).

XXI a. kreipinys 'tu' pradėtas vartoti net bendraujant su klientais valstybinėse institucijose (Laaksonen, 2014). Kreipinys 'jūs' nėra visiškai išstumtas iš vartosenos – iki šiol vartojama 'jūs', kai kalbama su vyresnio amžiaus žmonėmis, aukštesnio socialinio sluoksnio atstovais, televizijoje kalbinami įvairių sričių specialistai (Paunonen, 2010, 340–348). Hanna Lappalainen atliko pokalbių su klientais tyrimą įstaigoje KELA 1999–2003 m., kurio metu paaiškėjo, jog kreipiniai 'tu' vartojami du kartus dažniau nei kreipiniai 'jūs' (Lappalainen, 2006, 245). Tą pačią tendenciją yra pabrėžęs ir Larjavaara (2007, 478), nurodydamas, jog įstaigose vis dažniau vartojamas kreipinys 'tu'. Tiriant interesantų ir tarnautojų pokalbius paaiškėjo, kad net vieno pokalbio metu vienas į kitą galima kreiptis ir 'tu', ir 'jūs', o kiekvienas kreipinys atlieka savo funkciją, pvz., konfliktinėse situacijose kreipinys 'jūs' padeda išlaikyti atstumą. Pastebėta ir atvirkštinė tendencija – paskutiniu metu Suomijoje dažniau nei anksčiau vartojamas kreipinys 'jūs' (Lappalainen, 2015, 35–55).

Lappalainen pabrėžia, kad institucijose kreipiniai vartojami gana įvairiai, nors kreipinys 'tu' lyg ir yra visiškai natūralus pasirinkimas kasdienėse situacijose, kuriose pašnekovai vienas kitą pažįsta. Panašu į tai, jog didžiausią įtaką parenkant kreipinį turi adresanto amžius, tačiau, kadangi nėra bendrų normų, kiekvienas asmuo renkasi kreipinį individualiai pagal situaciją ir nebūtinai tokį, kokį rinktųsi kitas asmuo. Pastebėtina, jog adresatas kalbėdamas gali išvis vengti kreipinių 'tu' ir 'jūs', lyg apsidrausdamas nuo galimos klaidos, kai sunku nuspręsti, kurį iš šių kreipinių rinktis (Lappalainen, 2006, 269–270, 276–280):

- (7) a. *ja* *sinne?*
 ir *ten*
 'O ten?'

² *Kotimaisten kielten tutkimuskeskus* 'Gimtųjų kalbų tyrimo centras'.

- b. *ja mitä sinulle (teille) sa-isi olla?*
 ir kas.PRT.SG tu.ALL (jūs.ALL) galėti-COND.3SG būti
 ‘O ko jūs norėtumėt?’
 (pavyzdžiai iš Lappalainen, 2015, 83)

Kreipiniai ‘tu’ ir ‘jūs’ mažiau pastebimi, kai jie pakeičiami posesyvine priesaga arba veiksmožodžio formomis:

- (8) a. *vaimo-nne*
 žmona-POSS2PL
 ‘Jūsų žmona.’

Šios išvados iš esmės patvirtina tai, ką Yli-Vakkuri buvo pastebėjusi keliais dešimtmečiais anksčiau: suomia siekia vengti tiesioginių kreipinių (Yli-Vakkuri, 1989, 57–58). Ji teigia, jog kreipiniai ‘tu’ ir ‘jūs’ yra skolinti iš kitų kalbų ir nespėję adaptuotis suomių kalboje; ne visi kalbos vartotojai yra išmokę taisyklingai derinti sudėtinės veiksmožodžių formas, plg. *oletteko odottanut kauan* ‘ar laukėte ilgai (kalbant su vienu asmeniu)’ vs. *oletteko odottaneet kauan* ‘ar laukėte ilgai (kalbant su daugiau nei vienu asmeniu)’ (ten pat, 60).

Naujausius kreipinių tyrimus Kotus atliko 2013 m. Buvo apklausta apie 1 500 respondentų. Į teiginį ‘kreipiuosi ‘tu’ į visus sutiktus žmones’ teigiamai atsakė 23 % respondentų, 58 % teigė besikreipią ‘jūs’ į gerokai vyresnį ir nepažįstamą žmogų; kas ketvirtas žmogus norėtų, kad į jį būtų kreipiamasi ‘jūs’.³

Lietuvoje kreipiniai vartojami žymiai formaliau nei suomių kalboje: ppr. ‘jūs’ visuomet bus vartojamas su nepažįstamu arba vyresnio amžiaus žmogui. Taip pat formalioje darbo aplinkoje, ugdymo įstaigose (mokykloje, universitete), skirtingai nei suomių kalboje, į pedagogą bus kreipiamasi ‘jūs’. Darbo aplinkoje aukštesnę hierarchinę poziciją turintis asmuo ppr. kreipsis ‘tu’ į žemesnio statuso adresatą, vyrai kreipsis ‘tu’ į kitus nepažįstamus vyrus, tačiau bendraudam su moterimis rinksis kreipinį ‘jūs’; visi kiti santykiai, išskyrus aukščiau paminėtas išimtis, bus apibrėžiami

³ Plačiau apie gautų duomenų analizę http://www.kotus.fi/files/2464/pdf_kysely_kielenkaytosta_2013-1.pdf

formaliuoju ‘jūs’ (Rosinas, 1996, 43). J. Girčienė yra tyrinėjusi adresato įvardijimo pervesmus Lietuvos žiniasklaidoje: sovietmečiu vyravo formalusis ‘jūs’ (Girčienė, 2017, 195–199), vėliau randasi kreipiniai ‘jūs’ ir vardas, o ‘tu’ pasitaiko labai retai, tik kalbant su pažįstamu pašnekovu (ten pat, 199–207). Dabartinėje žiniasklaidoje dažniausiai išlieka kreipinys ‘jūs’ (ten pat, 207).

Viešojoje erdvėje vyksta daug diskusijų apie kreipinių ‘tu’ ir ‘jūs’ vartojimą darbo aplinkoje⁴, yra siūlymų kreiptis ‘jūs’ net į paauglį⁵, kreipinių parinkimo klausimais pasisako net psichologai⁶. Bet koku atveju, lietuvių kalboje kreipiniai vartojami žymiai formaliau nei suomių.

1.2. Kreipimasis kaip sociolingvistinės kompetencijos dalis

Situaciją ir šnekos akto reikalavimus atitinkantis kreipimasis yra viena iš pavykusio dialogo sąlygų. S. Maamies pabrėžia, jog kreipinį reikia parinkti atsargiai ir atsakingai: „susitikus dviem žmonėms kreipinys nulemia daug: po paprastais žodžiais slypi atstumas, artimumas, pagarba, draugiškumas, panieka. Bėdų atsiranda tuomet, kai situacijas interpretuojame skirtingai“ (Maamies, 1999, 3). Sociokultūrinė kompetencija yra gebėjimas pagal kontekstą atpažinti ir vartoti tinkamą socialinį diskursą, t. y. mokėjimas priderinti registrą prie aplinkybių, atsižvelgiant į situaciją ir pokalbio dalyvius (Lyster, 1994, 263). Ši sociokultūrinė kompetencija reprezentuoja vieną iš komunikacinės kompetencijos komponentų. Kiti du komponentai yra gramatinė ir diskurso kompetencijos (Harley et al., 1990). Sociokultūrinių dalykų pažinimas yra svarbus veiksnys sėkmingai komunikacijai, kuri yra glaudžiai susijusi su konkrečiomis bendravimo aplinkybėmis (Ramonienė et al., 2016, 63).

Kartais net gimtąja kalba kalbantis adresatas sunkiai priderina kreipinius prie situacijos. Parinkti tinkamus kreipinius dar sunkiau, kai kalbama ne savo gimtąja kalba (Isosävi & Lappalainen, 2015, 28). Kalbant užsienio kalba kreipiantis į kitą asmenį daroma klaidų arba vartojamos pernelyg

⁴ <https://www.delfi.lt/verslas/mano-eurai/tu-ar-jus-kaip-geriausia-kreiptis-darbe-61546000>

⁵ <https://www.lrt.lt/naujienos/tavo-lrt/15/43087/kreiptis-jus-deretu-net-i-paaugli>

⁶ <http://www.technologijos.lt/n/mokslas/psichologija/S-78231/straipsnis/Psichoterapeutas-Laurinaitis-paaiskino-kodel-Lietuvoje-niekada-neisnyks-kreipinys-jus-kaip-rusai-pereina-prie-tu-ir-kaip-viska-labai-paprastai-issprende-anglai-ir-vokieciai>

mandagios formos (Dewaele, 2004). Užsienio kalbų mokytojams dažnai tenka susimąstyti, koku būdu mandagumo normų reikėtų mokyti mokinius ar studentus. Išsamiau patyrinėjus užsieniečiams skirtus suomių kalbos vadovėlius, paaiškėjo, kad dialogai vadovėliuose yra daug formalesni nei realioje vartosenoje (Tanner, 2012).

Lyster atliko tyrimą, kaip kreipinį 'tu' (pranc. 'tu') vartoja besimokantieji prancūzų kalbos. Jis pastebėjo, kad studentai, kurie septynias savaites mokėsi prancūzų kalbos funkcinio analitiniu būdu gerokai patobulino savo sociolingvistines kompetencijas palyginti su kontroline grupe, kurioje atskirai nebuvo mokoma sociolingvistinių kompetencijų. Eksperimentinėje grupėje studentai išmoko vartoti kreipinį 'jūs' formaliose situacijose geriau nei raštu. Jų sociokultūriniai gebėjimai pagerėjo (Lyster, 1994, 279). Nepaisant šio progreso, eksperimentinės grupės rezultatai neprilygo gimtakalbiams. Lyster daro išvadą, kad tik vartojant prancūzų kalbą autentišku būdu galima įsisavinti sociokultūrinės kompetencijas (ten pat, 281).

2. Empirija ir tyrimas

Vilniaus universitete 2016–2023 m. buvo atliekamas tyrimas, kurio objektas – mandagumo raiška kaip įgyjama sociokultūrinė kompetencija. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, ar suomių kalbos pradmenis turintys respondentai mandagumo raišką ir kreipimąsi supranta taip pat kaip suomių kalbą gerai mokantys respondentai, o taip pat, ar respondentų supratimas apie kreipimąsi suomių kalboje keičiasi gilinant suomių kalbos žinias.

Tyrimo metu surinkta nemažai duomenų tiek apie suomių kalbos pradmenis turinčių studentų mandagumo raišką suomių kalboje, tiek apie pažengusių ir įgudusių vartotojų mandagumo raišką negimtojoje kalboje. Apklausoje dalyvavo Vilniaus universitete suomių kalbą pradėję mokytis respondentai, gerokai pažengę kalbėtojai bei suomių kalbos studijas Vilniaus universitete baigę absolventai. Anketą per visą tyrimo laiką užpildė 55 asmenys, 17 iš jų anketą pildė du kartus – studijų pradžioje ir trečiaisiais ar ketvirtaisiais studijų metais. Iš viso surinktos 72 anketos.

Visų respondentų buvo prašoma užpildyti anketą, kurioje, visų pirma, teiraujamasi apie respondento amžių, lytį, gimtąją kalbą, užsienio kalbų

mokėjimą, kaip dažnai jis vartoja užsienio kalbas (taip pat ir suomių kalbą), kurioje šalyje gyvena paskutinius 12 mėnesių, kada ir kur respondentas mokėsi suomių kalbos. Anketoje prašoma nurodyti suomių kalbos mokėjimo lygį (kaip jį vertina pats respondentas), taip pat teirujamasi smulkiau, kaip dažnai ir kokiuose kontekstuose jis vartoja suomių kalbą (skaityti suomišką grožinę literatūrą ar publicistiką, kaip dažnai bendrauja su gimtakalbiais suomiais, ar vartoja suomių kalbą tik universitete, ar taip pat ir laisvalaikiu arba darbe. Apdorojus anketų duomenis, paaiškėjo, kad studentų amžius buvo 19–25 m. (su dviem išimtimis), absolventų 26–35 m. Todėl amžius lentelėje smulkiau nebepateikiamas. Anketų duomenys apie suomių kalbos vartotojus pateikiami 1 lentelėje.

Tyrimo metu taip pat turėta kontrolinė suomių kalbos studentų grupė, iš kurios buvo renkami duomenys tiek suomistikos studijų pradžioje, tiek vėliau, gerokai pasistūmėjus mokymosi procesui (trečiaisiais ar ketvirtaisiais studijų metais). Šios grupės duomenys buvo itin vertingi ir informatyvūs. Apklausoje dalyvavo 17 studentų (13 moterų ir 4 vyrai). 2 lentelėje pateikiami duomenys apie respondentus jiems pildant anketą antrą kartą, jau įpusėjus suomistikos studijoms. Kaip matyti iš surinktų duomenų, vienam iš respondentų lietuvių nėra gimtoji kalba, todėl jis

1 LENTELĖ. Anketų duomenys apie suomių kalbos studentus ir absolventus

	Studentai	Absolventai
Moteris	55	6
Vyras	11	0
Yra gyvenę ir (arba) studijavę Suomijoje	7	2
Nėra gyvenę ir (arba) studijavę Suomijoje	59	4
Gimtoji kalba – lietuvių	61	5
Gimtoji kalba – kita nei lietuvių	5	1
Suomių kalbą vartoja tik studijų metu (o absolventai – retai arba nebevartoja)	24	2
Suomių kalbą vartoja studijų metu, taip pat darbe ir (arba) laisvalaikiu, absolventai – darbe	42	4
Kalbos mokėjimo lygis – pradedantysis vartotojas (A1. – B1.2)	59	0
Kalbos mokėjimo lygis – pažengęs vartotojas (B2 ir daugiau)	7	6
Viso absolventų:		6
Viso studentų:	66	
Anketų iš viso:	72	

2 LENTELĖ. Kontrolinės studentų grupės anketų duomenys įpusėjus studijoms

	Moteris	Vyras
Gimtoji kalba – lietuvių	13	3
Yra studijavę Suomijoje	8	0
Suomių kalbą vartoja studijų metu, taip pat darbe ir (arba) laisvalaikio	13	4
Viso studentų:	13	4
Anketų iš viso:	34	

galimai kreipinius bent studijų pradžioje vartoja taip, kaip įpratęs juos vartoti gimtojoje kalboje. Vėliau, kaip bus matyti iš visų rezultatų, kreipimosi išmokstama kartu besimokant kalbos, o gimtoji kalba turi vis mažiau įtakos. Dalis respondentų studijų metu turėjo galimybę išvažiuoti ir mokytis suomių kalbos Suomijoje, didelė dalis aktyviai vartoja suomių kalbą tiek studijų metu, tiek laisvalaikio ar darbe.

Apklausų metu naudotoje anketoje apibūdinamos kelios neformalios ir formalios situacijos (smulkiau apie jas vėliau). Kiekviena situacija turi kelis variantus su skirtingu adresanto amžiumi, lytimi ir socialiniu statusu. Prie kiekvienos situacijos siūlomi keli kreipinių variantai, taip pat galima siūlyti savąjį atsakymą. Anketoje vartojama bendrinė suomių kalba, kuri neformaliose situacijose gimtakalbiams neatrodytų natūrali. Įdomu, kad aukščiausią kalbos mokėjimo lygį (C1–C2) turintys absolventai tokiais atvejais ppr. rinkosi laisvą atsakymą, t. y. siūlė savo kreipinių variantus.

Mažiausiai mokantys suomių kalbą kreipinius ‘tu’ ir ‘jūs’ vartojo pagal gimtosios kalbos modelį: ‘tu’ su jaunesniais ir to paties amžiaus žmonėmis, ‘jūs’ – su vyresniais ar aukštesnio statuso žmonėmis. Labiau pažengę kalbėtojai ir toliau kreipdamiesi į kitą asmenį akcentuoja amžių bei socialinę padėtį, tačiau situacijose, kurios yra neformalios, pradeda vengti tiesioginio kreipinio į asmenį (‘Ar neprabėgo mano šuo?’ vietoj ‘Ar matei / matėte mano šunį?’). Formaliose situacijose į asmenį kreipiamasi ‘jūs’.

Suomių kalbos studijas VU baigę absolventai daug dažniau į asmenį kreipiasi ‘tu’ – net su aukštesnę socialinę padėtį užimančiais žmonėmis. Išimtys daromos tik vyresnio amžiaus žmonėms. Dažnai vengiama tiesiogiai kreiptis į asmenį.

Tarp respondentų išsiskiria labiausiai pažengę vartotojai, kurie savo suomių kalbos mokėjimo lygį apibrėžia kaip 'puikus' arba C1, yra studijavę suomių kalbą Suomijoje ir suomių kalbą vartojantys kasdien (darbe ir (arba) laisvalaikiu). Jie beveik kiekvienoje apibūdintoje situacijoje teikia savo pasiūlymus, pakomentuoja anketoje pasiūlytus variantus kaip tinkamus ar netinkamus situacijai, galinčius skambėti humoristiškai ar neutraliai. Su vyresnio amžiaus žmonėmis formaliose situacijose išlaikomas pagarbus kreipimasis 'jūs', tačiau mažai dėmesio kreipiamas arba išvis nekreipiamas dėmesys į socialinį statusą., pvz., kreiptis į savo vadovą darbe prašant atostogų visais atvejais siūloma 'tu' nepriklausomai nuo vadovo amžiaus. Viena respondentė pasiūlė savo labai neformalų variantą 'Gavau pigių bilietų. Spėk, kam reikia atostogų kitą savaitę?'

3. Mandagumas kaip įgyjama sociolingvistinė kompetencija

Atlikto tyrimo vertingiausi duomenys buvo kaupti kelerius metus apklausiant tuos pačius respondentus suomistikos studijų pradžioje ir joms įsibėgėjus (duomenis apie šią kontrolinę grupę žr. 2 lentelėje). Iš anketų aiškiai matyti, kad atsakymai į tuos pačius klausimus pradeda skirtis. Toliau 3 lentelėje smulkiau nurodoma, kuriais atvejais tas pats studentas toje pačioje situacijoje kreipiasi į kitą asmenį 'jūs' tiek būdamas pradedantysis suomių kalbos vartotojas, tiek vėliau – jau būdamas pažengęs vartotojas. Visais kitais atvejais jis kreipiasi į kitą asmenį 'tu' arba vengia kreipinio.

3 LENTELĖ. To paties studento atsakymai į tą patį klausimą studijų pradžioje ir joms įsibėgėjus: keliais atvejais bus kreipiamasi 'jūs'

		Pradedantieji		Pažengę	
		Mot.	Vyr.	Mot.	Vyr.
1.	Parduotuvėje laukiant eilės dingsta jūsų rankinė. Teiraujates šalia stovėjusio asmens, ar ji(s) ką nors matė. Asmuo yra:				
1.1	To paties amžiaus vyras	5/13	2/4	0/13	0/4
1.2	To paties amžiaus moteris	5/13	2/4	0/13	0/4
1.3	Vyresnis vyras	9/13	2/4	5/13	0/4
1.4	Vyresnė moteris	9/13	2/4	5/13	0/4
1.5	Jaunesnis vyras	3/13	1/4	0/13	0/4
1.6	Jaunesnė moteris	4/13	1/4	0/13	0/4

		Pradedantieji		Pažengę	
		Mot.	Vyr.	Mot.	Vyr.
2.	Pastebite, kad nauja(s) bendradarbis (-ė) vis įvelia tą pačią klaidą. Kaip kreipiatės, kai asmuo yra:				
2.1	To paties amžiaus vyras	4/13	0/4	0/13	0/4
2.2	To paties amžiaus moteris	3/13	2/4	0/13	0/4
2.3	Vyresnis vyras	10/13	3/4	6/13	0/4
2.4	Vyresnė moteris	10/13	3/4	5/13	1/4
2.5	Jaunesnis vyras	1/13	0/4	0/13	0/4
2.6	Jaunesnė moteris	1/13	0/4	0/13	0/4
3.	Vedžiojant šunį jis staiga prapuola. Kaip kreipiatės į praeivį, kai jis (ji) yra:				
3.1	To paties amžiaus vyras	2/13	2/4	0/13	1/4
3.2	To paties amžiaus moteris	1/13	2/4	0/13	1/4
3.3	Vyresnis vyras	9/13	4/4	5/13	4/4
3.4	Vyresnė moteris	9/13	4/4	5/13	4/4
3.5	Jaunesnis vyras	2/13	2/4	0/13	0/4
3.6	Jaunesnė moteris	1/13	2/4	0/13	1/4
4.	Banke eilėje prieš jus stovėjusiam asmeniui iš kišenės iškrenta pirštinė. Kaip kreipiatės į asmenį, jei jis (ji) yra:				
4.1	To paties amžiaus vyras	5/13	1/4	0/13	0/4
4.2	To paties amžiaus moteris	5/13	1/4	0/13	0/4
4.3	Vyresnis vyras	11/13	3/4	6/13	3/4
4.4	Vyresnė moteris	11/13	3/4	6/13	3/4
4.5	Jaunesnis vyras	1/13	1/4	0/13	0/4
4.6	Jaunesnė moteris	1/13	1/4	0/13	0/4
5.	Vedate renginį ir turite suteikti žodį artimam draugui				
5.1	Kreipiatės 'tu' ir vardu	1/13	1/4	5/13	3/4
5.2	Kreipiatės 'jūs' ir vardu	3/13	1/4	2/13	0/4
5.3	Kreipiatės 'jūs, pone X'	1/13	0/4	3/13	1/4
5.4	Apsieinate be kreipinio, tiesiog pristatote, kad kalbės 'ponas X'	6/13	1/4	3/13	0/4
5.5	Apsieinate be kreipinio, bet kalbate apie asmenį minėdami jo vardą	2/13	1/4	0/13	0/4
6.	Darbe norite gauti atostogų. Kaip kreipiatės į savo vadovą, kai jis (ji) yra:				
6.1	To paties amžiaus vyras	7/13	3/4	3/13	1/4
6.2	To paties amžiaus moteris	6/13	3/4	2/13	2/4
6.3	Vyresnis vyras	8/13	3/4	4/13	3/4
6.4	Vyresnė moteris	8/13	3/4	4/13	3/4
6.5	Jaunesnis vyras	6/13	2/4	3/13	2/4
6.6	Jaunesnė moteris	6/13	2/4	3/13	2/4

Pirmojoje situacijoje, kuomet parduotuvėje dingsta rankinė, tenka kreiptis į nepažįstamą asmenį neformalioje aplinkoje. Beveik pusė pradedančiųjų suomistikos studentų (moterys penkiais atvejais iš trylikos, o vyrai – dviem atvejais iš keturių) atsako, kad kreiptųsi į to paties amžiaus vyrą ar moterį ‘jūs’. Pažengusieji nurodo, kad tokiu atveju ‘jūs’ nesikreiptų. Į vyresnį vyrą ar moterį dauguma pradedančiųjų suomistikos studentų (moterys devyniais atvejais iš trylikos, o vyrai – dviem atvejais iš keturių) kreiptųsi ‘jūs’. Studijoms įsibėgėjus tokių kreipinių mažėja: ‘jūs’ į vyresnį vyrą ar moterį kreiptųsi penkios respondentės moterys, vyrai tokio kreipinio išvis nebevartotų. Į jaunesnį vyrą ar moterį kreipiniu ‘jūs’ studijų pradžioje kreiptųsi tik vienas respondentas vyras, į jaunesnį vyrą – trys moterys, o jaunesnę moterį – keturios moterys. Geriau mokėdamos kalbą, trečiaisiais ar ketvirtaisiais studijų metais, tos pačios respondentės nei į jaunesnį vyrą, nei į jaunesnę moterį nesikreiptų ‘jūs’.

Anketoje apibūdinama antroji neformali situacija, kuomet tenka kreiptis į kolegą ar kolegę, su kuriuo (ar kuria) bendraujama jau keli mėnesiai. Tarp pradedančiųjų suomių kalbos vartotojų pasitaiko tokių, kurie į to paties amžiaus vyrą ar moterį kreiptųsi ‘jūs’ (du vyrai taip kreiptųsi į to paties amžiaus moterį, keturios moterys taip kreiptųsi į to paties amžiaus vyrą ir trys moterys į to paties amžiaus moterį). Studijoms įsibėgėjus nė vienas vyras ar moteris į to paties amžiaus kolegą ar kolegę nebesikreiptų ‘jūs’. Į vyresnio amžiaus vyrą ar moterį studijų pradžioje kreiptųsi dešimt moterų ir trys vyrai. Studijoms įsibėgėjus į vyresnę moterį ‘jūs’ kreiptųsi penkios moterys, o vyresnį vyrą – šešios. Pažengę vyrai studentai į vyresnį vyrą ‘jūs’ nesikreiptų, o vyresnę moterį kolegę ‘jūs’ kreiptųsi vienas vyras. Į jaunesnius vyrus ar moteris kolegas studijų pradžioje ‘jūs’ kreiptųsi tik viena moteris. Visi kiti respondentai vartotų ‘tu’. Pastebėta įdomi detalė kreipiantis į vyresnio amžiaus vyrą ar moterį: studijas įpusėjusios studentėms moterims į vyresnę moterį kreiptis drąsiau, todėl kreipinys ‘tu’ vartojamas dažniau nei ‘jūs’. Atitinkamai tarp pažengusių studentų vyrų būtų vienas, kuris bendraudamas su vyresne moterimi (greičiausiai dėl pagarbos kitai lyčiai) vartotų kreipinį ‘jūs’.

Trečiojoje situacijoje prašoma parinkti tinkamą kreipinį, kuomet reikia kalbėtis su praeiviu ir teirautis, ar ji(s) nematė jūsų pasimetusio šuns. Į to paties amžiaus vyrą ar moterį studijų pradžioje ‘jūs’ kreiptųsi tiek studentai vyrai (du iš keturių), tiek studentės moterys (iš jų į vyresnį vyrą

‘jūs’ kreiptųsi dvi moterys, o į moterį – viena). Pasistūmėjus mokymosi procesui į to paties amžiaus vyrą ar moterį ‘jūs’ nesikreiptų nė viena moteris respondentė, tačiau vienas vyras respondentas visgi į to paties amžiaus vyrą ar moterį kreiptųsi ‘jūs’. Į vyresnį vyrą ar moterį tiek studijų pradžioje, tiek joms įpusėjus būtų besikreipiančių ‘jūs’, tačiau jų skaičius mažėja: studijų pradžioje ‘jūs’ kreiptųsi devynios (iš trylikos) respondentės ir visi keturi respondentai, o studijų pabaigoje – tik penkios respondentės. Respondentai vyrai ir toliau nuosekliai į vyresnį praeivį kreiptųsi ‘jūs’. Į jaunesnį vyrą ar moterį ‘jūs’ studijų pradžioje kreiptųsi du iš keturių respondentų vyrų. Moterys respondentės į jaunesnį vyrą kreiptųsi ‘jūs’ dviem atvejais, o jaunesnę moterį – vienu atveju iš trylikos. Tarp pažengusiųjų visi respondentai į jaunesnį vyrą ar moterį kreiptųsi ‘jūs’, išskyrus vieną respondentą, kuris kreipdamasis į jaunesnę moterį ir toliau vartotų ‘jūs’.

Ketvirtojoje situacijoje respondentas prašomas įsivaizduoti esąs banke, kur pastebi, kad išeinant vienam klientui iš jo kišenės iškrenta pirštinė. Norėdamas atkreipti asmens dėmesį į pamestą pirštinę vienas respondentas vyras studijų pradžioje į to paties amžiaus vyrą ar moterį kreiptųsi ‘jūs’, tarp respondenčių tokių būtų penkios. Pažengus mokymosi procesui nė vienas iš respondentų į to paties amžiaus vyrą ar moterį nebesikreiptų ‘jūs’. Kalbinant vyresnį vyrą ar vyresnę moterį studijų pradžioje ‘jūs’ vartotų vienuolika respondenčių ir trys respondentai. Studijoms įpusėjus vartojančių ‘jūs’ gerokai sumažėja, šešios moterys respondentės kreiptųsi į vyresnį vyrą ar moterį ‘jūs’, o tarp vyrų respondentų tokių būtų trys. Bendraujant su jaunesne moterimi ar vyru studijų pradžioje kreipinį ‘jūs’ rinktųsi vienas respondentas vyras ir viena respondentė moteris, o studijoms įpusėjus ‘jūs’ nebesirinktų nė vienas respondentas.

Penktoji situacija yra formali, kuomet viešame renginyje respondentui tenka viešai kreiptis ir perduoti žodį savo artimam draugui. Anketoje buvo galima rinktis iš kelių kreipinių, taip pat buvo galima siūlyti ir savo variantą. Tarp pradedančiųjų moterų ryški tendencija vartoti kreipinį ‘jūs’ arba bandyti apsieiti be kreipinio. Ši tendencija vėliau pasistūmėjus mokymosi procesui gerokai sumažėja. ‘Jūs’ formalioje aplinkoje į draugą tesikreiptų dvi respondentės. Respondentai vyrai studijų pradžioje vartotų ‘jūs’ arba vengtų tiesioginio kreipinio. Įsibėgėjus studijoms dauguma respondentų vartotų ‘tu’.

Paskutiniojoje, šeštojoje situacijoje prašoma kreiptis į savo tiesioginį vadovą, kad jis jus išleistų atostogų. Taigi, situacija neformali, tačiau išlieka galios santykio klausimas. Studijų pradžioje į to paties amžiaus vyrą ar moterį vadovą 'jūs' kreiptųsi trys respondentai vyrai. Pasistūmėjus mokymosi procesui į to paties amžiaus vyrą vadovą 'jūs' kreiptųsi vienas respondentas, o į moterį – du respondentai. Septynios respondentės moterys studijų pradžioje su to paties amžiaus vyru vadovu bendrautų besikreipdamos 'jūs', šešios respondentės į to paties amžiaus moterį vadovę kreiptųsi 'jūs'. Įpusėjus studijoms į to paties amžiaus vyrą vadovą 'jūs' kreiptųsi tik trys respondentės, o į paties amžiaus moterį vadovę – tik dvi. Bendraudami su vyresniu vyru ar moterimi vadovais respondentai tiek studijų pradžioje, tiek geriau pramokę suomių kalbą kreiptųsi 'jūs' trim atvejais iš keturių. O respondentės studijų pradžioje aštuoniais atvejais iš trylikos rinktųsi kreipinį 'jūs' bendraudamos su vyresniu vadovu ar vadove. Daugiau pasimokiusios suomių kalbos keturios respondentės ir toliau kreiptųsi į vyresnį vadovą ar vadovę 'jūs'. Su jaunesniu vadovu ar vadove respondentai vyrai išlieka nuoseklūs: dviem atvejais iš keturių kreipiasi 'jūs' tiek studijų pradžioje, tiek joms įpusėjus. Respondentės moterys studijų pradžioje šešiais atvejais į jaunesnį vadovą ar vadovę kreipsis 'jūs', o geriau išmokusios suomių kalbą tokį kreipinį į jaunesnį vadovą ar vadovę rinktųsi trys respondentės, taigi 'jūs' vartotų perpus mažiau respondenčių nei studijų pradžioje. Šioje situacijoje, kaip ir antrojoje, pastebėti skirtumai tarp kreipinių į kitą lytį. Respondentės moterys tiek studijų pradžioje, tiek joms įpusėjus į to paties amžiaus vadovą vyrą kreiptųsi 'jūs' dažniau nei į to paties amžiaus vadovę moterį.

4. Išvados

Straipsnyje buvo trumpai apžvelgti kreipinių vartojimo panašumai ir skirtumai suomių ir lietuvių kalbose, taip pat tirta, kaip Vilniaus universiteto suomistikos studentai mokosi kreipinių suomių kalboje. Kreipimasis lietuvių kalboje yra daug formalesnis nei suomių kalboje, t. y. daug dažniau vartojamas kreipinys 'jūs'. Suomių kalboje vis labiau išsivyrėja kreipiniai 'tu' su retomis išimtimis (formalioje aplinkoje arba kreipiantis į daug vyresnį žmogų). Iš apklausos duomenų labai aiškiai matyti, kaip respondentai besimokydami kalbos įgyja vis daugiau sociolingvistinių

kompetencijų ir vis labiau mokosi vartoti kreipinius taip, kaip jie būtų vartojami gyvenant Suomijoje arba taip, kaip juos vartoja gimtakalbiai. Suomiškoje aplinkoje studijavusių respondentų atsakymai gerokai skiriasi nuo tų, kurie joje negyveno ir aktyviai suomių kalbos nevartoja arba yra baigę studijas prieš kurį laiką ir suomių kalbos tiesiog nevartoja. Tyrimo metu turėta kontrolinė studentų grupė, iš kurios duomenys buvo renkami studijų pradžioje ir trečiaisiais ar ketvirtaisiais studijų metais. Iš surinktų duomenų matyti, kad studijų pradžioje kreipiniai 'tu' ir 'jūs' vartojami pagal gimtosios kalbos pavyzdį – dažniausiai 'jūs' (net kreipiantis į nepažįstamą bendraamžį), su retomis išimtimis 'tu' (žr. 3 lentelę). Įpusėjus studijoms, situacija keičiasi iš esmės: 'jūs' suomistikos studentai vartoja žymiai rečiau nei 'tu' ir tik tokiose situacijose, kuomet kalbama apie galios skirtumus – vadovą darbinėje aplinkoje – ar vyresnio amžiaus žmogų. Taigi tyrimo pradžioje kelta hipotezė, kad mandagumas ir kreipinių parinkimas suomių kalboje yra įgyjama sociolingvistinė kompetencija, kurios studentai išmoka su laiku, pasitvirtina.

LITERATŪRA

- Braun, F. (1988). *Terms of address: Problems of patterns and usage in various languages and cultures*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Brown, P. & Levinson, S. C. (1987). *Politeness. Some universals in language*. Studies in interactional sociolinguistics, 4. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brown, R. & Gilman, A. (1960). The pronouns of power and solidarity. In T. A. Sebeok (ed.), *Style in Language* (pp. 257–276). MIT Press.
- Clyne, M. G., Norrby, C. & Warren, J. (eds.). (2009). *Language and human relations: Styles of address in contemporary language*. Cambridge University Press.
- Čepaitienė, G. (2007). *Lietuvių kalbos etiketas: pragmatika ir semantika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Dewaele, J.-M. (2004). *Enquête sur le Choix du pronom d'allocution en français natif et non-natif*. Actes du Colloque sur les pronoms de 2e personne et les formes d'adresse dans les langues d'Europe.

Girčienė, J. (2017). Adresato įvardijimo perversmas žiniasklaidoje. In L. Vaicekauskienė (red.), *Lietuvių kalbos idealai: kaip keitėsi geriausias kalbos idėja* (pp. 191–214). Vilnius: Naujasis židinys-Aidai.

Hakulinen, A. (1987). Avoiding personal reference in Finnish. In J. Verschueren & M. Bertuccelli-Papi (eds.), *The pragmatic perspective. Selected papers from the 1985 international pragmatics conference* (pp. 140–153). Amsterdam: John Benjamins.

Hämäläinen, S. (1982). Mikrotason sociolingvistiikkaa – keskustelun kielioppia. In M. K. Suojanen & P. Suojanen (eds.), *Sociolingvistiikan näkymiä* (pp. 132–166). Helsinki: Gaudeamus.

Harley, B., Cummins, J., Swain, M. & Allen, P. (1990). The nature of language proficiency. In B. Harley, P. Allen, J. Cummins & M. Swain (eds.), *The Development of Second Language Proficiency* (pp. 7–25). Cambridge: Cambridge University Press.

Hilbig, I. (2009). *Lietuvių ir anglų lingvistinis mandagumas: prašymai*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.

Isosävi, J. & Lappalainen, H. (red.). (2015). *Saako sinutella vai täytyykö teititellä? – Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä*. Tietolipas 246. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–33.

Yli-Vakkuri, V. (1986). *Suomen kielioppi*listen muotojen toissijainen käyttö. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28. Turku: Turun yliopisto.

Yli-Vakkuri, V. (1989). *Suomalaisen puhuttelun piirteitä*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.

Yli-Vakkuri, V. (2005). Politeness in Finland. Evasion at all cost. In L. Hickey & M. Stewart (eds.), *Politeness in Europe* (pp. 189–202). Clevedon: Multilingual Matters.

Kiviniemi, E. (1982). *Rakkaan lapsen monet nimet. Suomalaisten etunimet ja nimenvaihtaminen*. Espoo: Weilin+Göös.

Korhonen, T. (1996). *Tervehdys ja hyvästely*. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura.

Laaksonen, M. (2014). Sinä vai te viranomaisviestinnässä? *Kielikello*, 2.

Lampinen, A. (1990). Suomen kielen kohteliaisuusstrategiat. *Sananjalka*, 32, 77–92.

Lappalainen, H. (2006). Mie vai mää, sinä vai te? Virkailijoiden kielelliset valinnat itsen ja vastaanottajaan viitattaessa. In M.-L. Sorjonen & L. Raevaara (red.), *Arjen asiointia: Keskusteluja Kelan tiskin äärellä* (pp. 241–284). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Lappalainen, H. (2015). Sinä vai te vai sekä että? Puhuttelykäytännöt suomen kielessä. In J. Isosävi & H. Lappalainen (red.), *Saako sinutella vai täytyykö teitillä? – Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä*. Tietolipas 246. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 72–104.
- Larjavaara, M. (1999). Kieli, kohteliaisuus ja puhuttelu. *Kielikello*, 2, 4–10.
- Larjavaara, M. (2007). *Pragmasemantiikka*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lyster, R. (1994). The effect of functional-analytic teaching on aspects of French immersion students' sociolinguistic competence. *Applied Linguistics*, 15, 263–287.
- Maamies, S. (1999). Kieli ja käytöstavat. *Kielikello*, 2. <https://www.kielikello.fi/-/kieli-ja-kaytostavat>
- Muikku-Werner, P. (1993). *Impositiivisuus ja kielellinen variaatio*. Julkisten keskustelujen käskyt ja kysymykset kielenopetuksen näkökulmasta. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 14. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Muikku-Werner, P. (1997). Suomalaisten suhtautumisesta oppijan kieleen. *Virittäjä*, 101(4), 601–608.
- Nojonen, A.-L. (1999). Sinä vai te? *Kielikello*, 2. <https://www.kielikello.fi/-/sina-vai-te->
- Paunonen, H. (2010). Kun Suomi siirtyi sinutteluun. Suomalaisten puhuttelutapojen murroksesta 1970-luvulla. In H. Lappalainen, M.-L. Sorjonen & M. Vilkuna (eds.), *Kielellä on merkitystä: näkökulmia kielipolitiikkaan* (pp. 325–368). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ramonienė, M., Pribušauskaitė, J. & Vilkienė, L. (2016). *Pusiaukelė*. Vilnius.
- Rosinas, A. (1996). *Lietuvių bendrinės kalbos įvardžiai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Sadeniemi, M. (1968). Teitittelyn taustaa. *Virittäjä*, 72, 224–226.
- Seppänen, E.-L. (1990). Henkilöön viittaaminen puhetilanteessa. In A. Hakulinen (ed.), *Suomalaisen keskustelun keinoja I*. Kieli 4 (pp. 195–231). Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Tanner, J. (2012). *Rakenne, tilanne ja kohteliaisuus*. Pyynnöt S2 oppikirjoissa ja autenttisissa keskusteluissa. Helsingin yliopisto.
- Vilppula, M. (1986). *Kuinkas kehtaat sanoa noin nätin teitin sinuks!* *Kansanomaisista puhuttelutavoista*. *Sanalla sanoen: pakinoita suomen kielestä*. Porvoo: WSOY, 247–251.

I T J K A W & ! A S R L H
I D Z C K , U G K F J
Q I E [J] W X ! A S R Y D
I Z C K , U G A H T O P
H & K " & ! I S R & B H
K K A H T O P M E Y W X & !
I N M E ? I D Z C K , U G
I & [J] V W X ! A S R Q F J D
A I N Q F J I Y I V K W X ! A
N Y N H T O P M E ? & [J
H I H I D Z C K , U G & Y N Q

IESKATS DARBA PROCESĀ

Insight into
Work Process

■ RENĀTE SILIŅA-PINĶE

Ceļā uz jaunu latviešu personvārdu vārdnīcu jeb Ko nevar atrast Klāva Siliņa vārdnīcā¹

Toward a New Dictionary of Latvian Personal Names, or What Cannot be Found in the Dictionary of Klāvs Siliņš

Ievads

Lai gan latviešu personvārdu² zinātniskās izpētes vēsture pārsniedz jau simt gadu slieksni (sal. Bielenstein, 1892, 158–159, 287–291, 304, 327), Klāva Siliņa „Latviešu personvārdu vārdnīca” (1990) joprojām ir vienīgais apjomīgais vārdnīcas tipa izdevums par latviešu personvārdiem, kurā vienkopus meklēt informāciju par to formu, cilmi, izplatību u. c. Vārdnīcas manuskripts ir pabeigts 1980. gadā (Siliņš, 1990, 8), bet izdots tikai pēc autora nāves 1990. gadā. Tādēļ pēc vairāk nekā 40 gadiem, šķiet, nav apšaubāma jaunas, mūsdienu onomastikas pētījumu līmenim atbilstošas, aktuālākas latviešu personvārdu vārdnīcas nepieciešamība. Jaunas vārdnīcas rakstīšana tomēr nav uzdevums, kuru viegli uzņemt. Tas prasa gan plašas zināšanas sinhronajā un diahroniskajā antroponīmikā, gan valodu prasmes. Arī K. Siliņa minētais fakts, ka materiālus savai vārdnīcai viņš vācis un apkopojis 50 gadu garumā (Siliņš, 1990, 8), nav uzmundrinošs mūsdienu steidzīgajā projektu laikmetā. Kad pēc daudzu gadu pārdomām esmu uz to saņēmusies,³ neizsakāmi priecājos, ka Laimute Balode piekrita būt par šī izdevuma līdzautori. Pateicībā viņai par sadarbību šajā projektā, kas raksta tapšanas laikā vēl nav pat īsti pusē,

¹ Raksts sagatavots ar valsts pētījumu programmas „Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai” projekta „Latviešu valodas daudzveidība laikā un telpā” (Nr. VPP-Letonika-2021/4-0003) atbalstu.

² Ar personvārdu šeit un turpmāk rakstā saprasts personas vienīgais vārds vai priekšvārds (pretstatā uzvārdam).

³ Sīrsnīgs paldies Latviešu valodas aģentūrai par idejas atbalstu un finansēšanu.

vēlos sniegt ieskatu tikai vienā no daudzajiem interesantajiem jautājumiem, atklājumiem un neskaidrībām, kas atkal un atkal uznirst jaunās vārdnīcas rakstīšanas gaitā.

Raksta mērķis ir apzināt un analizēt personvārdus, kuri nav iekļauti K. Siliņa „Latviešu personvārdu vārdnīcā”, bet kuriem būs savs atsevišķs šķirklis šobrīd topošajā Latvijas personvārdu vārdnīcā.

1. Jaunās personvārdu vārdnīcas sastādīšanas principi

Jaunā vārdnīca ir plānota plašam lasītāju lokam, un – atšķirībā no K. Siliņa vārdnīcas, kas cenšas aptvert veselu gadu tūkstoti (Siliņš, 1990, 8), – tajā būs ietverti tikai mūsdienās Latvijā lietoti personvārdi. Rēķinoties ar divu līdz trīs gadu, nevis vairāku desmitgažu laiku darbam, viens no pirmajiem vārdnīcas autoru uzdevumiem bija materiāla apjoma definēšana un atlase. Tika nolemts vārdnīcā veidot šķirkļus no

- 1) tradicionālajiem latviešu kalendārvārdiem,
- 2) 200 populārākajiem sieviešu un vīriešu vārdiem Latvijas pilsoņiem un
- 3) 200 populārākajiem pēdējos 20 gados dotajiem meiteņu un zēnu vārdiem (arī tikai Latvijas pilsoņiem).

Šādas materiāla atlases mērķi bija

- 1) aptvert pēc iespējas plašāku interesentu loku mūsdienu Latvijā,
- 2) ļaut vārdnīcas lietotājiem iepazīties ar kalendāros iekļauto personvārdu izcelsmi,
- 3) iepazīstināt lasītājus ar reāli izplatītākajiem, tātad arī biežāk ikdienā dzirdamajiem Latvijas personvārdiem,
- 4) atklāt pēdējo desmitgažu personvārdu došanas tendences un iepazīstināt ar tām lasītājus.

Datu avoti ir tradicionālo kalendārvārdu saraksts 2023. gadam⁴ un Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes dati (PMLP), ko vārdnīcas autorēm atbilstoši pieprasītajiem parametriem sniedza pārvaldes darbinieki. Visu iegūto datu kopumu apstrādājot, tika iegūti gandrīz 1200 personvārdi, kuri tālāk tika grupēti šķirķļos. Tajos plānots sniegt informāciju par personvārdu cilmi un, ja iespējams, to ienākšanas vai izplatīšanās laiku Latvijā, kā arī par popularitāti gan Latvijā kopumā, gan reģionos dažādos laika posmos 20. gadsimtā. Šobrīd vienā šķirķlī ir apvienoti personvārdi ar atšķirīgu saknes patskaņa garumu, piemēram, *Adelīna* un *Adelina* vai *Zinaida* un *Zinaīda*, bet pārējiem vārdiem veidots katram savs šķirķklis. Tomēr līdz galam jautājums par šķirķļu apvienošanu vēl nav izlemts. Šādas grupēšanas rezultātā topošajā vārdnīcā šobrīd ir 1158 šķirķļi.

Viens no galvenajiem atskaites punktiem cilmes apraksta gatavošanā topošajā vārdnīcā ir K. Siliņa vārdnīcas dati. Tur sniegtā informācija tiek kritiski izvērtēta un salīdzināta ar dažādu valodu (vācu, angļu, zviedru, krievu, lietuviešu, igauņu u. c.) jaunākajām personvārdu vārdnīcām un 21. gadsimta onomastu pētījumiem. Papildus, lai pārbaudītu vai precizētu kāda personvārda ienākšanas vai izplatīšanās laiku Latvijā, izmantota arī vietnē *periodika.lv* ar meklēšanas rīku palīdzību atrodamā informācija. Pēc visu datu apkopošanas un izvērtēšanas vārdnīcas autores izvēlas Latvijas situācijai ticamāko vai ticamākās cilmes versijas, reizumis piedāvājot arī savus, no dažādiem datiem izsecinātos cilmes skaidrojumus.

2. K. Siliņa vārdnīcā neietvertie personvārdi

Darba gaitā atklājās, ka ne visiem ieplānotajiem šķirķļiem ir atbilstes K. Siliņa vārdnīcā. No kopumā 1158 topošās vārdnīcas šķirķļiem K. Siliņa vārdnīcā neatradās informācija par 81, t. i., par nepilniem 7 % šķirķļa vārdu. Šajos 7 % neiekļaujas personvārdi, kuri atšķiras tikai ar patskaņa garuma (ne)apzīmēšanu vienā vai otrā avotā. Domājot par šo neatbilstību iemesliem, viena no pirmajām tika izvirzīta hipotēze, ka iemesls meklējams atšķirīgajos abu vārdnīcu šķirķļu atlases kritērijos, jo K. Siliņa

⁴ Tā aktuālā (un vārdnīcā izmantotā) versija pieejama Valsts valodas centra mājaslapā <https://www.vvc.gov.lv/lv/kalendarvardu-eksptu-komisija> (skatīts 16.01.2024.).

vārdnīcā, „[i]zņemot tikai 1973. un 1975. g. datus, pēc iespējas uzrādīti tikai latviešiem dotie vārdi, tomēr ne konsekventi, jo avotos ne vienmēr iespējams droši noteikt personvārda īpašnieka tautību” (Siliņš, 1990, 26), un „[t]ie personvārdi, ko autors fiksējis tikai 1973. un (vai) 1975. gadā un kas ir pilnīgi neraksturīgi latviešu personvārdu sistēmai, vārdnīcas galīgajā tekstā nav iekļauti”⁵ (Siliņš, 1990, 33). Savukārt topošajā vārdnīcā iekļauti dažādu tautību Latvijas pilsoņu vārdi, ja tie iekļuvuši starp 200 populārākajiem vai iekļauti tradicionālajā vārdadienu kalendārā.

Kā otrs iespējama neatbilstības iemesls tika pieņemta jaunu personvārdu ienākšana un izplatīšanās latviešu (vai Latvijas) antroponīmiskajā sistēmā pēdējo nedaudz vairāk nekā 40 gadu laikā.

Meklējot pieņemto hipotēžu apstiprinājumu vai noliegumu, turpmāk piedāvāta šo personvārdu grupēšana, kas balstās uz jaunās vārdnīcas sastādīšanas gaitā veikto analīzi. Tā kā pilnībā apstrādāta pagaidām ir tikai puse visu topošās vārdnīcas šķirklju, hipotēžu pārbaudei izmantots 41 šķirklja vārds – 22 sieviešu un 19 vīriešu vārdi.

2.1. Latviešu personvārdi vai personvārdi Latvijā?

Nemot vērā Latvijas iedzīvotāju nacionālo sastāvu,⁶ sākotnēji tika pieņemts, ka lielākā daļa K. Siliņa vārdnīcā neiekļauto personvārdu būs latviešu antroponīmiskajai sistēmai neraksturīgie, pārsvarā (bet ne tikai) krievu antroponīmisko sistēmu reprezentējošie personvārdi latviskā atveidē. Šis pieņēmums tomēr neapstiprinājās. No visiem analizētajiem personvārdiem tādu, kas, pēc PMLP datiem, vairāk raksturīgi Latvijas cittautiešiem, bija tikai nedaudz vairāk par ceturto daļu – 11: *Alisa*, *Amina*, *Anvars*, *Damirs*, *Daniils*, *Danila* (vīriešu vārds), *Daņila* (vīriešu vārds), *Denis*, *Jelizaveta*, *Jevgenija* un *Jevgenijs* / *Jevgēnijs*. Īsti populāri no tiem ir tikai *Daniils* un *Jevgenijs* / *Jevgēnijs*, kam katram ir vairāk nekā 2000 vārda nēsātāju. Vairāk nekā 1000 vārda nēsātāju ir reģistrēti arī vārdam *Alisa*. Kā samērā reti vārdi ar 500–1000 vārda nēsātājiem ir minami *Damirs*, *Jelizaveta* un *Jevgenija*, bet pārējie vārdi ir reti vai ļoti reti. Lielākā šo vārdu

⁵ Informācija no Ojāra Buša sastādītā vārdnīcas zinātniskā redaktora priekšvārda.

⁶ 2022. gadā 60,2% latviešu, 24,4% krievu, 15,4% dažādu citu tautību pārstāvju, no kuriem visvairāk ukraiņu, baltkrievu, poļu un lietuviešu (<https://www.pmlp.gov.lv/lv/media/9161/download>).

daļa topošajā vārdnīcā ir iekļuvuši, pateicoties to straujam popularitātes kāpumam pēdējās desmitgadēs, jo tie iekļāvušies 200 populārāko meiteņu un zēnu vārdu kategorijā.⁷ Tīri šai kategorijai piederīgi, proti, tādi, kam vienīgais iemesls to neuzņemšanai K. Siliņa vārdnīcā varētu būtu latviešu videi netipiskais lietojums, ir tikai trīs vārdi:

- 1) *Anvars*, kas bija K. Siliņa vārdnīcas manuskriptā ar 1973. vai 1975. gada datējumu, bet ko tā zinātniskais redaktors Ojārs Bušs nolēma neiekļaut vārdnīcā kā latviešu personvārdu sistēmai pilnīgi neraksturīgu (Siliņš, 1990, 33). Tas mūsdienās ir ļoti rets vārds un topošajā vārdnīcā iekļuvis tikai tāpēc, ka kaut kad laikā pēc K. Siliņa vārdnīcas izdošanas iekļauts latviešu tradicionālajā vārdadienu kalendārā,⁸
- 2) *Jevgenija*, kas atsevišķos 20. gadsimta periodos ir Rīgā, bet it īpaši Latgalē bieži dots meiteņu vārds (CSP). Jāpiemin, ka K. Siliņa vārdnīcā ir iekļauts vārda variants *Jevgeņija*, kas reālajā lietojumā ir sastopams retāk;
- 3) *Jevgeņijs* un tā variants *Jevgēņijs* – kā iepriekš minēts, tie ir Latvijā izplatīti cittautiešu vīriešu vārdi. K. Siliņa vārdnīcā ir iekļauts vārda variants *Jevgeņijs*, kas ir tikai nedaudz populārāks.

Īsti nav skaidrs, kāpēc abi pēdējie vārdi, t. i., vārdu *Jevgeņija* un *Jevgeņijs* varianti, K. Siliņa vārdnīcā nav ietverti, jo daudziem citiem vārdiem paralēlformas ir norādītas. Savukārt *Jelizaveta* kā vārda *Jeļizaveta* variants varēja K. Siliņa vārdnīcā neparādīties tā vēlākās izplatības dēļ, bet *Alisa* kā vārda *Alise* variants – gan vēlākās izplatības, gan latviešiem neraksturīgās vārda formas dēļ.

⁷ Tātad tie jāanalizē arī nākamajā 2.2. apakšpunktā, jo pakļaujas abiem kritērijiem – netipiski latviešiem un jauni. Šāda kārtība izvēlēta tikai pārskatāmības labad, jo nākamajā apakšpunktā ir lielāks analizējamo vārdu skaits.

⁸ Raksta autore uzskata, ka tā ir bijusi kļūda, jo vārds *Anvars* ir raksturīgs arābu antroponīmiskajai sistēmai, sal. *Anwar* arābu cilmes personvārds no arābu *anwar* ‘mirdzošais’ (Kohlheim & Kohlheim, 2013, 57), sal. arī <https://www.behindthename.com/name/anwar> (skatīts 12.02.2024.).

2.2. Latvijā samērā jauni personvārdi

Zinot pēdējo desmitgažu tendences personvārdu došanā Latvijā (sal. Balode, 2023; Bušs, 2004a, 2004b), arī šīs grupas apjoms tika pieņemts kā nozīmīgs, bet pēc datu apkopošanas šī izrādījās vislielākā grupa – puse no visiem jeb 21 personvārds, no kuriem astoņi (*Alisa, Amina, Damirs, Daniils, Danila, Daņiļa, Denis, Jelizaveta*) raksturoti jau 2.1. punktā kā pārsvarā slāvisko antroponīmisko sistēmu reprezentējošie personvārdi. Pārējie 13, kas nav raksturīgi tikai Latvijas cittautiešiem, ir *Aleks, Alekss, Anabella, Braiens, Denīze, Dilans, Domeniks, Džesika, Eimija, Emija, Emilia, Gabriella* un *Heidija*. Tradicionālajā vārdadienu kalendārā no visiem vārdiem ir iekļauts tikai *Alekss*, kas ir arī izplatītākais šīs grupas vārds – vairāk nekā 2250 vārda nēsātāju. Kā samērā rets vārds ar nedaudz vairāk nekā 500 vārda nēsātājiem ir minams arī *Aleks*, bet pārējie vārdi ir reti – ar 100 līdz 500 vārda nēsātājiem. Tie visi topošajā vārdnīcā iekļuvuši, jo iekļāvušies 200 populārāko meiteņu un zēnu vārdu kategorijā. Turklāt Centrālās statistikas pārvaldes datu vizualizācija „100 populārākie jaundzimušo personvārdi 100 gados” (CSP) rāda, ka visbiežāk šie vārdi doti ārzemēs dzimušiem bērniem, it īpaši *Dilans, Džesika, Emilia* un *Gabriella*. Katrs no iesesliem viens pats būtu pietiekams, lai izskaidrotu šo vārdu trūkumu K. Siliņa vārdnīcā.

Jānorāda gan, ka pieciem vārdiem K. Siliņa vārdnīcā ir dotas līdzīgas (līdzlākoties arī izplatītākas) formas – *Aleksis* (nevis *Alekss*), *Dominiks* (nevis *Domeniks*), *Emilija* (nevis *Emilia*), *Gabriela* (nevis *Gabriella*) un *Heidi* (nevis *Heidija*). Visi vārdi ir iekļauti paplašinātajā vārdadienu kalendārā, izņemot *Emilia*, kas neatbilst latviešu valodas pareizrakstības normām.

2.3. Reti, bet tradicionālajā vārdadienu kalendārā iekļauti vārdi

Analīzes procesā līdzās hipotēzē pieņemtajām personvārdu grupām tika nodalīta vēl viena grupa. Tie ir personvārdi, kas reālajā lietojumā sastopami ļoti reti (vai pat vispār nav sastopami), bet kas ir iekļauti tradicionālā vārdadienu kalendārā. Šiem vārdiem ir grūti vai pat neiespējami noteikt, kāpēc to nav K. Siliņa vārdnīcā, jo iesesli var būt dažādi – tie Latvijā parādījušies pēc 1980. gada, kad pabeigts vārdnīcas manuskripts, vai arī personu ar šādu vārdu bijis tik maz, ka vārds nav nonācis K. Siliņa redzeslokā un kartotēkā. Šādi vārdi ir apzināti 18 – *Ako, Aldris, Amalda*,

Amanta, Ārvalda, Ārvalds, Bernedīne, Digmārs, Dite, Dzelde, Dziedra, Dzīle, Edvarts, Gaitis, Guntris, Halina, Imalda un Junora. Gandrīz visiem vārdiem ir mazāk nekā 40 nēsātāju, lielākajai daļai – mazāk par 10, tikai *Edvartam* – nedaudz zem 120, bet vārds *Ārvalda* PMLP nav reģistrēts vispār. Turpmāk daži pieturas punkti, kas varētu izskaidrot šo vārdu iztrūkumu K. Siliņa vārdnīcā.

Par viena vārda neiekļaušanu vārdnīcā tās ievadā ir eksplīcīti norādīts. Vārdnīcas zinātniskais redaktors O. Bušs min, ka vārdnīcā citu starpā nav uzņemti „libiešu un igauņu vārdi (no senajām hronikām)” (Siliņš, 1990, 34). Starp tiem ir uzskaitīts arī *Ako*. Ja vārdnīcu sagatavotu šobrīd, šis kritērijs neizpildītos, jo *Ako* kā personvārds ir reģistrēts vairāk nekā 10 vārda nēsātājiem, tātad tas šobrīd vairs nav tikai seno hroniku vārds.⁹ Ar argumentu, ka nav pamanīts reālā lietojumā (Siliņš, 1990, 34), vārdnīcā nav iekļauts arī manuskriptā fiksētais vārds *Bernadīna*, kas līdzīgs topošajā vārdnīcā iekļautajam vārdam *Bernedīne* (ar mazāk nekā 10 vārda nēsātājām). Līdzīgi K. Siliņa vārdnīcā iekļauti personvārdi ir *Ārvaldis* (nevis *Ārvalds*), *Dita* (nevis *Dite*), *Edvards* (nevis *Edvarts*), *Gaitis* (nevis *Gaits*) un *Haļina* (nevis *Halina*), kā arī pretējā dzimuma vārdi – *Ārvaldis* (nevis *Ārvalda*), *Dziedris* (nevis *Dziedra*), *Dzīlis* (nevis *Dzīle*) un *Guntris* (nevis *Guntra*).

Par dažiem vārdiem var izteikt pieņēmumu, ka tie 20. gadsimtā ir doti, bet K. Siliņš tos nav pamanījis. Par to ļauj spriest meklējumu rezultāti vietnē *periodika.lv*, kas uzrāda avižu rakstus, kuros minētas reālas personas ar vārdiem *Aldris* (20. gadsimta 70. gados), *Amalda* (20. gados), *Halina* (50. gados), *Imalda* (60. gados) un *Junora* (30. gados).¹⁰ Pēc uzvārdiem un konteksta spriežot, tie ar lielu ticamību ir latvieši. Atsevišķi vārdi periodikā parādās arī dažādu literāru darbu tēliem, piemēram, *Aldris*, *Dite*, *Dzelde*, *Junora*, kas, iespējams, sekmējuši reālu vārdu došanu. Savukārt vārds *Edvarts* ir zināms kā literārs pseidonīms, piemēram, rakstniekam Edvartam Virzam (1883–1940, istajā vārdā Jēkabs Eduards Liekna).

⁹ Kopš 2023. gada tas arī ir ietverts tradicionālo vārdadienu kalendārā.

¹⁰ Personvārdus, kas rakstībā sakrīt vai tuvi sugasvārdiem, šādi pārbaudīt nevarēja, jo kopējais atrasto vienību skaits bija pārāk liels.

Secinājumi

Pieņemumu, ka viens no galvenajiem vārdu iztrūkuma iemesliem K. Siliņa vārdnīcā pretstatā topošajai personvārdu vārdnīcai ir vārdnīcu atšķirīgā pamatnostāja, proti, latviešu vai Latvijas personvārdu vārdnīca, kur pēdējā iekļaujas arī biežāk lietotie Latvijas dažādu mazākumtautību personu vārdi, tikai daļēji apstiprina reāli analizētais personvārdu materiāls, piemēram, vārdi *Alisa*, *Jevgenija*, *Jelizaveta*. Krietni biežāk iemesls ir attiecīgā personvārda ienākšana un/vai izplatīšanās Latvijā 21. gadsimtā. Šajā grupā iekļaujas gan dažādi Rietumeiropas valodās lietoti personvārdi, piemēram, *Braiens*, *Denīze*, *Džesika*, *Eimija*, gan slāvisko antroponimisko sistēmu reprezentējošie personvārdi, piemēram, *Damirs*, *Daniils*, *Denis*. Tas liecina, ka pēdējās desmitgadēs ir mainījušies gan latviešu, gan Latvijas cittautiešu personvārdu došanas paradumi.

Gandrīz pusei analizēto personvārdu to neiekļaušanas iemesls K. Siliņa vārdnīcā tomēr nav noskaidrojams, jo tie ir ļoti reti doti, reizēm pat unikāli vārdi, kas iekļauti tradicionālo vārdadienu kalendārā. Tieši šajā grupā sastopami arī latviskas izcelsmes personvārdi, piemēram, *Ārvalda*, *Dzelde*, *Dziedra*.

Pēc vārdu analīzes jāsecina arī, ka dažu vārdu iekļāvums tradicionālo vārdadienu kalendārā nešķiet pamatots. Pie tradicionāli latviskiem vārdiem, pēc autores domām, nav pieskaitāmi *Anvars* un *Halina*, savukārt *Bernedīne* ir okazionāls veidojums, bet *Ārvalds* un *Gaits* ir jau esošo (un biežāk doto) *Ārvaldis* un *Gaitis* varianti.

Pateicība

Gaviļniecei Laimutei Balodei par atsaucību un atbalstu, kā arī konstruktīvu un ražīgu līdzdalību jaunās Latvijas personvārdu vārdnīcas rakstīšanā.

AVOTI UN LITERATŪRA

Balode, L. (2023). Ko atklāj mūsdienu Latvijas iedzīvotāju priekšvārdi. In *Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 150. dzimšanas dienas atcerei veltīta starptautiska zinātniska konference „Endzelīns. Valoda. Laiks”*. Tēzes. / *International Scientific Conference “Endzelīns. Language. Time” to commemorate the 150th anniversary of academician Jānis Endzelīns. Abstracts* (7.–8. lpp.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts.

Bielenstein, A. von (1892). *Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert. Ein Beitrag zur ethnologische Geographie und Geschichte Russlands*. St. Petersburg.

Bušs, O. (2004a). Jaunais gadu tūkstotis sākas ar revolūciju. In *Tavs vārdadienu kalendārs. 2005. 2006. 2007* (417.–421. lpp.). Rīga: Nordik.

Bušs, O. (2004b). Daži „eksotismi” mūsdienu visjaunāko latviešu personvārdu sistēmā. In *Tavs vārdadienu kalendārs. 2005. 2006. 2007* (422.–424. lpp.). Rīga: Nordik.

CSP – Centrālās statistikas pārvaldes datubāze „100 populārākie jaundzimušo personvārdi 100 gados”. Pieejams: <https://tools.csb.gov.lv/names/lv/0/0/20> (skatīts 08.02.2024.).

Kohlheim, R. & Kohlheim, V. (2013). *Lexikon der Vornamen*. Mannheim, Zürich: Dudenverlag.

PMLP – Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes pētniecības nolūkiem sniegtie dati (2022. gada novembris).

Siliņš, K. (1990). *Latviešu personvārdu vārdnīca*. Rīga: Zinātne.

I J K A W & ! A S R L
I D Z C K , U G K F J
Q I E J W X ! A S R Y D
I Z C K , U G A H T J P
H & K W & ! I S R & B H
K K A H T O P M E Y W X & !
I N M E ? I D Z C K , U G
I & J V W X ! A S R Q F J
A I N Q F J I Y I V K W X ! A
N Y N H T O P M E ? & J
H I H I D Z C K , U G & Y N Q

APSVEICAM

Congratulations

- **MARGARET A. MACKAY** (MĀRGRITA MAKIJA)
- **KATHERINE CAMPBELL** (KETRĪNA KEMPBELA)

A Reel for Laimute

Ārija Laimutei

It has been a pleasure and an honour to commission and compose the gift of “A Reel for Laimute” as she celebrates this special birthday. It comes on behalf of the many friends and colleagues that she has made here in Scotland over her years of fruitful contacts with scholars in the world of onomastic studies, including the late Professor WFH (Bill) Nicolaisen and the late Dr Doreen Waugh.

Gatherings here for conferences and workshops often include an element of music, instrumental or vocal, or both, in their programmes, enabling attenders to mingle and relax in an informal way.

Here Dr Campbell writes about the creation of the dance tune “A Reel for Laimute”.

In 2020, I was invited by Dr Margaret (Maggie) Mackay to compose an air as a contribution to a Festschrift for her colleague and friend Professor Máiréad Nic Craith (see further Mackay & Campbell, 2020). I chose to create a composition based on linking the letters of Máiréad’s name to musical notes, using the table below. For “Air for Máiréad”, only the first name of the recipient was employed. Here the same methodology has been used, but both the first name and surname of “Laimute Balode” form the basis of the tune. This approach seemed highly appropriate as a gift in honour of Laimute, a scholar of names.

Letter of Alphabet	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m
Musical Equivalent	C	D	E	F	G	A	B	C	D	E	F	G	A
Letter of Alphabet	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z
Musical Equivalent	B	C	D	E	F	G	A	B	C	D	E	F	G

The letters thus correspond to the following notes:

L = G	B = D
a = C	a = C
i = D	l = G
m = A	o = C
u = B	d = F
t = A	e = G
e = G (changed to C)	

These notes form the basis of the first two bars of melody, although the last letter of Laimute, e = G, was transformed to a C on subsequent play throughs. In order to complete the second bar, a couple of notes also needed to be added (A, G). The opening melody is then repeated with a variation at the end to complete the first part of the tune. The second part of the tune is contrasting in nature, being more flowing and covering a wider range than the first. The structure of the tune was originally conceived as a strathspey (a dance tune with dotted rhythms), but this later changed to a reel – a lively dance tune, typically made up of mainly quavers or semiquavers, in 4/4 or 2/4 time, as this seemed to better fit the melody. Overall, the tune falls in the mixolydian mode (the scale used by the Highland bagpipe), with its characteristic flattened 7th, although the 6th of the scale is absent.

The tune is shown below in its original key of G, although I later transposed it to A for the fiddle (which has the lowest string, G, this being the lowest note of the piece in that key). I asked some musicians to try this out on fiddle and flute. The fiddler thought that it had a Northern feel. This pleased us greatly, as it was at a visit by Laimute to the University of Edinburgh as a guest of its Northern Scholars Scheme, in 2008, that she and Maggie first met. She gave a public lecture on “Street names of Riga in historical and multi-cultural context”, and also addressed a conference in Dundee of the Scottish Place-Name Society in a paper on Latvian place-names, with a special focus on hydronyms. The tune notation is shown below, and a recording of it played on fiddle, flute and keyboard can be found at [<https://www.youtube.com/watch?v=Lb7tJ-prpaw>].

“A Reel for Laimute”

We hope that Laimute will long enjoy hearing and dancing to the tune composed for her and that members of her families – kin, friends, colleagues – will take pleasure in listening to it, dancing to it and playing it too.

It comes with our warmest affection and deepest respect.

Dr Margaret (Maggie) Mackay

Dr Katherine (Kath) Campbell

BIBLIOGRAPHY

Mackay, M. A. & Campbell, K. (2020). Air for Máiréad. In Kockel, U., McDermott, P. & Campbell, L. (eds.), *Per Scribendum, Sumus: Ethnopoiesis, Or: Writing Heritage* (pp. 166–167). Zürich: LIT Verlag.

I T J K A W & ! A S R L H
I D Z C K , U G K F J
Q I E [J] W X ! A S R Y D
I Z C K , U G A H T O P
H & K W & ! I S R & B H
K K A H T O P M E Y W X & !
I N M E ? I D Z C K , U G
I & [J] V W X ! A S R Q F J D
A I N Q F J I Y I V K W X ! A
N Y N H T O P M E ? & [J
H I H I D Z C K , U G & Y N Q

- PAULS BALODIS
- MARTA BALODE

Vārdi, uzvārdi un vietvārdi mūsu ģimenē: nenopietni nopietns apskats

First Names and Surnames in Our Family

Priekšvārdi

Jubilāre LAIMUTE, piedzimusi jauktā lietuviešu-latviešu ģimenē izsūtījumā Sibīrijā, Baikāla ezera salā, savu vārdu ieguva, pateicoties vecākiem, kas izvēlējās savai meitai īsti baltisku, mitoloģisku vārdu, baltu dievietes Laimas – likteņlēmējas – vārdu, kura etimoloģija saistāma gan ar ide. verbu **leid-* ‘likt, atlaist’ (Fraenkel, 1965, II, 333), gan ide. **lēi-* ‘liet, tecēt, pilēt’, no kā *laime* ar sākotnējo nozīmi ‘bagātība, pārpilnība’ (Mažiulis, 1981, 291; Karulis, 1992, I, 490–491). Tā kā ģimenē piedzima nevis dieviete, bet gan maza meitenīte, vārdam pievienoja lietuviešu deminutīvo piedēkli *-ut-*. 1954. gadā šādu vārdu ieguva 217 jaundzimušās (VLKK). Vārda popularitāte turpmākajos gados auga līdz pat 500 (1962. gadā), pēc tam popularitātes likne gāja lejup. Pēdējo 20 gadu laikā popularitāte pilnīgi izzudusi (gadā jaundzimušajām tiek dots 0–1 vārds). Lietuvā šobrīd dzīvo 5525 *Laimutes* (VLKK). Latvijā ir reģistrētas 42 *Laimutes*, ticamāk, ka lielākoties lietuviešu tautības (PMLP). Laimute kolēģu kolektīvā vienmēr saukta par *Laimīti*, mājās bērnībā lietots onkuļa Jāņa sacerēts mīļvārdiņš *Mutkis* < *Mute* < *Laimute*, bet mazbērni, pielāgojot somu valodai, vecmāmiņu sauc par *Mummi*.

Laimutes mamma ILMA – latviete, kas dzimusi uz Latvijas un Lietuvas robežas, 18 gadu vecumā kā ģimnāziste izsūtīta uz Sibīriju. Vārds *Ilma*, kas Latvijā nav nemaz rets, ir somugru cilmes: saistīts ar somugru gaisa dievietes vārdu *Ilma* / *Ilmatar* vārdu (Siliņš, 1990, 161), kas darināts no *ilma* ‘gaiss’. Vārds, pēc Klāva Siliņa datiem, pirmo reizi reģistrēts Vidzemē 1908. gadā, kalendārā iekļauts 1915. gadā, visiecientākais bijis laika

posmā no 1920. gada līdz 1944. gadam. Mūsdienās šis vārds vairs nav populārs – Latvijā ir vien 188 *Ilmas*.

Laimutes tēvs VĪTAUTS (liet. VYTAUTAS) – lietuvietis, kurš kā trešā kursa students no Kauņas garīgā semināra tika izsūtīts uz Sibīriju, kur satika latvieti Ilmu. Vītauts bija vidējais no trim dēliem turīgā lietuviešu ģimenē. Katrā vai gandrīz katrā lietuviešu ģimenē kāds no bērniem tika nosaukts karaļa vai dižkunigaiša vārdā – tā bija tradīcija un arī goda lieta. Tieši 20. gadsimta 30. gados, kad tika svinīgi pieminēta viņa 500. nāves gadadiena, visā valstī bija īpaši populārs dižkunigaiša Vītauta vārds (valdījis 1392–1430). Tas ir divcelmu lietuviešu vārds: *Výtautas* < (*iš*) *výdo* ‘ieraudzīja’ + *tautà* ‘tauta’, resp., ‘tāds, kas redz tautu’ (Kuzavinis & Savukynas, 2009, 339). Padomju gados šis vārds lietuviešu ģimenēs liecināja par slēptu rezistenci, tautiskuma izpausmi. Visiecinītākais vārds bijis 1958. gadā (dots 1538 jaundzimušajiem), pēdējos 20 gados popularitāte kritusies – ik gadu ap 60–70 zēnu tiek dots vārds *Vytautas* (VLKK). Mūsdienās šis vārds vairs neiekļūst populārāko desmitniekā. Tomēr kopumā Lietuvā šobrīd dzīvo 39 697 *Vītauti* (VLKK). Arī Latvijā šis vārds savulaik ir bijis iecienīts: pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1901. gadā, kalendārā *Vītauts* (ar īso saknes patskani) iekļauts kopš 1879. gada, popularitātes virsotnes baudījis no 1920. gada līdz 1944. gadam (Siliņš, 1990, 330–331). Pēc PMLP datiem – Latvijā ir reģistrētas 535 personas, vārdā *Vītauts* un 12 – *Vītauts*.

Laimutes vecmamma no mātes puses – MATILDE. Dzimtas saknes nāk no Sēlijas – no Subates puses, mežsarga kuplās ģimenes jaunākā atvase. Mazbērni Matildi sauca par *Babīti Tildiņu*. Matildes vārds ir vācu izcelsmes: senaugšvācu *macht* ‘vara, spēks’ (vai *magd* ‘meitene’) + *hiltja* ‘cīņa’ (Siliņš, 1990, 234). 1920. gadā šis priekšvārds bijis 100. populārākais Latvijā, pēc 100 gadiem – 2020. gadā – atkal atgriezās kā 64. populārākais jaundzimušo vārds (CSP). Mūsdienās tas ir samērā reti sastopams vārds – kopā visā Latvijā ir 346 *Matildes* (PMLP).

Laimutes vectēvs no mātes puses – PAULIS (dažos dokumentos arī PĀVELS), latvietis, kas dzimis uz Latvijas un Lietuvas robežas, pie Laucesas ezera, bijis vienīgais dēls ģimenē, kur auga vēl divas vecākas māsas. Izglītots saimnieka dēls, cara laikā strādājis arī bankā. Bērni un mazbērni vectēvu sauca par *Papīti Paulīti*. Vārds *Paulis* ir latīņu izcelsmes

ar nozīmi ‘mazs’. Pēc K. Siliņa datiem, pirmo reizi vārds pierakstīts 1532. gadā Kurzemē, vispopulārākais bijis laika posmā no 1863. gada līdz 1919. gadam (Siliņš, 1990, 259), 20. gadsimta sākumā pat bija iekļuvis populārāko vārdu simtniekā (CSP). Latvijā mūsdienās dzīvo 246 *Pauli*. Ievērojami populārāks ir vārda variants *Pauls* – 1194 (PMLP), kas atgriežas arī kā jaundzimušo vārds.

Laimutes vecmamma no tēva puses – lietuviešu ELENA, kas dzīvoja Lietuvas vidusdaļā, Suvalkijā, netālu no Marijampoles. Vārds ir latinizēta grieķu izcelsmes vārda *Helena* forma < sengrieķu *hēlēnē* ‘gaišā, tīrā’ (Kuzavinis & Savukynas, 2009, 120–121) vai gr. *helein* ‘uzvarēt’, vai arī *helenē* ‘lāpa’ (Siliņš 1990, 150). Vārda *Elena* popularitāte 20. gadsimta sākumā bija niecīga, taču strauji pieauga, augstāko punktu sasniedzot 1931. gadā (633 jaundzimušo), pēc tam gan popularitātes līkne ir slidējusi lejup (VLKK). Šķiet, ka pēdējos 20 gados vārda popularitāte atkal ir augusi (piemēram, 2016. gadā jau 60 jaundzimušo (VLKK)), resp., vecmāmiņu un vecvecmāmiņu vārdi atgriežas. Mūsdienās Lietuvā ir 22 260 personas ar šo vārdu (VLKK), lielākoties vecākās paaudzes pārstāves.

Laimutes vectēva no tēva puses vārds – JOZS (liet. JUOZAS), lietuvietis, kas dzimis un dzīvojis Lietuvā, Suvalkijā, pie Vilcavišķiem, liels joku plēsējs, kas nopietni neesot mēdzis runāt nekad. Mazbērniem viņš bija *Diedukas*. Ģimenē klida leģenda, ka viņš ir no Bulgārijas atjājis uz zirga kā artilērists. Priekšvārds *Juoza*s ir saīsināta forma no liet. *Juoza*pas, ko skaidro ar senbreju izcelsmes latinizētu formu *Josephus*, *Joseph* < *Jōsēj* ‘Jahve pievienos, pavairo; Dievs palīdzēs’ (Kuzavinis & Savukynas, 2009, 184, 185). Vārds bijis visizplatītākais laika posmā no 1940. gada līdz 1960. gadam, mūsdienās popularitāte ļoti kritusies – gadā ne vairāk par 20 jaundzimušajiem (VLKK). Kopā Lietuvā ir 26 873 personas ar šo vārdu (VLKK).

Laimutes vīrs – ĒRIKS – kurzemnieks, kura saknes ir arī no lībiešiem. Vārds ir senskandināvu cilmes ar nozīmi ‘vienmēr valdnieks; vienvaldnieks’ (Behind the Name) vai senaugšvācu izcelsmes ar nozīmi *ēra* ‘gods’ + *riči* ‘varens; valdnieks’ (Siliņš, 1990, 119). Zēns vārdu ieguvis divu iemeslu dēļ: Ēriks bijis mammas Martas māsasdēls, kurš kara laikā pazudis, kā arī par Ēriku sauca iecienītu Dundagas slimnīcas ārstu, kas

palīdzēja mazajam Ērikam nākt pasaulē. Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem, simts gadu laikā vārds vienmēr ir iekļauts 100 izplatītāko Latvijas priekšvārdu sarakstā (CSP). Vārds *Ēriks* mūsdienās ir visai izplatīts – Latvijā reģistrēta 5571 persona (PMLP).

Laimutes dēls – PAULS – vārdu ieguva, pateicoties Laimutes vectēvam Paulim – mantots ģimenē. Vārds Latvijā populārāko personvārdu simtniekā ir minēts gan 20. gadsimta sākumā, gan atgriezies arī 21. gadsimta sākumā (CSP).

Laimutes vedekla – MONIKA – lietuviete, vecākā meita triju bērnu ģimenē. Viņas vārds ir latīņu izcelsmes ar nozīmi ‘vienīgā’. Lietuvā šis vārds vispopulārākais bijis no 1980. gada līdz 2005. gadam. Vārds *Monika* ir ievērojami plašāk izplatīts Lietuvā nekā Latvijā: attiecīgi 12 014 un 957 (VLKK; PMLP).

Laimutes meita – MARTA – vārdu ieguva par godu tēva Ērika mammai Martai (ģimenē bija divas Martas Balodes). *Marta* – aramiešu izcelsmes vārds ar pirmatnējo nozīmi ‘kundze’. Vārda pirmais reģistrējums – Rīgā 16. gadsimta beigās, īpaši populārs bija laikā no 1863. gada līdz 1919. gadam (Siliņš, 1990, 233). Vārds ir no tiem, kas mūsdienās ir atdzimis, – 1985. gadā atgriezies populārākajā simtniekā (CSP), tas ir arī starp 10 populārākajiem jaundzimušo vārdiem (2023. gadā ieņēma popularitātes tabulā 7. vietu). Latvijā kopumā ir 5988 dažāda vecuma *Martas* (PMLP).

Laimutes mazbērni – LIEPA, NORBERTS, PAULA un VILIS. *Liepa* ir baltu izcelsmes vārds, kā priekšvārds izplatīts tikai lietuviešu valodā, tā popularitāte strauji pieauga kopš 2001. gada, Lietuvā ir 3645 *Liepas* (VLKK), 2023. gadā šis vārds bija 3. populārākais. Latvijā ar priekšvārdu *Liepa* ir reģistrētas 20 meitenes (PMLP). *Norberts* ir ģermāņu izcelsmes vārds: senaugšvācu *nord* ‘ziemeļi’ + *beraht* ‘spīdošs, slavens’ (Siliņš, 1990, 251). Vārds nav ļoti populārs, visā Latvijā ir vien 221 persona ar šo vārdu. Mazmeitiņa *Paula* nosaukta pēc sava tēta Paula vārda kā spēlē: „Paula meita Paula”. Vārds Latvijā ir zināms kopš 19. gadsimta beigām, darināts no vīriešu vārda *Pauls* (Siliņš, 1990, 259). Vārds *Paula* bijis izplatīts no 1863. gada līdz 1919. gadam, mūsdienās tā popularitāte pieauga kopš 1995. gada (CSP), un vārds joprojām ir starp

ieciēnītākajiem (2023. gada 10 populārāko jaundzimušo vārdu tabulā ieņem 8. vietu). Latvijā ir 3707 visu vecumu *Paulas* (PMLP). Pastarītis *Vilis* vārdu ieguva, pateicoties līdzīgam skanējumam latviešu, lietuviešu (*Vilius*) un somu (*Ville*) valodā. Vārda izcelsme – īsforma no pv. *Vilhelms* – no senaugšvācu *willo* ‘griba’ + *helm* ‘bruņucepure’ (Siliņš, 1990, 326). *Vilis* pirmo reizi Latvijā (Vidzemē) ir reģistrēts 1601. gadā, bijis noturīgi populārs ilgu laiku – no 1863. gada līdz 1944. gadam (Siliņš, 1990, 327). *Vilis* Latvijā līdz pat 1965. gadam noturējies populārāko vārdu simtniekā (CSP). Šobrīd Latvijā kopā ir zināmi 989 šī vārda īpašnieki (PMLP).

Uzvārdi

Jubilāres meitas uzvārds līdz 1976. gadam bija ANELAUSKAITE. Lietuviešu uzvārds ANELAUSKAS, kas ir samērā rets Lietuvā, zināms vienīgi no Suvalkijas – no Kalvarijas un Ļudvinavas apkārtnes. Šo uzvārdu valodnieki ar jautājuma zīmi saista ar sieviešu priekšvārdu *Anelē* vai ar vīriešu personvārdiem *Anis*, *Anys* (LPŽ, 1985, I, 106–108). Skolas gados, kad parasti tiek aktīvi lietotas iesaukas, Laimuti klasesbiedri sauca, pārveidojot uzvārdu par *Angelauskaiti* vai *Angelēlis* ‘eņģelītis’.

Uzvārds BALODIS, ko jubilāre ieguvusi pēc laulībām no vīra, ir faunas (putnu) semantikas latviešu izcelsmes uzvārds < latv. *balodis*, kas šobrīd ir 10. izplatītākais uzvārds Latvijā: *Balodis* – 2239, *Balode* – 2560 (PMLP 2024. gada dati).

Laimutes mātes uzvārds bija AŠAKA. Ģimenē uzvārdu AŠAKS mēdza skaidrot kā darinātu no adjektīva *ašs*. Tomēr valodnieki izsaka minējumu, ka tas varētu būt saistīts arī ar lietuviešu leksēmu *ašaka* ‘asaka’ (Mežs et al., 2019, 120). Tas ir rets uzvārds Latvijā (62 vīr. + 67 siev.) (LUV), tiek uzskatīts par Sēlijas uzvārdu.

Laimutes vecmammam uzvārds bija ČŪRIŠKA, kam nav skaidra izcelsme. ČŪRIŠKIS ir ļoti rets uzvārds Latvijā (3 vīr. + 24 siev.) (LUV), izplatīts Sēlijā, 1935. gadā fiksēts Ilūkstes un Jēkabpils apkārtņē. Varbūt tas saistāms ar vietvārdu *Čūrišķi*, iespējams, arī ar latv. izlokšņu vārdu *čūra* ‘čurkste’, arī ‘bezdelīga’, *čūra* ‘avotaina vieta’ (Mežs et al., 2019, 188).

Vietvārdi

BAIKĀLA, kura salā ir dzimusi Laimute, jeb pasaules dziļākā ezera nosaukumam ir vismaz pārdesmit izcelsmes hipotēzu – ķīniešu, burjatu, jakutu, tjurku, pat arābu un tibetiešu. Tjurku valodā šo ezeru sauc *Bai-Kul* ‘bagāts ezers’, jakutu valodā *Baigal* ‘liels, dziļš ūdens’, mongoļu valodā to dēvē par *Baigal Dalai* ‘liels ezers’, burjatu valodā – *Baigal-Nuur*, ķīniešu valodā – *Beihai* ‘ziemeļu ezers’ u. c. (Gurulev, 1991). Baikāls metaforiski tiek saukts par *Zilo Sibīrijas aci* vai *Sibīrijas pārli*.

Bērnības vasaras Laimute pavadīja EGLAINĒ < latv. *egle*, mājās, ko sauca KALNEZERI, jo līdzās bija gleznains LUSTBERGAS EZERS, kura nosaukums darināts no māju grupas vārda LUSTBERGA < vācu *lustig* ‘priecīgs’ + *berg* ‘kalns’.

Skolas gaitas Laimute sāka un pirmo klasi pabeidza tēva jaunības dienu pilsētā, kas padomju laikā saukta par KAPSUKU (1955–1989). Pilsēta tika pārdēvēta Lietuvas Komunistu partijas līdera Vinca Mickeviča-Kapsuka piemiņai par godu, taču agrāk un mūsdienās to sauc par MARIJAMPOLI < *Marijanpole* ‘mariāņu kongregācijas pilsēta’. 17. gadsimtā tur bijis ciems *Pašešupio kaimas*, kas darināts no upes vārda *Šešupė*, vēlāk apdzīvotas vietas nosaukums ticis nomaiņīts pret *Starapole*. Kad mūki mariāņi uzcēla klosteri un baznīcu, Starapole tika savienota ar Marijampoli. Pirmo reizi Marijampoles vārds minēts dokumentos 1756. gadā (Vanagas, 1996, 142–146).

VILŅA – Laimutes skolas, jaunības un studiju laika pilsēta. Nosaukums liet. VILNIUS, kas senajos dokumentos bieži rakstīts arī formā *Vilna*, *Wilnia*, *Wilne* (acīmredzot senākā forma ir saglabājusies arī tradicionālajā latviešu nosaukumā *Viļņa*), ir radies no upes – Neres kreisās pietekas – vārda *Viļņa* (liet. *Vilnia*), ko mūsdienās dēvē par *Vilneli* (liet. *Vilnelė*), kas savukārt darināts no liet. *vilnis*, *vilnyti* ‘viļņoties’ (Vanagas, 1996, 142–146; 1981, 384). Pilsētas nosaukums dokumentos pirmo reizi pieminēts 1323. gadā dižkunigaiša Ģedimina vēstulēs.

RĪGA – pilsēta, kurā pavadīti daudzi Laimutes dzīves un darba gadi, kur aizstāvēta disertācija, kur piedzimusi meita Marta. Par pilsētas nosaukumu ir izteiktas vairākas hipotēzes. Tas tiek saistīts gan ar latīņu *rigata*

‘apslacīta’, gan vācbaltu *Riege*, krievu *riga*, lībiešu *rīj* ‘rija’, gan ar vācu apvidvārdu *riego* ‘vecupe, joma’, viduslejasvācu vārdu ar nozīmi ‘strauts, grāvis ar ūdeni’, gan ar personvārdu *Riga* (Balode & Bušs, 2015, 191). Valodnieki šo nosaukumu uzskata par baltu cilmes vārdu, to saistot ar upītes vārdu (*Rīga* jeb vēlāk *Rīdzene*, kas 1730. gadā tikusi aizbērtā), un vārdā saskata baltisko sakni *ring-* ‘locīties, vīties, tecēt līču loču’, kas redzama daudzos vietu un ūdeņu vārdos Lietuvā un Latvijā. Turklāt latviešu valodā ir arī sugasvārds *rīdziņa* ‘maza upīte’, kura sakne saistīta ar iepriekš minēto (Balode & Bušs, 2015, 192–193).

JŪRMALA – pilsēta, kurā pavadīti pirmie laulības gadi, kur piedzimis dēls Pauls – kā atsevišķa pilsēta ir jauna, izveidota tikai 1959. gadā, apvienojot vairākas apdzīvotas vietas – Ķemerus, Jaunķemerus, Sloku (SLOKA, kur dzīvojusi Laimutes jaunā ģimene, jau pieminēta senos dokumentos 1255. gadā kā *Slock* vai *Schlocken* – zvejniekciems pie Slocenes upes), Kaugurus, Vaivarus, Asarus, Mellužus, Pumpurus, Jaundubultus, Dubultus, Majorus, Dzintarus, Buldurus, Lielupi, Priedaini. Jūrmalas pilsētas nosaukums ir skaidras latviešu cilmes jauns vietvārds, darināts kā saliktenis *jūra + mala* (Balode & Bušs, 2015, 122).

SALASPILS – vairāki Laimutes jaunības gadi pavadīti Zinātņu akadēmijas aspirantu kopmītnē. Salaspils līdz 1919. gadam vāciski saukta *Kirchholm* ‘baznīcas sala’. Mūra pils 1186. gadā tika uzcelta mazajā Daugavas salīnā *Holme* (‘maza sala’), kas no 13. gadsimta vidus vāciski saukta *Kirchholm*, no 17. gadsimta latviski – *Mārtiņšala*. 14. gadsimta 60.–70. gados Livonijas ordenis uzcēla jaunu konventa tipa mūra pili *Neu-Kirchholm* un Sv. Jura baznīcu Daugavas labajā krastā. Pie pils veidojusies pilsētiņa. Tagadējais pilsētas nosaukums darināts kā saliktenis no latviešu sugasvārdiem *sala + pils* (Balode & Bušs, 2015, 200–201).

DUNDAGA – Laimutes ģimenes visu skaisto vasaras atvaļinājumu vieta, vīramātes Martas mājas. Dundagas vārds (*Donedange*) pirmo reizi dokumentos ir minēts 1245. gadā. Pats vārds un īpaši pils ir apvīta ar daudzām leģendām. Nosaukuma darināšana un semantika nav īsti skaidra. Ir ziņas, ka 1846. gadā gleznotājs Jūliuss Dēriņš to skaidrojis kā ‘niedru kakts’. Līdzīgās domās ir Jānis Endzelīns (Lv, 1956, I, 238), pieļaujot disimilāciju: *Dundaga* < *Dundanga* < rekonstruēta forma

Duondanga < *duonis* ‘meldrs’ + *danga* ‘1. iebraukta gramba; 2. bedre uz ceļa; 3. kaktis, stūris; 4. cietzemes mēle purvā; pussala’ (ME, 1923, I, 437).

HELSINKI – Somijas galvaspilsēta, kur jubilāre docēja baltu valodas un vadīja baltistikas studijas 25 gadus. Pilsētu dibināja zviedri ar nosaukumu *Helsingfors* – pirmo reizi tas minēts (zv. *Helsingefors*) 1548. gadā; pamats *helsing*s bieži sastopams skandināvu toponīmijā, taču tā nozīme ir neskaidra. Komponentis *-fors* zviedru valodā nozīmē ‘ūdenskritums’, jo pilsēta sākotnēji atradās pie Vantas upes ūdenskrituma. Somu nosaukums *Helsinki* ir cēlies no zviedru nosaukuma *Helsing* vai *Helsinge*, sāsinot sākotnējo *Helsingefors* (SP, 2007, 75–76).

ATSAUCES

- Balode, L. & Bušs, O. (2015). *No Abavas līdz Zilupei. Vietvārdu cilmes īsā vārdnīca*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Behind the Name – Eric. *Behind the Names*. Retrieved February 12, 2024, from <https://www.behindthename.com/name/eric>
- CSP – Centrālā Statistikas pārvalde. *100 populārākie jaundzimušo vārdi Latvijā*. <https://tools.csb.gov.lv/names/lv/0/0/20/245> [skatīts 12.02.2024.].
- Fraenkel, E. (1962–1965). *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. Heidelberg: Winter, Göttingen.
- Gurulev, S. A. (1991). *Čto v imeni tvoem, Bajkal?* Novosibirsk: Nauka.
- Karulis, K. (1992). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, I–II. Rīga: Avots.
- Kuzavinis, K. & Savukynas, B. (2009). *Lietuvių vardų kilmės žodynas*. Vilnius, 2009.
- LPŽ – Vanagas, A. (red.). (1985). *Lietuvių pavardžių žodynas*, I t. Vilnius: Mokslas.
- LUV – Latviešu valodas aģentūra. *Latviešu uzvārdu vārdnīca*. <https://uzvardi.lv/> [skatīts 09.01.2024.].
- Lvv I – Endzelīns, J. (1956). *Latvijas PSR vietvārdi*, I. Rīga: Zinātne.
- Mažiulis, V. (1981). *Prūsų kalbos paminklai*, 2. d. Vilnius: Mokslas.
- ME – Milenbahs, K. (1923–1932). *Latviešu valodas vārdnīca*, I–IV. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. Rīga: Latvijas Kultūras fonds.

Mežs, I., Stafecka, A., Siliņa-Piņķe, R. & Kovaļevska, O. (2019). *Latviešu uzvārdi arhīvu materiālos: Kurzeme, Zemgale, Sēlija*, I. Rīga: LVA.

PMLP – Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. *Personvārdu datubāze*. <https://personvardi.pmlp.gov.lv/> (skatīts 12.02.2024.).

Siliņš, K. (1990). *Latviešu personvārdu vārdnīca*. Rīga.

SP – Paikkala, S. (ed.). (2007). *Suomalainen paikannimikirja*. Helsinki: Karttakeskus, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Vanagas, A. (1996). *Lietuvos miestų vardai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Vanagas, A. (1981). *Lietuvių hidronimų etymologinis žodynas*. Vilnius: Mokslo.

VLKK – Valstybinė lietuvių kalbos komisija. *Lietuvos Respublikos piliečių vardų sąvadas*. <https://vardai.vlkk.lt/statistika/>

I J K A W & ! A S R L
I D Z C K , U G K F J
Q I E J W X ! A S R Y D
I Z C K , U G A H T J P
H & K W & ! I S R & B H
K K A H T O P M E Y W X & !
I N M E ? I D Z C K , U G
I & J V W X ! A S R Q F J
A I N Q F J I Y I V K W X ! A
N Y N H T O P M E ? & J
H I H I D Z C K , U G & Y N Q

TABULA GRATULATORIA

Agita Kazakeviča (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language Institute of the University of Latvia, LU Akadēmiskais apgāds / University of Latvia Press, Latvia)

Agnė Navickaitė-Klišauskienė (Vilniaus universitetas / Vilnius University, Lithuania)

Agnieszka Rembiałkowska (Uniwersytet Warszawski / University of Warsaw, Poland)

Agris Timuška (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language Institute of the University of Latvia)

Aigars Lielbārdis (LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts / UL Institute of Literature, Folklore and Art, Latvia)

Alberts Sarkanis (Latvija / Latvia)

Alvydas Butkus (Vytauto Didžiojo universitetas / Vytautas Magnus University, Lithuania)

Andra Kalnača (Latvijas Universitāte / University of Latvia)

Anita Helviga (RTU Liepājas Akadēmija / RTU Liepāja Academy, Latvia)

Anita Rožkalne (LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts/ UL Institute of Literature, Folklore and Art, Latvia)

Anna E. Griķe (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language Institute of the University of Latvia)

Anna Frīdenberga (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language Institute of the University of Latvia)

Anna Sedláčková (Leţmō Iljizskūol Līvōd institūt / Latvijas Universitātes Lībiešu institūts / UL Livonian Institute, Latvia)

Anna Stafecka (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language Institute of the University of Latvia)

Anna Vulāne (LU Latviešu valodas institūts; LU Izglītības zinātņu un psiholoģijas fakultāte/ Latvian Language Institute of the University of Latvia; UL Faculty of Education Sciences and Psychology, Latvia)

Annika Hussar (Tallinn University, Estonia)

Anta Trumpa (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language Institute of the University of Latvia)

Aranka Laczházi (Eötvös Loránd University, Hungary)

Arnolds Klotiņš (LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts /
UL Institute of Literature, Folklore and Art, Latvia)

Asta Laugalienė (Vilniaus universitetas / Vilnius University, Lithuania)

Aurelija Kaškelevičienė (University of Helsinki, Finland)

Aurelija Tamošiūnaitė (Johannes Gutenberg-Universität Mainz, Germany)

Aušra Valančiauskienė (Vilniaus universitetas, Lietuva /
Vilnius University, Lithuania)

Axel Holvoet (Vilniaus universitetas / Vilnius University, Lithuania)

Benita Laumane (RTU Liepājas Akadēmija / RTU Liepāja Academy, Latvia)

Birute Klaas-Lang (University of Tartu, Estonia)

Brigita Bušmane (LU Latviešu valodas institūts / Latvian
Language Institute of the University of Latvia)

Christian Zschieschang / Kito Kšižank (Serbski institut, Wótnožka
za dolnoserbske slěženja / Sorbisches Institut, Zweigstelle für
niedersorbische Forschungen, Germany)

Christiane Schiller (Humboldt-Universität zu Berlin /
Humboldt University of Berlin, Germany)

Dace Bula (LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts /
UL Institute of Literature, Folklore and Art, Latvia)

Dace Dalbiņa (Latviešu valodas aģentūra / Latvian Language Agency, Latvia)

Dace Markus (RTU Liepājas Akadēmija / RTU Liepāja Academy)

Daira Vēvere (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language
Institute of the University of Latvia)

Daiva Sinkevičiūtė (Vilniaus universitetas/ Vilnius University, Lithuania)

Dalia Kiseliūnaitė (Klaipėdos universitetas / Klaipėda University, Lithuania)

Diāna Laiveniece (RTU Liepājas Akadēmija/RTU Liepāja Academy, Latvia)

Diego Ardoino (Universität Bern / University of Bern, Switzerland; /
Vilniaus universitetas / Vilnius University, Lithuania)

Dite Liepa (Rīgas Stradiņa universitāte / Rīga Stradiņš University; LU Latviešu
valodas institūts / Latvian Language Institute of the University of Latvia)

Dragos Vlad Topala (University of Craiova, Romania)

Edmundas Trumpa (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language Institute of the University of Latvia)

Eglė Gudavičienė (Vilniaus universitetas, Lietuva / Vilnius University, Lithuania)

Eglė Žilinskaitė-Šinkūnienė (Vilniaus universitetas / Vilnius University, Lithuania)

Ekaterina Protassova (University of Helsinki, Finland)

Elga Melne (LU LFMI Latviešu folkloras krātuve / Archives of Latvian Folklore, ILFA UL, Latvia)

Elga Skrūzmane (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language Institute of the University of Latvia)

Emilia Aldrin (Halmstad University, Sweden)

Ernesta Kazakėnaitė (Vilniaus universitetas / Vilnius University, Lithuania)

Esa-Jussi Salminen (Multia, Finland)

Eva Eglāja-Kristsons (LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts / UL Institute of Literature, Folklore and Art, Latvia)

Eva Ozola (LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts / Institute of Literature, Folklore and Art UL)

Evelīna Zilgalve (Latviešu valodas aģentūra / Latvian Language Agency; Latvijas Universitāte / University of Latvia)

Fred Puss (Institute of the Estonian Language, Tallinn, Estonia)

Gina Kavaliūnaitė (Vilniaus universitetas / Vilnius University, Lithuania)

Gintarė Judžentytė-Šinkūnienė (Vilniaus universitetas / Vilnius University, Lithuania)

Gita Kļaviņa (LU Akadēmiskais apgāds / University of Latvia Press, Latvia)

Grasilda Blažienė (Lietuvių kalbos institutas / Institute of the Lithuanian Language, Lithuania)

Guy Puzey (University of Edinburgh, Scotland)

Harald Bichlmeier (Sächsische Akademie der Wissenschaften zu Leipzig / Saxon Academy of Sciences and Humanities; Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg / Martin Luther University Halle-Wittenberg, Germany)

Helena Leheckova (University of Helsinki, Finland)

Helle Metslang (University of Tartu, Estonia)

Ieva E. Kalniņa (LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts / UL
Institute of Literature, Folklore and Art, Latvia)

Ieva Kalniņa (Latvijas Universitāte / University of Latvia)

Ieva Ozola (RTU Liepājas Akadēmija / RTU Liepāja Academy, Latvia)

Ilga Jansone (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language
Institute of the University of Latvia)

Ilga Migla (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language
Institute of the University of Latvia)

Ilkka Päiväläinen (Helsinki, Finland)

Ilze Rūmniece (Latvijas Universitāte, Humanitāro zinātņu fakultāte)

Ilze Štrausa (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language
Institute of the University of Latvia)

Ina Druviete (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language
Institute of the University of Latvia)

Indra Karapetjana (Latvijas Universitāte, Humanitāro zinātņu fakultāte/
University of Latvia, Faculty of Humanities)

Inguna Teilāne (Daugavpils Universitāte / Daugavpils University, Latvia)

Inita Vītola (Latviešu valodas aģentūra / Latvian Language Agency, Latvia)

Inta Urbanoviča (Latvijas Universitāte / University of Latvia)

Izabela Jakubek-Głąb (University of Helsinki, Finland)

Jānis Oga (LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts / UL
Institute of Literature, Folklore and Art, Latvia)

Jānis Valdmanis (Latvijas Universitāte / University of Latvia)

Joan Tort Donada (Universitat de Barcelona / University of Zaragoza, Spain)

Johanna Viimaranta (University of Helsinki, Finland)

José Antonio Saura Rami (Universidad de Zaragoza /
University of Zaragoza, Spain)

Jowita Niewulis-Grablunas (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w
Poznaniu / Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland)

Jurgis Pakerys (Vilniaus universitetas / Vilnius University, Lithuania)

Kadri Koreinik (University of Tartu, Estonia)

Karl and Renate Pajusalu (University of Tartu, Estonia)

Katharina Leibring (Uppsala University, Sweden)

Katherine Campbell (University of Aberdeen, Scotland)

Kerttu Rozenvalde (University of Tartu, Estonia)

Kristine Vaceka-Ante (Kārļa Universitāte / Univerzita Karlova / Charles University, Czech Republic)

Laimutis Bilkis (Lietuvių kalbos institutas, Vilnius, Lietuva / Institute of the Lithuanian Language, Vilnius, Lithuania)

Laura Paula Jansone (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language Institute of the University of Latvia)

Lembit Vaba (Saku, Estonia)

Leņķmō Iļizskūol Līvōd institūt / Latvijas Universitātes Lībiešu institūts

Lidija Leikuma (Latvijas Universitāte / University of Latvia)

Liene Markus-Narvila (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language Institute of the University of Latvia)

Lilita Zaļkalne (Stockholm University, Sweden)

Linda Lauze (RTU Liepājas Akadēmija / RTU Liepāja Academy, Latvia)

Līga Miklaševiča (University of Washington, the USA)

Ilze Lokmane (Latvijas Universitāte / University of Latvia)

Loreta Vilkienė (Vilniaus universitetas / Vilnius University, Lithuania)

Magdalene Huelmann (University of Münster, Germany)

Margaret A. Mackay (University of Edinburgh, Scotland)

Maria Yelenevskaya (Technion – Israel Institute of Technology, Haifa, Israel)

Mariko Faster and Evar Saar (Võru Instituut / Võro Institute, Estonia)

Marit Alas (Institute of the Estonian Language, Tallinn, Estonia)

Marita Silkāne (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language Institute of the University of Latvia)

Marja Kallasmaa (Tallinn, Estonia)

Māra Grudule (Latvijas Universitāte / University of Latvia)

Māra Vīksna (LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts / UL Institute of Literature, Folklore and Art, Latvia)

Māris Baltiņš (Valsts valodas centrs / State Language Centre, Latvia)

Meilutė Ramonienė (Vilniaus universitetas / Vilnius University, Lithuania)

Mihail Kopotev (University of Helsinki, Finland)

Miina Norvik (University of Tartu, Estonia)

Mindaugas Šinkūnas (Lietuvių kalbos institutas / Institute of the Lithuanian Language, Lithuania)

Mirja Hovila (izdevniecība „Paperiporo” / publishing house “Paperiporo”, Finland)

Norbert Ostrowski (Jagiellonian University, Cracow, Poland)

Odrija Ratfeldere (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language Institute of the University of Latvia)

Olga Mori (University of Münster, Germany)

Pavel Falaleev (University of Helsinki, Finland)

Pavel Štoll (Kārļa Universitāte / Univerzita Karlova / Charles University, Czech Republic)

Peeter Päll (Institute of the Estonian Language, Estonia)

Pēteris Vanags (Latvijas Universitāte / University of Latvia; / Stockholms universitet / Stockholm University, Sweden)

Pietro U. Dini (Pisa, Filologia Baltica / Università di Pisa / University of Pisa, Italy)

Piotr Grablunas (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu / Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland)

Renāte Siliņa-Piņķe (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language Institute of the University of Latvia)

Riho Grünthal (University of Helsinki, Finland)

Rita Grīnvalde (LU LFMI Latviešu folkloras krātuve / Archives of Latvian Folklore, ILFA UL, Latvia)

Ritva Liisa Pitkänen (University of Helsinki, Finland)

Rogier Nieuweboer (University of Helsinki, Finland)

Rosa und Volker Kohlheim (Bayreuth, Deutschland)

Sanda Rapa (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language Institute of the University of Latvia)

Sandis Laime (LU LFMI Latviešu folkloras krātuve / Archives of Latvian Folklore, ILFA UL, Latvia)

Santa Logina (Latviešu valodas aģentūra / Latvian Language Agency, Latvia)

Santeri Junttila (Eesti Keele Instituut / Institute of the Estonian Language, Estonia; Helsingin yliopisto / University of Helsinki, Finland)

Sarma Gintere-Gersch (Nordkolleg Rendsburg, Germany)

Sarmīte Trūpa (Johannes Gutenberg-Universität Mainz, Germany)

Silvia Pitiriciu (University of Craiova, Romania)

Simina Badea (University of Craiova, Romania)

Sintija Ķauķīte (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language Institute of the University of Latvia)

Sirkka Paikkala (Helsinki, Finland)

Solveiga Čeirane (Rīgas Stradiņa universitāte / Riga Stradiņš University, Latvia)

Solvita Burr (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language Institute of the University of Latvia)

Svetlana Polkovņikova (Daugavpils Universitāte / Daugavpils University)

Tatjana Navicka (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza / Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland)

Terhi Ainiala (University of Helsinki, Finland)

Tiina Laansalu (Institute of the Estonian Language, Estonia)

Tomi Huttunen (University of Helsinki, Finland)

Vaida Našlėnaitė Eberhardt (Vilniaus universitetas / Vilnius University, Lithuania)

Valéria Tóth (University of Debrecen, Hungary)

Velga Polinska (LU Latviešu valodas institūts / Latvian Language Institute of the University of Latvia)

Veslava Sīdaravičienė (Lietuvių kalbos institutas / Institute of the Lithuanian Language, Lithuania)

Vigmantas Butkus (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas / Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Lithuania)

Vilma Šaudiņa (Daugavpils Universitāte / Daugavpils University, Latvia)

Vilma Zubaitienė (Vilniaus universitetas / Vilnius University, Lithuania)

I T J K A W & ! A S R L
I D Z C K , U G K F J
Q I E [J] W X ! A S R Y D
I Z C K , U G A H T O P
H & K W & ! I S R & B H
K K A H T O P M E Y W X & !
I N M E ? I D Z C K , U G
I & [J] V W X ! A S R Q F J
A I N Q F J I Y I V K W X ! A
N Y N H T O P M E ? & [J
H I H I D Z C K , U G & Y N Q

FOTOGRĀFIJAS

Photos

Ar vecākiem Ilmu un Vītautu Sibīrijā 1955. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Pirmās klavierstundas Kapsukā (Marijampolē, Lietuvā) 1963. gadā.
(Foto no personīgā arhīva)

Ar vecākiem Ilmu un Vītautu Viļņā 1966. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Doktora disertācijas aizstāvēšanā 1985. gadā.
(Foto no personīgā arhīva)

Kopā ar Latvijas Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūta valodniekiem 1985. gadā. No kreisās: Laimute Balode, Dzidra Barbare, Aina Blinkena, Benita Laumane, Vallija Dambe. Otrajā rindā no kreisās: Juris Baldunčiks, Anna Stafecka, Kornēlija Pokrotniece, Ojārs Bušs, Ruta Veidemane, Elga Kagaine, Anita Strēle, Maija Baltiņa, Brigita Bušmane. Trešajā rindā no kreisās: Vija Šulca, Valentīna Skujiņa, Anna Vulāne, Alberts Sarkanis, Ina Druvieta. (Foto no personīgā arhīva)

Latvijas Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūta Valodniecības nodaļas Dialektoloģijas daļa. No kreisās: Laimute Balode, Vallija Dambe, Benita Laumane, Brigita Bušmane. Otrajā rindā no kreisās: Ojārs Bušs, Anna Stafecka, Elga Kagaine, Anna Vulāne, Anita Strēle, Alberts Sarkanis. (Foto no personīgā arhīva)

Kopā ar ģimeni Rīgā 1991. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Laimute Balode 1995. gadā kā viena no „Lietuviešu-latviešu vārdnīcas” sastādītājām. (Foto no personīgā arhīva)

Helsinki Universitātē 1999. gadā.
(Foto no personīgā arhīva)

Alģirda Juļus Greima (*Algirdas Julius Greimas*) piemiņas pasākumā Helsinkos kopā ar (no labās) Lietuvas vēstnieku Somijā Audru Brūzgu (*Audrius Brūzga*), tēti Vītautu Anelausku (*Vytautas Anelauskas*), Helsinku Universitātes profesoru Ēro Tarasti (*Eero Tarasti*) 2005. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Baltijas studiju konferencē Lineburgā (Vācijā) 2007. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Trakos 2009. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Lituānistikas centrā Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē 2010. gadā.
(Foto no personīgā arhīva)

Pie jūras ar vīru Ēriku 2011. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Laimute Balode 2011. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Pēc Lietuvas valsts apbalvojuma saņemšanas Latvijas Universitātes Baltu valodniecības katedrā kopā ar kolēģiem Pēteri Vanagu, Lidiju Leikumu un Edmundu Trumpu 2011. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Palangā 2012. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Pie Būšnieku ezera 2012. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Lituānistikas studentes Latvijas Universitātes izlaidumā 2012. gadā.
(Foto no personīgā arhīva)

Kopā ar Helsinku Universitātes studentiem 2012. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Uzstāšanās Lietuvas vēstniecībā Latvijā 2013. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Laimute Balode 2014. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Jubilejas svinībās 2014. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Kopā ar meitu Martu un dēlu Paulu starptautiskā zinātniskā valodnieku konferencē Rīgā 2014. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Ar valodniecī profesori Benitu Laumani 2014. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Alīse Laua piemiņai rīkotajā konferencē Rīgā 2014. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Alģirda Sabaļauska (*Algirdas Sabaliauskas*) grāmatas „Mēs – balti” prezentācijā Viļņas Universitātē 2014. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Latvijas Neatkarības dienas svinībās kopā ar Helsinku Universitātes baltu valodu studentiem Latvijas vēstniecībā Somijā 2014. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Starptautiskās Onomastikas padomes (*International Council of Onomastic Sciences*) kongresā Glāzgovā (Skotijā) 2014. gadā. No kreisās: Laimute Balode, Zane Cekula, Ojārs Bušs, Renāte Siliņa-Piņke, Pauls Balodis. (Foto no personīgā arhīva)

Pieņemšanā Latvijas vēstniecībā Lietuvā, Viļņā, XII Starptautiskā baltistu kongresa laikā. No kreisās: vēstniecības sekretāre Ieva Cēsniece, Ina Druvieta, Laimute Balode, Regīna Kvašīte un Māris Baltiņš. (Foto no personīgā arhīva)

Didaktikas kursos Viļņas Universitātē 2015. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Ar kolēģi Ojāru Bušu kopīgi sarakstītās grāmatas „No Abavas līdz Zilupei” prezentācijā 2016. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Starptautiskās Onomastikas padomes (*International Council of Onomastic Sciences*) kongresā Debrecenā (Ungārijā) 2017. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Helsinki Universitātes auditorijā 2017. gadā. (Ginta Ivuškāna foto)

Ar ģimeni 2017. gada Ziemassvētkos. (Foto no personīgā arhīva)

Helsinku Universitātē kopā ar studentiem 2017. gadā. (Ginta Ivuškāna foto)

Ar ārlietu ministru (tagad Valsts prezidentu) Edgaru Rinkēviču un Lietuvas ārlietu ministru Linu Linkeviču (*Linas Linkevičius*) pēc Baltu balvas pasniegšanas 2018. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

No Lituānistikas centra atvadoties. Ar Edmundu Trumpu 2018. gadā.
(Foto no personīgā arhīva)

IX Starptautiskajā Dialektologu un ģeolingvistu kongresā Viļņā 2018. gadā. No kreisās:
Dace Markus, Anna Stafecka, Danguole Mikulēniene, Liene Markus-Narvila,
Laimute Balode un Regīna Kvašīte. (Foto no personīgā arhīva)

Pēc Pasaules latviešu zinātnieku kongresa 2018. gadā. Valdis Muktupāvels, Ina Druviete, Rūta Muktupāvela un Laimute Balode. (Foto no personīgā arhīva)

IX Starptautiskajā Dialektologu un ģeolingvistu kongresā Viļņas Universitātē 2018. gadā. No kreisās: Laimute Balode, Grasilda Blažiene, Anna Stafecka, Danguole Mikulēniene, Daiva Aļūkaite. (Foto no personīgā arhīva)

Ar Vītauta Dižā Universitātes studentiem Kauņā 2018. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Cerīņos pie Lustbergas ezera 2019. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Līgosvētkos Kurzemes plavās 2019. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Pēc antroponīmikas konferences Helsinkos 2019. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Aleksandra Vanaga piemiņas konferencē Viļņā 2019. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

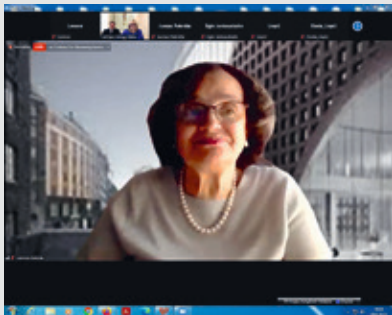
Referāts Lituānistikas centrā Gruzijā 2019. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Ar bijušajām studentēm Humanitāro zinātņu fakultātes salidojumā 2019. gadā.
(Foto no personīgā arhīva)

Pēc Baltijas Asamblejas medaļas saņemšanas Lietuvas Seimā Viļņā 2020. gadā.
(Foto no personīgā arhīva)

Dalība attālināti organizētajā
XIII Starptautiskajā baltistu kongresā
2021. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

Kopā ar Albertu Sarkani un Jāni Valdmani 2023. gadā. (Velgas Līcītes-Melderis foto)

Laimute Balode pie kafijas tases Somijā 2023. gadā. (Foto no personīgā arhīva)

I J K A W & ! A S R L
I D Z C K , U G K F J
Q I E J W X ! A S R Y D
I Z C K , U G A H T J P
H & K W & ! I S R & B H
K K A H T O P M E Y W X & !
I N M E ? I D Z C K , U G
I & J V W X ! A S R Q F J
A I N Q F J I Y I V K W X ! A
N Y N H T O P M E ? & J
H I H I D Z C K , U G & Y N Q

ATMIŅAS

Memories

Laimutes Balodes tēva Vītauta Anelauska (*Vytautas Anelauskas*, 12.08.1926.–04.07.2010.) atmiņu fragmenti

Memories of Laimute Balode's Father Vytautas Anelauskas (12.08.1926.–04.07.2010.)

Filozofiskas pārdomas par jaunību Lietuvā, studijām Kauņas Garīgajā seminārā Kauņā, izsūtījuma gadiem (1949–1957) Sibīrijā, Baikāla ezera Oljūnas salā, kur represētajiem no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas bija jāzvejo zivis, kur atnāca mīlestība, kur piedzima Laimute, kur piedzima un nomira viņas brālis Raimonds...; 70 lpp. rokraksta manuskripta, sarakstīts ap 1987.–1989. gadu

Mūsu prisirišimas prie Žemės, prie gyvenimo, kasdieniai rūpesčiai ir džiaugsmi trukdo teisingai vertinti visa, kas mus supa, kas aplinkui vyksta. Tik tada, kada į savo paties gyvenimą pradedi žiūrėti lyg iš šalies, nesuinteresuoto pašaliečio akimis, visa nusidažo realiomis spalvomis. Teisingiausias vertintojas turėtų būti istorija, nes vertina tai, kas jau praėjo, dažniausiai ją rašo daug žmonių, o tai didina objektyvumą. Tik labai gaila, kad laiko dulkės labai greitai storu sluoksniu padengia praeitį. Ne tik patys faktai, bet taip pat ir emocijos praranda savo aštrumą, gyvybę. Žinoma, gal nėra reikalo krapštytis praeityje, kelti iš mirusiųjų savo reikšmės nustojusius įvykius, nes kiekviena nauja diena turi savo problemas ir pagal galimybes ir sugebėjimus jas sprendžia. Tačiau pripažįstant, kad žmonijos gyvenimas yra vientisas nenutrūkstantis procesas, būtų nusikaltimas nepanaudoti praeities patyrimo, nustatant šiandienos ir ateities gaires. Daugelis be piktos valios, vadovaudamiesi vien savisaugos instinktu, labai nesuinteresuoti domėtis „tamsia“ praeitimi. Žinoma, daug lengviau paistyti apie šviesią ateitį, įsitaisius pagal galimybes sočiai dabartį, išvijus iš galvos mintis, kad pats su kiekviena diena virsti tamsia praeitimi. Nors gyvenimo saulutė kiekvieną dieną palieka mums vis ilgėjančius šešėlius, gyvenimui slenkant vakarop jie

ypatingai ryškiai ilgėja. Teisūs buvo viduramžių romantikai tvirtindami, kad gyvenimas – tai šešėlių karalystė. Gal, gyvenimo šviesos apakinti, mes nesugebame tinkamai įvertinti daiktus, matydami ne jų esmę, o tik šešėlius. Ir tik tada, kada silpnėja gyvenimo šviesa, kada dienos karštį keičia vakaro vėsa, galima ramiai pasėdėti prie savo namų slenksčio ir blaiviai pažvelgti praeitin.

Ar žmogus tikrai yra savo likimo kalvis, ar viskas priklauso nuo atsitiktinių aplinkybių? Kaip ir visuose klausimuose, taip ir čia turbūt nereikia būti per daug kategoriškas, nes tada sunku išvengti klaidingų kraštutinių. Taigi, daug ką lemia atsitiktinumas, bet daug prie savo laimėjimų ir pralaimėjimų prisideda pats žmogus. Teisingai sakoma, kad stipriuosius audros grūdina, bet silpnuosius laužo. Kaip vėjas medžius. Žinoma, kaip visada, galima surasti pateisinančių priežasčių, galima suprasti savo ir kitų poelgius, tačiau nuo šio supratimo nesikeičia faktai, nesikeičia likimas.

Nevienodas žmonių požiūris į savo praėjusias dienas. Vieni jas prisimena su širdies skausmu, kaip mirusius draugus, kiti su romantišku liūdesiu, lyg padange nuplaukusius debesėlius. Kokios jos bebūtų, o gaila jų jau vien dėlto, kad jos tavo, kad niekada negrįš, nepasikartos. Ir keista, kad paties žmogaus požiūris pastoviai keičiasi, vertinant savo paties praeitį. Net tai, kas tau buvo įpiršta prievartos keliu, vėliau tampa brangiu, mielu. [...]

Gal nereikėtų veltui eikvoti laiko ir energijos, aprašinėjant tai, kas buvo. Tačiau, stebint, kaip keičiasi visuomenės reakcija į prieš kelis dešimtmečius vykusią dramų atpasakojimus, kaip jos praranda savo aktualumą, niuansus, tikrąją spalvą. Norint išsaugoti praeities vertybes ateinančioms kartoms, negaila nei laiko, nei energijos.

O buvo tai jau prieš kelis dešimtmečius. Visuomenišku požiūriu – visai neseniai, bet žmogaus gyvenimo masteliu matuojant – seniai, seniai. [...]

„Iš prašvilpė gyvenimas, kaip viena diena. Lyg tos gervės padangėmis tūtuodamos kažkur išskrido (J. Paukštelis. „Kaimynai“). Kaip maža žmogui tų kelių dešimčių metų, kad galėtum bent padoriai gyvenime pasidairyti, jau nekalbant apie darbus. Tik atgal žvelgdamas gali bent iš dalies suprasti prabėgančių metų vertę. [...]

.....

Dieve, kokia graži žemė su kalnais, kloniais, garbanotais miškais ir mėlynų ežerų akimis! Tik kodėl vis greičiau skuba amžinybėn tokios trapios mūsų dienos, lyg čia, žemės prieglobstyje, joms būtų nyku, svetima, nuobodu? Mes čia neturime namų, o be namų šalta ir baisu artėjančios vėsios nakties, nes saulutė lėtai, bet tikrai artėja vakarop. Greitai ateis vakaras, nutilis mūsų pačių keliamas beprasmiš triukšmas, išnyks saulė už horizonto, virš pievų pakils lengvutis baltas rūkas ir pempės klyksm kaip kadaise vaikystėje. Verta ateiti žemėn nors neilgam, nors kartą pamatyto vasaros saulėlydį, pasėdėti už sodo ant išvirtusios liepos, įsiklausyti į vakaro tylą, pajusti žemės alsavimą... O paskui išeiti... Nors žmogus linkęs prie ko nors prisirišti ir kiekvieną kartą kur nors išeinant kažko gaila palikti, bet juk reikia leisti sau bent retkarčiais būti protingam – eiti ir nežiūrėti atgal, kad kartais akmeniui nepavirstum, kaip pasakoje...

Nežiūrėti atgal. Galima ir nežiūrėti, bet žvilgterėti bent trumpam, vienam akimirksniui – ne savo, kitų akimis, jeigu tai įmanoma, kiekvienam mirtingajam labai naudinga, gal net būtina. Tuo labiau, kad, išnykus rytmečio rožinės spalvos debesėliams, išryškėja tikrosios daiktų ir ne vien daiktų formos...

.....

Tai buvo seniai. Prieš keturias dešimtis metų. Kai kuriuos gana aštrius ano meto įvykių kontūrus laikas truputį nugludino, gal kai kurie niuansai iš viso liko neįžiūrimi, gal reikėjo anksčiau pažvelgti atgal. Gal? [..]

Taigi... Nesinorėtų netgi priešams, kurių kiekvienam pakanka, daryti moralinę ir materialinę skriaudą, nors Anglijos premjeras Čerčilis teisingai sakė: „Jeigu priešai mane keikia, tai reiškia, kad aš einu teisingu keliu.“ Nelengva objektyviai analizuoti kad ir netolimas dienas. Tačiau tegul kalba faktai, vistiek ar jie malonūs ar įkyrūs.

O buvo taip. Dundėjo ugnimi alsuojanti karo mašina į Rytus. Mes, Marijampolės valstybinės Rygiškių Jono gimnazijos moksleiviai, apgailėję savo draugus, kurie už tariamus tėvų nusikaltimus persikėlė toliau „lavin-tis“ į Sibirą, iš septintosios vidurinės mokyklos klasės perkelti į penktąją

gimnazijos klasę, tęsėme „teisingą“ kovą su mokytojais ir nerūpestingai kimšome į savo jaunas galvas reikalingas ir nereikalingas žinias. [...] Gimnazijoje (čia didelis jos vadovybės ir mokytojų – tikrų patriotų nuopelnas) vyravo rami atmosfera, jautėmės saugūs ir džiaugėmės laisve ir jaunyste, aktyviai dalyvavome (bent dauguma) judėjime prieš naujus savo žemės gelbėtojus, naktimis išplatindami jiems ir jų tarnams pasiskaityti proklamacijų. Gerai neprisimenu, kas ten ir ką rašė, nors pats diktuo-davau [...]. Frontas buvo toli ir mūsų tiesiogiai nelietė. Tačiau ši ramybė truko neilgai. Pranešimai, iš fronto, kurie dabar jau pastoviai buvo trum-pinami, vis lakoniškesni, be šviesių spalvų ir išpūdingų pergalių. O mes, 33 aštuntosios (paskutinės) Rygiškių Jono berniukų gimnazijos klasės mokiniai, vis garsiau gaudžiant grįžtančiojo fronto pabūklams, jautėmės praradę jaunystės nerūpestingumą ir su neslepia baime spėliojome, kas gi bus, kas mūsų laukia.

Daug ko nesupratome, stokodami gyvenimo patyrimo. Tačiau, kai mūsų ir mergaičių gimnazijų direktoriai buvo išgabenti Vokietijon ir iš ten negrįžo ir jau niekada negrįš, visi aiškiai jautė, kad padėtis sudėtinga, nes pavojus grėsia iš dviejų pusių. Generolui Plechavičiui renkant savanorius savisaugos daliniams, lygiai du trečdaliai mūsų klasės draugų išėjo kariuomenėn: nelaikius egzaminų duoda brandos atestatą, o pagaliau ir ginklų turėti tokiu sudėtingu momentu lyg ir drąsiau... Tačiau neilgai puikavosi mūsų klasės buvę draugai naujomis uniformomis. Vieną rytą vokiečiai apsupo Marijampolės 9-ojo pulko kareivines, nuginklavo savisaugos kareivius ir išvežė kažkur į Vakarus. Vis dėlto daugelis ištrūko ir pasislėpė. Ir šiandien nėra žinių, kur sulaukė senatvės tie, kurie tą dieną pakliuvo. [...] Kiekvieno mūsų kelias, žiūrint iš šalies, sunkiai suprantamas ir paaiškinamas, bet turi savo logiką ir kažin ar verta ją griauti. Kas išėjo nuotykių ieškoti, tikriausiai rado jų daugiau negu pakankamai. Žinoma, jaunystė duota žmogui ne tam, kad ašaromis laistytų žemės klonius, apraudodamas savo nelaimingą likimą. Vertinti, lyginti pradedame daug vėliau, kai plaukuose pirmoji šarma. [...]

Mes gi, vienuolika likusiųjų, turėjome tęsti mokslus ir ruoštis brandos egzaminams. Iki aprašytų įvykių mūsų bendravimas su Mergaičių gimnazijos abiturientėmis buvo labai simboliškas. Palikę toks mažas pulkelis pradėjome daugiau šlietis prie didelio mergaičių abiturienčių pulko. Gal tai buvo skatinama iš pedagogų aktyvia veikla, gal mus suartino

netolimoje ateityje ištiksiąs panašus likimas. Buvo ruošiami susitikimai, pasiruošimas egzaminams. Neapsieita ir be netikėtumų. Švietimo Vadyba (rodos taip vadinosi dėdės, kurie ruošė brandos egzaminų technologiją) nutarė, kad nuo egzaminų atleidžiami abiturientai, kurių metiniai pažymiai vien geri ir labai geri. Mes du iš vienuolikos, o mergaičių, rodos, net šešios gavome atestatus be egzaminų, naudodamiesi šia privilegija. Ypatingos laimės ir garbės nejaučiau dėl to, lyg nujausdamas, kad, prabėgus keturiolikai metų, teks bent simboliškai kartoti vidurinės mokyklos kursą tik jau vienuoliktoje klasėje, laikyti brandos egzaminą vakarinėje vidurinėje mokykloje ir priedo dar rusiškai. Brandos egzaminus, kaip paprastai, draugai laikė gimnazijos salėje. Pro raktų skylutę jiems kišome špagalkas, o mokytojai viduje tylomis jas priiminėjo, bet tikriausiai draugams neperdavė. Neužmiršamos dienos prieš pačius egzaminus. Klasėje iš viso buvo kokie šeši suolai. Laukdami pamokon ateinančio mokytojo, mes visus suolus sukeldavome vieną ant kito ir šešiais aukštais sėdėdavome. Vieni mokytojai pyko, kiti juokėsi iš mūsų išdykavimo, bet kol suolus sutvarkydavome, praeidavo didelė pamokos dalis.

Baigėsi egzaminai. Išrašyti atestatai. Menu atestato gavimo dieną. Datos nepamenu. Akyse stovi būriai besitraukiančių vokiečių kareivių (vėliau išaiškėjo, kad tai ukrainiečiai ir rusai, tarnavę vokiečių kariuomenėje). Į savo buvusiąją mokslo šventovę vos prasmukau, nes kieme ir viduje pilna kareivių. Tačiau gimnazijos raštinė atidaryta. Ten budėjo raštininkas. Gavau atestatą. [...] Prasidėjo neramios laisvo gyvenimo dienos. Pirmiausia iškilo problema, kas laukia rytoj, kur dėti savo mokslus, o gal padėti mušti fašistinį žvėrį? Taip beabėjodamas išmokau bijoti kiekvieno pelės krebžtelėjimo. Neramiausia buvo tėviškėje – savo gimtuosiuose namuose. Mūsų šeimyna, sukrovusi savo turtą į porą suvalkietiškų vežimų, išvažiavo pas tolimus giminaičius už poros kilometrų nuo namų. Gyvenome kluone kelios šeimos. Visiems patiko toks čigoniškas gyvenimo būdas: mažai valgėm, daug miegojom, o būryje smagu. Tačiau vokiečiai pamažu traukėsi savojo Berlyno link, kartais įnirtingais, jau beprasmiškais šūviais žudydami puolančius nugalėtojus. Čia dar kartą prisiminiau E. M. Remarko mintį apie drąsą karo metu: „Mirties nebijo tik kvailas ir girtas. Visoks rėkavimas apie drąsą neturi jokios prasmės“ ar pan. [...] Kaip ten bebuvo, frontas slinko tolyn ir mums buvo leista grįžti namo. Namuose pilna kareivių... [...]

Toks gyvenimas neviliojo. [...] Rudenį aš jau Kauno kunigų seminarijoje. Tai šviesiausias gyvenimo laikotarpis. Buvo sunkumų, abejonių, bet visos dienos, žvelgiant dabar nuo senatvės slenksčio, pilnos malonės ir šviesos. Nenoriu jų aprašinėti – tai reikalautų didelės apimties darbo, ir, jei rašysiu kada nors, tai su didele meile ir atsakomybe, kad, prisilietęs jau sugrūbusiais nuo senatvės pirštais, nesutepčiau neišsipildžiusių jaunystės svajonių.

Pradėjau visiškai naują gyvenimą. Pradėjau, bet baigti nebuvo lemta. Dabar tai jau istorija. Žaizdos ne tokios opios, bet... Kai kuriuos momentus noriu prisiminti. [...] Gyvenimas turi savo logiką, bet man atrodo, kad už kai kurias klaidas lyg ir per brangiai tenka mokėti. Tačiau ne mes tai sugalvojom ir nieko čia pakeisti negalima.

Anais metais viskas buvo gražu, gera, sunkumai mieli, ateitis viliojanti. Žinoma, visas grožis būtų iš karto nublukęs, jeigu būčiau žinojęs, kad ateityje viskas apsivers aukštyn kojomis. Tačiau tada buvo iš tikrųjų gera. Tik neilgai.

Genijumi niekada nebuvau ir šiandien nepretenduoju juo būti, bet mokytis sekėsi gerai. Mėgau pabandyti balsą chore ir ansamblyje, jausdamas didelį malonumą. Bėgo metai, šventimai keitė šventimus, artėjo mokslų pabaiga. Tačiau sovietai, kuriems priklausė visa valdžia už mūsų šiltadaržio sienų puoselėjo visai kitokius planus, laikydami mus atgyvenomis, atsilikėliais kvailiais. Įgyvendindami šiuos savo planus, jie sukūrė platų vidaus ir išorės šnipinėjimo tinklą ir laikė mus nuolatiniam apsiausties stovyje. [...] 1948 metais (mėnesio ir dienos šiandien neprisimenu) surinko mūsų apie dešimtį ir sugrūdo į ano atramos namų rūšį. Ten sėdėjom tris dienas, stebėdami Laisvės alėja vaikščiojančiųjų kojas, nes galvų nesimatė, ir laukėm, kas bus toliau. Pagaliau pradėjo komplektuoti „nusikaltėlius“ pagal tėvų gyvenamąją vietą ir išvežiojo visus į visus Lietuvos kampelius. Sumėčiau į sunkvežimio kėbulą savo kuklią mantą, atsisėdau ant grindų ištiesęs kojas, kiek mūsų mašinoje buvo jau neprisimenu. Tik prisimenu, kad kiekviename kėbulo kampe sėdėjo rusai kareiviai su šautuvais. Per miestą ir Aleksoto tiltą vežė mus Suvalkijon. Pirmas sustojimas – Marijampolės geležinkelio stotis. Čia kai kuriuos palikom, o kitus – į Kalvarijos geležinkelio stotį. O ten stoties patalpose sėdėjo „deputatai“ ir ieškojo tremiamųjų pavardžių sąrašuose, nors iš

nosių atrodė, kad skaitymas ir rašymas jiems svetimi. Ilgai ieškojo mano pavardės savo raštuose, bet negalėjo surasti. Pagaliau vienas jų paklausė, kaip mano senelės mergautinė pavardė, ir sargybinis mane išvedė laukan, parodė, kur leidžiama man vaikščioti, ir saugojo. Taip judėjau, kol pradėjo temti. Vakarop šis žaidimas abiem pusėms pabodo, režimas atslūgo. Pagaliau sargybinis, suderinęs viską su savo ponais, pareiškė: „Eik namo“ ir nuėjo sau. Stoties teritorijoje dar šmirinėjo pažįstamos gimnazistės, kurios pasišovė mane palydėti tik ne į namus, o į Kalvarijos miestą. Jos ir papasakojo, kad tėvų namuose nėra – jie mano tėčio tėviškėje. Taip aš atsidūriau Raudeniškių balose. Ten pratupėjau trejetą dienų, atsisveikinau su tėvais ir išvažiavau traukiniu į Kauną. Išlipau Garliavoj dėl viso pikto ir toliau žygiavau pėsčias. Grįžau į savo Alma Mater. Išlaikiau sesiją, gavau siuntimą į Balbieriškį pas kleboną Rudaitį. Nedidelio ūgio, sausas senukas kunigas pasirodė labai malonus žmogus, sąmojingas, svetingas, realistas. Priėmė mane be ypatingo džiaugsmo, klausė, ką galiu padėti dirbti. Žinoma, mano pirmosios pareigos – mokyti vaikus katekizmo tiesų. Tada įstatymai dar nedraudė šios „nusikalstamos“ veiklos. Tačiau tėveliui, kuriam jau buvo 77 metai (du kirvukai – kaip jis pats sakė), to buvo per mažą. Jis nuvažiavo pas Vilkaviškio vyskupijos valdytoją ir gavo leidimą man sakyti pamokslus. Linksma vikaras raudonskruostis Antanas tik šaipėsi iš mano nepatyrimo ir baimės. Tačiau gimusiems Liūto žvaigždynui karaliaujant ir tigro metais pagal kiniečių išmintį reikia tik stipraus impulso. Tada jie gali daryti stebuklus. Stebuklą, savaime aišku, nepadariau, bet dirbau iš širdies ir šis tas išėjo. Senukas džiaugėsi suradęs pavaduotoją, pirmąjį kartą dar pasėdėjo prie altoriaus ir paklausė, ką aš kalbėjau, o paskui davė valią. Tai buvo visai pakenčiamas bandymas patikrinti savo sugebėjimus pasirinktam darbui. Vieną sekmadienį vikaras, kitą – aš. Taip visą vasarą. Žinoma, didelis pasitenkinimas pačiam, kad nesi jau dykaduonis, bet darbininkas. Visko bandžiau: vaikus mokiau, aukas rinkau, net vargonais groti bandžiau. Nelengva buvo, tačiau visų sunkumų rezultatas – didelė dvasinė šiluma, sakyčiau šiandienos terminais – grįžtamasis ryšys, teikias daug labai naudingos informacijos. Rudenį grįžau tęsti mokslų jau su šiokia tokia praktika, grūdintas. Tačiau iš kitos pusės praradęs pasitikėjimą – kaip savųjų, taip ir svetimųjų. Saviesiems liko neaišku, koku būdu aš ištrūkau iš vilkų nagų, o svetimieji, matyt, taip pat nesusigaudė, kokiais keliais, apsukęs ratą, vėl atsidūriau tarp savųjų. Žinoma, sunki buvo tokia izoliacija, bet nėra pasaulyje grynai teigiamų, nei grynai neigiamų reiškinių. Mano požiūris į ateitį

liko daug realesnis, pamačius, kad, norint šį tą pasiekti, reikės pasitempti. Kaip sakoma teisingai, kad gyvenime už viską reikia mokėti. Ir mokėjau.

Nežiūrint visų nuotykių, mokytis ir toliau sekėsi gana lengvai. Dirbau iš širdies, ruošiausi darbui pagal savo pašaukimą, nejausdamas, kad mano ateitis jau nulemta rūmuose prie Kauno įgulos bažnyčios. Žinoma, fatalizmas yra klaida, tačiau lemtis yra lemtis. [...] Mano pasivažinėjimą be rezultatų Sibiro link greitai primiršo draugai, bet nepamiršo Seminarijos vadovybė, akylai stebėdama nelauktai grįžusį iš „ano pasaulio“. Žydas Mejeris, matyt, buvo skirtas mane globoti aktyviausiųjų šviesios ateities kūrėjų. Savo pareigas jis ėjo uoliai. Apie trijų dešimčių metų gana solidžios išvaizdos atletiškas vyras atvirai šantažuodavo iškviėtę į Seminarijos raštinę, siūlydamas „bendradarbiauti“. Ką reiškia šis bendradarbiavimas tėvo ir mokytojo valdymo laikais, o tikriausiai ir dabar, žino visi bent šiek tiek galvoją tarybiniai piliečiai. Man nesutikus su juo draugauti, anas atvirai pažadėjo, pirmai progai pasitaikius, deportuoti pas baltas meškas. Neturėdamas ką prarasti, pasakiau jam akysna, jog visų pirma reikia pagauti, o paskui girtis ir didžiuotis. Tačiau ilgai laukti neteko. 1949 metais, rodos, kovo mėn. 25 d. rytą (tiksliau naktį) Kurijos rūmuose gyvendamas III aukšte išgirdau įtartina triukšmą kieme ir supratau, kas dedasi. Gyvenome mes, rodos, keturiose. Nors psichologiškai jau buvau lyg ir pasiruošęs, bet turbūt ir žinodamas, kad mirsi, atėjus mirties momentui pradėtum blaškytis. Pirmiausia galvon šovė, mintis „bėgti“. Pradėjau skubiai rengtis, uždėjau apykaklę-koloratkę ir greitai sumečiau – šokti pro langą į antro aukšto balkoną, iš ten į kiemą, ir viso geriausio. Tačiau tuojau įsitikinau savo karštakošišku nepatyrimu: ne tie žmonės čia, kurie nežino, ką daro. Jie turi paruošę patikimą savo darbo technologiją ir spragos čia retos. Antrame aukšte jau visur degė šviesos ir plumpėsėjo „kirzavī“ maskolių čebatai. Nusirengiau, lovon, laukiu, kas bus. Įsiveržę vidun Mejerio bendrai uoliai tikrino mūsų dokumentus, o jis pats, net nežiūrėjęs mano popierių, įsakė „Renkis!“. Surinko visus – šešiis jaunos kunigus, vieną dijakoną ir šešiis nepašvęstus, palaikė iki ryto rūsyje prie Kauno įgulos bažnyčios, o ryte sunkvežimiu Jonavos stotin. Išrikiavo visus prie vagono lyg kareivius. Turėjome mes po maišelį žirnių ir gabaliuką rūkytų lašinių, kuriuos mums į tą nelemtą rūsį atsiuntė seselės vienuolės šeimininkės, nes pasiimti galėjome tik savo skurdžią patalynę. Prekiniame vagonėlyje jau buvo keli „gyventojai“. Išsiskirstėm mes „viengungiai“ po

kampus ir beviltiškai laukėme, kas bus toliau, žinodami, kad nieko gero nebus, bet juk kiekvienu atveju gali būti ir daug blogiau.

Užkandom žirnių su lašiniais ir laukėme šviesios ateities. Negalėčiau šiandien pasakyti, kiek iš viso buvo žmonių tame tėvo ir mokytojo skirtame minkštame vagone, gal ne visus jau ir prisimenu. Nenorėčiau kartoti jų pavardžių. Prisimenu tik kažkokį pusprotį lenką prie pat durų su begale maišų. Jis dar gana jaunas vis rašė ant vagono durų kreida kažkokius integralus ir trynė juos. Tada aš aukštosios matematikos dar nebuvau ragavęs ir nesupratau, ar ta jo matematika panaši į tikrąją. Jo senutė motina vis valgydavo, o paskui nešdavo naktinį puodą išpilti pro vagono langą ir eidama dejuodavo: „Опять желудок“. Buhalteris mūsų tėvų amžiaus su žmona ir dviem dukterim studentėm (potencialus uošvis) labai aktyvus ir linkęs vadovauti, turtingas ir savimi pasitikintis užėmė centrinę poziciją vagone ir mūsų naujai sutvortoje vagono bendrijoje. Prie jų šliejosi vieniša konservatorijos studentė su akordeonu – šiandien pensininkė nusipelniusi artistė, profesoriaus muzikologo žmona. Vienu rangu žemesnė šeima vagone buvo staliaus iš Aleksoto, stambaus sveiko vyro, be galo lėtų apsisukimų, bet ne mažiau gudraus ir sveiko proto. Du maži vaikai – vyresnis berniukas ir jaunesnė sesutė. Ačiū jam, šiandien jau mirusiam, kad buvo paėmęs daugybę maišų su kažkokiais grūdais, rūbais, ant kurių mes du su draugu jaunu kunigu gale vagono gana minkštai galėjome gulėti. Laktos – specialiai sukaltos lentynos, buvo užimtos merginų ir kitų kilnesnių asmenų. Dar vienas stalius ir dailidė, truputį jaunesnis, ilgas sausas vyras su žmona ir keturių metų dukrele. Prie jų šeimos šliejosi vieniša aukšto ūgio moteriškė su panašaus amžiaus mergyte. Truputį atokiau laikėsi pulkininko žmona su truputį nenormaliu berniuku. Vieniša moteriškė geležinkeliečio uniforma dar Jonavoje prie vagono išvedusi savo mažą sūnelį ir paleidusi vieną laisvėn bėgti... Berods tai ir visa mūsų bendrija, kiek šiandien dar sugebu prisiminti. [...]

Pajudėjom. Paliko už lango lydintys su ašaromis. Mūsų niekas nelydėjo ir neverkė. Vagonų ratai bilda, durys uždarytos, atdaras tik langas. Bendrija pasiskirstė. Mes keturi prisišliejom prie buhalterio šeimos. Aš buvau numatytas į potencialius žentus jaunesnei dukrai: juokaujantis, be perstojo dainuojantis ir dainomis vadovaujantis – geresnio žento nerasi. Vienas mūsų draugų – seniausias, bet žemiausiame kurse besimokantis, pradėjo kurti eiles iš mūsų liūdno kasdienybės, čia pat, žinoma,

taikėme melodijas ir jose skandindavome savo vargą. Bendrakeleiviai įvairiai reaguodavo, bet dauguma palankiai. Skambėjo bendros maldos, vargo dainos. Minske sustojome ir pirmą kartą buhalteris atnešė mums kelis kibirus kopūstų. Didysis lėtas stalius sąmojingai juokavo: „Čia gali nutukti. Valgyti duoda, laukan neleidžia, viskas į kūną eina.“ Apetitu ligi šios dienos, ačiū Dievui, nesiskundžiu. Kopūstėlių bliudėlį su duonele įsisavinau vienu atsikvėpimu ir priedo dar gavau, nes palepintoms mergelėms tai pasirodė per daug grubus maistas, o jos beveik visos aiškiai neslėpė man savo palankumo – vienos kaip artistui – pajacui, kitos kaip žaliam jaunikaičiui. Kaip ten buvo, bet kopūstų gavau sočiai ir vėl tupėjau ant svetimų maišų, kalbėdamas maldas ir kartodamas jaunystės melodijas.

Jauniausiam mūsų, putliam raudonskruosčiui, kopūstai pakenkė. Dar bestovint vagonui naktį, jis gavo staigų kvietimą tualetan. O durys uždarytos. Kumščiais dauždamas į vagono duris, šaukėsi vargšas pagalbos. Rusas neskubėjo reaguoti. Tada mūsų draugas metėsi prie lango, o rusas jau krapštėsi prie durų. Neliko nieko kito ištiktam nelaimės, kaip šaukti: „смотри čia“. Rusiškų žodžių atsargos nebuvo didelės ir netenka stebėtis, kad tokioje padėtyje žmogus griebiasi visokių signalizacijos priemonių. Tačiau mes beširdžiai iš šios liūdnos situacijos ištraukėm tik tuos du pagalbos šauksmo žodžius ir net dainon sudėjome. Buvo daug juoko ir „nelaimės“, bet niekas neįsižeidė, o tai jau buvo dar vienas spindulėlis mūsų gana skurdžioje kasdienybėje. [...]

Taip važiavome giedodami, dainuodami, valgydami žirnius su lašiniiais ir vėl miegodami, maža ką matydami pro aukštai palubėje įrengtą prekinio vagono langą, nes gėrėtis plačiosios tėvynės audringu veržimuisi į šviesią ateitį iš mūsų tarpo buvo pašaukti tik tie, kuriems nusišypsojo laimė įsitaisyti ant laktų. Prisimenu tik Novosibirsko geležinkelio stoties rūmus.

Po gerų trijų savaitių mes Irkutsko, rodos, prekių geležinkelio stotyje. Su triukšminga baime išsikraustome peronan, padėdami savo turtingiems bendro likimo ir kelionės draugams iškrauti turtą. Kiek traukinių su vergais belaisviais čia atvyko, neaišku. Žmonių minios. Mes jau kolektyvas, per paskutines tris savaites prievarta sulipdytas, laikomės drauge. Kiek prisimenu, buvo kažkokia mums skirta patalpa, didžiulis kiemas. Tam kieme ir organizavome savo saviveiklą, žaidėme, dainavome. Nors buvau menkas rusas, bet mūsų akordeonistė išmokė mane dainą „Вечер на

рейде“, o aš ne tiek gražiai, kiek drąsiai jai akomponuojant, rėkiau nelaimingų tremtinių akivaizdoje „Споемте, друзья“...

Naujuosius vergus rusai skubėjo greitai skirstyti į darbus, kad nereikėtų neuždirbtais kopūstais maitinti: ką į kolūkį, o ką – „на производстве“. [...] Mums bežaidžiant ir nerūpestingai besilinksminant (tokiose sąlygose tai sugeba tik jaunystė), savo dėmesį į mūsų būrų atkreipė emyras – Irkutsko srities žuvų tresto įgaliotinis su žuvies akimis. Emyru jį pavadino kažkas iš mūsų dėl panašumo į skaitytos knygos personažą. Atėjo čia jis su karininku, kuris, matyt, buvo už mus atsakingas, ir pasakė – „на производстве“. [...] Ilgai laukti neteko, sukovėme savo ir pakeleivių „turtą“ į sunkvežimius, susėdome patys ir dainuodami išvažiavome, kaip vėliau paaiškėjo, į Baikalo salą, vadinamą Olchonu.

Kas nebuvo Sibire, negali turėti mažiausio supratimo, nors turėtų gana lakią vaizduotę, ką reiškia važiuoti per taigą, vadinamą keliu ir dar pavasari. Įsivaizduoju, ką galvojo tada mūsų nelaimės draugai rimti šeimų tėvai ir motinos, pirmą kartą savo gyvenime keliaują be kelio per mišką ir purvą, sukovę į sunkvežimio kėbulą visą, ką per kelias dešimtis metų sugebėjo uždirbti. Keliauja į ateitį, o, rodos, į kapus. Bet jausmai blogas pagalbininkas net ekstremaliose situacijose. Lydėjo mus tik emyras ir, rodos, kažkoks karininkas, tikriausiai saugumietis. Mes, jaunimas, toliau dainavome. Kažkur pakely sustojome nakvoti, lyg kažkokiam kaime. Gyventojai visur mongoloidai, vadinami buriatais, kuriuos rusai pravardžiuodavo „налим – тарелка – рыба мелка“, „братский народ“ ir t. t. Žmonės labai savotiškos psichologijos, pusiau laukiniai, archaiški. Mums belaukiant ryto ir snaudžiant mašinos ant savo turto (o buvo balandžio vidurys Sibire – nešilta!) pavogė mūsų linksmintoją – akordeoną. Kaip paprastai gyvenime, juokas ir ašaros keliauja drauge, taip ir šį kartą. Jauniausias iš mūsų būrio – raudonskruostis Stasys (nors ir aš tik metais už jį vyresnis) sėdėjo ant to nelaimingo akordeono ir snaudė. Matyt, jam gyvenime lemta susidurti su neeiliniais dirgikliais. Kaip jis pats sakė, kažkas griebė akordeoną, ištraukė jam iš po sėdynės ir dingo nakties tamsoje. Mūsų tarpe kilo sumišimas, pirmą kartą susidūrus akis į akį su organizatoriais – taip rusai maloniu terminu truputėlį su pašaipa vadino ir šiandien vadina vagis. Visi garsiai reiškė pasipiktinimą, akordeono savininkė gailiai verkė. Mūsų palydovai vaidino pasipiktinusių, o milicininkas viešai pažadėjo būtinai surasti akordeoną. Galite

tikėti ar netikėti, bet tikrai įvyko stebuklas. Mums jau įsikūrus Olchono saloje, akordeonas buvo lėktuvu atgabentas ir grąžintas savininkei. Štai ir scenarijus detektyviniam filmui. Galima spėlioti, kas vogė, kaip buvo pagautas, ar buvo baustas ir taip toliau. Bet tai labai panašu į kvailą komediją. Kaip sakoma – nereikia galvoti, kad kitas nedurnas. Tačiau akordeonas buvo su pergalinga šypsena grąžintas. Tarybinis įstatymas ir jo saugotojas triumfavo. Bet tai jau truputį paskubėta. Mes dar važuojam per mišką, purvą iki mašinų ašies, uždėję grandines ant ratų. Pasiekėm rajono centrą – buriatų kaimą, vadinamą Jelancy (*Еланцы*). Baigėsi miškas, prasidėjo sausa dykuma, apaugusi skurdžia žole, pilna urvinių žvėrelių, kurie iš baimės šoko slėptis olose, net uodegos šmėkščiojo. Buvo kaip tik šv. Velykos. Mūsų įprastas pamaldumas dar nebuvo atvėsęs ir, kratydamiesi per dykumos akmenis, traukėme „Linksmą dieną mums nušvito“. Dabar tai iki ašarų graudu, o tada buvo natūralu. Buriatams ši keista procesija buvo didelis įvykis jų paprastai ramioje laukinėje kasdienybėje. Jie lydėjo savo siaurų skersų akių žvilgsniais keistus svetimus atėjūnus, stebėjo jų neįprastą elgesį ir išvaizdą. Pravažiavome dar vieną stambų buriatų kaimą, vadinamą Černorud (*Черноруд*) ir pasiekėm Baikalą. Kaimai labai panašūs, kaip ir jų gyventojai. Mediniai namiūkščiai iš apvalių rąstų, tinkuoti paprasčiausiu karvių mėšlu, gana švarios nedažytos medinės grindys, kalkėmis dažytos krosnys. Ant grindų keletas kailių. Patys buriatai didelėmis galvomis, plačiais žandikauliais, neaukšto ūgio, trumpomis plonomis kojomis. Tylūs, lėti, neskuba. Pravažiavome dar porą kaimų (*Шода, Сарма*), ir pasiekėme žuvies „perdirbimo“ (sūdymo) punktą, vadinamą *Халы*, ant Baikalo kranto. [...] Čia ant Baikalo kranto iškrovė mūsų turtą, atvažiavo keletas rogių, kurias traukė arkliai. Į roges ir sukrovė mūsų turtą, o mes patys pėsti per ledą, paskui arba pirma rogių – Olchono salos link. Paprastai Baikalo ledu žiemos metu važiuoja sunkvežimiai, bet mes gerokai pavėlavom, ledas jau buvo netvirtas ir teko tenkintis rogėmis. Kiek kilometrų nuo žemyno iki salos per vadinamą Mažąją jūrą, negaliu pasakyti. Rodos, tarp dešimties ir dvidešimties. Pirmą kartą gyvenant žemėje savo 22 metus teko tokį nuotolį ledu eiti pėsčiam. Negalima sakyti, kad ledas būtų pernelyg patikimas. Paprastai metrinis ledas pavasario vėjų sulaužomas apie gegužės mėnesio vidurį. Tačiau pavasariop jis vis palaipsniui silpnėja, šylančio vandens iš apačios naikinamas plonėja, kol pasidaro tamsiai mėlynas, suskyla į ledo adatas ir bangų sudaužomas. Vėliau patyrimas išmokė saugotis mėlyno ledo, rinktis baltuojančius jo lopelius ir sėkmingai, be rizikos išsimaudyti,

keliauti. Užtenka tik persikelti nuo kranto ant ledo per vandens juostą, nes nuo pakrantės ledas nyksta pirmiausia. Dažnai nuo kranto ant ledo nusigaunama jau laiveliu. Taigi mūsų kelionė nuo žemyno į salą jau buvo gana pavojinga, o mums nieko nenučiuokiantiems – egzotiškai įdomi. Dabar jau neprisimenu, per kiek laiko pasiekėme saloje žuvies priėmimo punktą, vadinamą *Todaxma*. Taip pirmą kartą pasveikinome salą, kurioje prabėgo beveik dešimt geriausių ir gražiausių gyvenimo metų laukinėse sąlygose, visiškoje izoliacijoje nuo pasaulio, dirbant juodžiausius darbus, tamsuoliams nemokėsiškai vadovaujant.

Tą dieną viso to nežinojom, jaunystė be jokios logikos viską nuspalvino ružavai ir, sulaukę sunkvežimių iš Olchono salos sostinės Chužyno, buvom nugabenti tiesiog į pirtį. Rusai – žmonės, gerbiantys ir mėgstantys švarą, negalėjo užpajamuoti baltuosius vergus, įtariamus atvežant parazitų. Čia jau buvo kelios dešimtys vilniečių iš kito ešelono. Šeimas nugabeno į šamanką – porą kilometrų nuo miestelio pakrantės įlankoje stovintį baraką, kur vasaros metu gyvendavo žvejai, čia pat mesdami toli jūron ir vilkdami į krantą dažniausiai tuščią, o kartais, kaip matysime vėliau, ir gana pilną didžiulį tinklą žuvies. Moteris ir merginas apgyvendino ant ežero kranto netoli vietinės elektros stoties stūksančiame barake, o vyrus – žvejybos tinklų remonto patalpoj – miestelio centre netoli valgyklos. Surentėm sau vadinamas lovas iš lentų ir sukryžiuotų tošelių, sukišom po jomis savo turtą ir laukėme, kas bus toliau. Tegul bus man dovanota, kad tik šioje vietoje prisiminiau dar vieną mūsų vagono gyventoją, senutę su pretenzijomis, vieno mūsų bendramokslio motiną. Ji vėliau globojo vienišus vyrus, gamindama jiems maistą, tvarkydama jų nesudėtingą ūkį.

[..] Ruošėmės pirmam savo žvejybos sezonui. Ant kranto ištrauktas valtis reikėjo tepti karštu degutu, lentų sudūrimus (visos valtys, kaip taisyklė, medinės) prikimšti virvių ir užtepti, kad vanduo netekėtų. Darbas nesudėtingas, didelio proto nereikia, kiek sudėtingiau valtį apversti. Reikia sukti ratą, ant kurio vyniojamos virvės, keliančios vieną valtės kraštą. Taip vietinių „specialistų“ vadovaujami remontavome valtis. Nežinau ar dėl savo judrumo, ar dėl nosies formos, atkreipiau kažkokio „specialisto“ dėmesį ir man buvo skirta ypatinga užduotis. Prie miestelio įlankoje, įsalę į begaliniai storą ledą stovėjo kateriai, kurie vežiodavo žuvį arba tempdavo žvejų valtis. Juos sezonui ruošė vietiniai jūreiviai – katerių igulos. Ant kiekvieno katerio – gelbėjimo ratai su katerio pavadinimu. Man buvo pavesta ant

šitų ratų rašyti katerio pavadinimą. Kiek prisimenu, kateris vadinosi Nors-West. Kaip jau minėjau, pakrantėse jau telkšojo vanduo ir nusigauti ledu iki katerio gana sudėtinga, ypač nepašvęstam jūrininko profesijai. Bet kadangi visą savo gyvenimą buvau daugiau drąsus negu protingas tai iki katerio nusigavau be jokių instrukcijų. Tik baigęs savo pirmą darbo dieną ir eidamas į krantą užšokau ant nepatikimos ledo lyties, ji apsivertė, o aš pirmą kartą išsimaudžiau lediniame Baikalo vandeny. Išsimaudęs žinoma susirgau. Nors jaunystėje ligos ne tokios kaip senatvėje, bet vis dėlto ligos. Atsiguliau į savo vargingą „koiką“, apsiklojau galvą ir tūnočiau. Draugai maitino. Tiesą sakant, ne vien draugai. Atkreipė dėmesį ir draugės... Moterų uždavinys žemėje ir intuicija verčia kiekvieno vyro asmenyje ieškoti potencialaus partnerio tik joms vienoms žinomais keliais. O gal? Lankė ir mane, vaišino. Žinoma, pasveikau. Vartėm valtis, tepėm degutą, stūmėme nuo kranto į vandenį. Greitai susipažinau su naujais nelaimės draugais, greitai pradėjome skriti buriatus, nors pradžioje jie visi atrodė lyg dvyniai. O jie „vadovavo“ pirmiesiems mūsų darbo žingsniams ir vienas kitą garsiai klausdavo: „Hy, как напор?“ Tai reikėdavo verstį į savąją kalbą: „Ar paklusnūs šie vergai, ar sugebės išlaikyti sezono sunkumus?“ Vėliau paaiškėjo, kad įprotis visiems svetimiesiems klusniai lenktis ir dirbti, dirbti, lietuvių nepalieka ramybėje visur ir visokiose sąlygose.

O dienos bėgo. Mūsų pulkelis buvo paskirstytas po žvejų brigadas. Ir šiandien nesuprantu, kas ir kokių principu mus skirstė, nes iš pavardžių mūsų vadai nežinojo, kuri vyriška, kuri moteriška. Nežiūrint to, mes gana racionaliai pasiskirstėm. O brigados mūsų žiniai buvo taip nusakomos: viena paliks Šamankoje, kur jau gyveno kelios lietuvių šeimos kartu su mumis atvežtos, kita važiuos už 20 kilometrų, trečia už 30 kilometrų, o ketvirta – už keturiasdešimt kilometrų nuo mūsų Chužyro. Mūsų visų reakcija visiškai logiška ir aiški: laimingiausi, kurie palieka vietoje, nelaimingiausi, kurie išvažiuoja toliausia. Vėliau paaiškėjo, kad čia buvo visai ne ta logika. Žinoma, aš, kaip paprastai laimingiausias, palikau Šamankoje. Šamanas – buriatų dievas. Jo vardu pavadinta akmeninė uola, stūkstanti pakrantėje šalia Chužyno, o taip pat žvejybai naudojama įlanka šalia tos uolos. Taigi Šamankon atsikrausčiau su visu savo „turtu“ į gana švarų baraką. Aplinkui smėlis, smėlis ir skurdžios pušelės... [...]

O dienos ir naktys bėgo, kaip vanduo. Širdyje atsirado kažkoks abejingumas supančiam pasauliui. Nors kankino miegas, tačiau naktį ar dieną,

vienas lyną nuo variklio vyniodamas, dainuodavau iki užkimimo, giedojau savo nesudėtingas giesmes, lyg paukštis pavasarį. Ir nežinau, kas autorius, sugalvojęs man pravardę – *весёлый Bumac* (linksmasis Vytautas), tačiau ji mane lydėjo keletą metų. Ar tai linksnumas? Sunku pasakyti. Taip reikėjo, taip išėjo, atrodė natūralu ir gera. Šiandien su liūdesiu prisimenu tą laiko atkarpėlę. Ne, savęs negaila, kiekvienas kaip išmano, taip save guodžia. Tiesiog pašaliečio akimis žiūrint, toks Baikalo krantuose stūgaujantis jaunikaitis kelia nerimą. Viena sena rusė sakė: „Tu, jaunikaiti, turbūt labai nelaimingas.“ Nežinojau tuo metu, kas josios nuomone yra nelaimė, nežinau ir šiandien. [..]

Prasidėjo klajoklių gyvenimas. Vazinėjome pakrantėmis ir ieškojome laimės – žuvies. Tai buvo visiškai naujas gyvenimo būdas: vandenyje laivas, ant kranto tinklas ir palapinės, kuriose miegodavome. [..] Retkarčiais mėginavome žvejoti, kad mūsų moteriškės turėtų ką virti ir kepti, kad netektų badauti. Nuo omulių perėjome prie lydekų, ešerių. Nors buriatai lydekai skiria kažkokią išimtinę vietą žuvų tarpe ir paklausti, ar yra žuvies, atsako: „Žuvies nėra, lydekų yra.“ Gal todėl, kad omulis – pagrindinė Baikalo žuvis – mėgsta dideles gelmes, o lydekos ir ešeriai gyvena sekliose vietose, kur dugnas apaugęs žolėmis. Teko pagauti lydekų, sveriančių dešimtį ir daugiau kilogramų. Bet tai jau ne žvejyba, o tik rudens žaidimas. [..]

[..] Paprastai žvejyboje maistas nesudėtingas, lengvai gaminamas: virta žuvis, kepta žuvis, virintas vanduo, kuris vadinamas arbata. Žuvienės sriuba sveikas maistas, daugiau tinkamas dietininkams, negu tokiems didvyriams, kokie mes anuomet buvome. Tik gaila, kad omulis gana stipriai specifiškai kvepia. Ne kiekvienas gali save įtikinti, kad šis kvapas malonus. [..] Rusai ir burjatai ypač brangindavo kaip delikatesą sūdytą omulį su kvapeliu („с душком“), papuvusį ir bjauriai dvokiantį. Aš tik su pasibaurėjimu ar iš bado galėdavau praryti šio „delikateso“ kąsnėlį. Kaip sakoma – dėl skonio nesiginčijama. [..]

[..] Artėjo pirmoji sibirietiška žiema. Artėjo negailestinga, nepažįstama, bet todėl aš jos ir nebijojau. Tai kas, kad neturėjau barake pastovios vietos, kad valgiau ubagiene, – ne tik jūra, bet ir vandenynas man anuomet buvo iki kelių... Pavydėtinas kvailumas, bet anuo metu tai buvo mano stiprybė, mano paguoda ir išsigelbėjimas. [..] Temperatūra svyrudavo nuo –10 °C iki –40 °C. Žvejoti sekėsi. Aš kaip visur stengiausi. Ne visas

išeidavo, kaip norėjau, bet dabar jau buvau gerokai pagrūdintas. Įprato rankos prie šiaurės-rytų vėjo, vadinamo Barguzinu, nors, išimant tinklus iš eketės, jam pučiant neklusnus vanduo varvėdavo per visas kiaurymes, Įpratau kentėti, [...] Taip ir bėgo pilkos dienos, Pinigų mokėjimo dieną buvo kiek įdomiau – rusai ir buriatai ją palydėdavo stipriu išgėrimu, būdavo triukšmo, muštynių. Vis šioks toks įvairumas šioje dviguboje tremtyje – į Baikalo salą, o žiemą iš salos už kelių dešimčių kilometrų ant ledo į „būdų miestelį“. [...] Taigi tremties supratimas yra labai sąlyginis. Jis, žinoma, pirmiausia reiškia nelaisvę, bet visiškai nieko nesako apie gyvenimo tremtyje sąlygas ir aplinkybes, O žiemos žvejybą ant ledo geriau nepavadinsi kaip tik antruoju trėmimu.

Vieno šiandien nesuprantu, o faktiškos padėties neprisimenu: ką mes darydavome su sanitarijos reikalavimais, pavyzdžiui, kad ir apatinių rūbų skalbimu? Ir šiandien mane geriau nušautų, negu aš svetimų žmonių akivaizdoje pakabinčiau džiovinti išskalbtas apatines kelnes, kai tuo tarpu kiti paradiskai su didžiu pasitenkinimu kabina: žiūrėk, kokias turiu ir kaip baltai skalbiu. Kas čia arčiau tiesos, galima ginčytis. Tikriausiai tas, kuris baltai skalbia. [...]

Menu tokį liūdnai juokingą nuotykį iš ano meto dienų. [...] Taip vieną dieną mudu su studijų draugu klieriku Valerijum [...] vienbalsiai nutarėme išsivirti bulvių košės. Kieno buvo bulvės, iš kur puodas, neprisimenu. Nei bulvių, nei puodų mes neturėjome, kaip kiti praktiškai žmonės, nebuvome seminarijoje ir ruošiami bulvių košę virti, ir, savaime aišku, šioje iniciatyvoje buvo daugiau gerų norų, negu išmanymo. Tačiau jaunystė ambicinga ir nesako „nemoku“, o tuo labiau, kad mudu – vienas tikras žemaitis, o kitas – tikras suvalkietis. Lenktnyiaudami darbštumu ir pasiaukojančia pagalba vienas kitam, kaip visai neseniai vyresnieji mus šito mokė, paruošėme, išvirėme bulves, bet, kai reikėjo užbaigti šią malonią ir skanius pietus žadančią procedūrą, netikėtai mūsų nuomonės išsiskyrė. Košė kieta, kaip piūvenos – iki kondicijos dar lyg ir trūksta daugelio komponentų, kurių nėra ir nebus. Vanduo, kuriame virė bulvės – štai kur išsigelbėjimas. Valerijus pasiūlė jį pilti košėn, aš – protestuoju „Sugadinsi košę“, Jis buvo arčiau tiesos, bet suvalkiečio įsitikinimas nepalaužiamas. Vandeni supylėm, košė truputį suminkštėjo, bet valgėm tylėdami ir be apetito. Tikiu, kad Valerijus suprato ir dovanėjo mano klaidą. Man iš tos smulkmenos liko toks gaudingas liūdesys negrižtamai prabėgusių dienų. [...]

[..] Tik mums atsibeldžiant į tą flegmatišką Baikalo salą, ten nebuvo kapinių. Buriatai savo mirusiuosius laidojo gana paprastai: išveža laivelį į kokią nedidelę salą, paguldo ant uolos, akmenėliais, lentgaliais pridengia ir palieka. Erelių ir vanagų jie nešaudė, laiko šventais paukščiais. Viena iš priežasčių tikriausiai bus ir ta, kad šie padeda sunaikinti mirusiuosius... Tokia negailestinga gyvenimo logika. [..] O aš vis mintimis grįžtu į saulėtą Olchono salos pamiškėlę, kur ilsisi apleisti, bet neužmiršti tremtiniai. Tarpe jų ir mūsų sūnus, išgyvenęs vos dešimtį dienų. Ar skauda širdį? Sunku šiandien pasakyti vienareikšmiškai, bet taip juodai maudžia, kad akys sudrėksta, vos prisilietus prie šių liūdnu prisiminimų. [..]

Nežinau, kas mane rekomendavo, bet paskubomis buvo praktiškai patikrintas mano raštingumas, sugebėjimai aritmetikoje, ir aš jau buhalteris... Galima juoktis, liūdėti, ironizuoti, anekdotus kurti, o aš jau buhalteris. Išvažiuoju buhalteriauto už 30 km nuo Chužiro. Manęs laukia Pesčanaja, ji turi savo istoriją, skirtingą nuo kitų Olchono salos kaimelių vingiuotose kai kur smėlėtose, kau kur uolėtose Baikalo pakrantėse. Smėlėtas krantas, supamas maumedžių miško, papuošto kai kur pušelėmis, Ževies priėmimo punktas, jos apdorojimo pastatas, keletas medinių namelių ir barakų. [..] Naujas mano ponas – tai ne kažkoks nusmurgęs brigadininkas, nemokantis skaityti nei rašyti, tamsus kaip butelis. Tai buvo asmenybė, kurios vienu užsimojimu nenupieši. Net ir šiandien negalėčiau pasakyti, iš kur jis ten toks atsirado. Tokie žmonės nesimėto net mūsų kraštuose, net mūsų dienomis. Žmogus, kurio charakteristikai netinka nei pagyros, nei keiksmažodžiai... [..] Kaip neįmanoma pasakyti, ką beikia viršininkas, taip lygiai ir buhalterio veiklos sritis visiškai neapibrėžta. Viršininkas mane su iškilminga pagarba supažindino su sandėlininku, ūkvedžiu, žuvies priėmimo ir apdorojimo pinkto vedėju, šeimininke ir kartu valytoja. Pirmą kartą čia saloje man buvo priminta, kad esu žmogus, šiek tiek išsilavinęs, bent jau rašantis. Ir tai buvo padaryta taip meistriškai diplomatiškai, kad aš likau išsižiojęs iš nuostabos. Po to šeimininkė mane palydėjo į gana jaukų kampelį nedideliame barake, kur buvo virtuvėlė ir kambarys. O kambaryje visas, kas būtina viengungiui valdininkui – lova, stalas, pora taburečių. Kiek maža žmogui reikia. Žinoma ne pas mamą, bet jau didelis žingsnis į priekį. Išsimiegojau, išsiviriau vandens, arbata vadinamo, ir „papusryčiavęs“ – kontoron. [..]

[..] Ir skaudžiai klysta, kurie pasaulyje skelbiamus įvairius tiesos aspektus, vis tiek ar tai alkano, ar persisotinusio „tiesos“, laiko tiesomis, pripažindami kiekvienam savo tiesą. Tiesa yra tai, kas yra, o ne tai, kaip kam atrodo. Ir tiesa visiškai nepriklauso nuo jos ieškančio. Ji turi savo objektyvų buvimą, gautą iš Tvėrėjo. Žinoma, labai humaniška, tolerantiška gerbti kiekvieno nuomonę, pripažinti jo tiesą, bet tai nieko bendro neturi su realybe, su objektyvia tiesa. Tai flirtas su melu, nes kur nėra tiesos arba yra pusiau tiesa, ten yra melas. Čia nieko nepadės nei mandagumas, nei gailėstingumas, nei pagarba ar meilė artimui. Logika nėra gailėstinga. Kaip sakoma, gerų norų čia nepakanka, nes jais ir pragaras grįstas... O anuo metu aš, užmiršęs pragaro grindinį, turėjau atsikvėpimo minutę aname juodų dienų sraute, lyg žydėlis pirma pirkęs, o vėliau pardavęs ožką. [..]

Sakoma, kad kiekvienas žmogaus gyvenimo laikotarpis savaip gražus ir patrauklus – ko neturi jaunystė, su pertekliumi turi senatvė ir atvirksčiai. Gal todėl ir savitarpio supratimas sunkiai įmanomas. [..] Viena aišku, kad žmoniškumas yra ta širdies šiluma, kurion sutelpa visos per daugelį metų puoselėtos dorybės, sudarančios žmonijos egzistavimo pagrindą ir prasmę. Žmoniškumas taip neatskiriama suaugęs su pačia žmogaus prigimtimi, kad į jo pasireiškimus kiekvienas žmogus reaguoja, kaip augalas į saulės spindulius. Iš tikrųjų, žmogus kaip medis... Jausdamas šilumą, medis brandina pumpurus, augina lapus, geria šviesą ir šilumą, žydi, augina vaisius. Pajutęs šaltį, numeta gražų vasaros drabužį, susitraukia, susigūžia, ruošiasi pasitikti šiaurės vėją, sniegą, šaltą žiemos alsavimą. „Žiema praeis – vasara ateis“ – tinka šis ciklas ir žmogaus gyvenimui. Tik toks skirtumas, kad gamtoje viskas tikra, nėra melo, o žmogui dovanota laisvoji valia teikia galimybę „vaidinti“. Tačiau tikrasis žmoniškumas su vaidyba neturi nieko bendro. Vaidyba nešildo, ji gali laikinai apgauti, iššaukti trumpalaikį efektą, tariamąjį atsaką į žmoniškumą, bet tik tariamąjį. Daug sudėtingesnė problema, iš kur semtis tiek žmoniškumo, kad jo užtektų visiems, visur ir visada. [..] Taigi, tolerancija. Mano vadas ten toli Baikalo saloje bent man buvo tolerantiškas. Aš į jo keistenybes atsakiau tuo pačiu ir mes sugyvenome. Ačiū jam, padovanojusiam mano nelaimių ištiktai jaunystei keletą, jeigu ir ne gražių, tai bent raminančių gyvenimo akimirkų. Turėjau laiko pamąstyti, pafilosofuoti, pasiginčyti kad ir pats su savimi...

Kartais taip pabosta kasdieniška pilkuma ir monotonija, kad norisi bet kokia kaina prasiblaivyti, lyg iš naujo atgimti, atjaunėti (keista – dar

nespėjus pasenti!) Eidamas pirmuoju žiemos ledu per ežero plotus, visai nieko negalvodamas ir dargi smarkiai skubėdamas, padariau tokią išvadą: labai gaila, kad, kur nors skubant, negalima galvoti, mąstyti. Tikrai. Norint ką nors rimtai galvoti, reikia truputį sustoti ir ramybėje susikaupti. O štai gyvenime einame, skubame ir nėra kada sustoti, nėra progos pagalvoti: kam, kodėl, į kur skubu? [..]

Saulutė slenka vakarop, sakydama žemei „labanakt“. Širdis ilgisi vienvės ir nuošalumo. Kasdien vis labiau kankina Tėvynės ilgesys, ir liūdna, kad praeitis nebesugrąžinama. [..] Geras ruduo. Jis dažnai išjudina Baikalo vandenį, duodamas žvejams atostogų. Laisvai išklystu vienas jau pažįstamais takeliais su rožančiumi, kaip vienuolis.

.....

[..] Šiluma yra gyvybės ženklas. Šilumos šaltinis – saulė yra laikomas gyvybės šaltiniu. Užgesus saulei, pasaulis sušaltų, būtų nęgyvas. Tobuliausias pasaulyje yra žmogus. Saulė šildo, duoda žmogui gyvybę, jį džiugina, kaip motina. Žmogus ją ir vadina motina, nes saulė žmogui, kaip vaikui mama. Žmogus gyvena tol, kol plaka jo širdis, širdžiai nustojus plakti, žmogus miršta. Mirtis yra šaltis, nors ją gali atnešti ne tik nenormalus šaltis, bet ir nenormalus karštis. [..] Žmogaus gyvenimo variklis yra širdis. Širdies atšalimas neša mirtį. Visiškai tas pats, ar miršta žmogaus kūnas ar siela. Mirtis yra mirtis. Gal netgi blogiau, kai kūnas dar gyvas, o siela – mirusi, nes atšalo širdis. Gaila, bet žemėje gana daug atšalusių širdžių. Širdies šilumos išraiška yra meilė. Jei žmogus neturi meilės jausmo, jo širdis šalta. Žinoma, nėra nė vieno, kuris nieko nemylėtų. Mylėdamas žmogus turi priežastį, tikslą. Jis saugo ur gina savo meilę. Protingas, geras žmogus myli gėrį. Jo širdis karšta. Blogas žmogus lenkiasi blogiui. Jo širdis šalta, kieta. Visi normalūs žmonės nori būti laimingi. Laimę neša tik meilė, karšta širdis. Dar nė vienas neatnešė ir neatneš laimės blogis. (2001 m.)

Manuskriptu pārrakstījusi Monika Balode

I J K A W & ! A S R L
I D Z C K , U G K F J
Q I E J W X ! A S R Y D
I Z C K , U G A H T J P
H & K W & ! I S R & B H
K K A H T O P M E Y W X & !
I N M E ? I D Z C K , U G
I & J V W X ! A S R Q F J
A I N Q F J I Y I V K W X ! A
N Y N H T O P M E ? & J
H I H I D Z C K , U G & Y N Q

ZIŅAS PAR AUTORIEM

About the authors

Anna Marija BALBAHA (*Anna-Maria BALBACH*) – *Dr. phil.*, pētniece, Minsteres Universitātes Ģermāņu valodu institūts (*Dr. phil., Researcher, German Language Institute of the University of Münster*), e-pasts / e-mail: anna.balbach@www.de

Marta BALODE – *Mg. hum.*, kultūras un sociālā antropoloģe, Latviešu valodas aģentūras projektu vadītāja un koordinatore (*Mg. hum., cultural and social anthropologist, project manager and coordinator of Latvian Language Agency*), e-pasts / e-mail: marta.balode@valoda.lv

Pauls BALODIS – *Dr. philol.*, baltu valodnieks, onomasts, tulkotājs, baltu valodu lektors, Helsinku Universitātē (*Dr. philol., linguist, researcher of onomastics, translator, lecturer of Baltic languages at the University of Helsinki*), e-pasts / e-mail: pauls.balodis@helsinki.fi

Māris BALTIŅŠ – *Dr. habil. med.*, Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas priekšsēdētājs; Valsts valodas centra direktors (*Dr. habil. med., Head of the Terminology Commission of the Latvian Academy of Sciences; Director of the State Language Centre*), e-pasts / e-mail: maris.baltins@vvc.gov.lv

Ina DRUVIETE – *Dr. habil. philol.*, vadošā pētniece, LU Latviešu valodas institūts (*Dr. habil. philol., Senior Researcher, Latvian Language Institute of the UL*), e-pasts / e-mail: ina.druviete@lu.lv

Annika HUSARE (*Annika HUSSAR*) – *MA*, igauņu valodas lektore, Tallinas Universitātē (*MA, Lecturer of Estonian Language, Tallinn University*), e-pasts / e-mail: annika.hussar@tlu.ee

Marija JELENEVSKAJA (*Maria Yelenevskaya*) – *Dr. philol.*, vadošā pētniece, Tehniona Izraēlas Tehnoloģiju institūts (*Senior Researcher, Technion – Israel Institute of Technology*), e-pasts / e-mail: ymaria@technion.ac.il

Ketrīna Kempbela (*Katherine Campbell*) – *Dr.*, goda pētniece, Elfinstones institūts, Aberdinas Universitātē (*Honorary Research Fellow, Elphinstone Institute, University of Aberdeen*), e-pasts / e-mail: burnssong@gmail.com

Daļa KISELŪNAITE (*Dalia KISELIŪNAITĒ*) – *Dr. hum.*, profesore, Klaipēdas Universitātē; vecākā pētniece, Lietuviešu valodas institūts, Ģeolingvistikas centrs (*PhD in humanities, Professor, Klaipėda University; Senior researcher, Centre of Geolinguistics, Institute of the Lithuanian language*), e-pasts/e-mail: dalia.kiseliunaite@gmail.com

Asta LAUGALIENE (*Asta LAUGALIENĒ*) – *Dr.*, asociētā profesore, Viļņas Universitātē (*Assist. Prof. Dr., Vilnius University*), e-pasts / e-mail: asta.laugaliene@flf.vu.lt

Katarina LEIBRINGA (*Katharina LEIBRING*) – *Ph.D.*, asociētā profesore, vadošā pētnieciskā arhivāre, Upsalas Valodas un folkloras institūts (*Ph.D., Associate Professor, Senior Research Archivist, Institute for Language and Folklore, Uppsala*), e-pasts / e-mail: katharina.leibring@isof.se

Mārgareta MAKIJA (*Margaret A. Mackay*) – Dr., goda locekle, ķeltu un skotu studijas, Edinburgas Universitāte (*Honorary Fellow, Celtic and Scottish Studies, University of Edinburgh*), e-pasts / e-mail: margaret.a.mackay@ed.ac.uk

Ekaterina PROTASOVA (*Ekaterina Protassova*) –
Dr. philol., Dr. habil. paed., vecākā lektore, Helsinku Universitāte
(*Dr. philol., Dr. hab. in Pedagogy, Senior University Lecturer, University of Helsinki*), e-pasts / e-mail: ekaterina.protassova@helsinki.fi

Sanda RAPA – *Dr. philol.*, vadošā pētniece, LU Latviešu valodas institūts (*Dr. philol., Senior Researcher, Latvian Language Institute of the UL*), e-pasts / e-mail: sanda.rapa@lu.lv

Alberts SARKANIS – *Dr. philol.*, valodnieks, diplomāts (1990–2019) vēstnieks Latvijas ārlietu dienestā (*Dr. philol., linguist, diplomat – former ambassador at Latvian foreign service (1990–2019)*), e-pasts / e-mail: alberts.sarkanis@apollo.lv

Renāte SILIŅA-PINĶE – *Dr. philol.*, vadošā pētniece, LU Latviešu valodas institūts (*Dr. philol., Senior Researcher, Latvian Language Institute of the UL*), e-pasts / e-mail: renate.silina-pinke@lu.lv

Daiva SINKEVIČŪTE (*Daiva Sinkevičiūtė*) – Dr., profesore, Baltistikas katedra, Baltijas valodu un kultūru institūts, Viļņas Universitāte (*Dr., Professor, Department of Baltic Studies, Institute for the Languages and Cultures of the Baltic, Vilnius University*), e-pasts / e-mail: daiva.sinkeviciute@flf.vu.lt

Grānts SMITS (*Grant SMITH*) – angļu valodas emeritētais profesors, Austrumvašingtonas Universitāte, bijušais Amerikas Īpašvārdu biedrības prezidents, Starptautiskās Onomastikas padomes viceprezidents, Amerikas Dialektu biedrības reģionālais sekretārs, Vašingtonas Ģeogrāfisko nosaukumu komitejas biedrs (*Professor Emeritus of English Language, Eastern Washington University, former president of ANS, vice president of ICOS, regional secretary for the ADS, and Member of the Washington Committee on Geographic Names*), e-pasts / e-mail: gsmith@ewu.edu

Lembits VABA (*Lembit VABA*) – *Dr. phil.*, Baltijas jūras somu valodu leksikas un kontaktu pētnieks (*Dr. phil., researcher of Baltic Finnic vocabulary and language contacts*), e-pasts / e-mail: phorest45@gmail.com

Linguistica Lettica
Speciālizlaidums 2024

Salikts LU Akadēmiskajā apgādā
Iespiests SIA „Drukātava”